

ფრანსუა
მორიასი

ასპირცთა
ბყდუ

François Mauriac

Le Nœud de vipères

სამყარო, რომელსაც ცნობილი ფრანგი მწერალი ფრანსუა მორიაკი თავის შესანიშნავ რომანში აღწერს, ჭეშმარიტად შეშფათებული და თავზარდამცემია. ასპიგთა ბუდე – ეს არის ბურჟუაზიული ოჯახი, სადაც მამა, შვილები და შვილიშვილები – ყველანი მზად არიან ერთ ანეთი მოწამლონ და დაღუპონ ფულის გამო.

ფრანგულიდან თარგმნა
სინინო მესტიაშვილმა

ეს თავის მიყვასთან ბჭერი, ვისი სეულიც სი-
ბულუღილითა და სისახრით არის გამსჭვალული,
სეულმდამალი არსებია! მაინც მიწა, თქვენს გულ-
ში მიწაში სიბრალულის ნაპერქვალნი გაფაღვავთ,
თანაგობრთა გაბეჭვიწვით. მთელი მისი უღებლამთ
ცხადრების მანძილზე უმადრევი ვნებანი უჩრდი-
ლაფდრენ სინათლეს, რაც ზოგჯერ ისე ახლანს ვამ-
გაშივდა, რომ მცხენვარე სსიფრის შიქლთ დაეშეგა-
იგი. დიას, ვნებანი... მაგრამ, უპირფლეს ყფლისა,
ადამიანში, არცთუ ესდრენ გულმთქვალე დრის-
ციანრში, უთვალთვალეშიდრენ და სდრენდრენ მას,
მლლანს ვი თვითონვე გასდრენ მისი მსსჯარბლი.
ჩვენ შიბრის სომი შივრია საზიზლარბი ცთდვილის
მკცრბი მსაჯული—სწორედ ისინი ჩამთაცილეშირ
ქეშმარბციშის, რაც მათ მრბომი ვულარბსდრეს აღ-
მომბქეციდრება.

არა, ველი არ გასლდათ ამ ბენქის ვარბი,
არც შიბრისბიშისა გაუშმაგეშია იგი. თქვენ გაი-
გეში მისი სიყვარულის ნამდვილ საგანს, თუ გე-
ყთყათ მთბინრება და გამბედაობა მთისბინთთ ამ
ადამიანის უგანსვრელი აღსარება, ვიდრე მის ში-
გეს სივდვილი დაეუყლუშმდრეს.

პ ი რ ვ ე ლ ი ნ ა წ ი ლ ი

თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი

გაგიკვირდება, როდესაც ჩემს სეიფში დაღებულ ამ წერ-
ილს ფასიანი ქალაქების გროვაზე აღმოაჩენ. იქნებ უკე-
თესი ყოფილიყო, იგი ნოტარიუსისათვის მიმენდო, რათა ჩემი
სიკვდილის შემდეგ შენთვის გადმოეცა; ანდა, საწერი მაგ-
იდის უჯრაში ჩამედო. მაგრამ ჩემი გვაში ჯერ გაციებუ-
ლიც არ იქნება, რომ მემკვიდრეები შეამგვრევენ საწერ
მაგიდას. მე ხომ მრავალი წლის განმავლობაში ვფიქრობ-
დი, ეს წერილი დამეწერა თუ არა. უამრავი უძილო დამე
გამიტარებია ფიქრში, როგორ დაგხვდებოდათ მთლად
გამოცარიელებულ სეიფის თაროზე შურისძიების ეს საბუ-
თი, რასაც ნახევარი საუკუნის განმავლობაში გიმზადებ-
დით. დამშვილდი (თუმცა, ისედაც მშვილად ხარ), – პროცენ-
ტიანი ქალაქები არ არის დაკარგული! თითქოს მესმის
შენი შეძახილები. ბანკიდან დაბრუნდები თუ არა, სამგლოფ-
იარო შავი მანდილი არც კი გექნება მოხსნილი, რომ
შვილებს გასძახებ: „პროცენტიანი ქალაქები აქ არის!“

ეს ქალაქები კინალამ გაქრა სეიფიდან. საამისოდ და-
ვაპირე კიდეც სათანადო მომეების მიღება. რომ მომეწადინე-
ბინა, სახლისა და მიწის გარდა, ყველაფერს წაგართმევ-
დეთ. თქვენს იღბალზე, სიძულვილი ჩავიხშე. დიღხანს კი
მეგონა, რომ ყველაზე ძლიერი განცდა ჩემში სიძულვილი
იყო, მაგრამ აი, უკვე აღარ ვგრძნობ ამას, ყოველ შემთხ-
ვევაში, დღეს არ განვიცდი ასეთ რაიმეს.

მოვხუცდი, დავჩაჩანაკდი და მიჭირს, დავიჯერო – ნუთუ

ოდესმე ვიყავი გიჟი, ავადმყოფი, სიძულვილით შეპყრობილი? ნუთუ მთელი ღამეების განმავლობაში შურისძიებაზე კი არ ვფიქრობდი (ეს ნელა მოქმედი ყუმბარა ისეთი დიდი გულმოდგინებით იყო გაკეთებული, რომ ძალიან მეამაყებოდა), არამედ იმ საშუალებაზე, რომ ამით დავმტკბარიყავი. როგორ მსურდა იქამდე მეცოცხლა, რომ მეხილა თქვენი დაგრძელებული სახეები, როცა ბანკიდან დაბრუნებული დაცარიელებულ სეიფს გახსნილი. ამიგომ ისე უნდა მოვახერხო, რომ სეიფის გახსნის მინდობილობა, არც ძლიერ აღრე და არც-თუ მოგვიანებით გადმოგცენ, რათა მქონდეს ბედნიერება უკანასკნელად გავიხარო თქვენს სასოწარკვეთილ შეძახილზე: „ფასიანი ქაღალდები სადღაა?“ ვგონებ, სასტიკი აგონიაც კი ვერ წამიხდენდა ესოდენ უდიდეს სიამოვნების განცდას. დიახ, მე მაქვს ამგვარი მუხანათობის უნარი. მე ხომ არ ვიყავი მგარვალი. მაშ როგორ მიმიყვანეს აქამდე?..

უკვე დღის ოთხი საათია. საუზმის ნარჩენებიანი სინი ისევ დგას საწოლ ოთახში მაგიდაზე. ჭუჭყიან თეფშებზე ბუბები დაცოცავენ. ამაოდ ვრეკავ მარს. სოფელ ადგილას მარი ყოველთვის მოშლილია ხოლმე. მოთმინებით ველი ვინმეს შემოსვლას. ბავშვობიდანვე ამ ოთახში მეძინა და, უდაოა, აქვე მოვკვდები. მაშინათვე ჩემი საყვარელი ქალიშვილი ქენევიევა ამ ოთახს თავის ბავშვებისთვის მოითხოვს. ის ხომ ყველა ოთახზე დიდი და საუკეთესოა. ვთხოვთ, სამართლიანი იყოთ და გაიხსენოთ, გეთაყვა, რომ ჩემს ქენევიევას მე თვითონ ვთავაზობდი ამ ოთახს, ექიმი ლაკაზი რომ არ ჩარეულიყო საქმეში. მან მიჩრია, ვშიშობ პირველი სართულის სინესგე ცუდ გავლენას იქონიებს თქვენს ბრონქებზეო. კიდევ კარგი, ხელი შემიშალეს, თორემ, მართლაც გადავსახლდებოდი ქვედა სართულზე და გულში სულ ხინჯად მექნებოდა. (ჩემი ცხოვრების მანძილზე ხშირად

გამიღია ამგვარი მსხვერპლი, რაც არსებობას მიწამლავდა. ღროთა განმავლობაში მსხვერპლთა გაღებით გამოწვეული ცუდი შეგრძნება კი არ ქრებოდა, არამედ უფრო მიმტკიცდებოდა).

უსიამოვნება და გულღვარძლიანობა ჩვენი მოდგმის დამახასიათებელ თვისებას წარმოადგენდა. ხშირად მსმენია ღელაჩემისაგან, მამაშენი უმძრახად იყო თავის მშობლებთანო. თვითონ ისინი კი ისე დახოცილან, რომ არ უნახავთ თავისი ქალიშვილი, რომელიც ოცდაათი წლის წინ სახლიდან დაითხოვეს. (მისგან შეიქნა მარსელელი მამიდაშვილების შგო, რომელთაც არ ვიცნობთ). უმცროსმა თაობამ არ იცოდა ამ განხეთქილების მიზეზი, მაგრამ ის სიძულვილი, რითაც ჩვენი უფროსები იყვნენ გაქვინთილნი, ჩვენც გადმოგვედო. ღღესაც ჩემს მარსელელ მამიდაშვილებს ზურგს შევუქცევდი თუ საღმე შევეყრებოდი. შეიძლება შორეულ ნათესავებს პირი მოარიდო, მაგრამ საღ გაექცევი კანონიერ ცოლსა და შვილებს? რა თქმა უნდა, ჩვენში მეგობრული და ტკბილი ოჯახებიც არსებობს, მაგრამ თუ დაფიქრდები რამდენია იმგვარი ოჯახი, როცა ცოლ-ქმარს ერთმანეთი სძულს, თუმცა ერთ მაგიდაზე ჭამენ, ერთი პირისაბნიდან იბანენ პირს, ერთი საბნის ქვეშ სძინავთ – პირდაპირ საკვირველია, რომ შედარებით კიდეც ნაკლებია განქორწინებები! ერთმანეთი სძულთ და ღაცილება კი ვერ გადაუწყვეტიათ. ისევ ერთ ჭერქვეშ განაგრძობენ ცხოვრებას.

რაგომ შემიპყრო სწორედ ჩემი დაბადების ღღეს წერის ასეთმა დაუღვრომელმა წყურვილმა? სამოცდამერვე წელში გადავღექი, მაგრამ ეს მხოლოდ მე მახსოვს. კენევიევას, გუბერისა და მათი ბავშვების დაბადების ღღე ყოველთვის ახსოვთ, ტკბილ ღვეზულს აცხობენ, შიგ არჭობენ სანთლებს, ყვავილებს მიართმევენ... კარგა ხანია შენი და-

ბადების დღეს არაფერი მიჩუქებია. ეს შურისძიება იყო და არა ღავიწყების მიზეზი... კმარა!.. ჩემს დაბადების დღეზე უკანასკნელად მხოლოდ საბრალო დელაჩემმა მომართვა ნიკრისის ქარისაგან დამახინჯებული თითებით მოკრეფილი თაიგული; მიუხედავად გულით ავადმყოფობისა და ყველა სხვა უბედურობისა, რაც მას სჭირდა, რის ვაი-ვაგლახით მიხანხალებულა ვარდის ბუჩქების ხეივანამდე.

ჰო, რას ვამბობდი? გაკვირვებული ხარ, რამ შეგყარა ასე უცაბელად წერის სიშმაგო? დიახ, სწორედ წერის სიშმაგე. შეგიძლია ჩემი ხელნაწერის მიხედვით განსაჯო: ასოები ისე არიან ერთი მიმართულებით გადაღრეცილები, როგორც დასავლეთიდან ამოვარდნილი ქარიშხალი ნაძვის ხეებს გადააქცევს ხოლმე. მისმინე: წერილის დასაწყისში ჩანაფიქრი შურისგების შესახებ ვიამბობდი, რომელსაც ახლა უარვეყოფ. სამაგიეროდ შენში არსებობს ისეთი რამ, რასაც აღტაცებაში მოვყავარ – ეს შენი სიჩუმეა. ცუდად ნუ ჩამომართმევ. შესანიშნავად ვიცი, რა ენაჭარტალაც ბრძანდები – მზადა ხარ საათობით ეკამათო კამოს ბოსტანსა და შინაურ ფრინველებზე. ბავშვებთან, პაწიებთანაც კი შეგიძლია იქაქანო და იმხიარულო მთელი დღე. მაგრამ ჩემთან! ოჰ, რომ მაგონდება სევდისმომგვრელი მღუმარებით აღსავსე ის ოჯახური ჰურისჭამა! მაგიდიდან ისევ დაღლილ-დაქანცული ვდგებოდი, გამოთაყვანებული, გული ბოლმით სავსე მქონდა, თქმით კი ვის რას ვეგყოდი... ჩემი მდგომარეობა სახლში განსაკუთრებით ვილნავას საქმის გარჩევის შემდეგ გახდა აუტანელი, როდესაც სახელი გამეთქვა, როგორც ვეჟილ-კრიმინალისგს. ასე მიხსენიებენ გაზეთებში. რამდენადაც მინდოდა თავი განმედილებინა, იმდენად ცდილობდი ჩემი არარაობა დაგენახვებინა... თუმცა ამაში არ არის საქმე – მე სულ სხვა რამ მამოქმედებს, სამაგიეროს რომ გიხდი – შენი ჯიუგი ღუმილი, როდესაც საქმე ჩვენს ოჯახურ მდგო-

მარეობას, ჩვენს უღრმეს განხეთქილებას ეხებოდა. ხშირად, თეატრში პიესის მსვლელობის დროს, ან წიგნის კითხვისას ჩავკითხვივარ ჩემს თავს: განა არ არსებობს ისეთი ცოლქმარი ან შეყვარებულები, რომლებიც ერთმანეთს „სცენებს“ უწყობენ, შემდეგ გულწრფელად აღიარებენ ყველაფერს და მათ გულებსაც შვება ეძლევა-მეთქი?

ორმოც წელზე მეტხანს ვიცხოვრეთ ერთმანეთის გვერდით და მთელი ამ ხნის მანძილზე მუდამ ახერხებდი სიყვებაზე შეგეგლო, თუ იგი რაიმე საგანის სიღრმეს ეხებოდა. ყოველთვის იძვრენდი თავს.

დიდხანს მეგონა, ეს შენს მიერ შემუშავებული სისგება იყო, მაგრამ რისთვის გჭირდებოდა, ვერაგზით ვერ გამეგო. ერთ მშვენიერ დღეს აღმოვაჩინე კიდეც ამოცანის გასაღები. თურმე სულაც არ გაინგერესებდა ჩემი ცხოვრება, ეს იყო და ეს. არავითარ მზრუნველობას არ იჩენდი ჩემდამი. თურმე ჩემთან მოწყენილობას გაურბოდი და არა შიშს. იმდენად დახვეწილი ალღოს პაგრონი ხარ, როდესაც კი შენთან სიახლოვეს მოვისურვებდი, მაშინვე რაიმეს მომიმიზეზებდი, ან ლოყაზე ხელს მომიტათუნებდი, საჩქაროდ მაკოცებდი და გაიქცეოდი.

რა თქმა უნდა, შეიძლება იმის შიში მქონდეს, რომ პირველი სტრიქონების წაკითხვისთანავე დახევ ამ წერილს. მაგრამ არა, ამას არ გააკეთებ – უკვე რამდენიმე თვეა შენში ცნობის მოყვარეობამ გაიღვიძა: გაკვირვებული და დაინგერესებული ხარ ჩემით. თუმცა ნაკლებად მაქცევ ყურადღებას, გულგრილი ხარ, მაგრამ მაინც აუცილებლად შემნიშნავდი, რაოდენ მკვეთრად შემეცვალა ხასიათი. დარწმუნებული ვარ, ამჯერად ახსნა-განმარტებას ვეღარსად გაექცევი. მე კი მსურს, და ბოლოს შენც, შენმა ვაჟიშვილმაც, ქალიშვილმაც, სიძემაც და შვილიშვილებმაც გაიგონ, რა ადამიანი იყო ის, ვინც თქვენი მყუდრო წრიდან შორს ცხ-

ოვრობდა, განმარტოებით. რას წარმოადგენდა ის გაწამებული, დაგანჯული ვეჯილი, ვისაც მხოლოდ იმიტომ უვლიდნენ, რომ ხელში ფულებით სავსე ქისა ეპყრა. კაცი, რომელიც სადღაც სხვა პლანეტაზე იგანჯებოდა. რომელ პლანეტაზე? შენ არასოდეს ფიქრადაც არ მოგსვლია მისი ხილვა. დამშვილდი, წინასწარ არ ვაპირებ ჩემს სამარესთან გამოსამშვიდობებელი ქება-დიდების შეთხზვას. არც თქვენი საწინააღმდეგო საბრალმდებლო სიგყვის წარმოთქმა მაქვს განზრახული: ქალების განცვიფრება ჩემი ბუნების ერთ-ერთი თვისებაა (რა თქმა უნდა, ეს შენ არ გეხება). რაც ჩემს უსაზღვროდ ნათელ ამროვნებას უნდა მიეწეოს.

არასდროს არ მქონდა მოხერხება და უნარი იმ თვითკმაყოფილებას მივცემოდი, რაც უმრავლესობას ცხოვრებას უმსუბუქებს. თუ ოდესმე რაიმე სიმდაბლეს, სისაძაგლეს ჩავიღენდი, პირველი მე თვითონვე შევიცნობდი ხოლმე მას...

დროებით წერა უნდა შევწყვიტო... ვუცდი, როდის მომიგანენ ლამპას. ვიღრე ამინთებდნენ და დარაბებს დაკეცავდნენ, ფანჯარაში ვიყურებოდი, თვალს ვაამებდი ღვინის სარდაფის და ფარდულების სახურავების ცქერით, რომელთა კრამიტები, ზოგი კაშკაშა ყვავილების ფერია, ზოგიც მგრედის ბუმბულისებრ მოლივლივე. ვუსმენდი როგორ გალობდნენ შაშვები სუროთი და ლაფანით გადახლართულ ვერხვის ტოტებზე, როგორ მირახრახებდა გაგორებული კასრი. მაინც ბედნიერი ვარ, იქ ვიმყოფები სიკვდილის მოლოდინში, სადაც ყოველივე ისევე ხელშეუხებლადაა, როგორც ჩემს ბავშვობაში იყო. მხოლოდ წყლის ამწე ძრავა ხმაურობს, უწინ კი ბორბალი ჭრიალებდა, და იმასაც სახედარი აგრიალებდა... (კიდეც ისაა, რომ ყოველ დღე სამხრობისას გრუხუნებს ფოსტის საზიზღარი თვითმფრინავი და ლაქვარდოვან ცას ამახინჯებს). მხოლოდ მცირ-

ელს აქვს ბედნიერება სინამდვილეში, სულ ახლოს, თავის გვერდით დაინახონ თავისი წარსული სამყარო, და იგი ისე ახლოს, ისე ცხოველად შეიგრძნონ მაშინ, როდესაც ხალხის უმეტეს ნაწილს არ ძალუძს გადაეშვას მოგონებათა მორევში, ვიდრე სიმამაცითა და გამბედაობით არ აღიჭურვება. გულზე ვიღებ ხელს და ვუსმენ როგორ აჩქარებით და სუსტად სცემს იგი. კარადის კარებში ჩასმულ სარკეში ვიცქირები, სადაც შპრიცი, აგროპინის და ქაფურის ამპულები ინახება. ყველაფერი, რაც გულის შეტევის დროსაა საჭირო. გაიგონებენ კი ჩემს ძახილს, როდესაც გამიჭირდება? მარწმუნებენ: „გულის ცრუ ანგინა“ გაქვსო. მაგრამ ამით უფრო თვითონ იმშვიდებენ გულს, ვიდრე ჩემზე წუხან. ნელ-ნელა ვიწყებ სუნთქვას. უსიამოვნო გრძნობა მაქვს, თითქოს ვიღაცამ მარცხენა მხარზე ხელი დამაბჯინა და მაწვება. განძრევის საშუალებას არ მაძლევს, არ მათავისუფლებს და მახსენებს: „ნუ გავიწყდება, აქა ვარ!“ რაც მართალია, მართალია, სიკვდილს უნდა მიემბლოს საკადრისი, იგი ქურდულად არ მეპარება. კარგა ხანია, თავისუფლად დაძრწის ჩემს ირგვლივ. მესმის მისი ნაბიჯების ხმა, ვგრძნობ მის სუნთქვას. რა დასამალია, ბევრს მითმენს. სურს შემაჩვიოს იმ მკაცრ დისციპლინას, რაც საჭირო იქნება მისი მოსვლის ჟამს. ჰოდა, მეც ჩემს სიცოცხლეს საშინაო ხალათიანი ვამთავრებ ყოველივე იმით გარშემორტყმული, რაც სწეულებისაგან განუკურნავ ავადმყოფს სჭირდება. სავარძელში მჯდარი, ყურთბალიშზე მინებებული, როგორც დედაჩემი უცდიდა სიკვდილს. დედაჩემივით ვუზივარ წამლის შუშებით და აბებით სავსე მაგიდას გასაპარსი. ცუდი სუნი მდის, ათასგვარ საძაგელ ჟინს შევუპყრივარ, მაგრამ ყოველივე ამას ნუ ირწმუნებთ, როგორც კი შეტევა გამივლის, კვლავ სიცოცხლეს ვუბრუნდები. ისევ გამოვეცხადები ჩემს რწმუნებულ ბურუს, რომელსაც უთუოდ ეგონა, სული უფალს მი-

აბარაო. ჯერ კიდევ შემწევს ძალ-ღონე საათობით ვიჯდე ბანკის სარდაფებში და საკუთარი ხელით ვჭრა კუპონები.

ცოგა ხანს კიდევ უნდა ვიცოცხლო, რომ დავამთავრო ჩემი აღსარება. და ბოლოს, ხომ უნდა გაიძულო მომისმინო მე, ვისაც მრავალი წლის მანძილზე სარეცელს უზიარებდი. საკმარისი იყო საღამოს მოგკარებოდი, რომ ერთი და იგივეს გაიძახოდი: „ოჰ, სასტიკად დაღლილი ვარ, ვკვდები, ისე მეძინება... უკვე მძინავს, მძინავს!..“

შენ უფრო მეტად ჩემს კითხვებს გაურბოდი, ვიდრე აღერსს.

მართლაცდა, ჩვენი უბედურება ხომ იმ საუბრის შედეგია, ესოდენ რომ გვიყვარდა ახლად დაქორწინებულებს. ერთობ ახალგაზრდები ვიყავით. მე ოცდა სამი წელი შემისრულდა, შენ თვრამეტისა იყავი და, ჭეშმარიტად, სასიყვარულო ამბები უფრო ნაკლებ გვიზიდავდა, ვიდრე გულახდილი, მინდობილი საუბარი. როგორც ბავშვობისას იციან ხოლმე მეგობრებმა, ერთმანეთს ფიცი მივეცით არაფერი დაგვემალა. სიმართლე გითხრა, მე არაფერი მქონდა სააღსარებო. ის კი არა, ზოგჯერ იძულებული ვიყავი ჩემი საბრალო წარსული რაიმეთი გამემზვიადებინა და ვფიქრობდი, შენც ასეთივე ალალი იყავი. ვერ წარმოვიდგენდი, თუ ჩემამდე სხვა ჭაბუკის სახელს ახსენებდი. ასე მწამდა იმ საღამომდე, ვიდრე...

ეს იმავე საწოლ ოთახში მოხდა, სადაც ახლა ვწერ. კედლებზე შპალერი გამოცვალეს, მაგრამ წითელი ხის ავეჯი ისევ დარჩა იმავე ადგილას. მაგიდაზე ოპალის მბზინავი შუშის წყლის ღოქი და ლაგარიამში მოგებული ჩაის ჭურჭელი ალაგია. მაშინ ხალიჩას მთვარის შუქი ზოლად მიჰყვებოდა. ქვიშიანი დაბლობის მხრიდან მონაბერ სამხრეთის თბილ ნიავს ჩვენს საწოლში დამწვრის სურნელება მოჰქონდა.

შენი მეგობრის, ვილაც რულოლფის სახელს ხშირად ახსე

ნებლი და ყოველთვის ღამით, საწოლ ოთახში. თითქოს მისი აჩრდილი ჩვენი ყველაზე ღრმა სიახლოვის ღროს შუა უნდა მდგარიყო; იმ საღამოსაც მისი სახელი ახსენე, გაგონდება და, არა? მაგრამ ესეც არ იკმარე.

– ჯვრისწერამდე ზოგი რამ უნდა მეთქვა, გეთაყვა. სიმართლე გითხრა, სინდისი მქენჯნის, რომ ყოველივე არ ვაღიარე... ოჰ, დამშვილდი, განსაკუთრებული არაფერი ყოფილა!..

სულაც არ ავლელვებულვარ, არც რაიმეს გამოკითხვა მომისურვებია. მაგრამ შენ თვითონ უკიდურესად გულახდილი იყავი და ისეთი გულმოდგინებით მიყვებოდი, რომ დავიბენი. შენი გულწრფელობა სათუთი გრძნობებით კი არ იყო გამოწვეული, არც სინდისის ქენჯნით, როგორც მარწმუნებდი. არა, თავად გჯეროდა, რასაც ამბობდი: სიამეს გგვრიდა ტკბილი მოგონებები და ჩუმად ყოფნა არ შეგეძლო. შეიძლება გრძნობდი კიდევ, რომ ჩვენს ბედნიერებას საფრთხე ელოდა, მაგრამ, როგორც იცყვიან, ის განცდა შენზე უფრო ძლიერი იყო. რუდოლფის აჩრდილი შენი სურვილის წინააღმდეგ ჩვენი საწოლის ირგვლივ ტრიალებდა.

ნუ იფიქრებ, თითქოს ჩვენი უბედურების მიზეზი ეჭვიანობა ყოფილიყოს. მართალია, მოგვიანებით აუგანელი ეჭვიანი გავხდი, მაგრამ 1885 წლის მაფხულის იმ ღამეს, ამ უღმობელი განცდის ნაგამალიც კი არა მქონია, როცა გულახდილად აღიარე: წარსულ მაფხულში მთელი ჩვენი ოჯახი ეკსში რომ ვიყავით, ის ყმაწვილი კაცი ჩემი საქმრო იყო.

ჰმ! სასაცილო არ არის? მხოლოდ ორმოცდახუთი წლის შემდეგ მომეცა საშუალება ამაზე გელაპარაკო. წაიკითხავ კი ჩემს წერილს? ეს ყოველივე ხომ შენ სრულიად არ გაინგერესებს. ის, რაც მე მეხება, შენთვის მოსაწყენი და მოსაბებ რებელია. აქამდე ბავშვები გივსებდნენ ცხოვრებას – ისინი ხელს გიშლიდნენ, რომ მე გენახე, გესაუბრა

ჩემთან. ახლა შვილიშვილები გახვევია თავს... რა ვქნა, მით უარესი. უკანასკნელად მაინც მინდა ვცადო, შეიძლება მიცვალებული უფრო საინტერესო გავხდე შენთვის, ვიდრე ცოცხალი ვარ. თუნდაც პირველ დღეებში, და შენც ამ სტრიქონებს ბოლომდე მოვალეობის გრძნობა წაგაკითხვებს. მე მინდა, ასე იყოს და მჯერა კიდევ – ასე იქნება.

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე

არა, მე არავითარი ეჭვიანობა არ აღმძვრია შენი აღსარების დროს. როგორ გაგაგებინო, რა დაამსხვრია მან ჩემში? მე დედისერთა ვიყავი. ქვრივობლობაში მარტოდ-მარტო გამოზრდილი. შენ იცნობდი დედაჩემს, უფრო სწორად წლების მანძილზე ცხოვრობდით ერთმანეთის მეზობლად და არ კი იცოდი, ვინ იყო. კიდევაც რომ დაინტერესებულყავი, მაინც გაგიჭირდებოდა იმის გაგება, რა სულიერი კავშირი შეიძლებოდა ჰქონოდა ორ ეულ არსებას – დედა-შვილს. თქვენ სულ სხვა ოჯახი გქონდათ – მდიდარი, გავლენიანი, მრავალრიცხოვანი, მტკიცე კანონებზე აგებული, იერარქიულ-ბურჟუაზიული ოჯახი. შენ ვერასოდეს გაიგებ წვრილი მოხელის, პრეფექტურის ერთ-ერთი განყოფილების გამგის ქვრივი რაოდენ მშრუნველობასა და სითბოს იჩენდა თავისი ვაჟიშვილისადმი, რომლის მეტი ამ ქვეყანაზე არავინ ებადა. სკოლაში ჩემი წარმატებანი სიამაყის გრძნობით აღავსებდა. ჩემთვისაც ხომ ერთადერთი სიხარული ეს იყო. იმ დროს ეჭვი არ მეპარებოდა, რომ ძალიან ღარიბები ვიყავით. მე ვხედავდი ჩვენს ხელმოკლე ცხოვრებას და იმ მკაცრ ეკონომიას, რაც დედაჩემის მიერ მტკიცედ იყო დაკანონებული. მე, რა თქმა უნდა, არაფერი მაკლდა. ახლა კი ვხედავ, თურმე როგორ მათამამებდა და მანებივრებდა დედა. ოსტეინში ფერმა ჰქონ-

და. იქიდან იაფად მოგვექონდა სანოვაგე და ძალიან გამიკვირდებოდა, თუ ვინმე იტყოდა, მაგიდაზე საუკეთესო საჭმელები გილაგიათო. ჩასუქებული ქათმები, კურდღლები, ნანადირევის პაშტეტი – არ მიმაჩნდა ფუფუნებად. მუდამ ის მესმოდა, თქვენს ფერმას ფასი არა აქვსო. და მართლაც, როდესაც დედაჩემს მემკვიდრეობით ერგო, ეს იყო ერთი მწირი ადგილი, სადაც პაპაჩემი ბავშვობისას ნახირს ამოვებდა. აბა რა ვიცოდი, თუ ჩემმა მშობლებმა უპირველეს ყოვლისა გადახნეს ეს ადგილები და ფიჭვი დათესეს. ამდაგვარად, ოცდაერთი წლის ასაკში უკვე ორი ათასი ჰექტარი ფიჭვის ტყის მფლობელი გავხდი, ამ დროს უკვე ჩეხდნენ ამ ტყეს და მორებით ამარაგებდნენ შახტებს. დედაჩემიც თავისი მცირედი შემოსავლიდან იზოგავდა ფულს. ჯერ კიდევ მამაჩემის სიცოცხლეში ორივენი „წელზე ფეხს იდგამდნენ“ და ასე იყიდეს კალეზი (ორმოციათას ფრანკად. ახლა ამ ვენახებს მილიონადაც არავის მივცემ). ცეცხოვრობდით საკუთარ სახლში, წმინდა კატერინას ქუჩაზე, მესამე სართულზე (ეს შენობა და რამდენიმე დაუსახლებელი მიწის ნაკვეთი მამაჩემმა ქორწინების წინ მშობლებისაგან მიიღო საჩუქრად). სოფლიდან კვირაში ორჯერ დაგვირთულ კალათს ვიღებდით. დედაჩემი იშვიათად თუ წავიდოდა ხორცისათვის ყასაბთან. ჩემი ახირებული სურვილი იყო ეკოლ ნორმალში (*კელაგოვიური სასწავლებელი – მთარგ.*) შეესულიყავი. ხუთშაბათობით და კვირა ღლით თითქოს ძალით მაგდებდნენ შინიდან „ჰაერის ჩასაყლაპად.“ მე არ ვგავდი იმ ბაქიებს, რომლებიც თავს იწონებდნენ, თითქოს პირველ მოწაფეობას ყოველგვარი სიბეჯითის გარეშე მიაღწიეს. მე ვიყაი „ბუთხია“, ნამდვილი „ბუთხია“ და ვამაყობდი კიდევ ამით. ლიცეიში სწავლის დროს არავითარ სიამოვნებას არ მგვრიდა ვირგილიუსის და რასინის შესწავლა. რაკი „საკურსო“ მასალაში შედის –

მამ გაბუთხე და ის არის. კაცობრიობის უკვდავ ქმნილებათა შორის მხოლოდ ისინი მიმაჩნდნენ სრულყოფილად, რაც „პროგრამაში შედიოდა“. მარტო ამ ნაწარმოებს ჰქონდა ჩემს თვალში ფასი. და როცა თემას ვწერდი, მაშინაც იმას ვუსვამდი ხაზს, რაც ჩვენს გამომცდელებს ესიამოვნებოდათ, – ესე იგი, იმას, რაც უთქვამთ და დაუწერიათ ეკოლ ნორმალში შემსვლელ ახალგაზრდა თაობებს. აი, როგორი სულელი ვიყავი. შესაძლებელია ასეთივე დავრჩენილიყავი, საკონკურსო გამოცდების დაწყებამდე, ორი თვით აღრე სისხლის ღებინებას თავზარი რომ არ დაეცა დედაჩემისათვის, მეც იძულებული გავხდი ყველაფერი მიმეგოვებინა.

ასე ძვირად დამიჯდა ის გადაჭარბებული სიბეჯითე, რაც ბავშვობასა და ახალგაზრდობაში მახასიათებდა: როდესაც ბიჭი იზრდება, ვითარდება, არ შეიძლება სულ ერთთავად, შუალამემდე რვეულებსა და წიგნებზე თავდახრილი უჯდეს საწერ მაგიდას, არ ვარჯიშობდეს ფიზიკურად.

წერილმა თავი ხომ არ მოგაბეზრა? ვშიშობ არ შეგაწუხო. გემუდარები, ნურც ერთ სტრიქონს ნუ გამოგოვებ. გარწმუნებ, მხოლოდ იმას ვწერ, რაც აუცილებელი იყო! ჩვენი ერთად ცხოვრების მთელი გრაგელია იმ წვრილმან შემთხვევებზეა აგებული, რომლებიც შენ ან არ იცოდი, ანდა დავიწყებას მიეცი.

თანაც, როგორც ჩემი წერილის პირველივე სტრიქონებიდან დარწმუნდი, ალბათ ხედავ, რომ სულაც არ ვაპირებ შემწყნარებელი ვიყო. ამ ნაწერებში მრავალ ისეთ რამეს შეხვდები, რაც ჩემდამი შენს სიძულვილს უფრო განამტკიცებს... არა, ნუ უარყოფ, შენ ხომ, თუ ოდესმე გიფიქრია ჩემზე, აუცილებლად მგრულად.

ვმიშობ, მაინც უსამართლო ვარ იმ სუსტი, მაღალი ბიჭუნას მიმართ, როგორც მე ვიყავი მარად მუყაითად დახრილი ჩემს ლექსიკონებსა და კითხვარებზე. როდესაც ვკითხულობ სხვების მოგონებებს ბავშვობის ხანაზე და ვხედავ, როგორი გასხვივონებული სამოთხე წარმოუდგებათ ხოლმე თვალწინ, სევდიანად ვეკითხები ჩემს თავს: „მე? რატომ იყო ჩემი ცხოვრება უდაბნოსებრ უკაცრიელი? ეგებ, უბრალოდ, დამავიწყდა ის, რასაც სხვები იგონებენ? იქნებ მეც მქონდა ბავშვობისას ასეთივე საამო სიხარული?..“ ვაი, რომ სიცოცხლის განთიადმეც ზუთხვის მეგს ვერაფერს ვხედავ, თავგამოდებით მებრძოლს პირველი ადგილისათვის, გაბოროტებული რომ ეჯიბრება თავის ორ თანაკლასელს – ენოსსა და როდრიგოს. ინსტინქტურად უარვეყოფილი ყოველგვარ ამხანაგობას. მახსოვს, ჩემი ბრწყინვალე წარმატებანი და სიამაყეც კი იზიდავდა ზოგიერთ მოსწავლეს. მაგრამ მე ცივად ვკრავდი ხელს ყველას, ვინც კი ჩემდამი თავის სიმჰათიებს გამოხატავდა. მძაგდნენ „სენტიმენტალები“. მე რომ ხელობით მწერალი ვყოფილიყავი, მაშინაც ვერ დავწერდი ვერც ერთ მგრძნობიარე ფურცელს ჩემი წარსული, სასკოლო ცხოვრებიდან. მოითმინე... ერთხელ მაინც მქონდა ნათელი გრძნობისმაგვარი რაღაც, მაგრამ ისიც მეტად უფერული, თითქმის უმნიშვნელო. ხშირად ვფიქრობდი მამაზე, იგი ძლივსღა მახსოვდა და ვირწმუნებდი თავს, რომ კი არ მოკვდა, არამედ უცნაური შემთხვევის გამო სადღაც გაქრა. ლიცეიდან დაბრუნებული სირბილით მივყვებოდი ქვაფენილს წმინდა კატერინას ქუჩაზე. ეტლებს შორის ვძვრებოდი, რადგან გროტუარზე უამრავი ხალხი იყო და სწრაფად სიარული არ შეიძლებოდა. შურდულივით ავიჭრებოდი კიბებზე. დედაჩემი ფანჯარასთან იჯდა, თეთრეულს კემსავდა. მამაჩემის ფოტოსურათი თავის ჩვეულებრივ ადგილას – საწოლის მარჯვნივ ეკიდა. დიდ-

სულოვნად ვაძლევდი დელაჩემს ნებას ეკოცნა, შეკითხვაზე ძლივს ამოვღერღავდი პასუხს და მაშინვე გაკვეთილებს მივუჯღებოდი.

სისხლის ღებინებამ სრულიად შემიცვალა ცხოვრება. უნივერსიტეტის პროფესორობის კარიერაზე ოცნება მოულოდნელად ამოვარდნილმა ქარიშხალმა დაამსხვრია. იძულებული გავხდი ზღვის ყურესთან მდებარე არაკმონის სოფლურ სახლში უფერულად გამეგარებინა თვეები. ძალიან გაჯავრებული ვიყავი დელაჩემზე. ჩემის ფიქრით, ეს უბედურება მისთვის არაფერს ნიშნავდა, და სულაც არ ზრუნავდა ჩემს მომავალზე. ის საბრალო კი ყოველ დღე შიშით მოელოდა „თერმომეგრის საათს“. მისი სიხარულიც და მწუხარებაც ჩემს ყოველკვირეულ წონაზე იყო დამოკიდებული. მრავალი წლის შემდეგ, როცა ვიწვინე, რა ძნელია იწვე გადადებული ავადმყოფი ისე, რომ არავის არაფრად აწუხებდეს შენი ავ-კარგი, გავიფიქრე: დამსახურებულად ვისჯები იმის წილ, რომ გულქვა, უგრძნობმა შვილმა ვერ დავაფასე დედის ამაგი-მეთქი.

გამაფხულის მშვენიერი ღლეები დაღვა. როგორც დელაჩემი ამბობდა მაშინ, პირდაპირ „მკვდრეთით აღვსდექი“. არაკმონის მიდამოებში – მაშინ ჯერ კიდევ უბრალო სოფელში – კენკრისა და კურდღლისცოცხას ბარდებით შეფენილ ფიჭვის ტყის წყალობით გაიფურჩქნა ჩემი უწესო ცხოვრებით დაძაბუნებული და დასუსტებული სხეული.

ამ დროს დელაჩემმაც მითხრა, მომავლისა ნუ გეშინია, რადგან საკმაოდ დიდი ქონების პაგრონები ვართ და წლითიწლობით ეს თანხა იზრდებაო. საჩქარო არაფერი მქონდა, მით უმეტეს, სამხედრო სამსახურიდან უთუოდ გამათავისუფლებდნენ. მასწავლებლებს ვაკვირვებდი ჩემი სხარტი მჭევრმეტყველების უნარით. ამიგომ დელაჩემს უნდოდა სწავლა იურიდიულ ფაკულტეტზე გამეგრძელები-

ნა. იგი იმელოვნებდა, რომ სამართლის მეცნიერების შესწავლას იოლად მივაღწევდი და აღვილად გავხდებოდი სახელგანთქმული ვეჩილი. თუ მოვისურვებდი, შემეძლო პოლიტიკური მოღვაწეობისათვისაც მომეკიდა ხელი. ოცნებაში წასული დელაჩემი გაგაცებით ლაპარაკობდა, თავის გეგმებს მიხატავდა, მე კი ბოროტად მოღუშული, დაბლვერილი ვუსმენდი და თვალები ფანჯრისკენ მქონდა მიპყრობილი.

მე უკვე ღავიწყე „არშიყობა.“ დელაჩემი შიშისა და სიბრალულის გრძნობით მითვალთვალებდა. მას შემდეგ, რაც შენს წრეში ცხოვრება მომიხდა, ჩემთვის ნათელი შეიქნა, როგორ კიცხავენ ამგვარ მანკიერებას მორწმუნე ოჯახები. დელაჩემს კი მხოლოდ იმისი ეშინოდა, ამას ჩემს ჯანმრთელობაზე უარყოფითად არ ემოქმედა. რაკი დაინახა, ბოროტად არ ვიყენებდი ამგვარ სიამოვნებას, აღარ დელავდა, მხოლოდ მთხოვდა, თორმეტი საათისათვის შინ ვყოფილიყავი. ნუ გეშინია, მე არ ვაპირებ ჩემი ახალგაზრდობის დროის სასიყვარულო თავგადასავლების მოყოლას. ვიცი, ეს შენზე ძლიერ ცუდად მოქმედებს. თუმცა, მეტად უბადრუკი თავგადასავლები და შემთხვევები მქონდა.

მაგრამ ესეც ძალიან ძვირი მიჯლებოდა. და ამის გამო ვიგანჯებოდი კიდეც. ის მაწუხებდა, რომ არც ლამაზი ვიყავი, არც მიმზიდველი, რაიც ახალგაზრდობის სამკაულს წარმოადგენს. მაგრამ არც მახინჯი გახლდით! სახის ნაკვთები, ასე ვთქვათ, „სწორი“ მქონდა, ასეთივე აქვს ქენევიევას, ის ხომ ორი წვეთი წყალივითა მგავს და ლამაზ ქალიშვილად ითვლებოდა. მე იმ მოდგმის ადამიანებს ვეკუთვნი, ვისზედაც იგყვიან, ნაადრევად დაბერებულანო. არ გესიამოვნება ისეთი ჭაბუკის შეხედვა, ვისაც ახალგაზრდული სინორჩის ნაგამალიც არ გააჩნია. ჩემი მარტო გულჩათხრობილი გამოხედვითაც კი ადამიანს ქრუანტელს ვგვრიდი. რამდენადაც ღრმად ვიგებდი ამას, იმდენად უფრო გულჩათხრო-

ბილი ვხდებოდი. მე არა მქონდა გემოვნებით ჩაცმის, ჰალსტუხის ამორჩევის და მისი ლამაზად შენასკვის უნარი. არ შემეძლო თავდავიწყებით მივცემოდი სიმხიარულეს, მეცინა, მეხუმრა. წარმოუდგენელი ამბავი იყო, მხიარულ საზოგადოებაში დავეპატიე. ჩემისთანა ადამიანი ხომ სტუმრებს მხოლოდ მხიარულ განწყობას ჩაუკლავს! თანაც წყენია ვიყავი. ვერ ვიგანდი ოღნავ გადაკრულ სიგყვასაკი. სამაგიეროდ, თუ მე მომინდებოდა ხუმრობა, ჩემდა უნებურად ისეთი სიმძაფრით დავესხმოდი თავს მოწინააღმდეგეს, არავინ მაპატიებდა. მოურიდებლად გამოვააშკარავებდი მის სასაცილო თვისებას, ფიზიკურ ნაკლოვანებას, რასაც ადამიანი მხოლოდ ფარავს. მოკრძალებისა და სიამაყის გამო ქალებს ყოველთვის დამრიგებლური და მფარველი კილოთი ველაპარაკებოდი. ეს კი, მოგეხსენებათ, მათ სძულთ. არაფერი გამეგებოდა მათი ჩაცმულობისა. რაკი ვგრძნობდი, ქალებს არ მოვწონდი, მათ ჯიბრზე განზრახ ხაზს ვუსვამდი ჩემს ხასიათში იმ თვისებებს, რითაც უფრო მეტად ვაძულებდი თავს. ერთი სიგყვით, ჩემი ახალგაზრდობა გახანგრძლივებული თვითმკვლელობის გზაზე მიმავალ ადამიანს მიაგავდა. იმის შიშით, ქალებმა არ დამიწუნონ-მეთქი, ვასწრებდი და მე ვიწუნებდი მათ.

შეიძლება ვცდებოდი, შეიძლება მართალიც ვიყავი, რომ ამაში დედას ვადანაშაულებდი. ასე მეჩვენებოდა, რომ ჩემს წარსულ ცხოვრებას სამაგიეროს ვუზღავდი, რადგან დედაჩემის წყალობით მეგისმეგად გათამამებული, განებივრებული და ნაპატიები ვიყავი. იმ დროს დედას უხეშად და სასტიკად ვექცეოდი. ვუსაყვედურებდი, გადაჭარბებულად გიყვარვარ-მეთქი. ვერ მეპატიებინა ის უანგარო სიყვარული, რასაც მთელ ქვეყანაზე მხოლოდ ის განიცდიდა ჩემდამი და რაც არასოდეს არავისაგან აღარ მღირსებია. მაპატიე, რომ ისევ იმას ვუბრუნდები, მაგრამ დედაზე ფიქრით

მინდა შევიმსუბუქო ჩემი მარტობა და შენი გულგრილობა ჩემს მიმართ. ღირსეულად ვიღებ სამაგიეროს. საბრალო ქალმა ღიდი ხანია მარადიული ძილით დაიძინა და მისი მოგონება მხოლოდ მოხუცის მოქანცულ გულშია დარჩა, როგორიც ახლა მე ვარ. რომ შეძლებოდა წინასწარ განეჭვრიტა თუ ბედისწერა ასე მკაცრად გადამიხდიდა სამაგიეროს, როგორ დაიგანჯებოდა!

ღიახ, მე მკაცრი ვიყავი მის“ მიმართ! სოფლური სახლია პატარა სასადილო ოთახში ჩამოკიდებული ჭალი სევდიანად დანათოდა ჩვენს ვახშამს. დედაჩემის მოკრძალებულ კითხვებზე უნიათოდ, მოკლედ თუ ამოვდერდავდი პასუხს. უეცრად პატარა რამებზე, ან სრულიად უმიზეზოდ ავენთებოდი და ჯიჯღინს დავიწყებდი. არასოდეს უცდია ჩემი გაჯავრების მიზეზი გაეგო, გარკვეულიყო მოვლენებში, პირდაპირ, თითქოს ღვთის რისხვა ყოფილიყო, ისე ღებულობდა. „ეს ავადმყოფობაა, – იტყოდა ხოლმე, – უნდა განიგვირთო. შემდეგ დასძენდა: გაუნათლებელ და უსწავლელ ქალისათვის ძნელია გაგიგოსო. „რაღა თქმა უნდა, აბა, რა საზოგადოება გაქვს, შენისთანა ახალგაზრდა ვერაფრით გაერთობა ჩემებრ ბებერთან!..“ და დედაჩემი, ვისაც ძლიერ ყაირათიან ქალად ვიცნობდი, რომ აღარაფერი ვთქვა სიძუნწებზე, ახლა უფრო მეტ ფულს მაძლევდა, ვიდრე ვთხოვდი. ხელს მიმართავდა ფულის ხარჯვაში, ბორღოდან ჩამოჰქონდა უმსგავსი ჭრელ-ჭრელი ჰალსტუხები, მე კი არ ვხმარობდი.

ჩვენ დავუმეგობრდით მეზობლებს. მე მათ ქალიშვილს გავეარშიყე, თუმცა სულაც არ მომწონდა. ქალიშვილს ექიმების რჩევით მამთარი არკაშონში უნდა გაეგარებინა. დედაჩემი ლამის გაგიჟებულიყო იმის შიშით, ჭლექი არ გადაეღოსო, ისიც აკრთობდა, ქალიშვილი არ შემერცხვინა, რადგან მაშინ იძულებული გავხდებოდი მეთხოვა. ახლა

კი დავრწმუნდი, რომ მხოლოდ იმიტომ ვცდილობდი ჯიუტად (თუმცა ამაოდ), გამემარჯვა იმ ქალიშვილზე, რომ დედაჩემისათვის უსიამოვნება მიმეყენებინა.

ერთი წლის შემდეგ ბორღოში დავბრუნდით. შევიცვალე საცხოვრებელი ადგილი. დედაჩემს ერთ ბულვართან სახლი ეყიდა, ოღონდ ამაზე ჩემთვის არაფერი უთქვამს. მას უნდოდა და სიურპრიზი გაეკეთებინა. გაოცებული დავრჩი, როდესაც ლაქიამ გამიღო კარი. მეორე სართული ჩემთვის იყო განკუთვნილი. ყველაფერს სიახლის ელფერი დაჰკრავდა. გულში აღტაცებული ვიყავი ამ ავეჯის მდიდრულობით (თუმცა, ვფიქრობ ახლა საძაგლად მომეჩვენებოდა). ყველაფერს მკაცრად ვაკრიტიკებდი, მენანებოდა ამაზე დახარჯული ფული.

მაშინ კი გაბრწყინებულმა დედამ მთელ საოჯახო საქმეებში ჩამახედა, თუმცა მოვალე არ იყო ჩემთვის ანგარიში ჩაებარებინა (ჩვენი ქონების დიდი ნაწილი დედაჩემის მშობი იყო). გაჩეხილი ფიჭვის ტყიდან აღებული ფულის გარდა, კიდევ ორმოცდაათი ათასი ფრანკი შემოსავალი გვქონდა და იმ დროისათვის პროვინციელთა თვალში საკმაოდ „სახარბიელო“ ქონების პატრონი ვიყავი, რასაც სხვა ახალგაზრდა გონივრულად გამოიყენებდა ქალაქის უმაღლეს საზოგადოებაში მოსახვედრად. თუმცა საკმაოდ პატივმოყვარე ვიყავი, მაგრამ იმდენად მძულდნენ ჩემი ფაკულტეტის ამხანაგები, რომ ვერ ვახერხებდი დამეფარა ჩემი მგრული განწყობა მათდამი. თითქმის ყველანი არისგოკრაგული ოჯახებიდან იყვნენ და იემუიგებთან იზრდებოდნენ. მე, ლიცეის მოსწავლეს, მწყემსის შვილიშვილს ვერ ჩამეხმო ჩემში ის საშინელი შურის გრძნობა, რასაც მათი დახვეწილი მანერები იწვევდა ჩემში. თუმცა ვხედავდი, რომ გონებრივი განვითარებით გაცილებით ჩემზე დაბლა იდგნენ. გშურდეს ისეთი არა რა კაცუნებისა, ვინც გძულს – ისეთი სამარ-

ცხვინო გრძნობაა, რომ შეიძლება აღამიანს სიცოცხლე მოუწამლოს. დიახ, მე მძულდნენ ისინი და მათი ქედმაღლობა (შეიძლება მოჩვენებითი) უფრო აღვივებდა ჩემს სიძულვილს. მე ისეთი ბუნებისა ვარ, რომ კი არ ვცდილობდი მათი სიმპათია მომეპოვებინა, არამედ ღლითილდე უფრო მეტ საერთოს ვპოულობდი მათ მოწინააღმდეგეებთან. რელიგიისადმი სიძულვილს დიდი ხანია ჩემში ფესვები გაედგა, რის გამოც შენ ძლიერ იგანჯებოდი და რამაც ერთმანეთის სამუდამო მტრებად გა დაგვაქცია. რელიგიისადმი სიძულვილის გრძნობა ჩემში იურიდიულ ფაკულტეტზე ყოფნის დროს 1879-1880 წლებში აღმოცენდა, როდესაც პალატაში ხმას აძლევდნენ ცნობილი დეკრეტის მეშვიდე სტატიას, რის შედეგადაც საფრანგეთიდან იეზუიტები განდევნეს.

მანამდე რელიგიისადმი გულგრილი ვიყავი. დედაჩემი არასოდეს იჭრებოდა რელიგიის საკითხებში, მხოლოდ ხანდახან თუ იტყოდა: „მე რა უნდა მაწუხებდეს? თუ ჩვენი-სთანა ხალხი ვერ მოხვდება სამოთხეში, მაშ იქ შესვლის იმედი საერთოდ ნურავის ექნება.“ მონათლული ჩვილობაშივე ვივიყავი. პირველი ზიარება ლიცეიში, რომლისაგან რაღაც ბუნდოვანი მოგონება დამრჩა, მომბაბებრებელ ფორმალობად მეჩვენა. ყოველ შემთხვევაში, ზიარებაზე მეორედ აღარ წავსულვარ. რელიგიური საკითხებისადმი დიდ უვიცობას ვიჩენდი. ბავშვობისას ქუჩაში მღვდლები რომ მხვდებოდნენ, კარნავალისათვის გადაცემულ ნიღბებად მიმაჩნდნენ. არასოდეს მიფიქრია ამგვარ პრობლემებზე, მაგრამ, როდესაც რელიგიას პირისპირ დავეჯახე, მისი გადაჭრა პოლიტიკური თვალთა ხედვით მოვიწოდებე..

ყოფილი სტუდენტებისაგან შევექმენი წრე. ვიკრიბებოლით „ვოლტერის კაფეში“ და იქ მჭევრმეცყველებში ვვარჯიშობდით. თუ პირად ცხოვრებაში ძლიერ მოკრძალებ

ებული ვიყავი, სამაგიეროდ, სულ სხვა ადამიანად ვიქცეო-
 დი ხოლმე საჯარო კამათში. გამიჩნდნენ მომხრეები და
 მსიამოვნებდა თავიანთ ხელმძღვანელად რომ მაღიარებდ-
 ნენ. მაგრამ გულში მდიდარ ბურჟუეზებზე ნაკლებ არ მძულ-
 დნენ. ბრაზი მომდიოდა, გულუბრყვილოდ რომ მიშლიდნენ
 თავიანთ უბადრუკ გულის წადილს, რაიც მათი ცხოვრების
 მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენდა. სწორედ ამგვარი
 სურვილები მამოქმედებდა მეც და მაიძულებდა საკუთარ
 გრძნობებზე დაფიქრებულიყავი. ყველა ისინი წვრილი
 მოხელეების ვაჟები იყვნენ, გონიერნი და პატივმოყვარენი,
 მაგრამ შურიტა და ღვარძლით მოწამლულნი; მეფარისევ-
 ლებოდნენ, თუმცა არც ერთს არ ვუყვარდი. ხანდახან
 სადილზე თუ მივიწვევდი, ეს მათთვის მნიშვნელოვან ამ-
 ბავს წარმოადგენდა, დიდხანსაც ჰქონდათ მსჯელობის სა-
 განად ეს ფაქტი. მაგრამ მე მეზიზღებოდა მათი ქცევა. ხან-
 დახან თავს ვერ შევიკავებდი და ღვარძლიანად დავცინებდი
 ვინმეს, ეს კი გულში განუკურნავ ჭრილობად რჩებოდათ.

ჩემი სიძულვილი რელიგიისადმი გულწრფელი იყო.
 სოციალური თანასწორობისა და სამართლიანობის სურ-
 ვილმა მეც შემიპყრო. დედაჩემი ვაიძულე დაენგრია ალ-
 იმის ქოხები, სადაც ჩვენი მოიჯარადრე მონახევრეები ცხ-
 თობდნენ და შავი პურისა და ღომის მეტი არაფერი ჰქონ-
 დათ საჭმელი. დედაჩემი თავდაპირველად შეეცადა წინაა-
 ლმდეგობა გაეწია.

– როგორ გგონია, მაღლობას გეცყვიან?..

მეტი საჩველმოქმედო საქმე აღარაფერი ჩამიღვნია. ის
 აზრი მგანჯავდა, მე და ჩემი მოწინააღმდეგეები ერთ საერ-
 თო იდეალს რომ ვეგრფოდით: მიწასა და ფულს. ამქვეყნად
 ორი ჯგუფი არსებობს: მესაკუთრენი და არაფრისმქონენი.
 ჩემთვის ნათელი გახდა, რომ ყოველთვის კერძო მესაკუთრე-
 თა მხარეზე ვიქნებოდი. ასევე და უფრო მეტად მდიდარიც

კი ვიყავი, ვიღრე ის მედიღური ვაჟბაგონები, ჩემი ფიქრით. პირს რომ მარილებდნენ, მაგრამ თუ ხელს გავუწვდიდი, თვითონაც ჩამომართმევდნენ. თუმცა ისიც სათქმელია, საჯარო ყრილობებზე მემარცხენეებისა და მემარჯვენეების მსაყვეღურობდნენ, ორასი ათასი ჰქეჭარი ტყისა და ვენახების პაგრონი ხარო. მაპაგიე, ასე რომ ვაჭიანურებ, მაგრამ ამ წვრილმანის გარეშე ვერ მიხვდები, რას ნიშნავდა ჩემისთანა გესლიანი ადამიანისათვის ჩვენი შეხვედრა და ჩვენი სიყვარული. მე, გლეხის შვილი, რომლის დედაც თავშალით დაიარებოდა, ფონდოდეკების ოჯახის სასიძო გაფხდი! ეს პირდაპირ წარმოუდგენელი, გაუგონარი ამბავი იყო!

მ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე

წერა შევწყვიტე. ჯერ ერთი, უკვე მოსალამოვდა, მეო რეც ქვევიდან ხმადაბალი ლაპარაკი მომესმა. ერთობ ჩუმად საუბრობდით და სწორედ ეს მაწუხებდა. ოდესღაც ჩემი საწოლი ოთახიდან შესანიშნავად შემემძლო თქვენი საუბრის მოსმენა. ახლა კი გამირბიხართ, მალულად ჩურჩულებთ. ამას წინათ მითხარი ყურთასმენა დაგაკლდაო. სრულებითაც არა, შესანიშნავად მესმის რკინიგზის ხიდზე მაგარებლის რახრახი. არა, არა, მე ყრუ-მუნჯი არ გახლავარ! თქვენ განზრახ საუბრობთ ხმადაბლა, რომ ვერ გავიგონო რას ლაპარაკობთ. ნეგავი რას მიმაღავთ? იქნებ საქმეებია ცუდად? მთელი ოჯახი ხომ შენს ირგვლივ არის შემოკრებილი და ენაგადმოგდებული ძაღლებივით მოგდევენ. აქ ბრძანდება ჩვენი მშვენიერი სიძე, სირაჯი, შვილიშვილის ქმარი, ნამდვილი უქნარა, და ძვირფასი ჩვენი შვილი გუბერი... სხვათა შორის, ის ხომ ბანკირია. მთელი ქვეყნის ფული მის ხელში იყრის თავს და დივიდენდებს ოც პროცენტად ასესხებს! ჩემი იმედი ნუ გექნებათ! ვერაფერს დამცანცლავთ. დარწმუნებუ-

ლი ვარ, ამ საღამოს წამჩურჩულე: „არაფერი დაგაკლდე-ბოლა, რომ გყე გასაჩეხად გაგეყიდაო.“ იმასაც გამახსენებ, გუბერის ორივე ქალიშ ვილი რომ გათხოვების შემდეგ ქმრის მშობლებთან ცხოვრობს, რადგან ფული არა აქვთ საკუთარი ოჯახის მოსაწყობად. „ჩვენი სახლის სხვენზე ავეჯეულის მთელი გროვა ყრია, მგვერი ეღება, იმგვრევა. რა მოხდება, რომ „დროებით ვათხოვოთ.“ ღიახ, ღიახ, დარწმუნებული ვარ, აღარ გაათავებ ამამე ლაპარაკს: „ორივენი ნაწყენები არიან, ჩვენთან ფესს აღარ დგამენ... იმის ღირსიცი კი არა ვარ, ჩემი პაგარა შვილიშვილები ვნახოო“. უღაოა, ახლა ამამე ლაპარაკობთ ხმადაბლა.

ხელახლა გადავიკითხე ის სგრიქონები, რომელიც გუშინ განერვიულებულმა მივბოდ-მოვბოდე. როგორ ამიყოლა ამგვარმა რისხვამ? კაცმა რომ თქვას, წერილს ხომ არა ვწერ, ეს ღლიურია, რომელსაც ხელახლა ვიწყებ. როგორ მოვიქცე? წავშალო, რაც დავწერე და სხვანაირად დავიწყო? შეუძლებელია, დროც არ იცდის. როგორც დავწერე, დაე ისევე დარჩეს. მე ხომ მინდოდა ჩემი გულისნადები გადამეშალა და სულის სიღრმეში ჩამეხედებინე. აი, უკვე ოცდაათი წელია ცუდად მომუშავე ჩლუნგი ავტომატივით მიყურებ, ავტომატივით, ათას ფრანკიან კრედიტებს რომ ისერის, ისიც მოშლილია და დაუსრულებლივ უნდა ანჯღრიო, ვიდრე გახსნი, გამოშიგნავ და შიგ ჩამალულ ფულს არ ამოაცლი.

აი, კვლავ სიავემ ამიგანა, უმჯობესია, ისევე იმას, ჩემი გაშმაგების ამბავს დავუბრუნდე, გუშინ რომ შევწყვიტეთანდათან მივალ სათავებებამდე, გავიხსენებ იმ საბედისწერო ღამეს... მაგრამ ჯერ ჩვენი პირველი შეხვედრით დავიწყოთ.

1883 წლის აგვისტოს მე და დედა ლუშონში ვიყავით. იმ დროს „სასტუმრო სკარონი“ სავსე იყო რბილი სავარ-

ძლებით, დივნებით, პუფებით, მშვენივრად გაკეთებული არჩვის ფიგურებით. რა დამაფიწყებს ეგინიის ცაცხვის ხეივანს! ამდენი წელი გავიდა და ახლაც, როცა ცაცხვი ჰყვავის, თითქოს სწორედ იმ საამო სურნელებას ვიყნოსავ. ყოველ ცისმარე დილით ქვაფენილზე მიმავალი ვირების მანზალაკების წკარუნი, ფლოქვების ბაკაბუკი და მათი გამყოლების შოლტების გყლაშუნი მალევიძებდა. მთიდან მომავალი ნაკადულები პირდაპირ ქუჩებში მოჩხრიალებდნენ. მეწვრილმანე მოვაჭრე ბიჭები ფუნთუშებს, რძეში მოზეულილ პურებსა და კვერებს ქუჩაში ყვირით დაარბენინებდნენ გასაყიდად. ჩაივლიდნენ ცხენებზე ამხედრებული გამყოლები. ვხედავდი მთელი კავალკადა როგორ მიემართებოდა სასეირნოდ.

მთელი პირველი სართული ფონდოდექების ოჯახს ეკავა. მათ მეფე ლეოპოლდის დარბაზები დაუთმეს. „აი, როგორ ანიავებენ ფულებს!“ – მეტყოდა ხოლმე დედაჩემი. – მიუხედავად ამისა, როცა ფულის გადახდის დრო დადგებოდა, ყოველთვის უგვიანებდნენ მიცემას (ბორლოში, ფონდოდექებს ჩვენი ნავსადგურის ახლოს მიწის საკმაოდ დიდი ნაკვეთი ჰქონდათ ნაქირავეები და საქონელი ეწყოთ).

მე და დედა სასტუმროში საერთო მაგიდაზე ვსადილობდით. თქვენ კი ცალკე მოგართმევდნენ ხოლმე. კარგად მახსოვს თქვენი მრგვალი მაგიდა ფანჯარასთან, რომელსაც მსუქანი ბებია უჯდა, მელოტი თავი შავი არშიებიანი მოსახვევით დაეფარა, ზედ წვრილი მძივები რომ ციმციმებდნენ. ისე მეჩვენებოდა, თითქოს იგი მე მილიმოდა. მაგრამ იმიტომ ვგყუვდებოდი, რომ მოხუცს მოჭუტული, პაწაწინა თვალები და ყურებამდე გახსნილი, ხვრელივით პირი ჰქონდა. მას ყვიციანი მონაზონი ემსახურებოდა, რომელსაც „მოციქულის“ გახამებული განსაცმელი ეცვა და სახეც შემუპებული ჰქონდა. დედაშენი კი რა მშვენიერი იყო! ორი

ვაჟიშვილის დალუპვის გამო შავებს აგარებდა. პირველად შენ კი არა, ის შემიყვარდა და ჩუმ-ჩუმად ვგკებობდი ხოლმე მისი ცქერით. მალელვებდა მისი შიშველი მკლავები და მოღერებული ყელი. არავითარ სამკაულს არ აგარებდა. მე სტენდალისებურ სასიყვარულო ხრიკებს ვიგონებდი, რომ საღამოს რაიმე საგრფიალო სიგყვა მეთქვა, ან ხელში ჩუმად წერილი ჩამედო. შენ თითქმის არც კი გამჩნევდი, რადგან ჩემს თავს შთავაგონე, ქალიშვილები არაფრით არ არიან საინტერესონი-მეთქი. თანაც ისე ამაყად გეჭირა თავი, არავის აქცევდი ყურადღებას და ქედმაღლურად უყურებდი ყველას.

ერთხელ, კაზინოდან რომ დავბრუნდი, უნებურად დედა ჩემისა და ქ-ნი ფონდოდეჟის საუბარს შევესწარი. ქ-ნი ფონდოდეჟი თავაზიანად, შემპარავი ხმით ლაპარაკობდა, როგორც კარგად აღმრდილ ადამიანს შეშვენის, რომელსაც არ სურს თავის მდაბიო თანამოსაუბრეს გაუყადროს თავი. დედჩემი კი, პირიქით, არაფერს ერიდებოდა და ხმამაღლა გაჰკიოდა: აქაოდა, ჩემს ხელთა ხარ, გეთაყვა და, ახლა მე ვიცი შენით. მისი აზრით, ფონდოდეჟები ცუდი გადამხდელები იყვნენ და მეტი არაფერი. გლეხივით მარტო მიწის ფასი იცოდა, სავაჭრო საქმეს და ამ გზით მოპოვებულ ქონებას უნდობლად უცქეროდა, სულ გაკოტრების შიში უნდა მქონდესო. მწარე ფრაზა, რომლის თქმასაც აპირებდა, შუაზე შევაწყვეტინე. „რა თქმა უნდა, მჯერა თქვენი მეუღლის ხელმოწერა, მაგრამ, იცით, რომ...“

ჩემს სიცოცხლეში პირველად ჩავერიე საქმიან ლაპარაკში. ქ-ნი ფონდოდეჟს გავუგრძელეთ ვადა, როგორც თვითონ მოითხოვდა. უფრო გვიან ხშირად მიფიქრია, რომ დედაჩემის გლეხურმა ალლომ სწორედ განჭვრიტა: შენი ოჯახი საკმაოდ ძვირად მიღირდა. თქვენ რომ აგყოლოდით, შენი ქალი, ვაჟი და შვილიშვილის ქმარი თავისი საქმეებ-

ის საკეთილდღეოდ მთელ ჩემს ქონებას გაანიავებდნენ და შთანთქავდნენ. მათი საქმეები! კანგორა პირველ სართულზე, შიგ გელეფონი, მემანქანე ქალი... ეს ის უბრალო და საქმიანი დეკორაციაა, რომლის უკან ასი ათასები მიფრინავს! რა მემართება, ისევ გადავუხვიე... მე ხომ ბანიერ დე ლუშონში 1883 წელს ჩვენი გაცნობის დღეებს ვიგონებ...

ამიერიდან მთელი შენი ამაყი ოჯახი ღიმილით მხვდებოდა. მაგიდასთან მჯდარი ბებიაშენი ენას აღარ აჩერებდა, კითხვაზე პასუხს აღარ ელოდა, ყრუ იყო. დედაშენშიც, მას აქეთ, რაც სადილის შემდეგ რამდენჯერმე ველაპარაკე, განვიხიბლე, ერთობ მოსაწყენი მეჩვენა, მასზე ყოველგვარი რომანტიული წარმოდგენა გამიქრა. ნუ გაჯავრდები, გეთაყვა, რომ ასეთი რამეები მახსენდება, მაგრამ მართაღს გეუბნები, გონებაშემბლულობის გამო მუდამ რაღაც უმნიშვნელოს, სულელურს ლაპარაკობდა. მეცყველება კი საოცრად ღარიბი და მარტივი ჰქონდა. ერთი სიტყვით, სამი წუთის შემდეგ უკვე მომეწყინებოდა ხოლმე და აღარ ვიცოდი, რაზე მელაპარაკა მასთან..

რაკი დედამ იმედები გამიცრუა, ყურადღება ქალიშვილზე გადავიტანე. პირველად ვერც კი შევნიშნე, რომ ჩვენს შეხვედრებს სიამოვნებით უწყობდნენ ხელს. რა მომაფიქრებდა, თუ ფონდოდეკები ჩემში სასურველ სასიძოს დაინახავდნენ? მაგონდება ჩვენი გასეირნება ლილის ველზე. ეკლით გავემ გზავრეთ. ბებია თავის მონამონით ეკლის უკანა სკამზე იჯდა, ჩვენ კი წინ ვისხედით. მადლობა ღმერთს, ლუშონში საქირაო ეკლები ბლომად იყო. მხოლოდ ფონდოდეკებს შეეძლოთ ფიქრად მოსვლოდათ, რომ სახლიდან თავიანთი საკუთარი ეკლი გამოიწერეს.

ცხენები ნელი ნაბიჯით მიდიოდნენ. ბუმები ბურნასავით ეხვეოდნენ. მონამონს თვალები სანახევროდ მიელულა და თვლემდა. ოფლიანი სახე ულაპლაპებდა. ბებიაშე-

ნი ეგინის ბალში ნაყიდ მარაოს ინიავებდა, რომელმედაც მაგალორის დაშნით განგმირული შავი ხარი ეხატა. მიუხედავად სიცხისა, შენ გრძელი, ნიდაყვებამდე ხელთათმანები გეცვა და თავიდან ფეხებამდე თეთრებში იყავი გამოწყობილი. მაღალყელა ფეხსაცმელებიც კი თეთრები გემოსა. „ჩემი ძმების დალუპვის შემდეგ აღთქმა დავდე თეთრი ტანსაცმელი ვაგარო“. ასე მითხარი. მაშინ მე არ მესმოდა, რას ნიშნავდა აღთქმის გამო ამა თუ იმ ფერის ტანსაცმლის ტარება. შემდეგში შევიტყე, რომ შენს ოჯახში ამგვარ რელიგიურ, უაზრო ადათ-წესებს თაყვანს სცემდნენ, მაგრამ იმ დროს, იმ გუნებგანწყობაზე, მე რომ ვიყავი, ყოველივე ეს პოეტურად მეჩვენებოდა. როგორ აგისხნა, რა გრძნობა გააღვივე ამ სიტყვებით ჩემში? განცდა იმისა, რომ ქალიშვილებში აღარ იწვევს სიძულვილს, მოსწონხარ კიდევ ვიღაცას! ჩემს სიცოცხლეში არასოდეს დამავიწყდება ის საღამო, როდესაც მითხარი: „საოცრად გრძელი წამწამები გაქვთ, იშვიათია, ვაქს ასეთი გრძელი წამწამები ჰქონდეს.“

მე გულმოდგინედ ვცდილობდი ჩემი მოწინავე აზრები არ გამომეთქვა. მახსოვს, ამ სეირნობის დროს ცხენებისთვის გვირთი რომ შეგვემსუბუქებინა მე და შენ აღმართზე მიმავალი ეკლიდან გადმოვედით. ბებიაშენი და მონაზონი ლოცვანს ბუტბუტებდნენ, თან კრიალოსანს მარცვლიდნენ. მრავალი წლის მანძილზე თქვენთან გაწაფული მოხუცი მეეტლე კი კოფოლან ეპასუხებოდა: „Ave, Maria!“ შენ დიმილით მიცქეროდი, მაგრამ მე წარბსაც არ ვიხრიდი, სერიოზულად მეჭირა თავი. ჩემი სურვილით მოგყვებოდით ხოლმე ეკლესიაში კვირა დღეობით თერთმეტი საათის წირვაზე შენ და დედაშენს; ეკლესიური წეს-ჩვეულებანი არავითარ მეგაფიზიკურ აზრებს არ იწვევდნენ ჩემში. რელიგიის კულტი – ეს იყო და ეს, მეტი არაფერი იმ კლასისათვის, რომელსაც ახლა მეც ვეკუთვნი (ამას ამაყად ვამბობ). ეს

გახლდათ ერთგვარი გრადიცია, ჩვენი წინაპართა რელიგია, ბურჟუაზიის მიერ შემონახული ადათ-წესების თავყრილობა, რომელსაც მხოლოდ სოციალური მნიშვნელობა ჰქონდა.

ეკლესიაში ზოგჯერ ჩუმჩუმად მიცქეროდი და ყოველი ასეთი წირვა შესანიშნავ, სულის დამაგებებელ აღმოჩენასთან იყო დაკავშირებული: თურმე შეიძლებოდა მოვწონებოდი, დამეინტერესებინა და ამელელვებინა ქალიშვილის გული. მეგონა, ჩემი სიყვარული შენს ჩემდამი სიყვარულს უერთდებოდა. თუმცა, რა მნიშვნელობა ჰქონდა ჩემს განცდებს, მთავარი ის არის, რომ მჯეროდა ჩემდამი შენი სიყვარული. ჩემი პიროვნება ქალის სულში სარკესავით ირეკლებოდა და იგი არ გაურბოდა ამ გამოსახულებას. რა საამო განცდა იყო! ამგვარი სანეგარო განცხრომისაგან ჩემი არსება ყვავილივით გაიფურჩქნა. არასოდეს დამავიწყდება, როგორ გააღხვო ცინულადქცეული ჩემი სული შენმა ნაზმა შემოხედვამ და შადრევანივით ააჩქეფა შიგ ჩამარხული გრძნობები. ალერსის გა მომხატველი სრულიად ჩვეულებრივი ნიშნები, ხელის ჩამო რთმევა იქნებოდა ეს, თუ გამხმარი ყვავილის შენახვა წიგნში, ყველაფერი მხიბლავდა. რაოდენ ახალი იყო ყოველივე.

მხოლოდ დელაჩემი იდგა განზე და არ იზიარებდა ჩემი გარდაქმნის სიხარულს. მე ვხედავდი, იგი მგრულად იყო განწყობილი ჩემი ოცნებისადმი, რაც თავადაც უაზრობად მიმაჩნდა. მწყინდა გულგრილად რად უცქეროდა ჩემს ალგაცებას. „ნუთუ ვერ ხვდები, ეგ ხალხი მახეს გიგებს?“ – მეუბნებოდა და სულ არ ფიქრობდა, რომ ამით შეეძლო გაენადგურებინა იმ ბედნიერების შეგრძნება, თურმე შეიძლება ქალიშვილმა მეც შემეყვაროს-მეთქი. არსებობდა ისეთი ქალიშვილი, ვისაც მოვწონდი და იქნებ ჩემი ცოლობაც უნდოდა. მე ეს მჯეროდა, მიუხედავად დელაჩემის უნდობლობისა.

„ასეთი მდიდრები, ასეთი გავლენიანი ხალხი და აბა რა სარგებლობა ექნებათ ჩვენისთანა ოჯახთან დანათესავებით,“ – ვფიქრობდი. ბრაზი მომდიოდა დედაჩემზე, თითქმის მძულდა კიდევ იმის გამო, რომ ჩემს ბედნიერებას ეჭვის თვალთ უცქეროდა.

დედამ მაინც შეაგროვა თავისთვის საინტერესო ცნობები მსხვილ ბანკებში, სადაც კავშირი ჰქონდა გაბმული. მე აღგაცებაში მოვედი, როდესაც შეიგყო, რომ მიუხედავად დროებითი დაბრკოლებისა, ფონდოდეკების ფირმა საკმაოდ დიდი ნდობით სარგებლობდა და სიამოვნებითაც აძლევდნენ კრედიტს. „ბევრ ფულს კი ხვეჭავენ, მაგრამ ერთობ ხელგაშლილად ცხოვრობენ, – მეუბნებოდა დედაჩემი. – მთელ ფულს მეჯინიბეებსა და ფარეშებში აბნევენ. ცდილობენ ხალხს თვალში ნაცარი შეაყარონ, დაზოგვა არ იციან, რა არის...“

ბანკებიდან მიღებულმა ცნობებმა საბოლოოდ დამარწმუნა ჩემს ბედნიერებაში. მე ახლა ხელთ მქონდა შენი მახლობლების უანგარობის საბუთები: მაშასადამე, შენიანები იმიტომ მიდიმოდნენ, რომ მოვწონდი. უეცრად მომეჩვენა, რომ მთელი ქვეყანა სიმჰათით იყო ჩემს მიმართ განწყობილი. ჩვენ ნებას გვაძლევდნენ საღამოობით მარტო გვესეირნა კაზინოს დაბურულ ხეივანებში. საკვირველია, როცა პატარა ბედნიერება შემოგვეყრება, რაგომ იღუმალი ხმა არ გაგვაფრთხილებს: „რაც არ უნდა ჟამგრძელი იყო, არასოდეს ასეთი ბედნიერი აღარ იქნები, როგორც ახლა იყავი, ამ რამდენიმე საათში. მაშ დატკბი და ბოლომდე შესვი ბედნიერების ეს ფიალა, – ამის მეტი აღარაფერი გერგება. წყარო, რომელიც ცხოვრების მანძილზე პირველად შეგვხდა, უკანასკნელი იქნება. მოიკალი წყურვილი ერთხელ და საბოლოოდ, რამეთუ მეგად ვეღარ იხილავ.“

მე კი, პირიქით, თავს ვირწმუნებდი, ეს ბედნიერი ცხოვრე-

ბისა და მგზნებარე სიყვარულის მხოლოდ დასაწყისია-მე თქი და ჯეროვნად ვერ ვაფასებდი იმ საღამოებს, როდესაც ორივენი ბაღში ხის გარინდებული ფოთლების ქვეშ უძრავად ვისხედით.

თუმცა მაშინვე იგრძნობოდა ზოგიერთი ამაღელვებელი ნიშნები, მაგრამ მე ვერ ვხვდებოდი. მახსოვს ის ბნელი ღამე, მაღლა გორაკზე სამკურნალო წყლების გზის უკან სკამზე რომ ვისხედით. უეცრად შენ უმიზეზოდ აქვითინდი. ახლაც ვგრძნობ შენი ცრემლებით დანამულ ლოყების სურნელებას, ჩემთვის გაუგებარი დარდის სურნელებას. მე მეგონა, ბედნიერებისაგან გიროდი. იმის გამო, რომ ახალგაზრდა ვიყავი, სხვაგვარად ვერ ავხსენი შენი ქვითინი, თუმცა მამშვიდებდი: „ეს არაფერია, ასე მხოლოდ იმიტომ დამემართა, რომ თქვენს გვერდით ვარო...“

მართალს ამბობდი, მაგყუარავ! მართლაც ის გაგირებდა, რომ ჩემს გვერდით იყავი და არა იმის გვერდით, ვისი სახელიც ბოლოს და ბოლოს რამდენიმე თვის შემდეგ გამიმკლავნე ამავე ოთახში, სადაც ახლა ვწერ! სადაც მე, სნეული, ჩემი ცხოვრე ის უკანასკნელ დღეებს ვაგარებ, ჩემი ოჯახის საყვარელი წევრები კი მოუთმენლად ელიან როდის ამომივა სული, რომ ჩემი ქონება მიითვისონ.

მე კი, მე გუგუს, იმ საღამოს ბანიერთან, სადაც ბილიკი გველივით მიიკლავნება, შენს გვერდით თავი ბედნიერ კაცად მიმაჩნდა. ლოყას გაღებდი მხარზე, ყელყელა კისერზე გეკონებოდი და ხარბად ვისუნთქავდი ჩემი მგირალა გოგონას სპეგაკი სხეულის სურნელებას. პირინეის თბილსა და გენიან ჰაერში ცვრიანი ბალახისა და პიგნის სუნი გრიალებდა და შენს სურნელებას ერთვოდა. მთის ძირში, სამკურნალო წყლების მოედანზე ორკესტრის ადგილი ფარნებით იყო განათებული. ერთი მოხუცი ინგლისელი გრძელ ჯოხზე მიბმული ბადით ფარნების შუქზე მოფრე-

ნილ ღამის პეპლებს იჭერდა. შენ მითხარი: „მომეცით ცხვირსახოცი ...“ მე ცრემლები შეგიმშრალე და ცხვირსახოცი უბეში შევინახე.

მე სრულიად სხვა ადამიანად ვიქეცი – ვფიქრობ, ამით ყველაფერი გამოვსახე – სრულიად სხვა ადამიანად. სახეც კი ბელნიერების შუქით გამისხივოსნდა. ჩემს ცვლილებას ვგრძნობდი იმ საღამოდან მოყოლებული, შენი ცრემლების შემდეგ აღარავითარი ეჭვი არ შეიძლება დამბადებოდა. მას კიდევ რამდენი ბელნიერი საღამო მოჰყვა, როდესაც ჩემს მხარზე დაყრდნობილი, სიხარულით გაბრწყინებული ხელიხელ ჩავლებული მომყვებოდი. მე ბილიკზე ისე სწრაფად მივქროდი, რომ ძლივს მომდევდი და მეუბნებოდი: „უჰ, ნელა, თორემ სული მეხუთება“. მე მიამიტი საქმრო ვიყავი. შენ ისეთი გრძნობა გააღვიძე ჩემში, რაც მანამდე უცნობი იყო. ერთი წუთითაც არასოდეს მომსვლია ფიქრად, ბოროტად გამომეყენებინა შენი მშობლების ამგვარი ნდობა. რას წარმოვიდგენდი, თუ ამ ნდობის ქვეშ მშრალი ანგარიში იმალებოდა!

ღიას, მე სხვა ადამიანი გახვდი, იმ ზომამდე სხვაგვარი, რომ ერთხელ უცნაური რამ განვიცადე, – ახლა, ორმოცი წლის შემდეგ, კი შეიძლება ის ამბავი გაგანდო, თუმცა, ამ დღიურის წამკითხველს, ბრალი არა მაქვს, გასახარად გქონდეს საქმე.

ერთ დღეს, ლილის ველზე რომ მივსეირნობდით, ეგლიდან გადმოვხვდით და ფეხით განვაგრძეთ გზა. წყარო ჩუხ-ჩუხით მოდიოდა. ხელში გარეული კამას ღერო მეჭირა და ვსრესდი. ქვევითკენ უკვე ბინდბუნდით იფარებოდა არემარე, მთის მწვერვალებზე კი სხივების შუქი ჯერ არ ჩამქრალიყო... უეცრად ისეთი გრძნობა დამეუფლა, არა, დამეუფლა კი არა, ფიზიკურად შევიგრძენი, რომ არსებობს მეორე, სხვა, ჭეშმარიტად რეალური ქვეყანა, ჩვენ კი მხოლოდ

მის აჩრდილს ვხედავდით..

ეს შეგრძნება სულ წამიერი იყო და მთელი ჩემი მწუხარე ცხოვრების განმავლობაში ამგვარი რამ იშვიათად თუ განმეორებულა. მაგრამ მისი უცნაურობა ჩემს თვალში უფრო მაგვლობდა, აი, რაგომ ვიცილებდი თავიდან ამ მოგონების შემდეგ, როცა რელიგიის ნიადაგზე ხანგრძლივი დავა გვექონდა ხოლმე.

თავს ვაღლებულად ვთვლი ყველაფერი გითხრა. მაგრამ ახლა უკვე გვიანაა ამ საკითხებზე ლაპარაკი.

ჩვენი ქორწინების ამბავი მოგონებად არა ღირს. ერთ საღამოს თითქოსდა ჩემი სურვილის წინააღმდეგ ჩვენ დანიშნულებად გამოგვაცხადეს. ჩემი შემთხვევით წამოსროლილი სიტყვა სხვაგვარად გაიგე და მე შენთან შეკავშირებული აღმოვჩნდი ისე, რომ ხეირიანად არც კი ვიყავი ჩემს მდგომარეობაში გარკვეული. არა ღირს ამის მოგონება. მაგრამ იძულებული ვარ გავისხენო ერთი არასასიამოვნო ამბავი, რისი გვერდის ავლაც არ შემიძლია. მაშინვე გამაფრთხილე, რამდენიმე პირობას წარმოგიდგენო: „კეთილი შეთანხმების“ მიზნით. შენ არ გინდოდა დედაჩემთან ერთად გეწარმოებინა ოჯახური მეურნეობა და ერთ ჭერქვეშ გეცხოვრა. შენს მშობლებს და შენც მტკიცედ გქონდათ გადაწყვეტილი თქვენი სიტყვა გაგეგარებინათ.

თუმცა მას შემდეგ მრავალი წელი გავიდა, მაგრამ ამჟამად მახსოვს დედაჩემთან საუბარი სასტუმროს სულშეხუთულ ოთახში: გაღებული ფანჯარა ეგნის ხეივანს გადასცქეროდა, მზის სხივებში გაბნეული მტვერი ოქროსფრად ირეოდა, შოლგის გლაშუნი, მანზალაკების ქღრიალი და გოროლას ჰანგები ერთად იჭრებოდა მიხურულ დარაბებში. დედაჩემს სიცხისაგან თავი სტკიოდა. ქვედაგანსა და ბლუზაში ჩაცმული (მას არასოდეს არ სცმია ლამაზი საშინაო ხალათი, არც წამოსასხამი ჰქონია) დივანზე მიწოლილ-

იყო. ვისარგებლე შემთხვევით, რომ ჩემს დაცოლშვილებაზე მელაპარაკებოდა – მთელ ქვედა სართულს შენ დაგითმობ, მე კი მეოთხე სარ თულზე ერთ ოთახს ავიღებო, – და ვუთხარი:

– მისმინე, დედა, იბა ფიქრობს, რომ უკეთესი იქნებოდა... – შენს მოსაზრებებს ვუხსნიდი და თან მალულად ვუცქეროდი მის მობერებულ სახეს, თან უხერხულობისაგან თვალებს ძირს ვხრიდი. ის კი თავისი დამახინჯებული, სახსრებგამობერილი თითებით ბლუმის კალთის ნაოჭებს ისრესდა. საყვედური და ჩხუბი რომ დაეწყო, მაშინ რაიმეს მოვიმიზეზებდი და ჩემს სიავეს გადმოვანთხევდი. მაგრამ დედა სდუმდა. იგი არც წყენას იმჩნევდა, არც გაოცებას. ბოლოს ამოიღო ხმა, თან ცდილობდა ისეთი სიგყვები ეთქვა, რომ მე დავეჯერებინე, ადრევე ვიცოდი, ცალცალკე უნდა გვეცხოვრა და ამაში სრულიად არაფერია არაჩვეულებრივიო.

– თითქმის მთელი წელი ორინში ვიცხოვრებ, – ასე მითხრა. – ჩვენს აგარაკებს შორის ის ყველაზე კარგი საცხოვრებელი ადგილია. თქვენ კი კალემს დაგიგოვებთ. ორინში სამოთახიან პავილიონს ავაშენებ და სავსებით მეყოფა. ძვირი არ დამიჯდება. თუმცა არ მინდა ამაოდ ფულის გადაყრა, რადგან, შეიძლება გაისამღე ვერც მივაწიო. მაგრამ შემდეგში შეგიძლია გამოიყენო, სანადირო სახლად გადაიკეთე და შემოდგომობით, ოქტომბრის თვეში გარეულ მტრედებზე სანადიროდ ჩამოდი ხოლმე. თუმცა შენ არ გიყვარს ნადირობა, მაგრამ შესაძლოა შენმა ბავშვებმა შეიქციონ თავი...

რაც მეგ უმაღურობას გამოვხატავდი დედაჩემის მიმართ, იმდენად უსაზღვრო იყო მისი სიყვარული ჩემდამი. მე ვაგდებდი თავის საბუღარიდან, ის კი მორჩილად, უხმოდ იცვლი და ადგილს. იგი კმაყოფილი იყო ყურადღების იმ უმნიშვნელო ნამცეცებითაც, რასაც ოდესმე გადავუყრიდი

ხოლმე და მზად იყო ყველაფერს შეგუებოდა. ამის შემდეგ ერთ საღამოს მკითხვე:

– რა დაემართა დელათქვენს, ავად ხომ არ არის?

მეორე დღეს დელაჩემმა მოიკეთა და თავისი ჩვეული გამო მეცყველება დაუბრუნდა. მამაშენი თავისი უფროსი ქალით და სიძითურთ ბორღოდან ჩამოვიდა. ჩვენ, რა თქმა უნდა, გავაგებინეთ ჩვენი დანიშვნის ამბავი. რა ზიზღით მათვალაიერებდნენ! თითქოს მესმოდა ერთმანეთს როგორ ეუბნებოდნენ: „როგორ ფიქრობ, შეიძლება მაგისი „გამოჩენა“?!”.. დელამისი მაინც პირდაპირ აუგანელია“... არასოდეს დამავიწყდება ის გაკვირვება, რაც შენმა დამ მარი-ლუიზამ გამოიწვია ჩემში, თქვენ მარინეგს რომ ეძახდით. შენზე ერთი წლით უფროსი იყო და უმცროსს კი ჰგავდა. ისეთი მაღალი იყო, მოღერებული კისერი ჰქონდა, ოქროსფერი მძიმე თმების გრავნილი და ბავშვური თვალები. მოხუცი ბარონი ფილიპი, რომელსაც იგი მამაშენმა მიათხოვა, ჩემში ზიზღს იწვევდა. მაგრამ მისი გარდაცვალების შემდეგ ხშირად მიფიქრია, რა უბედური კაცი იყო-მეთქი. რაოდენ წამებას იგანდა ეს აბუეგი მოხუცი, რომ მის ახალგაზრდა ცოლს არ ეგრძნო მისი სიბერე. კორსეტი ისე მჭიდროდ ჰქონდა შემოჭერილი, რომ სული ეხუთებოდა. ჩამომჭკნარ ლოყებსა და მოფამფალეებულ ნიკაჰს მაღალი, განიერი, გახამებული საყელო უფარავდა. შელებილი, მბზინავი ქილვაშებისა და ულვაშების წყალობით უფრო მკაფიოდ უჩანდა იისფერი, მოგვხილი სახის კანი. სანახევროდ არც კი ესმოდა რას ელაპარაკებოდნენ. მუდამ სარკის ძებნაში იყო; გახსოვს ჩვენი სიცილი, როდესაც კი იპოვიდა, ხარბად იყურებოდა შიგ და ასე მუდამ თავის თავის შემოწმებაში იყო. ხელოვნური კბილების გამო არ იღიმებოდა, ამიტომ მთელი ძალ-ღონით ცდილობდა გუხები მოკუმული ჰქონოდა.

ისიც შევნიშნეთ, რაოდენ დიდი სიფრთხილით იხურავდა ცილინდრს, რომ მეგად უცნაურად დავარცხნილი თმის კულუღი, წვრილ და დამშრალ მდინარესავით რომ მიემართებოდა მელოგ თავზე, არ მოვარდნოდა.

მამაშენი მისი ხნისა იყო, მაგრამ მიუხედავად ღიპისა, თეთრი წვერისა და მელოგი თავისა, ქალებს კიდევ მოსწონდათ და შეეძლო მათი მოხიბვლა რაიმე საქმიანი ურთიერთობია ღროსაც. მხოლოდ დედაჩემის მიზიდვა ვერაფრით ვერ შეძლო. დედაჩემის ასეთი უხეში მოქცევა შეიძლება ჩემგან მიყენებული წყენის შედეგი იყო. საქორწინო ხელშეკრულების დადებისას იგი ყოველ წვრილმანს ჩხრეკდა და გელაგებოდათ, თითქოს აქ საქმე ყიდვა-გაყიდვას, ან საჯარო შეთანხმებას ეხებოდა. მე თავს ისე ვაჩვენებდი, თითქოს დედაჩემის მოქმედებით განაწყენებული ვიყავი, სინამდვილეში კი გულში მიხაროდა, რომ დედაჩემი ასე მედგრად იცავდა ჩემს ინტერესებს. და თუ დღეს ჩემი ქონება შენისაგან განცალკევებულია და თქვენ უფლება არა გაქვთ ჩემს ავლადიდებაზე, ამას მხოლოდ დედაჩემის მშრუნველობას უნდა ვუმაღლოდე. ის ისე დაქინებით მოითხოვდა ცოლ-ქმრის ქონების გათავთავებას, თითქოს მე ქალიშვილი ვყოფილიყავი, რომელიც უზნეო დარდიმანდზე თხოვდებოდა.

რადგან ჩემი საცოლის მშობლებმა ამ მოთხოვნაზე უარი არა თქვეს, დავრწმუნდი, რომ მაფასებდნენ და ანგარიშს უწევდნენ შენს სიყვარულს.

დედაჩემს გაგონებაც არ უნდოდა, რომ შენი მზითვი რენგის სახით გადაეხედათ. ის მოითხოვდა, ნაღდი ანგარიშით ყოფილიყო გასწორებული. „თავიანთ სასარგებლოდ მაგალითისათვის ბაგონი ფილიპო ჰყავთ, – ასე მეუბნებოდა დედაჩემი, შეხეთ, მთლად უკაპეიკოდ წაიყვანა ჩვენი უფროსი ქალიშვილიო. ვითომ რაგომაც არ უნდა წაეყვა-

ნა, ის ბებრუხუნა იმითიც კმაყოფილი უნდა იყოს, რომ ისეთი მშვენიერი ყმაწვილი ქალი გააყოლეს. საბრალო გოგონა! ჩვენი საქმე კი სულ სხვაა. ალბათ ეგონათ, მათთან დამოყვრება ჭკუას დამიბნევდა. ჯერ კიდევ არ იციან, ვინა ვარ“.

ჩვენ კი თავი უცოდველი „მტრედებივით“ გვეჭირა. თითქოს ეს ვაჭრული ანგარიში სულაც არ გვაინტერესებდა. შენ გწამდა და იმედი გქონდა მამაშენის ფინანსური ნიჭის მოქნილობისა. მე კი დედაჩემს ვენდობოდი. შეიძლება მაშინ ჩვენ, ერთმაც და მეორემაც, ჯერ კიდევ არ ვიცოდით, რარიგ გვიყვარდა ფული...

მაგრამ არა, მე შენს მიმართ უსამართლო ვარ! შენ ფული მხოლოდ ბავშვების სასარგებლოდ გინდოდა. პირიდან ლუკმას გამოიღებდი და შვილებს მისცემდი. მათი გამდიდრების გულისათვის მეც მსხვერპლად გამიღებდი.

მე კი... ვაღიარებ, მე მიყვარს ფული. უნდა გამოგიტყდე, რომ მისი ხილვა მამშვიდებს და მაწყნარებს. მანამდე, სანამ მე ვიქნები ჩემი ქონების ბაგონ-პაგრონი, თქვენ უძღურნი ხართ რაიმე მოიმოქმედოთ ჩემს წინააღმდეგ. „ჩვენს წლოვანებაში ადამიანს ძლიერ ცოგა სჭირდება.“ ხშირად იცი ასე თქმა. რა შეცდომაა. მოხუცი მხოლოდ მანამდე უნდათ, სანამ ქონება აქვს, როგორც კი სიმდიდრე შემოელევა, უსარგებლო ნივთივით გაგისვრიან გარეთ. არჩევანი არა გაქვს: ან საბოლოო ბინად მოხუცთა და დავრდომილთა თავშესაფარი აირჩიე, ან სიმდიდრე არ გაუშვა ხელიდან. არაერთგმის ყოფილა გლეხების ცხოვრებაში ასეთი მაგალითები, რომ მოხუცის ქონების შეჭმის შემდეგ, საბრალოსათვის შიმშილით ამოუხდიათ სული. ასეთსავე სისაძაგლეს კარგ, ბურჟუაზიულ ოჯახებშიც ჰქონია ადგილი, მხოლოდ ისინი უფრო თავაზიანად და რბილად მოქმედებენ, დიახ, მეშინია გაღარიბების. მეჩვენება, რომ ცოგა ოქრო

მოვაგროვე. ის თქვენ გვიბლავთ, მე კი მმფარველობს.

სალამოს ლოცვის ქამიც გადავიდა, მე კი ბარის ხმა არ გამიგია... თუმც არც დაურეკიათ, – დღეს ხომ წითელი პარასკევია. ამ სალამოს ჩვენი ოჯახის მამაკაცები – ვაჟი-შვილი და სიძე ავგოთი მოვლენ. მე ჩავალ მათთან სასაღილოდ. მინდა დავინახო ისინი, როცა ერთად იქნებიან შეყრილნი, რადგან, როცა ერთად არიან, მათი დამარცხება და დაძლევა უფრო ადვილია, ვიდრე თითოეულისა ცალ-ცალკე.

ურიგო არ იქნება, რომ ამ მონანიებისა და მარხულობის პარასკევ დღეს ყველას დასანახავად კატლეგი შეეჭამო. ამით მათ კი არ გავალიბიანებ, არამედ ასე მსურს ვაჩვენო, რომ ჩემი ნებისყოფა ოდნავადაც არ შესუსტებულა და არ ვაპირებ არავის არაფერი დავუთმო. ის პოზიცია, რაც ორმოცდახუთი წლის განმავლობაში მეკავა, საიდანაც ადგილი ვერ მომაცვლევეინე, მაშინვე ფეხქვეშ გამომეცლება, თუნდ ერთხელ მაინც რომ დავითმო. ჩემი ოჯახის ყველა წევრის წინაშე, როცა დიდმარხვის პარასკევ დღეს ყველანი ლობიოსა და მეთბე მოხარშულ სადილებს შეჭამენ, მე ხორცის კატლეგს გიახლები იმის ნიშნად, რომ დაგიმტკიცოთ ჩემი უძლეველობა და ვერ ეღირსებით ჩემს გაძარცვას, ვიდრე ცოცხალი ვარ.

თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე

არ შევმცდარვარ. გუშინდელმა ჩემმა გამოჩენამ გეგმები ჩაგიშალათ. მხოლოდ ბავშვების მაგიდა იყო მხიარული, რადგან წითელ პარასკევს სადილზე შოკოლადსა და კარაქიან პურს ვაძლევთ ხოლმე. მე ერთიმეორისაგან ვერ ვარჩევ ამ წვრილფეხობას. ჩემს შვილიშვილ იანინას უკვე შვილი ჰყავს, რომელმაც ახლახან აიდგა ფეხი. მე ყველას დავანახვე, რა შესანიშნავი მადის პაგრონი ვიყავი. ჩემი

ამგვარი ცოდვა ბავშვებთან იმით გაამართლე, ავადმყოფი და ხანდაზმულია, კატლეტი უნდა ჭამოსო.

ძლიერ ცუდად მეჩვენა გუბერის ოპტიმიზმი. დარწმუნებულია, რომ ფონდის ბირჟის საქმეები მალე გამოკეთდება. ასეთი იმედით ის ხალხია, ვისთვისაც ეს სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხია. ის კი მაინც ჩემი შვილია. ეს ორმოცი წლის მამაკაცი ჩემი შვილია. ვიცი, მაგრამ არ კი ვგრძნობ. შეუძლებელია, ამგვარ ჭეშმარიტებას პირისპირ უცქირო. ხომ შეიძლება საქმე ცუდად წაუვიდეს? ბანკირი, რომელიც თავის მეანაბრებს ამგვარ დივიდენდებს აძლევს, ამით სარისკო თამაშს კისრულობს... ხომ შეიძლება, ერთ დღეს ჩვენი ოჯახის პატიოსნება საფრთხეში აღმოჩნდეს... ოჯახის პატიოსნება! არა, ამ კერპის გულისათვისაც მე არ გავიღებ მსხვერპლს. წინასწარ გადაწყვეტილი მაქვს, რა უბედურებაც არ უნდა დამეცეს, წარბს არ შევიხრი. მით უმეტეს, რომ კიდევ არსებობს მოხუცი ფონდოლეკი, რომელიც ყოველთვის გაუწვდის ხელს, თუ მე უარს ვიტყვი.

რას მოვუშვი პირი, სისულელეებს ვჩმახავ! ეცყობა, არ მინდა გავიხსენო ის ღამე, როდესაც შენ უნებურად ჩვენი ბედნიერება დაანგრე.

უცნაურია, შენ თითქოს არც კი გაგონდება ის ამბავი, იმ ზაფხულის ღამეს კი, ამ ოთახში, სადაც სიბნელე და სულის შემხუთველი სიცხე სუფევდა, შენმა გულახდილობამ ჩვენ ბედი გადაწყვიტა. შენს მიერ წარმოთქმული ყოველი სიტყვა ერთმანეთს უფრო მეტად გვაშორებდა. შენ კი ვერაფერს ამჩნევდი. ათასგვარი წვრილმანი და უმნიშვნელო ამბავი გახსოვს, ის უბედური შემთხვევა კი შენი მეხსიერებიდან სრულიად წაიშალა. შენ, რომელსაც ასე ღრმად გწამს იმქვეყნიურ მარადიული ცხოვრება, იმ ღამეს ჩემი მარადისობის მრწამსი შებღალე და მოსპე. ჩვენმა პირველმა წრფელმა სიყვარულმა მე მგრძნობიარე გამხადა რელიგი-

ისაღმი და თაყ ანს ვცემდი ღვთაებას, რომელშიც შენ ცხოვრობდი. მე ხომ მიყვარდი და მზად ვიყავი შემეყვარებინა ყოველივე, რითაც შენ სუნთქავდი. გული მიჩუყდებოდა, როდესაც ღამის პერანგიანს გხედავდი, სკოლის მოწაფესავით ხელებს რომ დაიკრეფდი და მუხლს მოიდრეკდი სალოცავად...

ჩვენ იმავე ოთახში ვცხოვრობდით, სადაც ახლა ამ სტრიქონებს ვწერ. ჩვენი საქორწინო მოგზაურობის შემდეგ რაგომ დავბრუნდით კალემში, დედაჩემთან? (მე არ მივეცი ნება კალემი ჩვენთვის დაეთმო, რადგან საკუთარი ხელით შექმნა და ძალიანაც უყვარდა): მაგონდება, უფრო მოგვიანებით, როცა მინდოდა უფრო მეტად ავმხედრებულიყავი შენს წინააღმდეგ, ისეთ ამბებს ვიხსენებდი, რაც თავდაპირველად არც მახსოვდა, ან თავი მეჭირა ისე, თითქოს ვერა ვხედავდი. პირველად შენმა ოჯახმა ვითომ ვიღაც შორეული ბიძის სიკვდილის გამო არ იზიჟიმა ჩვენი შეუღლება. გასაგებია, რცხვენოდათ ისეთი არასასურველი ქორწინების გამო. ბარონი ფილიპო ყველგან ყვებოდა, რომ მის პატარა ცოლის დას ბანიერ დე ლუშონში თავდავიწყებით შეუყვარდა ერთი ახალგაზრდა ვაჟი. თუმცა მშვენიერი გარეგნობისა და კარგი მომავლის მქონეა, ძლიერ მდიდარიც, მაგრამ მღაბიო წარმოშობისააო. „წარმოიდგინეთ, არავითარი ნათესაობა არა ჰყავს!“ – ისე ლაპარაკობდა, თითქოს ნაბიჭვარი ვყოფილიყავი, უკანონო. საბოლოოდ კი იმ ამრს გამოხატავდა, რომ ჩემთვის უკეთესიც იყო ასეთი მარტოხელობა, – მღაბიო ნათესავის ყოლას, არყოლა სჯობია, ადამიანს არ შეარცხვენენ მაინცაო. დედაჩემმა – საერთოდ დარბაისელმა მანდილოსანმა, – თავი განზე დაიჭირა. დაბოლოს, თუ დავუჯერებთ მის სიგყვებს, შენ განებივრებული გოგონა იყავი და საითაც მოგინდებოდა, მშობლებს იქით უზამდი თავს.

მე, შენს რჩეულს, მშვენიერი ქონება აღმომაჩნდა და ისეთი ოჯახიც კი შეეგუა ამ ქორწინებას, როგორც ფონლოდეკები იყვნენ. მათ ყველაფერ დანარჩენებზე თვალები დახუჭეს.

როდესაც ეს ჭორები გადმომცეს, ამით, რა თქმა უნდა, ახალი არაფერი გავიგე, იმდენად ბედნიერი ვიყავი, რომ ამას არავითარი მნიშვნელობა არ მივეცი. უნდა გამოგიცადე, ჩვენი ქორწინება, რომელიც თითქმის ფარულად მოხდა, მომეწონა კიდეც. განა შეიძლებოდა იმ მშვიერთა ხროვაში, სადაც წინამძღვრად ვითვლებოდი, წესიერი მეჯვარე მეშოვა ვინმე? თავმოყვარეობა კი ნებას არ მომცემდა ძველი მგრებისათვის მიმემართა. ახლა ჩემი ბრწყინვალე ქორწინების წყალობით ადვილად შემეძლო მათთან დაახლოვება. ამ აღსარებაში ჩემს თავს ისეთ მუქ ფერებში ვხატავ, რომ უფლება მაქვს მაშინდელი ჩემი ხასიათის ერთ-ერთი კარგი თვისება აღვნიშნო: დამოუკიდებლობა და შეუდრეკელი ნებისყოფა. არასოდეს არავისთან ქელი არ მომიხრია, ჩემი ამრები და იდეები არასოდეს დამითმია. მე სინდისი მქენჯნიდა, რომ ჩვენი ქორწინების გამო რამდენადმე დათმობაზე წავედი. შენს მშობლებს დავპირდი, ხელს არ შეგიშლიდი შენი ეკლესიური წეს-ჩვეულების შესრულების დროს. სამაგიეროდ ფრანკმასონთა წრეში შესვლას ვერავინ დამაკისრებდა. თუმცა თქვენ სხვა არავითარი მოთხოვნილება აღარ წამოგიყენებიათ ჩემთვის. იმ ხანებში რელიგია ქალების საქმედ ითვლებოდა. შენს წრეში წესად იყო, ქმრის მიერ ცოლის წირვაზე გაცილება. ლუშონში დაგიმტკიცეთ, რომ მე არ გავურბოდი ამ ადათს.

1895 წლის სექტემბერში, როდესაც ვენეციიდან დავბრუნდით, აქაოდა, სენონის აგარაკზე არ დავპატიჟოთო, შენმა მშობლებმა მოიმიზეზეს – ჩვენმა და ბარონ ფილიპოს ნაცნობ მეგობრებმა იქ მოიყარეს თავი და აღარც ერთი

ცარიელი ოთახი აღარ დარჩა თქვენთვისო. მაშინ გადა-
ვწყვიტეთ, ღროებით დელაჩემთან დავსახლებულიყავით.
ჩვენ სრულიადაც არ გვაწუხებდა იმის ფიქრი, რომ მის
მიმართ ესოდენ უხეშობას და ეგოიზმს ვიჩენდით. ჩვენ
მოწყალებით დავეთანხმეთ გვეცხოვრა მასთან ერთად
მანამდე, სანამ მოვინდომებდით.

დელაჩემი ამ ამბით არ აღგაცებულა.

– სახლი თქვენს განკარგულებაშია, – გვითხრა მან, –
ვინც გინდათ, ის მიიღეთ. მე ისე მოვიკუნტები, რომ ვერ-
ავინ დამინახავს, შემძლია სულაც გაუუჩინარდე. – შემ-
დეგ კი დასძინა: – მთელი ღღეები გარეთა ვარ გასული.

მართლაც, უმეტეს დროს ვენახებში, ღვინის სარდაფებსა
და საქათმეებში აგარებდა; საქონელს ადევნებდა თვალყ-
ურს, მოსარეცხეს სამრეცხაოში მიაკითხავდა... სადილის
შემდეგ ცოცხა ხნით დასასვენებლად ავიდოდა თავის ოთახ-
ში. თუ სასტუმრო ოთახში შემოგვეყრებოდა, ყოველთვის
მოკრძალებით მოიხდიდა ბოდიშს. ვიდრე ოთახში შემოვ-
იდოდა, ჯერ დააკაკუ ნებდა. იძულებული გაგხდი, გამეფრთხ-
ილებინა, ეს არ არის მიღებული-მეთქი. ისიც კი შემოგვთავა-
ზა, მე თავად ვიკისრებ მნეობას და მზარეულის მოვალე-
ობასო, მაგრამ შენ ამამე უარი უთხარი, რადგან არ გინდ-
ოდა დაგემცირებინა. საერთოდ, კეთილად ექცეოდი. შენი
ასეთი ღმობიერების გამო მისი საბრალო, მოკრძალებუ-
ლი გული მაღლიერების გრძნობით აღივსო. იმისი შიში,
რომ საკუთარ შვილს დააშორებდი, ამას აღმოჩნდა. მე
მასთან ახლა უფრო ალერსიანი ვიყავი, ვიდრე ქორწინებამ-
დე. მას აოცებდა ჩვენი გიჟური სიმხიარულე და კისკისა
სიცილი. ნუთუ ეს ბედნიერი მეუღლე ჩემი ვაჟიშვილია,
რომელიც წლების განმავლობაში მიუკარებელი და კარ-
ჩაკეტილი, ბაიყუშივით ცხოვრებას ეწეოდა? „მამასადაამე,
მე ვერ შევძელი მასთან საერთო ენის გამოძებნა... სად მე

და სად მისი სწავლა-განათლება. რაც მე უარყოფითი გავლენა მოვახდინე მასზე, ახლა მისი ცოლი ასწორებს ჩემს ცოდვებსო,“ – ფიქრობდა..

მაგონდება, რა აღგაცებული შემოგცქეროდა, როდესაც რომანსებს მღეროდი, ანდა როიალზე მენდელსონის „უსიტყვო რომანსს“ უკრავდი – ყოველთვის ერთსა და იგივე ადგილას რომ გეშლებოდა.

ზოგჯერ შენს სანახავად მეგობარი ქალიშვილები მოვიდოდნენ. შენ კი მათ აფრთხილებდი:

– ახლა ნახავთ ჩემს დედამთილს. ნამდვილი სოფლელი კეთილშობილი ქალია. ახლა ასეთები როდიდა შეგვვდებათ.

შენის ამრით, დედაჩემს თავისებური სტილი ჰქონდა. და დიდი გაქტის ქალი იყო. მოახლეს ადგილობრივი დიალექტით ელაპარაკებოდა და შენც მოწყალედ შენიშნავდი „მდაბიოებთან“ შესანიშნავად უჭირავს თავიო. შენი თავაზიანობა იქამდეც კი მივიდა, რომ ყველას აჩვენებდი დაგეროგის, სადაც აღბეჭდილი იყო დედაჩემი თხუთმეტი წლის ასაკში, თავზე აბრეშუმის მოსახვევით. შენ ძველებური გლეხური ოჯახების სადიდებელი სიმღერაც კი ისწავლე: „კეთილშობილ ამნაურებზე უფრო კეთილშობილნი“. რა თავმდაბალი იყავი მაშინ! დედობამ შენში უბრალოება და ადამიანობა გააღვიძა.

... ბოლოს და ბოლოს ხომ მაინც უნდა მოვყვე იმ სადამოს ამბავი. სულშემხუთავი სიცხე იდგა. მიუხედავად იმისა, რომ ღამურებისა გეშინოდა, დარაბები მაინც გახსნილი დავგოვეთ. თუმცა ვიცოდით, რომ ნიავი ცაცხვის გოგებს კედელს ახეთქებდა, ისე გვეჩვენებოდა, თითქოს ოთახში ვიღაც სუნთქავდა. ხანდახან ქარი ისე ძლიერ ააშრიალებდა ფოთლებს, რომ კოკისპირული თავსხმა გვეგონა. მთ-

ვარის შუქი სვეგებად ეცემოდა იაგაკს და მკრთალად ჰფენდა სხივს სკამებზე მიყრილ-მოყრილ განსაცმელს. სადამოკამს ქოთქოთა მდელომ ჩურჩულიც კი შეწყვიტა და დაღუშდა.

– მეძინება... დავიძინოთ! – მითხარი შენ.

მაგრამ დაქანცულებმა ვერც ძილში ვიპოვეთ სიმშვიდე, რადგან უფსკრულიდან ამომავალი ვიღაც რუდოლფის აჩრდილი ჩვენს ირგვლივ დაძრწოდა. როგორც კი ხელებს შემოგხვევდი, შენს გულში მისი სახე გამოცოცხლდებოდა. ხოლო როცა შემოხვეულ ხელებს დაუშვებდი, ორივენი მის სიახლოვეს ვგრძნობდით. მე არ მსურდა განჯვა, მეშინოდა წამების. თავდაცვის ინსტინქტი გვაიძულებდა ჩვენი ბედნიერება დაგვეცვა. ვიცოდი, რომ ჩაცეება, გამოკითხვა არ იყო საჭირო. დაე მისი სახელი ჩვენი ცხოვრების დასაწყისშივე წყლის ბუშტივით გაქრეს. დაე ეძინოს ამ საიდუმლოებას შლამში ჩაფლულს, მდორე წყლების ქვეშ, როგორც დამპალ ლემს, რომელიც თავის ირგვლივ შხამავს ყოველივეს. მის სინათლეზე გამოგანას მე არ შევეცდები, ამიგომ არ ვიღებდი ხმას. მაგრამ შენ, უბედურო, დარდის გასაქარვებლად გინდოდა შენს გაცრუებულ ვნებაზე ლაპარაკი. საკმარისი იყო ჩემდა უნებურად დამცდენოდა კითხვა: „ბოლოს და ბოლოს ვინ იყო ეს რუდოლფი? რომ მაშინვე მიპასუხე:

– რა თქმა უნდა, დიდი ხანია, უნდა მეთქვა შენთვის... დარწმუნებული იყავი, სერიოზული არაფერი ყოფილა... ნუ ღელავ...

სიბნელეში სწრაფად და დაბალი ხმით ალაპარაკდი. თავი აღარ გედო ჩემს მხარზე. ის უმნიშვნელო მანძილი, რაც ჩვენ საწოლზე გაწოლილ სხეულებს აცილებდა, თითქოს გადაულახავ ბლუდელ გადაიქცა.

თურმე რუდოლფი დედით ავსტრიელი ყოფილა, მამით

კი – ფრანგი, ჩრდილოეთ ლეპარგამენგის მდიდარი ფაბრიკანტი. შენ იგი ბებიასთან მოგზაურობის დროს ექსში გაიცანი შარშანწინ, ჩვენს ლუშონში შეხვედრამდე. იგი კემბრიჯიდან ჩამოსულა. მისი გარეგნობა არ აგიწერია, მაგრამ ისეთი ლამაზი და მშვენიერი წარმოვიდგინე, რასაც მე მოკლებული ვიყავი. მთვარის შუქი ანათებდა ჩემს გლესურ, დიდრონ ხელებს და მოკლედ ფრჩხილებდაჭრილ, კუთხოვან თითებს. შენი თქმით, დასაძრახისი არაფერი ჩაგიდენიათ, თუმცა იგი თურმე უფრო თავშეკავებულად იქცეოდა, ვიდრე მე. შენი მოგონება სიცყვასიციყვით არ დამამახსოვრდა. ანდა რაში მჭირდებოდა? განა საქმე ამაშია? დარწმუნებული რომ ვყოფილიყავი, შენ ის არ გიყვარდა, მაშინ მეც დავმშვიდდებოდი და ყურადღებას არ მივაქცევდი იმ მეტად ხანმოკლე სასიყვარულო რომანს, რამაც უეცრად შებღალა უცოდველი გოგონა. მაგრამ მაშინვე ჩემს თავს შევეკითხე: „ჯერ ერთი წელიც არ გასულა იმ დიდი სიყვარულის შემდეგ, მაშ როგორ შეძლო ჩემი შეყვარება?“ ამან საშინელი თავმარი დამცა.

„მაშ ყოველივე სიყალბე ყოფილა. მომატყუა. ხსნა არსაიდან არის. როგორ დავიჯერე, რომ შეიძლებოდა ქალიშვილს შევეყვარებოდი. ისინი ჩემისთანა მამაკაცებს არ იყვარებენ!“

გათენება მოგანებული იყო, ზეცაზე ვარსკვლავები ისევ ციმციმებდნენ. მაშვამაც გაიღვიძა. ნიავმა ააშრიალა ფოთლები. შეარხია ფარდები, მოფრინდა ჩვენთან და უძილობისაგან დაქანცული თვალები გაგვიგრილა. ყველაფერი ისევე იყო, როგორც ჩემი ბედნიერი ცხოვრების დროს. სულ ამ ათიოდე წუთის წინ მე ბედნიერი ვიყავი. ახლა კი ვამბობ: „ჩემი ბედნიერი ცხოვრების დროს-მეთქი“... მე გკითხე:

– მას არ სურდა შენი შერთვა?ა

მასსოვს, როგორ აგაღელვა ამ შეკითხვამ. ხმა შეგეცვ-

ალა, როცა შენს თავმოყვარეობას შევეხე. რა თქმა უნდა, შევეცდი. – პირიქით იყო საქმე, თურმე საამაყოდაც კი ჰქონდა საქმე, რომ ცოლად ფონდოდექების გვარის წარმომადგენელს შეირთავდა, მაგრამ მისმა მშობლებმა შეიგყვეს, რომ ორი მოზარდი ძმა ჭლექით დაგელუპა და, რაღვან რუდოლფს თავადაც სუსტი ფილტვები ჰქონდა, მშობლებს ასეთი ქორწინების გაგონებაც არ უნდოდათ...

მე ძლიერ მშვიდად გაძლევდი შეკითხვებს, შენ კი ფიქრდაც არ მოგდიოდა, საკუთარი ხელითვე ანგრევიდი პირად ბედნიერებას.

– ხედავ, ძვირფასო, ყოველივე ეს ჩემსა და შენს საბედნიეროდ მოხდა. – მითხარი შენ, – ხომ იცი, რა ამაცი დედ-მამა მყავს. ცოგა არ იყოს, სასაცილოებიც კი ხდებიან თავიანთი ასეთნაირი სიამპარტავნით. რაც მართალია, ჩვენს ბედნიერებას. პირველი ქორწინების ჩაშლას უნდა ვუმაღლოდეთ. როგორც იცი, ჩვენს წრეში დიდ ყურადღებას აქცევენ ადამიანის ჯანმრთელობას, თუ საქმე ქორწინებას ეხება. დედაჩემს შეეშინდა, ეგონა, ჩემი სასიყვარულო თავგადასავლის მარცხი მთელმა ქალაქმა იცოდა. იმაზე ფიქრი, რომ აღარავინ მითხოვდა და შინაბერად დავრჩებოდი, მოსვენებას არ აძლევდა. რა საშინელ სიმწარეში გამაგარებინა ის რამდენიმე თვე, თითქოს ჩემი ღარდი არ მეყოფოდა... ბოლოს და ბოლოს მეცა და მამაჩემიც დაგვარწმუნა, რომ ჩემი გათხოვება შეუძლებელი იყო.

მე თავს ვიკავებდი, ხმას არ ვიღებდი, რომ არაფერი დაგემალა. შენ კი სულ ერთსა და იგივეს იმეორებდი, სწორედ ეს ყოფილა ჩვენი ბედი, ამან დაბადა ჩვენი სიყვარულიო. – ერთის ნახვითვე შემეყვარდი. ლუშონში გამგზავრებამდე ლუღში შევიარეთ და დიდხანს ვილოცეთ. გულმხურვალედ. როცა პირველად შევხვდი, მაშინვე ვივრძენი, რომ ღმერთს შეესმინა ჩვენი ვედრება...

ფიქრადაც არ მოგსვლია, როგორ აღმაშფოთა ამ სი-
ცყვებმა. შეიძლება არავინ დაიჯეროს, რომ თქვენი მოწინ-
ააღმდეგენი ფარულად უფრო მაღლა აყენებენ რელიგიას,
ვიდრე თქვენ, მორწმუნენი. სწორედ ამიგომ სწყინთ მათ,
როცა სარწმუნოებას ამგვარი უმსგავსი საქმისთვის მიმა-
რთავთ ხოლმე. განა დასაშვებია, რომ მეციერი მამა უბრა-
ლო მიწიერი კეთილდღეობის თხოვნისთვის შეაწუხოთ?
მაგრამ მე ამასთან ახლა არაფერი მესაქმება. მთავარი ის
არის, რომ შენი სიცყვებიდან აშკარად ჩანდა, შენი მშობ-
ლებიცა და შენც ხარბად ჩააფრინდით ვინც პირველი შე-
მოგეფეთათ საქმროდ და გამომიჭირეთ.

მხოლოდ ახლა, ამ წუთში ვიგრძენი რაოდენ უთანასწ-
ორო იყო ჩვენი ქორწინება. მაგრამ შენთვის ის აუცილებ-
ელი იყო, რადგან დედაშენი ისეთ მწუხარებას და აღშფოთე-
ბას შეეპყრო, რომ შენ და მამაშენი მისი შთაბეჭდილების
ქვეშ მოექცეით... შენ მითხარი, ბარონი ფილიპო უარყო-
ფით მემუქრებოდა თუ შენზე გავთხოვდებოდი. დიახ, დიახ
ლუშონში ჩვენ დავცინოდით იმ ბებერ ჩერჩეგს, ის კი თურმე
ყოველ ღონეს ხმარობდა, ჩვენი ნიშნობა ჩაეშალა.

– ჩემო ძვირფასო, ყოველი მისი ცდა უშედეგოდ და-
მთავრდა, რადგან ჩემი გადაწყვეტილება ურყევი იყო.

– შენ არაერთგზის გაიმეორე, რომ არაფერს ნანობდი.
მე ლაპარაკში ხელს არ გიშლიდი და სუნთქვაშეკრული
გისმენდი. მარწმუნებდი, რუდოლფთან არ ვიქნებოდი ბედ-
ნიერიო. იგი ძლიერ ლამაზი იყო, ის სიამოვნებდა, როცა
სხვას უყვარდა, თვითონ არავის სიყვარულს არ პასუხობ-
და. იოლად წაგართმევდა სხვა ქალი. როდესაც მის სახ-
ელს წარმოთქვამდი, მკვახე ხმა უნებურად გირბილდებო-
და, გითრთოდა და ღუღუნა გიხდებოდა, თითქოს დიდხანს
დაგროვილმა ფარულმა სიყვარულმა ახლა ნახა გმა და
გულის სიღრმიდან უეცრად ამოხეთქაო.

მასთან შენ არ იქნებოდი ბელნიერი, რადგან ლამაზ და მშვენიერ ქალებში დიდი წარმატებით სარგებლობდა. ეს იმას ნიშნავდა, რომ ჩემი შეუხედავი გარეგნობისა და გულჩათხრობილი, მიუკარებელი ხასიათის გამო, ბელნიერი და მშვიდი ცხოვრება გელოდა. შენ ამბობდი, რუდოლფს კემბრიჯში მოსწავლე სხვა ახალგაზრდა დარდიმანდებივით აუგანელი ჩვევები ჰქონდა ინგლისელებისგან გადაღებულიო. დაუჯერებელია, რომ ქმრად ისეთი კაცი აირჩიე, რომელმაც არ იცის საკოსტუმე ნაჭრის ამორჩევა, ვერ გაისკვნის ჰალსგუხს, არ მისდევს სპორტს, არაა შეჩვეული ბრწყინვალე სამოგადოების ჩვევებს, არა აქვს მოხერხება თავიდან აიცილინოს სერიოზული ლაპარაკი, აღსარება და გულისნადების გამომქლავნება, არ იცის დახვეწილი და მხიარული ცხოვრების გემო.

სწორედ იმ წელიწადს დედაშენმა უკვე კლიმაქსის ასაკს მიაღწია. საშინლად განერვიულებული და აღგზნებული იყო შენი ამბებით, რადგან თავის თავს შთააგონა, რომ ველარ გათხოვდებოდი. ამიტომ მე ვიყავი ის უბედური პირველი შემხვედრი, რომელიც მაშინვე მახეში გააბით. დედაშენმა ისე დაგგანჯა და გაგაწამა, რომ უკვე აღარ შეგეძლო თუნდაც რამდენიმე თვე გაჩერებულიყავი მასთან. სამაგიეროდ მე ფულიანი ვიყავი და თქვენი წრის თვალსაზრისით ჩვენი ქორწინება სავსებით გამართლებული იქნებოდა.

მე ვცდილობდი დაძაბული სუნთქვა შემეკავებინა. ვჭიმავდი მუშტებს და სიმწრისაგან ტუჩებს ვიკვნეგდი. ახლა, როდესაც ჩემი საკუთარი თავისადმი სიძულვილი ისე მომივლის, რომ მემარება ჩემივე სხეული და სული, მაგონდება 1885 წელი, როდესაც საბრალო ახალგაზრდა, ოცდასამი წლის ქმარი ორივე ხელს მკერდზე იღებდა და გამწარებული ცდილობდა გულში ჩაეხმო თავისი ნორჩი სიყვარული.

მე მთლად ვკანკალებდი. შენ ეს შენიშნე, შეწყვიტე აღ-

სარება და მკითხვე:

– გცივა, ლუი?

გიპასუხე, ცოცხალი მაქრეოლებს, არაფერია, მალე გამივლის-მეთქი.

– იქნებ ეჭვიანობ! ეს ხომ სისულელე იქნებოდა... მე არ ვიცრუე, როცა ღავიფიცე, ჩემში იოგისოდენა ეჭვიანობაც არ არის-მეთქი. მაგრამ განა შენ შეგეძლო გაგეგო, რომ ჩემს უბედურებას ეჭვიანობასთან არავითარი კავშირი არა ჰქონდა?

შენ ვერ მიხვედრილიყავი, ეჭვიც კი არ აგიღია, რაოდენ ღრმა ჭრილობა მომაყენე. თუმცა ჩემმა სიჩუმემ შეგაშინა. სიბნელეში ხელით მოძებნე ჩემი შუბლი, შემდეგ სახეზე მომეფურე. არა, ჩემი სახე არ იყო ცრემლით მონამული. შენმა ხელმა ალბათ ვერ იცნო ახლა გაქვავეებული და კრიჭაშეკრული ჩემი ჩვეულებრივი სახე. ისე შეშინდი, რომ გინდოდა სანთელი აგენტო, ამიგომ ჩემზე დაყრდნობილმა დიდხანს ეძებე ასანთი. სული მეხუთებოდა, როდესაც ვგრძნობდი შენი წყეული სხეულის შეხებას.

– რა დაგემართა? თქვი რაიმე, შენი სიჩუმე მაშინებს.

მე ვითომ გავიკვირვე შენი სიტყვები და დაგარწმუნე, რომ გყუილად წუხდებოდი.

– ოჰ, შე სულელო, ჩემო ძვირფასო, როგორ შემაშინე! სანთელს ვაქრობ, დავიძინოთ!

მეტი აღარაფერი გითქვამს. ვუცქეროდი, როგორ თენდებოდა, როგორ იწყებოდა ჩემი ცხოვრების ახალი დილა. კრამიგით გადახურულ სახლის სახურავზე მერცხლები ჭიკჭიკებდნენ. ვილაც კაცი ხის ქოშების ბაკუნით ებოში მიდიოდა. თუმცა ამის შემდეგ ორმოცდა ხუთი წელი გავიდა, მაგრამ ახლაც ნათლად მესმის რაც მაშინ შემომესმა: მამლების ყივილი, სამრეკლოს ბარების რეკვა, ხიდზე მი-

მავალი საგვიროთო მაგარებლის გუგუნი. ახლაც მიღიმიანებს ყნოსვას ბოლის სუნი, რაც მაშინ შევისუნთქე: ზღვის სანაპიროზე, სადაც გამხმარ კვრინჩხასა და ბალახს სწვავენენ, ნიავს ფანჯარაში შემოჰქონდა ბოლის სასიამოვნო სურნელება. მე უეცრად წამოვიწიე.

– იზა, გახსოვს, იმ საღამოს, როდესაც ზემო ბანიერის სკამზე ვისხედით, შენ გიროდი, იმას ხომ არ იგონებდი?

რადგანაც არაფერი მიპასუხემკლავში ჩაგავლე ხელი. პირუტყვივით დაიღმუვლე და გამომგლიჯე. შემდეგ გვერდი იცვალე. შენ გეძინა, გრძელი თმები გალღებივით გეფინა. გარიჟრაჟის სიგრილით შეციებული მობუზულიყავი, როგორც ახალგაზრდა ცხოველებმა იციან და სხეულზე დასრესილი გეწარი წაგეფარებინა. რიდასთვის გამეფროთხო შენი ბავშვური ძილი? ყოველივე, რაც მინდოდა გამეგო, განა უკვე არ ვიცოდი?

მე უხმოდ ავდექი, ფეხშიშველი მივედი სარკიან კარადამდე, დიდხანს ვუყურე ჩემს გამოსახულებას, თითქოს შევიცვალე და ისევ პირვანდელი სახე მივიღე. ადამიანისა, რომელიც არავის არ უყვარს და ვისი დარდიც ქვეყანაზე არავის არა აქვს. დამენანა ჩემი ახალგაზრდობა. მოუპარსავ ლოყაზე, სადაც უკვე უხეში, მოწითალო ფერის წვერს თავი ამოეყო, ჩემი დიდი, გლახური ხელი გადავისვი.

ჩუმად ჩავიცვი და ბაღში დავეშვი. დელაჩემი ვარდების ხეივანში იყო. იგი ყოველთვის მოახლეებზე აღრე ღგებოდა, რომ ოთახებში ჰაერი გაეწმინდა. მან მითხრა:

– რაო, გასაგრილებლად გამოსხვედი?

დამანახვა დაბლობი, რომელიც ნისლს დაეფარა და დაუმაგა:

– დღეს პაპანაქება იქნება. რვა საათზე ყველა დარაბას დავკეცავ...

ჩვეულებრივზე უფრო ნაზად გადავხვით. მან დაბალი

ხმით მითხრა:

– ჩემო ძვირფასო...

ჩემი გული (უთუოდ გიკვირს, რომ ჩემს გულზე ვლაპარაკობ) მწუხარებისაგან ლამის შუაზე გაპობილიყო. მწარედ სათქმელი სიგყვები პირზე მადგებოდა, მაგრამ თავს ვიკავებდი... საიდან და როგორ დავიწყო? გამიგებს დედა? მღუმარება ჩემთვის ის სასურველი ნავთსაყუდელია, სადაც თავს ვაფარებ ხოლმე.

მე ტერასისკენ დავეშვი. ვაზებზე მკრთალად მოჩანდა ხილის ხეების ნაზი გამოსახულებანი. გორაკები თითქოს მხრებით ეწეოდნენ ნისლს და შუა-შუა აპობდნენ. ცოცხალ არსებასავით აღიმართა ჯერ სამრეკლო, შემდეგ ეკლესია. შენ კი გეგონა, ასეთი რამეები არ მესმოდა. იმ წუთში ვიგრძენი, რომ ადამიანმა, რომელსაც ცხოვრება გაუცრუვდება, საჭიროა მოძებნოს მიზეზი ამ მარცხისა. ჩვენი ბედისწერის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჩვენი გულებია. იგი ზეგარდმოვლენილია ფარული სახით და ჩვენ უნდა გამოვიცნოთ. ზოგჯერ შემწევა უნარი ჩავწვდომოდი ამ საიდუმლოებათა არსს. ამას კი შეეძლო ჩემი და შენი დაახლოვება. თუმცა იმ დილას ჩემმა მღელვარებამ მხოლოდ რამდენიმე წუთს გასტანა. ახლაც ნათლად მახსოვს შინ დაბრუნება. ჯერ რვა საათიც არ იყო და მზე სულის შემხუთველად აჭერდა. შენ ფანჯარასთან თავდახრილი იჯექი. ცალ ხელში ჩამოშლილი თმები გეკავა, მეორეთი ივარცხნიდი. მე ვერ მხედავდი. ცოგა ხანს შევჩერდი და სიძულვილით აღსავსემ დაგიწყე ცქერა. მას შემდეგ თუმცა მრავალმა წელმა განვლო, მაგრამ ახლაც ვგრძნობ იმ სიძულვილის მწარე გემოს.

ჩემს სამუშაო ოთახში გავიქეცი. გასაღებით დაკეტილი უჯრა გამოვხსენი. ამოვიღე დასრესილი ცხვირსახოცი, რომლითაც იმ საღამოს ზემო ბანიერში მე საცოდავმა

სულელმა ცრემლები შეგწმინდე და შემდეგ მკერდში ჩავიკარი. ავიდე, გამოვაბი ქვას, როგორც ძაღლს, რომელიც მინდოდა დამეხრჩო და გბორში გადავისროლე, ჩვენში „წუმპეს“ რომ უძახიან.

თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე

მას შემდეგ დაიწყო ახალი, უდიდესი სიჩუმის ერა, და აგერ, ორმოცი წელია გრძელდება. შინაგან ნგრევას გარეგნულად არაფერი დასტყობია, თითქოს ყველაფერი ისევე მიმდინარეობდა, როგორც ჩემი ბედნიერების დროს. ჩვენ ისევე განვაგრძობდით ხორციელ კავშირს, თუმცა ალერსის წუთებში რუდოლფის აჩრდილი აღარ გვევლინებოდა. შენც აღარ წარმოთქვამდი მის სახიფათო სახელს. იგი შენი მოწოდებით მოგვევლინა, ერთხანს იბორიალა ჩვენი სარეცელის ირგვლივ და თავისი საქმე შეასრულა. ცოლ-ქმრული ბედნიერება დაარღვია. ამის შემდეგ საჭირო იყო იღუმალი რღვევის შედეგად გამოწვეული ამბების ჩუმად თვალყურის დევნება.

შეიძლება უთუოდ გრძნობდი კიდევაც, რომ ეს ჩემთვის არ უნდა გეთქვა. მაგრამ რა იცოდი, თუ შენი აღსარება ასეთ ცულ შედეგს გამოიღებდა. სამაგიეროდ ჭკვიანურად მომეჩვენა ჩვენი საუბრის დროს მისი სახელის ხმარებიდან ამოღება: არ ვიცი, შეამჩნიე თუ არა, რომ ღამღამობით კვლავინდებურად აღარ ვჩურჩულებდით. დასრულდა ჩვენი დაუმთავრებელი მუსაიფი. ლაპარაკის დროს ახლა ყოველ სიგყ ას წინასწარ მოფიქრებულად ვამბობდით. ორივენი დაძაბულ მდგომარეობაში ვიმყოფებოდით.

განჯვა და მწუხარება შუალამისას მალვიძებდა. ვფიქრობდი: „ახლა მეღიასავით ხაფანგში ვარ მომწყვდეული-მეთქი.“ გონების თვალით წარმოდგენილი მქონდა ის

დიალოგი, რომელიც ჩვენს შორის გაიმართებოდა, როცა უხეშად ჩაგავლებდი ხელს და საწოლიდან გადმოგისვრიდი. შენ კი შეჰყვირებდი: „არა, არ მომიტყუებინარ, გეფიცები, ნამდვილად შემეყვარდი!“

– დიახ, იმიტომ, რომ ჩემს იქით არჩევანი არა გქონდა. მერე. რა აღვილია დაარწმუნო შენი წყვილი, რომ გაგიყვებით გიყვარს, – საკმარისია მხოლოდ ყალბი მგრძნობიარობა გამოიჩინო, თუმცა ამას სრულიად არაფერი ფასი არა აქვს. მე სრულებითაც არ გახლავარ საზარელი. იმ ქალიშვილს, ვინც ჭეშმარიტად შემეყვარდება, ყველაფერს შევუსრულებდი, რასაც მოისურვებდა.

ზოგჯერ სიბნელეში მწუხარებისაგან ვკვნესოდი, მაგრამ შენ არ იღვიძებდი.

ენი პირველი ფეხმძიმობის გამო ყოველგვარი ახსნა-განმარტება შეუძლებელი აღმოჩნდა. ჩვენი დამოკიდებულება თანდათან შეიცვალა. შენი ფეხმძიმობა. რთვლის დაწყებამდე შევიტყვე. მუსელი მოგეშალა და რამდენიმე კვირა ლოგინში იწექი. გაზაფხულზე ისევ დაორსულდი. ხელი უნდა შემეწყო, მეზრუნა. დაიწყო გაჭიანურებული წლები, – დაორსულდებოდი, მოიმშობიარებდი, იავადმყოფებდი. კარგი მიზეზი მქონდა შორს დამეჭირა თავი. ყველასგან მალულად დავიწყე გარყვნილი ცხოვრება. მე, როგორც დამცველს, ხშირად მისდებოდა სასამართლოში გამოსვლა. როგორც დედაჩემმა იცოდა თქმა: „საქმეები აქვსო“. სწორედ იმიტომ ჩემს სახელს ჩირქი არ უნდა მოსცხებოდა. ამგვარი სასიყვარულო თავგადასავლებისათვის განსაზღვრული დრო და საათები მქონდა გამოყოფილი. ეს ჩვეულებად მექცა. პროვინციის ქალაქში მცხოვრებ ადამიანს, რომელიც აღვირახსნილ, მსუბუქ ცხოვრებას ეწევა, მსგავსად გარეული ნადირისა, რომელსაც კვალდაკვალ მისდევენ, თავდაცვის ეშმაკური ინსტინქტი უმუშავდება. იზა, დარწ-

მუნდი, სულაც არ ვაპირებ გული გაგიხეთქო. ნუ გეშინია, არ დაგიხაგავ ჯოჯოხეთის იმ ბინძურ სურათებს, სადაც თითქმის ყოველ დღე ვისვრებოდი. ჯოჯოხეთისას, საიდანაც ოდესღაც ამომიყვანე და ისევ შენ შემადგე.

გინდ ასე ფრთხილად არ მემოქმედა, შენ მაინც ვერაფერს დაინახავდი. გუბერის დაბადებისთანავე გამოამქლავნე ნამდვილი ბუნება. შენ იყავი დედა, მხოლოდ დედა და სხვა არაფერი. სულ აღარ გაგონდებოდი, ყურადღებას არ მაქცევდი, ვერც კი მაძინევდი. სწორედ რომ ვთქვათ, „მზე და მთვარე ბავშვებზე ამოგდიოდა.“ მე შევასრულე ის, რასაც ჩემგან ელოდი. დედა გაგხადე.

ვიდრე ბავშვები უსუსური მაგლები იყვნენ, ყურადღებას არ ვაქცევდი. ამიგომ ჩვენს შორის უთანხმოებას ადგილი არა ჰქონია. ერთმანეთს განსაზღვრულ საათებში ცოლქმრული რიტუალისთვის ვხვდებოდით, ასეთ დროს ხომ მამაკაცი და ქალი სულიერად უსაზღვროდ შორს არიან ერთიმეორისაგან.

შენ ჩემი არსებობა მხოლოდ მაშინ შეამჩნიე, როდესაც ბავშვებს შევეხე. მაშინვე შემიძულე, როდესაც მათზე ჩემი უფლება გამოვაცხადე. ახლა კი უნდა გამოგიტყდე, არავითარი მამობრივი გრძნობები არ მქონია მათ მიმართ. მე მშურდა ის ძლიერი სიყვარული, რაც შენში ბავშვებმა აღძრეს. დიახ, ვეძებდი მიზეზს, რომ ისინი შენთვის ჩამომეშორებინა და ამით დამესაჯე. მინდოდა ჩემი ღრმა მოსაზრებებით დამერწმუნებინე, რომ პირველადი მოვალეობის გრძნობაა. მე არა მსურდა ღვთისმოსავ, ფარისეველ დედაკაცს არასწორი აღზრდით ჩემი ბავშვების გონება დაემახინჯებინა. ასეთი იყო ის მოსაზრება, რასაც ვიცავდი. მაგრამ სინამდვილეში სულ სხვა იყო.

დავასრულე თუ არა ოდესმე ჩემს ამბავს? ეს შენთვის მქონდა გამიმზული, ახლა კი მგონია, არ გეყოფა ნებისყო-

ფა და სურვილი ბოლომდე წაიკითხო. კაცმა რომ თქვას, ამას ჩემთვის ვწერ. მე ხომ მოხუცი ვექილი ვარ, და აი, წესრიგში მომყავს ჩემი უსიხარულოდ ჩავლილი ცხოვრების ფურცლები და წაგებული პროცესის საქმეები.

კვლავ რეკავენ მარები... ხვალ აღდგომაა. მე დაგპირდი, რომ ამ წმინდა ღლის პატივსაცემად დროს თქვენთან გავატარებ. „ბავშვები ჩივიან, ვერა ვხედავთო“ – მითხარი. ამ დილით ჩვენი ქალიშვილი ქენევიევა ჩემს საწოლთან ატუმბულიყო. გარეთ გახვედი და მე და ჩემი ქალიშვილი მარგო დაგვგოვე. რაღაც უნდოდა ეთხოვა. წელან დერეფანში თქვენი ჩურჩული შემომესმა. „უმჯობესია, პირველმა შენ დაუწყო ლაპარაკიო“, – ეუბნებოდი ქენევიევას. მივხვდი, საქმე ქენევიევას სიძეს ეხებოდა, ყალთაბანდ ფილის. მე ძალიან ყოჩაღად მოვიქეცი, საკითხი ისე შევატრიალე, რომ თხოვნის საშუალება არ მივეცი. ქენევიევა პირში ჩალაგამოვლებული გაბრუნდა უკან. ვიცი, რაც უნდა. ამასწინათ ყველაფერი შევიტყვე: როდესაც სასტუმრო ოთახის ფანჯრები ღიაა, საკმარისია ჩემი ოთახის ფანჯრიდან ოღნავ გადაიხარო, ყველაფერს მოისმენ. მათ უნდათ ფილის დიდი თანხა ვასესხო, რომ წინასწარ შეიტანოს ბირჟაზე, რათა მეოთხედი ნაწილით ბირჟის მაკლერების თანამონაწილე გახდეს. თავი სუფლად შეიძლება ფულის დაბანდება, რადგანაც საქმე საიმედოა. მე ფრთხილად ვარ, ქარიშხლის მოახლოებას ვგრძნობ. ისიც ვიყნოსე, რომ ბირჟაზე აქციების ფასი დაეცემოდა, რომ იცოდნენ გასულ თვეში რამდენი აქცია გავყიდე!..

ყველანი მწუხრის ლოცვაზე წავიდნენ. აღდგომის მიზეზით მთელი სახლი და მინდვრები დაცარიელდა. მე, მოხუცი ფაუსტი, მარგო დავრჩი, მკაცრი და ულმობელი სიბერისაგან ყოველგვარ ამქვეყნიურ სიხარულს მოწყვეტილი.

მათ არ იციან, რა არის სიბერე. საუბრის დროს, როდესაც საუბარი ბირჟას და სავაჭრო საქმეებს ეხებოდა, ხარბად იჭერდნენ ყოველ ჩემს სიტყვას. განსაკუთრებით გუბერის საყურადღებოდ ვლაპარაკობდი. სანამ დროა, ჭკვიანურად უნდა იმოქმედოს. გუბერი მეწუხებული მისმენდა. მას არ შეუძლია უსიამოვნება დამალოს. სწრაფად ათავეებდა საჭმელს, ისე გულმოდგინედ რომ ულაგებდი თეფშზე. საბრალონი არიან დედები, როცა ხელავენ, რომ მათ შვილებს რაღაც დარდი აწუხებთ. დედები მათ აიძულებენ ჭამონ საჭმელი, თითქოს ამით ძალ-ღონე მოემაგებათ და დაბრკოლებას ადვილად გადალახავენ. გუბერი კი ისე უხეშად გელაპარაკებოდა, როგორც ოდესღაც მე დედაჩემს.

ფილი კი, ჩემი შვილიშვილის ქმარი, პატივისცემით მისხამდა ჭიქაში ღვინოს. პაგარა იანინასაც უნდოდა ჩემდამი მზრუნველობა გამოეჩინა.

– პაპა, გეთაყვა, ხომ იცით, რომ თუთუნი გვნებთ. თქვენთვის ერთი პაპიროსიც კი არ შეიძლება. დარწმუნებული ხართ, რომ ამ ყავას კოფეინი არა აქვს?

საბრალო გოგონა ძლიერ ცუდად თამაშობდა თავის როლს. მისი ხმა ამეღავნებდა მისი ყოველი სიტყვის სიყალბეს. ახალგაზრდობაში შენც ისეთივე მოჩვენებითი და ხელოვნური იყავი. მაგრამ პირველი ფეხმძიმობისთანავე ბუნებრივი გახდი. იანინა სიკვდილამდე ქარაფშუტა დარჩება. მისი საქმეა ახალი ამბების შეგყობა, მოდების აყოლა, სხვისი ამრების გამეორება, რაც დახვეწილობის მწვერვალად ეჩვენება. ყველაფერზე სხვისი შეხედულების გამოთქმა, რამეთუ საკუთარი ამრი არ გააჩნია. ამ ქვეყანაზე მართლაც არაფერი გაეგება-რა. ვერ წარმომიდგენია, ყალთაბანდი, მაწანწალა ფილი როგორ ცხოვრობს ასეთ სულელ არსებასთან. უნდა ითქვას, რომ მასში ყველაფერი ყალბია, გარდა იმ ვნებიანი სიყვარულისა, რასაც იგი ლამაზი ფილ-

ისაღმი განიცდის. სწორედ ამიტომ თამაშობს იანინა თავის როლს ცუდად, რადგან ფილის სიყვარულის გარდა, მისთვის არაფერი არ არსებობს.

საუბმის შემდეგ ჩვენ სახლის წინ გავედით დასაჯდომად. ქენევიევამ შენკენ მოიხედა. შენ შეუშინველად თავი გაიქნიე და ანიშნე, რომ აქ ლაპარაკი არ შეიძლებოდა. მაშინ ქენევიევა წამოდგა და მკითხა:

– მამა, გინდა გავისეირნოთ?

ყველას როგორ გეშინიათ ჩემი! თუმც დავიფიცე, რაც არ უნდა მოხდეს, ადგილიდან არ დავიძრა-მეთქი, მაგრამ ქენევიევაევა შემეცოდა, წამოვდექი და ხელი მოვკიდე. ჩვენ მდელიობე გავიარეთ. ვერანდიდან ყველა თვალს გვაღვენებდა. ქენევიევამ მაშინვე დაიწყო:

– მინდა ფილიზე მოგელაპარაკო...

იგი ერთიანად თრთოდა. საშინელია, როცა შვილებს მშობლისა ეშინიათ. განა შეიძლება, სამოცდარვა წლის ადამიანმა მოიხსნას სიმკაცრის გამომსახველი ნილაბი, რასაც მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე აგარებდა? ამ წლოვანებაში ძნელია სახის გამომეცყველების შეცვლა. გული დამწუხრებულია, რომ არ ძალუძს თავისი გრძნობების სინათლეზე გამოგანა... და ქენევიევა სხაპასხუპით მელაპარაკებოდა იმას, რაც წინასწარ განებრაზა სათქმელად, რა თქმა უნდა, საქმე ეხებოდა ბირჟაზე ფულის შეგანას. რამდენადაც მეგად ამტკიცებდა თავის მოსაზრებებს, იმდენად მეგად ვლიზიანდებოდი. მისი თქმით, ფილის უქნარობა მისი ოჯახის მომავალს საფრთხეს უქმნიდა. ფილი თანდათან წესიერ გზას უხვევსო. მე ვუპასუხე, ისეთი ყმაწვილი კაცისთვის, როგორიც ფილია, ფულის შეგანა ბირჟის მაკლერის თანამდებობისათვის მხოლოდ მისი სისაძაგლის დასამალავი ფარდა იქნებოდა. მაშინ ქენევიევამ დაიწყო ფილის დაცვა. ფილი ხომ ყველას უყვარსო.

– შენ უფრო მკაცრად სჯი ფილის, ვიდრე იანინა, – მითხრა ქენევიევამ. და მე ვუპასუხე, არც გასამართლებას ვაპირებ და არც დასჯას-მეთქი. იმ კაცის სასიყვარულო თავგადასავლები მე სრულიადაც არ მაინტერესებდა.

– განა მე მას ვაინტერესებ? მე რაღა უნდა შევწუხდე მისთვის?

ის დიდ პატივს გცემს. ასეთმა უსირცხვილო ტყუილმა ამომანთხევინა ის, რაც გულში მედო.

– ალბათ ალგაცებისგან მოსდის ისიც, რომ „ბებერ ნიანგს“ მეძახის. ნუ უარყოფ, ეს მრავალჯერ მსმენია ზურგს უკან. დიახ, იგი არ ცდება. ნიანგი ვარ და ნიანგად დავრჩები. რას მოეღობ „ბებერი ნიანგისაგან?“ მხოლოდ სიკვდილს. – შემდეგ წინდაუხედავად დავუმაგე: – თვით ჩემმა სიკვდილმაც კი შეიძლება რაიმე საშინელება შეგამთხვიოთ (ძლიერ ვნანობ, რომ ეს ვთქვი, რადგან ამის შემდეგ უფრო ფრთხილად იქნებიან).

შეშინებული ქენევიევა უარობდა, მეწინააღმდეგებოდა, ეგონა, დიდ მნიშვნელობას ვაძლევდი ფილის მიერ შერქმეულ მეტსახელს. მე ეს სახელი კი არ მწყინდა, არამედ მისი ახალგაზრდობა მიკლავდა გულს. რას წარმოიდგენდა, რომ ყველასგან მოძულებულს და იმედგაცრუებულ მოხუცს შურდა ამ ყალთაბანდის უდარდელი ახალგაზრდობა, ვინც მხოლოდ თავის სიამოვნებაზე ფიქრობდა, მე ეს ნახევარი საუკუნის მანძილზე არც ერთხელ არა მღირსებია. მე სასტიკად მძულან და მეზიზღებიან ახალგაზრდები. ფილი კი სხვებზე უფრო მეტად მეჯავრება. სიმღირის სურნელებით მოხიბლული, იგი წუწკი კატასავით გადმოძვრა ფანჯრიდან და თავისი ხავერდოვანი თათებით ჩუმად შემოიპარა ჩემს სახლში. თუმც ჩემს შვილიშვილს არა ჰქონდა დიდი მზითვი, სამაგიეროდ ჰქონდა „იმედი“. ჩვენი შვილები, რათა მიაღწიონ მიზანს და ხელში ჩაიგდონ „იმე-

დი“, მზად არიან ჩვენს გვაძებნე გადაიარონ.

რადგან ქენევიევა სლუკუნებდა და ცრემლებს იწმენდა, მე შემპარავი ხმით ვუთხარი:

– ბოლოს და ბოლოს შენ გყავს ქმარი, რომელიც რომით ვაჭრობს. ხომ შეუძლია ალფრედს თავის სიძეს შეუქმნას პირობები. მე რატომ უნდა ვიყო თქვენი საქმისადმი დიდსულოვანი, ვიდრე თქვენ თვითონა ხართ?

ქენევიევა მიზლითა და სიძულვილით მოჰყვა ალფრედზე მსჯელობას. მისი თქმით, მისი ქმარი მეგად მშიშარა აღამიანია, ყოველდღე ამცირებს სავაჭრო საქმეების ბრუნვას. მისი ფირმა ისეთი მნიშვნელოვანი იყო და ახლა იქ აღარაფერი საქმე არა აქვს ორ დირექტორს გასაკეთებელიო.

მე მივულოცე ქენევიევას, რომ ასეთი თვისების ქმარი ჰყავს. როდესაც ქარიშხალი ახლოვდება, საჭიროა აფრების დაშვება. მომავალი მას ეკუთვნის, ვისაც ალფრედის მიჰყავს თავისი საქმე. დღევანდელ პირობებში ფართო გაქანებით საქმეების წაყვანა არ არის მიზანშეწონილი. ქენევიევას ეგონა, დავცინოდი, მაგრამ სინამდვილეში ასეთია ჩემი რწმენა. ამიტომ არის, რომ ფულს დაკეტილში ვინახავ და შემნახველ სალაროსაც კი არ ვენდობი.

ჩვენ სახლისკენ დავბრუნდით. ქენევიევა სიგყვის თქმასაც კი ვერ ბედავდა. მე აღარ ვეყრდნობოდი მის მკლავს. ოჯახის წევრები ჩამწკრივებულიყავით და ისე გვიცქეროდით. ალბათ უკვე მიხვდით, რომ ჩვენს შორის უთანხმოება ჩამოვარდა. როგორც ჩანდა, ჩვენმა დაბრუნებამ შეწყვიტა კამათი გუბერისა და ქენევიევას ოჯახებს შორის. ოჰ, რა გააფთრებული შეგაკება მოგიხდებათ ჩემი სიმდიდრის განაწილებაში, თუ ოდესმე თქვენ გადმოგცემთ. მხოლოდ ფილი იდგა ფეხზე. ქარი უწეწავდა ყალყზე შემდგარ ქოჩორს. მას მოკლესახელოებიანი, საყელოგადახსნილი

პერანგი ეცვა. მე მძულან ახლანდელი ვაჟები, რომელნიც ახოვან ქალიშვილებსა ჰგვანან.

ერთხელ კიდევი მიმეორებ, ფილი იმიტომ კი არა მძულს, რომ შეურაცხყოფა მომაყენა, არამედ იმიტომ, რომ მან არ იცის, რა არის სიბერე. ვერაფერს წარმოიდგენს იმ წამებას, რასაც მე განვიცდი. ცხოვრებას ჩემთვის არც არაფერი უღირსებია. და არც სიკვდილისგან ველი რასმეს. დაე, თუნდ ნუ იქნება იმქვეყნიური ცხოვრება, მისი არსებობის საიდუმლოებას არასოდეს ფარდა არ აეხდება. მაგრამ, იბა, შენ ხომ ის განჯვა არასოდეს განგიცდია, რაც მე განვიცადე. ჩვენი შვილები შენს სიკვდილს არ უცდიათ. მათ თავისებურად უყვარხართ, გეთაყვანებიან. უყოყმანოდ გადმოვლენ შენს მხარეზე. მე კი მიყვარდნენ. ქენევიევა, ეს ორმოცი წლის გასქელებული ქალი, რომელიც ეს იყო ცდილობდა ოთხი ათასი ფრანკი წაეგლიჯა თავის ყალთაბანდი სიძის გულისათვის, სულ პაგარა მახსოვს, მუხლებზე რომ ვისვამდი ხოლმე. როგორც კი თვალს შეგვასწრებდი, რომ ვეფერებოდი, მაშინვე ეძახდი. რა მემართება. მე ვერასოდეს დავასრულებ ჩემს აღსარებას, თუ წარსულს აწმყოში ასე ავუარევ. ზომიერად უნდა ვიქცეოდე!

თ ა ვ ი მ ე ე ქ ვ ს ე

არ გეგონოს, შენდამი სიძულვილი იმავე წელს აღმეძრა, როცა იმ საბედისწერო საღამოს ყველაფერში გამომიტყდი. ჩემი სიძულვილი თანდათანობით დაგროვდა, რაკი შევნიშნე, რომ შენთვის სულ ერთი იყო ჩემი ყოფნა-არყოფნა. შენი მჩხავანა და ხარბი გოგო-ბიჭების მეტი ამქვეყნად შენთვის არა ვინ არსებობდა. არც შეგინიშნავს, რომ ოცდაათისაც არ ვიყავი, როდესაც აუარებელი საქმეები

გამიჩნდა და, როგორც სა მოქალაქო დაცვის ვეჟილმა, მალე მოვიხვეჭე სახელი ჩვენს ოლქში, რომელიც პარიზის შემდეგ ყველაზე ცნობილი იყო. ვილნავას საქმესთან დაკავშირებით (1893 წ.) ცნობილი გავხდი, როგორც ვეჟილი კრიმინალისტი (უნდა მოგახსენო, რომ ვეჟილი, დიდი ნიჭით უნდა იყოს დაჯილდოებული, რომ ორივე ამ დარგს თავი გაართვას). მხოლოდ შენ არ იცოდი, სასამართლოს პროცესზე ჩემმა დაცვამ რა დიდი გამოხმაურება ჰპოვა მთელ მსოფლიოში. ეს სწორედ ის წელი იყო, როდესაც ჩვენი ფარული უთანხმოება აშკარა ბრძოლაზე გადავიდა.

ვილნავას ცნობილმა საქმემ, რომელთანაც დაკავშირებულია ჩემი საერთაშორისო აღიარება, აშკარად გამიღრმავა ის მწუხარება, რაც მუდამ ლოდივით მაწვა გულზე. ის პაგარა იმედი, რომელიც ჩემს ცნობიერებაში სანთელივით ციმციმებდა, ჩაქრა, ახლა კი ნამდვილად დავრწმუნდი, რომ შენთვის არ ვარსებობდი.

გახსოვს თუ არა ვილნავების ამბავი? ქორწინებიდან ოცი წლის შემდეგაც მათ ისე ძლიერ უყვარდათ ერთმანეთი, რომ ეს სიყვარული ანდამად იქცა. ხალხი ამბობდა: „ვილნავებივით შეკავშირებულნიო!“ ისინი ქალაქგარეთ თავის მამულ ორნონში ცხოვრობდნენ, ერთადერთ თხუთმეტი წლის ვაჟიშვილთან ერთად. ვილნავები ერთობ კარჩაკეტილ ცხოვრებას ეწეოდნენ და მხოლოდ ურთიერთ ცქერით ნეგარებდნენ. „ასეთი სიყვარული მხოლოდ წიგნებშია აღწერილი!“ არაერთხელ უთქვამს ალგაცებით ეს გაცვეთილი ფრაზა დედაშენს (მის შვილიშვილს, კენევიევას, ბებიამისისაგან თუ გამოჰყვა ამგვარი გამოთქმების ნიჭი).

დარწმუნებული ვარ, ვილნავების გრაგედია აღარც გეხსომება... მე მინდა მოგაგონო, მაგრამ მეშინია, არ დამცინო. როგორც ერთხელ სადილზე სტუდენტობისდროინდელი

გამოცდების გახსენებაზე იცინოდი ჩემზე... მაგრამ მეტი რა გზაა. ერთ დილას ლაქიას, რომელიც ქვედა სართულის ოთახებს ალაგებდა, გელა სართულიდან რევოლვერის სროლის და საშინელი კივილის ხმა შემოესმა. მოსამსახურე მაშინათვე მაღლა ავიდა. ბაგონების ოთახის კარი დაკეცილი დახვდა. ოთახიდან ჩუმი ლაპარაკის და ავეჯის გაცურ-გამოცურების ხმები ისმოდა. ვიღაც აჩქარებული ნაბიჯით აბაზანის ოთახისკენ გაიქცა. ლაქია განუწყვეტლად აწვებოდა კარს, ბოლოს გაიღო კიდეც. სისხლით დასვრილპერანგიანი ვილნავა ლოგინზე უგრძნობლად იწვა, გაწვილი ქალბატონი ვილნავა ღამის პერანგის ამარა საწოლის გვერდით იდგა, ხელში რევოლვერი ეჭირა. მან უთხრა ლაქიას:

– მე დავჭერი ბ-ნი ვილნავა. სასწრაფოდ მოიყვანეთ ქირურგი და პოლიციის კომისარი. აქედან ფეხს არ მოვიცვლი.

ამ სიტყვების მეტი ვერაფერი ათქმევინეს: „მე დავჭერი ჩემი ქმარი“. იგივე სიტყვები დაადასტურა ბატონმა ღე ვილნავამაც, როდესაც მეტყველების უნარი დაუბრუნდა. დაზარალებულისაგან მეტი ვერაფერი გაიგეს. ცოლივით მანაც უარი თქვა დანარჩენ ჩვენებებზე.

ბრალდებულმა ვეჟილის აყვანა არ ისურვა. რაკი მეგობრები იყავით ოჯახურად, მე, როგორც თქვენი ოჯახის სიძეს, მთხოვეს სასამართლოს პროცესზე ქალბატონ ვილნავას დასაცავად გამოვსულიყავი. მიუხედავად იმისა, რომ ყოველ ღღე მივდიოდი ციხეში, იმ იმედით, იქნებ რაიმე ვათქმევინო-მეთქი, ბრალდებული ჯიუტად დუმდა. ამ შემთხვევის გამო ქალაქში ათასგვარი ჭორი დადიოდა. მე ერთი წუთითაც არ შემპარვია ეჭვი, რომ ქალბატონი ვილნავა დამნაშავე არ იყო. მან თავის თავზე აიღო დანაშაული და ქმარმაც, რომელსაც იგი ძლიერ უყვარდა, დაუდასტურა

ცოლს ჩვენება. ადამიანებს, რომლებიც სიყვარულში უბედურნი არიან, ისე აქვთ ალლო განვითარებული, რომ ხელად გამოიცინობენ ხოლმე სხვების მხურვალე სიყვარულს. ამ ქალს ისე თავდავიწყებით უყვარდა ქმარი, რომ არ შეიძლებოდა მოსაკლავად გაემეგებინა. შეიძლება ქმარს მაშინ გადაეფარა, როდესაც რომელიმე გაძევებულმა თაყვანისმცემელმა რევოლვერი გაიშვირა მისკენ, მაგრამ თავდასხმის წინა დღით არავინ უცხო არ მისულა მათთან. სტუმრადაც ხშირად არავინ დაიარებოდა... თუმცა, არა ღირს ამ ძველი ამბის დაწვრილებით აღწერა.

იმ დღიამდე, როდესაც სასამართლოში უნდა გამოვსულიყავი, გადაწყვეტილი მქონდა მხოლოდ სიტყვებით უარეყო ქალბატონ ვილნავას ბოროტმოქმედება, რაშიც ბრალსა სდებდნენ. მხოლოდ უკანასკნელ წუთს გამინათა გონება გენიალურმა აზრმა, საიდუმლოების დამფარავი ფარდა ჩამოიხსნა. ყველაფერი მათმა ახალგაზრდა ვაჟმა ივ ვილნავამ გახადა ნათელი. თუმცა არა მისმა ჩვენებამ, არამედ დედამისის მბრძანებლურმა და მუდართით სავსე თვალემა, როგორითაც იგი უცქეროდა შვილს; სანამ შვილი მოწმის ადგილას იდგა, თვალი არ მოუცილებია, როგორც კი შვილი გაიყვანეს, დედამ თავისუფლად ამოისუნთქა და მისმა სახემ დამშვიდებული იერი მიიღო. სწორედ ამან წარმოშვა ჩემში ახალი აზრი, რამაც ფარდა ახადა საიდუმლოებას, რითაც დაფარული იყო ეს ბოროტმოქმედება. სასამართლოს პროცესზე მათ ვაჟიშვილს წავუყენე ბრალდება. ავადმყოფი ჭაბუკი ვერ იტანდა, რომ დედას ძალიან უყვარდა მამამისი. ჩემს მიერ წარმოთქმული სიტყვა ლოგიკურად გამართული და მგზნებარებით აღსავსე იყო. ჩემი ეს გამოსვლა დღემდე ისეთი შარავანდელითაა მოსილი, რომ პროფესორმა ფ-მ მასში თავისი სისტემის საფუძველი აღმოაჩინა, რამაც ხელი შეუწყო ჭაბუკთა ფსიქოლოგიის და მათი

ნევროზების ახალი მეთოდებით მკურნალობის განვითარებას.

ძვირფასო იმა! შენ ამას იმიტომ კი არ გაგონებ, რომ ორმოცი წლის შემდეგ გავიღვიძო აღტაცება, რაც ჩემი წარმატების მომენტშიც კი არა გქონდა, როცა მსოფლიოს ყველა ჟურნალში ჩემი პორტრეტები იყო გამოსახული. მე მხოლოდ მინდა აღვნიშნო, შენი გულგრილობის წყალობით ჩემი ბრწყინვალე წარმატების ქამს როგორ განვიცდიდი ობლობას და საშინელ სიმარტოვეს. მაშინ განუწყვეტლივ თვალწინ მედგა საპატიმროს კედლებში მომწყვდეული ქალი, რომელმაც თავი მსხვერპლად გაიღო, არა მხოლოდ დედური გრძნობის გამო. იმიტომაც, რომ საყვარელი ქმრისათვის ვაჟიშვილი და გვარის გამგრძელებელი შეენარჩუნებინა. „შენ დაიბრალებ“, ემუდარებოდა ქმარი და სიყვარულმაც იმ მომამდე მიიყვანა ქალი, რომ ყველა დააჯერა, თითქოს მან ჩაიდინა ბოროტმოქმედება იმ მამაკაცის მიმართ, ესოდენ თავდავიწყებით რომ უყვარდა. ეს უკარნახა ცოლ-ქმრულმა და არა დედურმა სიყვარულმა (შემდგომში ეს ფაქტი მოქმედებით დადასტურდა: ქალბატონმა ვილნავამ ათასგვარი რამ მოიმბეჭა და დასცილდა თავის შვილს. იგი მუდამ მოშორებით ცხოვრობდა თავისი შვილისგან). მეც მინდოდა ვილნავასავით ვყვარებოდი ვინმე ქალს. პროცესის დროს ხშირად შევხვედრივარ, ვილნავა არაფრით არ იყო ჩემზე უკეთესი. მამაკაცი, რომელშიც იგრძნობოდა კეთილშობილება და გარეგნობითაც საკმაოდ ლამაზი იყო, საკმაოდ გონებაშემღუდულად მეჩვენა. ამას ამტკიცებდა ჩემდამი მისი მგრული დამოკიდებულება სასამართლო პროცესის შემდეგ. საკმაოდ ნიჭიერი ვიყავი. მეც რომ გვერდით ისეთივე მოყვარული ქალი მყოლოდა, ერთიორად გავიბრდებოდი და მაღალ მწვერვალს მივალწევდი. მარტოდ მყოფ ადამიანს ხომ თავის თავისადმი რწმე-

ნა ეკარგება. საჭიროა გვერდით გყავდეს ადამიანი, მეგობარი, რომელიც შენი ძლიერების მოწმე იქნება. ადამიანი, რომელიც შეაფასებს შენს მარცხსა და წარმატებას. ადამიანი, ვინც ღიღების გვირგვინით შეგმოსავს მიღწევების შემთხვევაში. უწინ რომ იყო ხოლმე სკოლაში, საჩუქრების და რიგების დროს ქების სიგელს და მთელ დასტაწიგნებს რომ გადმომცემდნენ, იქ თავმოყრილ მშობლები თვალებით ვე ძებდი დედაჩემს, სასულე ორკესტრის მუსიკის გრიალში მან ქანით გადახოცრილ თავზე იგი ფიქრით ოქროს გვირგვინს მა დგამდა.

ვიღნავას საქმის დროს დედაჩემი ძლიერ მოგყდა. მე ეს ერთბაშად ვერ შევნიშნე. მისი უძლურობის პირველი ნიშანი ის იყო, რომ შეიჩვია და შეიყვარა ერთი პაგარა შავი ძაღლი. როდესაც კი მივუახლოვდებოდი, გაცოფებული იყევებოდა. ყოველი მისვლისას დედაჩემის სალაპარაკო საგანი ეს ძაღლი იყო.

თუმცა დედაჩემის სიყვარული ვერასოდეს გასწევდა იმ სიყვარულის მაგიერობას, რომელსაც შეიძლებოდა გადავერჩინე და ჩემი ცხოვრების გადამწყვეტ მომენტში სიკეთისაკენ მოვებრუნებინე. დედაჩემის მანკიერება, რაც ფულის ძლიერი სიყვარული იყო, მემკვიდრეობით მეც გადმომეცა. ეს სიყვარული სისხლ-ხორცში მქონდა გამჯდარი. დედაჩემი არავითარ შემთხვევაში არ დამთანხმდებოდა ვექილის პროფესია სხვა რამეში გამეცვალა, რადგან, როგორც ამბობდა: „ბევრ ფულს ვიგებდი“. მე ძლიერ მომწონდა ლიტერატურა. ქურნალ-გამეთებიდან ხშირად მომდიოდა მიწვევა მათთან სათანამშრომლოდ. მემარცხენეთა პარტიამ არჩევნებზე წინადადება მომცა, თქვენს კანდიდატურას პარლამენტში ლა-ბასტილის ოლქიდან წარადგენენო (ის, ვინც შემდეგ ჩემს მაგივრად დაასახელეს, ერთობ იოლად გავიდა), მაგრამ მე ჩავისხე ყოველგვარი პატივმოყვარეობის

გრძნობა, რომ ამას „ფულის მოგებაში“ ხელი არ შეეშალა.

ასეთივე სურვილი გამოძრავებდა შენც, რადგან არაერთხელ გიგრძნობინებია, რომ პროვინციას არ დასთმობდი. მაგრამ ქალი, ვისაც მე ვეყვარებოდი, ვისთვისაც ჩემი დიდება და სახელი საამაყო იქნებოდა, დარწმუნდებოდა, რომ ადამიანმა უნდა დათმოს მდაბიო მისწრაფებანი მაღალი, კეთილშობილური იდეალების გულისათვის. სულელნი არიან ის ქურნალისგე ბი, რომელნიც მოჩვენებით გულისწყრომას გამოხატავენ, როდესაც რომელიმე ვექილი დეპუტატის ან მინისტრის თანამდებობაზე მოხვდება და თავის თანამდებობით ისარგებლებს. უკეთესი იქნებოდა ხოტბა შეესხათ იმ ადამიანთათვის, რომელთაც შესწევთ უნარი თავისი გრძნობები და გაგაცეხები ისე წარმართონ, რომ დიდებით მოსილ პოლიტიკურ ასპარეზს სასამართლოს შემოსავლიანი საქმე ამჯობინონ. შენს სიყვარულს შეეძლო ბიწიერებისაგან განვეკურნე. ბიწიერებისაგან, რაც ყველაფერზე მაღლა გამორჩენას აყენებს და ადამიანს აიძულებს უმნიშვნელო ჰონორარიც კი საბრალო მსხვერპლივით ჩაიჭიროს ხელში. ადამიანი მურგს აქცევს „დიდების აჩრდილს“. აჩრდილი კი სინამდვილის ნაწილია და სინამდვილის გარეშე არ არსებობს. მეღუქნესავით ჩემი ერთადერთი ნუგეში ფულის მოგება იყო!

ის, რაც დამრჩა, განჯვით გაგარებული მრავალი წლის განმავლობაში დაგროვილი ფულია! თქვენ კი მისი მითვისების ჟინს შეუპყრიხართ. იმის გაფიქრებაც კი მზარავს, რომ ჩემი სიკვდილის შემდეგ ეს ფული თქვენზე გადმოვა. ჩემი აღსარების დასაწყისში უკვე გითხარი, არაერთხელ აღმეძრა სურვილი რაიმე მეღონა, რათა ფული თქვენ არ დაგრჩენოდათ. შემდეგ ისიც გაგაგებინე, რომ ხელი ავიღე ამგვარ შურისგებაზე. მაგრამ ამას რომ ვამბობდი, არ ვიცოდი, თუ ჩემს გულში სიძულვილი მღვასავით იყო გადაშლილი.

როდესაც მღვათა ღელვა ჩემგან მიიქცევა, გული მიწყნარდება და მიყუჩდება. მაგ რამ საკმარისია იგი უკანვე მოიქცეს, რომ ისევ სიძულვილის მღვრიე ტალღებით ვიფარები.

ამიერიდან, აღდგომის შემდეგ, როცა ფულის გამო გინდოდათ გაგეძარცვით და მთელი ოჯახი მყარაულობდით, ის სურათი გონებიდან არ მცილდება, როგორ დაეცაკებით ერთმანეთს ჩემი ქონების გასაყოფად. აქციებისა და მიწების გულისათვის ერთმანეთს ძაღლებივით დაღრღნით. მიწებს მიიღებთ, მაგრამ აქციები კი აღარა გაქვთ. სწორედ ის აქციები, ამ წერილის და საწყისში რომ ვახსენე, წარსულ კვირას გაყვიდე. კარგადაც მოვიქეცი, რადგან მას შემდეგ ბირჟაზე აქციების ღირებულება ყოველ დღე კლებულობს. მე ყოველთვის ვგრძნობ გემის და ღუპვას. ამიგომ გავრბივარ იქიდან. ის ნაღდი მილიონები, რომლებსაც ვფლობ, თქვენი კუთვნილი მაშინ გახდება, თუ მე ვიქნები თანახმა. მაგრამ ხანდახან მზად ვარ კაპიკიც არ და გიგოვოთ.

მესმის, როგორ აღიხართ კიბეებზე ყველანი და თან ჩურჩულებთ. შემდეგ ჩერდებით. ოღნავადაც არ გერიდებათ, რომ შეიძლება თქვენმა ლაპარაკმა გამომადვიდოს (გგონიათ მე დავყრუედი). კარების ჭრილიდან სანთლის შუქი შემოდის. ისმის ფილის ნაცნობი ფალცეგი (მას ისეთი ცვალებადი ხმა აქვს, როგორც ჭაბუკებს გარდამავალ ასაკში). უეცრად გაისმის ქალების თავშეკავებული სიცილისკისკისი. შენ მათ გუქსავ: „მე თქვენ გარწმუნებთ, არა სძინავსო,“ – ეუბნები მათ, მოდიხარ ჩემს კარებთან და მისმენ. შემდეგ გასაღების ჭუჭრუგანიდან იცქირები. ლამპის შუქი ამხელს, რომ არა მძინავს, ისევ შენს ხროვას უბრუნდები. ალბათ ჩურჩულით ეუბნები: „ჯერ არ სძინავს, თქვენ გისმენთ“. ყველანი ფეხის წვერებზე მიდიან. ჭრიალებს კიბის საფეხურები. კარიც ჯერჯერობით იკეცება. აღდგო-

მის ღამეს სახლში ჩვენი ოჯახის ცოლ-ქმართა წყვილებმა მოიყარა თავი. მე კი შემედლო ვყოფილიყავი ჩემი საგვარეულოს ცოცხალი ხე, რომელზედაც ჩემი შთამომავლების ნორჩი ტოტები იქნებოდნენ ამოსულნი. მეგწილ ბავშვებს მამები უყვართ, მაგრამ შენ ჩემი მგერი იყავი და ჩემი შვილები შენს მხარეზე გადმოვიდნენ.

ღროა ჩვენს ორთაბრძოლის აღწერაზე გადავიდე. მაგრამ უკვე აღარ შემწევს ძალ-ღონე, წერა განვაგრძო. მიუხედავად იმისა, რომ გული ცუდად მაქვს, მძულს ლოგინში წოლა. ჩემს წლოვანებაში ძილი თითქოს სიკვდილის მოწვევაა და მე არ მინდა მიცვალებულს დავემგვანო. ვიდრე ფეხზე ვიდგები, ის ვერ გაბედავს მოახლოებას. ნუთუ სიკვდილისა მეშინია? მომაკვდავის სული ტანჯულ სხეულს ეყრება? არა. მაგრამ სიკვდილი ხომ არარაობაა, რომელიც უარყოფითი ნიშნით – მინუსით აღინიშნება.

თ ა ვ ი მ ე შ ვ ი ღ ე

ვიდრე ჩვენი სამივე ბავშვი პაწაწინები იყვნენ, ჩვენი მგრობა ფარული იყო. ოჯახში მძიმე მდგომარეობა გვექონდა. ჩემს მიმართ შენი გულგრილობა არ გაძლევდა ამ აგმოსფეროს განცდისა და შეგრძნების საშუალებას. თუმცა მე არასოდეს არ ვიყავი შინ. თერთმეგ საათზე მარტო ვსაუზმობდი, რომ შუადღისათვის სასამართლოში ვყოფილიყავი. ისე ვიყავი საქმეებში ჩაფლული, რომ იმ მცირე ღროსაც, რომელიც მრჩებოდა, ოჯახს კი არ ვანდომებდი, არამედ... ალბათ მიხვდები, სად ვაგარებდი. არ ვიცი, რაგონი მიგაცებდა ის საზიზღარი გარყვნილება, რომელიც ჩვენს წინ გაშიშვლებული, მთელი თავისი მახინჯი თვისებებით აღმართულა და მოკლებულია ყოველგვარ წრფელ გრძნობებს, თვით ყალბ და მოჩვენებით სინამბესაც კი. თავისუ-

ფლად შემეძლო გამება ის სასიყვარულო რომანები, რასაც მაღალი საზოგადოება ხოგბას ასხამს. ვანა ჩემი ხნის ვექილთან სათხოვნელად არ მოსულან მომხიბლავი და მაცდური ქალები. უამრავი ქალი მომმართავდა როგორც საქმოსან ვექილს და ცდილობდნენ ჩემს მოჯადოებას, მამაკაცური გრძნობების გაღვიძებას. მაგრამ მე უკვე დაკარგული მქონდა რწმენა, რომ ოდესმე ლამაზმანები მომიწონებდნენ. ერთი შეხედვით გამოვიცნობდი ხოლმე ისეთ ქალებს, რომელთაც ჩემთან დაახლოება სურდათ და ყოველმხრივ ცდილობდნენ ჩემშიც საპასუხო გრძნობა გამოეწვიათ. ის ფიქრიც კი მაშინებდა, რომ ეს ქალები ამ კავშირიდან მხოლოდ გამორჩენას ელიან. მინდა გამოვგყდე ჩემს უბედურებაში. მტკიცედ მწამდა, რომ არც არავის ვუყვარდი და არც არავინ შემეყვარებდა. ამას ძუნწის ეჭვიანობაც მიემაგა და შიშის თვალით ვუცქერდი ქალებს, აბა, არ გამასულელონ და ფულები არ გამომცინცლონ-მეთქი. შენ განსაზღვრული თანხა დაგინიშნე. კარგად იცოდი, რომ ამ განსაზღვრული თანხის გარდა კაპიკს ზედ მეგს ვერ ეღირსებოდი. თუმცა ეს თანხა საკმაოდ დიდი იყო და მეგსაც არასოდეს თხოულობდი. ამ მხრივ საშიშროება არ მელოდა. მაგრამ სხვა ქალები! მე იმ სულელთა რიცხვს ვეკუთვნოდი, რომელნიც დარწმუნებულნი არიან, რომ მხოლოდ ქალების ორი კატეგორია არსებობს: ერთნი მხოლოდ სიყვარულის მოგროფიალენი და მეორენი ფულის მოყვარული გაიძვერები. მეცწილ ქალებს, რომელნიც თავდაპირველად მხოლოდ სიყვარულით არიან გატაცებული, შემდგომში უკვე უჩნდებათ მოთხოვნილება მათზე ვინმე ბრუნავდეს, ეხმარებოდეს და ანებივრებდეს. აი, ახლა, როცა სამოცდარვისა ვარ, სიმწრისაგან მინდა ვიყვირო, რადგან ნათლად მახსოვს, რომ ხშირად ნამდვილი სიყვარულისათვის ხელი მიკრავს, და ამას მაიძულებდა მხოლოდ სიძუნწე და არა

სათნობა. ის რამდენიმე სასიყვარულო ქსელი, რომელიც გავაბი, მაშინათვე გამიწყდა. ამის მიზეზი ან ჩემი გაურკვეველობა იყო იმ სრულიად უწყინარ თხოვნაში, რითაც ქალი მომმართავდა, ან არადა თვითონ ვაზიზღებდი თავს იმნაირი მოქმედებით, რომელიც შენც გეჯავრებოდა: რესტორნის ოფიციანტებთან და მეეგლეებთან შეკამათება თუ ბედმეგის მიცემას მომთხოვდნენ. მერჩია წინასწარვე მცოდნოდა, რამდენი უნდა გადამეხადა. მიყვარს, როცა ყველაფერს თავის განსაზღვრული ნიხრი აქვს დადებული. ჩემდა სამარცხვინოდ უნდა გამოვგყდე, რომ გარყვნილება იმიტომ უფრო მიზიდავდა, რომ წინასწარ განსაზღვრული ფასი ჰქონდა. ჩემისთანა მამაკაცში სუფთა სიყვარული და შიშველი ვნებანი ერთად ვერ მოთავსდებოდა. ასე მეგონა, წრფელი სიყვარული გულს არასოდეს აღარ გამითბობდა. ამიტომ იყო, როდესაც ჩემს გულში ნამდვილი სიყვარული იწყებდა აღმოცენებას, ვცდილობდი მაშინვე ამომეგლიჯა. მე შევიქენი უდიდესი ხელოვანი საკუთარი გრძნობების გაქარწყლებისა, სწორედ იმ წუთში, როდესაც ნებისყოფა სიყვარულში გადამწყვეტ როლს თამაშობს, როდესაც ვღგავართ მიჯნაზე, საიდანაც ან მთლიანად უნდა გადავეშვათ ვნებათა ღელვის მორევში, ანდა მოვიკრიბოთ ძალ-ღონე და გამოვეცალოთ მას. მე ვკმაყოფილდებოდი უბრალო დამოკიდებულებით ისეთებთან, რომელთა ფასი წინასწარ დადგენილი იყო. მბაგს, როდესაც მაგყუებენ, მაგრამ ის, რაც ჩემი ვალია, გადავიხდი. თქვენ აღიარებთ, რომ ძუნწი ვარ. მაგრამ მე სასტიკად მძულს ვალები და ყოველთვის ნაღდი ფულით ვასწორებ ანგარიშს. ჩემმა მომმარაგებლებმა ეს იციან და ძლიერ მემადლიერებიან. იმისი ფიქრიც კი, რომ ვისმეს თუნდაც მცირე თანხის მოვალე ვარ, ჩემთვის აუგანელია. სწორედ ასე მესმოდა „სიყვარულის“ არსი, რომ ის ღირს ფული, მხოლოდ ნაღდი ფული. რა საძაგლობაა. მაგრამ

მგონი მეგად დაუნდობლად ვკიცხავ ჩემს თავს. მე მაინც მიყვარდა ერთი ქალი და მგონი მასაც ვუყვარდი. ეს იყო 1909 წელს, ჩემი ახალგაზრდობის დასასრულს. რაგომ ავუარო გვერდი უხმოდ ამ სასიყვარულო რომანს? შენ ეს კარგად იცოდი და მაშინ გამახსენებდი ხოლმე, როდესაც გინდოდა რაიმე დაგეცანცლა ჩემთვის.

ის იყო ახალგაზრდა აღმზრდელი-მასწავლებელი, მე გადავარჩინე სასამართლოს სამსჯავროს (ბრალად ედებოდა ბავშვის მკვლელობა). პირველად იგი მაღლიერების გრძნობით დამნებდა, მაგრამ შემდეგ... დიახ, დიახ, მე სწორედ იმ წელს შევიგრძენი სიყვარული... ჩემმა გაუმადლარმა ეგოიზმმა კი ყოველივე დალუპა. გარდა იმისა, რომ სრულიად უკაპიკოდ, თითქმის სილაგაკეში ვამყოფებდი, კიდევაც მოვითხოვდი, რომ არავის შეხვედროდა, მუდამ ჩემს განკარგულებაში ყოფილიყო და ისე მოქცეულიყო, როგორც ჩემი ჟინი უბრძანებდა. ერთი სიტყვით, უნდა დავეტკებე, როდესაც თავისუფალი დრო მექნებო და ის ჩემი საკუთრება იყო, ჩემი ნივთი. ამგვარი მისწრაფება, რომ შენ გეკუთვნოდეს, იყენებდე და სარგებლობდე, ხალხსაც გადაედო. ჩემი ბუნება ახლოს იდგა ბატონყმურ დამოკიდებულებასთან. მთელი ცხოვრების მანძილზე ძლივს ვიპოვე სწორედ ამგვარი მსხვერპლი, რომელიც ჩემს მოთხოვნილებებს პასუხობდა. ისეთი მკაცრი მეთვალყურეობის ქვეშ მყავდა, რომ უჩემოდ ნაბიჯის გადადგმაც კი არ შეეძლო.

უკ, ეს რა მემართება!.. სულ დამავიწყდა ჩემი პირობა, რომ შენთან ამგვარ საგანზე არ უნდა მესაუბრა. მაგრამ მაინც მოკლედ გეტყვი: ველარ გამიძლო და პარიზში გადავიდა.

„შენ რომ მხოლოდ ჩვენ ვერ გვეთვისებოდე, კიდევ ჰო, – ხშირად მეუბნებოდი ხოლმე, – მაგრამ, როგორც ხედავ, ყველას ეშინია შენი, ლუი, ყველა გაგირბის!“

ღიას, მე ვხელავდი ყოველივე ამას. სასამართლო პალატაში ყოველთვის მერიდებოდნენ. ნაფიც მსაჯულთა საბჭოში კარგა ხანს არ მირჩევდნენ, ხოლო ნაფიც ვეჭილთა დასის შემდეგად მე კი არა, კრეგინები გაჰყავდათ, მათ შემდეგ სირცხვილადაც კი მიმაჩნდა იმ ადგილას ჩემი კანდიდატურა ყოფილიყო დასახელებული. თუმცა რაში მესაჭიროებოდა ეს ადგილი? წარმომადგენლობა და მიღებები მხოლოდ ზედმეტ ხარჯებს მოითხოვდა. ჩიგი პტკუნად არა ღირდა. შენ კი პირიქით, ეს დიდება მხოლოდ შენი ბავშვების გამო გინდოდა. პირადად ჩემთვის არასოდეს არაფერი გლომებია. მუდამ მეუბნებოდი: „გააკეთე შენი ბავშვების გულისათვის...“

ჩვენი ქორწინებიდან ერთი წლის შემდეგ მამაშენს პირველი შეგვევა მოუვიდა და სენონის კარ-მიდამო ჩვენთვის დაკეტილი აღმოჩნდა. შენ ძლიერ მალე შეეთვისე კალემს და იქვე დაიბუდე. მე ზურგი შემაქციე, ჩემი სამშობლო მხარე კი შეიყვარე. ჩემს მიწაში ფესვები გაიდგი, ჩემს ფესვებს კი არ შეეხე. ბავშვები ამ სახლში და ბაღში აგარებდნენ არღადეგებს. ჩვენმა პატარა მარიმ აქ დალია სული. შენ ეს სიკვდილი თავმარს კი არ გცემს, არამედ ოთახი, სადაც ის იგანჯებოდა, წმიდათაწმიდად მიგაჩნია. შენ ამ ბუდეში დაჩეკე წიწილები, აქ უვლიდი მათ, როცა ავად ხდებოდნენ, და აქ ათევდი დამეებს მათ აკვანთან. გადიებსა და აღმზრდელ მასწავლებლებს დარიგებებს აძლევდი. აქ, ამ ვაშლის ხეებს შორის გაბმულ თოკზე შრებოდა პატარა მარის საყვარელი კაბები და სარეცხი. ამ დარბაზში აბაგი არღუენი პიანინოსთან თავს უყრიდა ბავშვების გუნდს და „მამა რომ არ გაბრაზებულიყო“, არა მარტო საღვთო საგალობელს, სხვადასხვა ჰიმნებსაც მღეროდნენ.

ზაფხულის საღამოობით მე სახლის წინ ვეწეოდი თამ-

ბაქოს, თან ვუსმენდი ბავშვების წკრიალა ხმებს, იულის არიას რომ მღეროდნენ: „ოჰ, ეს ტყეები, კლდეები და გამჭვირვალე ჩანჩქერები.“ ეს იყო ის მშვიდი ბელნიერება, იმ სპეცაკ ოცნებათა სამყარო, საიდანაც მე გარიყული ვიყავი და შესვლა აკრძალული მქონდა. სასიამოვნო სიყვარული მიძინებულ გალდასავით მოგორავდა იმ კლდისკენ, სადაც მე ვიჯექი, მაგრამ გზაშივე იბნეოდა და ჩემამდე ვერ აღწევდა.

საკმარისი იყო სასტუმრო ოთახში შევსულიყავი, რომ ხმები მაშინათვე ჩუმდებოდნენ. როგორც კი გამოვჩნდებოდი, ყოველგვარი საუბარი წყდებოდა, ქენევიევა მაშინათვე წიგნს აიღებდა და მიდიოდა. მხოლოდ მარის არ ეშინოდა ჩემი. დავუძახებდი და ისიც მორბოდა. ხელში ავიყვანდი, ისიც ალერსით მეკვროდა გულში. მესმოდა, ჩივივით რომ უფანცქალებდა გული. როგორც კი ხელს გაგუშვებდი, მაშინვე ბალისკენ მიფრინავდა...მარი!

ბავშვებმა მალე შენიშნეს, რომ მე ეკლესიაში არ დავიარებოდი და პარასკევობით კატლეტებს ვჭამდი. მათ თვალწინ ხშირად იმართებოდა დედ-მამის კინკლაობა, რაც ზოგჯერ სასტიკ ქარიშხალში გადაიზრდებოდა ხოლმე, საიდანაც ხშირად დამარცხებული გამოვდიოდი. ამგვარი შეტაკების შემდეგ ფარული ბრძოლა კვლავ გრძელდებოდა: ასპარეზი იყო კალეზი, რადგან ქალაქში შინ არასოდეს ვიყავი. სასამართლო პალატიდან ჩემი შვებულება ბავშვების სკოლის არდადეგებს (აგვისტო-სექტემბერს) ემთხვეოდა და ორ თვეს ყველა კალეზში ვიყრიდით თავს.

მაგონდება ის დღე, როდესაც ერთმანეთს დავეგაკეთე! (საბაბი ქენევიევას თანდასწრებით ჩემი გახუმრება იყო. გოგონა ამ ღროს აბაგ არღუენს სახარებიდან გაკვეთილს უყვებოდა). ამ ჩხუბში მე წამოვავყენე ჩემი უფლება ბავშვების გონების დაცვის საღარაჯოზე ღგომისა. შენ კი ბავშვების სულზე მრუნვის მოვალეობა უფრო წინ დააყენე.

პირველად მაშინ დაემარცხდი, როდესაც დაგეთანხმე, რომ გუბერის აღმრდას იემზიგ ბერებს მივანდობლით და გოგონებს მონასტერთან არსებულ პანსიონში გავამწესებლით. მხოლოდ იმიტომ დაგითმე, რომ ჩემი ფიქრით ფონლოდეკების ოჯახში პატივცემული გრადიცეები იყო შემონახული. სული მიმდიოდა, ისე მინდოდა ამგვარი მარცხისათვის სამაგიერო მო მეზლო. სწორედ იმ დლით დავინახე შენი სუსტი ადგილი და აღმოვაჩინე ის გასაღები, რითაც შემეძლო ამეღელევებინე, წონასწორობიდან გამომეყვანე: მინდოდა ყურადღება მოგექცია ჩემთვის, თუნდაც ეს სიძულვილით ყოფილიყო. ბოლოს აღმოვაჩინე კიდევ ჩვენი შეგაკების გამომწვევი მიზეზი. როგორც იქნა, გაიძულე ხელჩართულ ბრძოლაში ჩამეთრიე. ოდესღაც ჩემს მიერ დმერთის უარყოფა ის ცარიელი ფორმა იყო, სადაც დამდნარი ლითონივით გროვდებოდა გამდიდრებული გლეხის შეურაცხმყოფელი გრძნობები, რასაც მაღალი ბურჟუაზიული ოჯახებიდან გამოსული ამხანაგებისაგან განვიცდიდი. ახლა კი ის ჭურჭელი სავსე იყო იმედგაცრუებული სიყვარულით და უსაზღვრო სიძულვილით.

ერთხელ საუბმის დროს კამათი გაჩაღდა. (მე შეგეკითხე, რა სიამოვნებას ჰგვრის უზენაესს გხედავდეს როგორა სჭამ მარხვის დღეს ძროხის ხორცს, კალმასს თუ ორაგულს-მეთქი). შენ მაგიდიდან წამოღექი. მახსოვს, რა თვალით მიცქეროდნენ ბავშვები. გამოგყევი. არ გიროდი, ძლიერ მშვიდად ლაპარაკობდი. მაშინ მივხვდი, რომ არც ისე უყურადღებო ყოფილხარ ჩემი ცხოვრებისადმი, როგორც მეგონა. თურმე ხელთა გქონდა რამდენიმე წერილი, რაც ჩვენი განქორწინების საშუალებას გაძლევდა.

– მხოლოდ ბავშვების გულისათვის არ დავმორდი. მაგრამ თუ შენი მოქმედება ჩემს ბავშვებს სულის დალუპვას

უქადის, ერთი წუთითაც არ დაუფიქრდები.

ღიახ, შენ უყოყმანოდ მიგვაგოვებდი მეცა და, წარმოიდგინე, ჩემს ფულებსაც. მზად ხარ ყოველგვარ დათმობაზე წახვიდე, ოღონდ შენს შვილებში ის, რაც რწმენის სახელითა აქვთ შთაგონებული, ყოველგვარი რელიგიური საფუძველები, საეკლესიო მწე-ჩვეულებები, ადათები, ფორმულები, ერთი სიგყვით, სისულელეები ხელშეუხებელი დარჩეს.

მაშინ ჯერ კიდევ ხელთ არა მქონდა ის შეურაცხყოფელი წერილი, რომელიც მარის სიკვდილის შემდეგ გამომიგზავნე. შენ ჩემზე ძლიერი იყავი. ჩემი მდგომარეობა ამ გაყრის პროცესის გამო ერთობ შეირყეოდა. იმ დროს, განსაკუთრებით პროვინციაში, პატიოსან საზოგადოებას არ მოსწონდა ასეთი ამბები. ისედაც ხმები დადიოდა ჩემზე ფრანკმასონიაო. იდეები, მე რომ ვიზიარებდი, საზოგადოებისათვის მიუღებე ლი იყო და ამიტომ მერიდებოდნენ. თუ არა თქვენი ოჯახის სახელი, დიდ უსიამოვნებასაც შემამთხვევდა. რაც მთავარია, გაყრის შემთხვევაში უკანვე უნდა დამებრუნებინა სუეცის აქციები, შენ რომ მოგყვა მზითევში და მე კი ჩემად მიმაჩნდა. ის აზრი, რომ ამ აქციებზე უარი უნდა მეთქვა, თავზარსა მცემდა (აგრეთვე ხელიდან გამომეცლებოდა ის რენგაც, რასაც მამაშენი გვიხდიდა...).

დაგყევი და შეგპირდი, ყოველ მოთხოვნას დავეთანხმები-მეთქი. გულში კი გადავწყვიტე, მთელი თავისუფალი დრო ბავშვების ჩემსკენ გადმობირებისათვის შემეწირა. მე ეს 1896 წელს გადავწყვიტე. მეხსიერებაში მერევა მოგონება იმ მცხუნვარე მაფხულისა, რომელსაც ისე უღიმღამოდ ვაგარებდით. ის, რაც მინდა გაგახსენო, მოიცავს ხუთ წელიწადს (1896 – 1900 წლებს).

არ მეგონა, თუ ამ პაგარების ჩემს მხარეზე გადმოყვანა ასეთი რთული საქმე იქნებოდა. იმედი მქონდა ჩემი მამობრივი სახელისა და ჩემი გონებაგამჭრიახობისა. რა დიდი

ამბავია, — ვფიქრობდი, — ორი გოგონას და ერთი ათი წლის ბიჭუნას გადმობირება? იოლი საქმეა. ხუმრობა-თამაშით მივალწევ ჩემს საწადელს. მახსოვს როგორი შეწუხებული და გაოცებულნი იყვნენ ბავშვები იმ დღით, როდესაც სასეირნოდ წასვლა შევთავაზებ. შენ ებოში იჯექი ვერცხლისფერი ვერხვის ქვეშ. მათ გაოცებით გადმოგხედეს.

— ჩემო ძვირფასებო, როდესაც მამა გიხმობთ, რაღა ჩემი ნებართვაა საჭირო.

ჩვენ გზას ღავადექით. როგორ ველაპარაკო ბავშვებს? მე, — რომელიც შეჩვეული ვარ მოვიგერიო პროკურორი, ან ბრალდებულის დამცველს საკადრისი პასუხი გავცე, როდესაც ვინმეს მოსარჩლედ გამოვდივარ, გავუმკლავდე მტრულად განწყობილ დარბაზს, სესიაზე სასამართლოს თავმჯდომარესაც კი ეშინია ხოლმე ჩემი. — ბავშვების წინაშე შევკრთი. ასევე მემართება უბრალო ხალხის და გლეხების წინაშეც, თუმცა თვითონ გლეხების წრიდანა ვარ გამოსული. ამ დროს ფეხები მეკვეთება და რაღაცას გაურკვეველს ვლულულებ.

პატიარებს ჩემთან საყვარლად ეჭირათ თავი, თუმცა უნდობლად მიცქეროდნენ. შენ მათი პატიარა გულების ყოველი კუთხე-კუნჭული უკვე დაპყრობილი გქონდა. შეუძლებელი იყო იქ შენი თანხმობის გარეშე შევჭრილიყავი. მოვალეობის დაცვის გამო არ გინდოდა ბავშვების თვალში დამცირებული ვყოფილიყავი, მაგრამ ამავე დროს ეუბნებოდი, რომ საჭიროა ილოცონ „საბრალო მამისთვის.“ რაც არ უნდა გამეკეთებინა,

მათი წარმოდგენის სამყაროში მე განსაზღვრული ადგილი მეჭირა: მხოლოდ „საბრალო მამა“ ვიყავი, რომლისთვისაც მხურვალედ უნდა ელოცათ, რათა სული მისი ღვთისკენ მობრუნებულიყო. რელიგიის წინააღმდეგ ჩემი ყოველგვარი უკმეხი გამოსვლა ბავშვებში ცოდვილ მამაზე

იმ მიამიც წარმოდგენას აძლიერებდა, როგორც ჩემზე ჰქონდათ. ისინი იმ საოცნებო ქვეყანაში ცხოვრობდნენ, სადაც ცხოვრების ძირითად ნიშანსვეგად საეკლესიო უქმეები ითვლებოდა და რაც ჩვენს სახლში ღიდი ზეიმით აღინიშნებოდა ხოლმე. შენ მიაღწიე მათ უდიდეს მორჩილებას. როდესაც ეტყოდი, ყოველი მათგანი მზად იყო წასულიყო პირველი გიარების მისაღებად. საღამოობით კალეზში ვერანდაზე მღეროდნენ და ასრულებდნენ არა მარტო ლულის არის, არამედ სხვადასხვა საღვთო საგალობლებსაც. შორიდან ბუნდოვნად ვხედავდი თქვენს გამოსახულებებს, მაგრამ როდესაც მთვარე გამოანათებდა, მაშინ გარკვევით ვარჩევდი ზეცისკენ აპყრობილ სამ პაგარა თავს. გალობას ბილიკზე დაფენილ ხრეშზე ჩემი ნაბიჯების ხმაური აწყვეტინებდა. ყოველ კვირას წირვაზე მიმავალთა აღიარებითი მადვიძებდა. შენ ყოველთვის შიშობდი, დასასრულსდა მივუსწრებთო. სახლის წინ ცხენები ფრუტუნებდნენ. ისმობდა როგორ ეძახდნენ დაგვიანებულ მზარეულს. რომელიდაც ბავშვს აუცილებლად ავიწყდებოდა თავისი ლოცვანი. ვიდაც ცივი ხმით გაჰკიოდა: „ღღეს მერამდენე კვირაა აღდგომის შემდეგ?!..“

დაბრუნებისას ბავშვები მორბოდნენ ჩემთან მოსასალმებლად. მე კი ისევ ლოგინში ვიწექი. ალბათ პაგარა მარიმ ჩემი სულის დასახსნელად რაც კი ლოცვა იცოდა, ყველა წარმოთქვა. ახლა იგი ყურადღებით ჩამცქეროდა იმ იმედით, რომ ჩემში პაგარა გაუმჯობესებას მაინც აღმოაჩენდა. მხოლოდ მარი არ მადიზიანებდა. ორმა უფროსმა კი მორჩილად და ანგარიშმიუცემლად მიიღო შენი რწმენა. ასეთნაირი ბურქუაზიული ინსტინქტური მისწრაფება კომფორტისკენ შემდეგში ყოველივე გმირული სათნობის და ქრისტიანობის უმაღლესი უგუნურობის წინააღმდეგ საფარად გამოადგათ. მარი მათი საწინააღმდეგო იყო, სა-

სოებით ღრმა რწმენა ერთვოდა მის მგრძობიარე გულს, რომელსაც ერთნაირად ებრალებოდა: მოსამსახურეები, მოიჯარადრეები თუ ღარიბები.

მასზე ამბობდნენ: „მარის შეუძლია ყველაფერი გააჩუქოს, რაც კი აბაღიაო. ხელში ფული ვერ გაუჩერდება. თუმც ეს კარგია, მაგრამ საჭიროა თვალყურის დევნებაო.“ ასეც ლაპარაკობდნენ: „ვერავენ გაუწევს წინააღმდეგობას, თვით მამამისიც კი... საღამოობით ის თვითონ მოდიოდა ჩემთან და მუხლებზე დამიჯდებოდა. ერთხელ მხარზე თავი დამადო და დაიძინა. მისი კულულები ლოყაზე მელამუნებოდა. მე ვიგანჯებოდი, რომ ასე უძრავად, გაშეშებული ვიჯექი და მოწვევაც მინდოდა, მაგრამ არ გავნძრეულვარ. ცხრა საათზე, როდესაც გადიამ მოიკითხა, მე თვითონ წავიყვანე მარი თავის ოთახში. თქვენ განგაცვიფრათ ჩემმა საქციელმა, თითქოს გარეული ნადირი ვიყავი, იმ ლომებისა და ვეფხვების მსგავსი, კოლიმეის არენაზე ფეხებს რომ ულოკავდნენ ჭაბუკ მარტვილს. რამდენიმე დღის შემდეგ, 14 აგვისტოს მარიმ მითხრა (ხომ იცი, როგორ ლაპარაკობენ ბავშვები):

– მამა, პირობა მომეცი, რომ რასაც გეტყვი, შემისრულებ... არა, ჯერ მითხარი „პატიოსან სიტყვას გაძღვე-თქო“ და მერე გეტყვი...

და მომაგონა, რომ მეორე დღეს თორმეტ საათზე წირვის დასაწყისს შენ მღეროდი ეკლესიაში და კარგი იქნება წამოხვიდე, დედას მოუსმინო.

– ხომ დამპირდი! ხომ დამპირდი! – იმეორებდა მარი, თან მეხვეოდა. – შენ ხომ თქვი „პატიოსან სიტყვას გაძღვეო!“

მან ჩემი კოცნა თანხმობად მიიღო. მთელ სახლში ხმა გავარდა ჩემზე, წასვლას აპირებსო. მე ვგრძნობდი, რომ მითვალთვალეზდნენ. ხვალ ბაგონი წავა წირვაზე, ბაგონი,

რომელსაც თავის დღეში ეკლესიაში ფეხი არ შეუდგამს. საქმე მეტად მნიშვნელოვან მოვლენას ეხებოდა.

სალამოს აღელვებული მიუჯუჯეჩი მაგიდას და კარგა ხანს ვერ შევძელი თავს მოვრეოდი. ღრეიფუსის საქმესთან დაკავშირებით გუბერი რაღაცას შეგეკითხა. მახსოვს, როგორ განვრისხდი, როდესაც შენი პასუხი მოვისმინე. მე მივაგოვე მაგიდა და აღარც დავბრუნებულვარ. 15 აგვისტოს გათენებისას ავიღე ჩემი ჩემოდანი და ექვს საათზე მაგარებელს ბორდოში გავყევი. საშინელ, დახუთულ დაცარიელებულ ქალაქში გავაგარე დღე.

უცნაურია, რომ ამის შემდეგ ისევ კალემში დავბრუნდი. რატომ ვაგარებდი შევბულებას თქვენთან და არ მივდიოდი სამოგზაუროდ? ამისთვის შემძლო რაიმე მომემიბნებინა, მაგრამ, სიმართლე გითხრა, ზედმეტი ხარჯებს ვავერბოდი. ვერც კი წარმომედგინა, თუ შეიძლებოდა სამოგზაუროდ წასვლა, ფულის დახარჯვა, თუ წინასწარ სამზარეულოში არ და ვაპირქვავებდი ქვაბებს და არ გამოვკეცავდი სახლის კარებს. ვერასოდეს ვერ ვისიამოვნებდი სხვადასხვა ქვეყნებში ხეგიალით, თუ მეცოდინებოდა, რომ ჩემს ოჯახში უჩემოდ საქმეები ისევ ძველებურად წავიდოდა. საბოლოოდ ისევ საერთო საქმეს ვუბრუნდებოდი. იმ დროს, როცა ჩემი წილი კერძი კა ლემში მზად იყო, რატომ უნდა მეჭამა სხვადასხვა ადგილებში? ასეთი იყო ჩემი ხელმომჭირნეობის სულისკვეთება, რაც დედაჩემმა მემკვიდრეობით გადმომცა და ვინც ჩემს კეთილ მოწყალედ მიმაჩნდა.

შინ ისეთი გაბოროტებული დავბრუნდი, რომ თვით მარიც კი ვერაფერს ვახდა ჩემთან. მაშინ შენს წინააღმდეგ ახალი საშუალება გამოვნახე. ახლა პირდაპირ კი არ ვესხმოდი თავს შენს რწმენას, არამედ ვეძებდი პაგარა მიბემს, რათა შენთვის დამენახვებინა, რომ ისე არ იქცეოდი, როგორც ამას ქრისტიანული რწმენა ვიკარნახებდა. თუმ-

ცა, კეთილი ქრისტიანი იყავი, მაგრამ, ჩემო საბრალო იმა, ყოველთვის საწინააღმდეგოს გიმტკიცებდი. იქნებ დაგავიწყდა, ან იქნებ არც არასოდეს იცოდი, რომ მოწყალება ქრისტიანული სიყვარულის პირველი ნიშანია. მცნება „მოწყალება“ შენ საქველმოქმედო იდეად მიგაჩნდა, რაც ქრისტიანებს ღარიბების დასახმარებლად აკისრიათ. შენ კეთილსინდისიერად ასრულებდი ამ მოვალეობას, რათა გეცხოვებინა სული შენი. უნდა ვაღიარო, რომ ამ მხრივ ძლიერ შეიცვალე. ახლა სწრაფად უვლი და კიბოთი დაავადებულთათვის ზრუნავ. ეგ სულ სხვაა, მაგრამ როდესაც ერთ ღარიბს მოწყალებას აძლევდი, მეორეს, შენზე დამოკიდებულს, ყოველნაირად სწირავდი. როგორც დიასახლისი, არასოდეს მომხრე არ ყოფილხარ მოჯამაგირეებისათვის ბევრი მიგეცა და ცოცხა ემუშავათ. ყოველ დილა ერთ უბედურ, მოხუც მემწვანნილე დედაკაცს ურიკით მოჰქონდა ბოსტნეული. შენ დიდ მოწყალებას გაიღებდი ხელი რომ გამოეწოდა, მაგრამ, რაკი არ მათხოვრობდა და კარდაკარ დაატარებდა მწვანნილს. პირად მოვალეობად მიგაჩნდა, იქამდე გევაჭრა, ვიდრე კომბოსტოს ყოველ თავზე ფასს არ დააკლებინებდი, იმ ორიოდე გროშს, რასაც იგი ამ ვაჭრობით იგებდა.

მოსამსახურეების ან მოჯამაგირეების მოკრძალებული მოთხოვნა ჯამაგირის მომატებაზე შენში ისეთ რისხვას იწვევდა, რომ ისინი შემკრთალნი უკან იხევდნენ. შენ შეგწევდა უნარი, ის ხალხი დაგერწმუნებინა, არაფერი გჭირდებათ: დაბეჯითებით აღწერდი იმ ხელსაყრელ პირობებს და გამორ ჩენას, რაც მათ ჰქონდათ:

– უფასო ბინა გაქვთ, ერთი კასრი ღვინო, ნახევარი ღორი, რომელსაც ჩემივე კარგოფილით ზრდით, აგრეთვე ბოსტანი, სადაც ბოსტნეულს სთესავთ.

საბრალო მოჯამაგირეები! თურმე არ იცოდნენ, რა სიმ-

დიდრის პაგრონები იყვნენ. შენ ირწმუნებოდი, მოახლეს, რომელსაც თვეში ორმოც ფრანკს ვუხდი, შეუძლია მთლიანად შემნახველ სალაროში შეიგანოსო.

– მთელ ჩემს ძველ კაბებს, ქვედაგანებს და ნახმარ ფეს-საცმელებს სულ იმას ვაძლევ. რაში სჭირდება ფული? მხოლოდ იმიტომ, რომ სოფელში მოსაკითხები გაუგზავნოს...

მაგრამ, თუ მოახლე ავად გახდებოდა, გულმოდგინედ უვლიდი და არასოდეს გაჭირვებულს არ მიაგოვებდი. რაც მართალია, პატივს გცემდნენ და უყვარდი კიდევ, რადგან მსახურებს სძულთ სუსტი პაგრონები. ყოველგვარ საყოფაც ხოვრებო საკითხებში ისე ერკვეოდი, როგორც შენი წრის და შენი ღროის ადამიანს ესაჭიროებოდა. არასოდეს არ ეუბნებოდი მათ, რომ სახარება მსჯავრს დასდებდათ.

– მისმინე, – გეგყოდი ხოლმე. – ვგონებ ქრისტემ თქვა შენ მაშინვე გაჩუმდებოდი განრისხებული, გაბრაზებული, რომ ჩვენს ლაპარაკს ბავშვები უსმენდნენ და ყოველთვის ჩიხში ემწყვდებოდი.

– ხომ არ შეიძლება ყველაფერი პირდაპირი მნიშვნელობით გავიგოთ... – ბუტბუტებდი დაბნეული. შენდა სამწუხაროდ მე ვგვიმობდი შენს უსუსურობაზე, როდესაც გიმტკიცებდი – წმინდანობის ძალა სწორედ იმაშია, რომ ბუსტად მიჰყვეს სახარების მცნებას-მეთქი. თუ უარს იტყვოდი, რომ წმინდანი არ იყავი, მაშინ სახარებიდან მომყავდა მაგალითი: „იყავით სრულყოფილნი, ვითარცა თქვენნი ბეციერი მამა არს სრულყოფილი.“

აღიარე, ჩემო საბრალო გზა, რომ თუ ღღეს კიბოთი მომაკვდავ ადამიანებს უვლი, ამაში ნაწილობრივ მეც მიღვეს წილი, რადგან მაღალმოწყალე იღვებს მე შთაგაგონებლი. წინათ ხომ შენი სიყვარული მხოლოდ ბავშვებს ეკუთვნოდა. მათზე ხარჯავდი შენს სასიკეთო გრძნობებს და მსხვერპლად ეწირებოდი. მათ დაჩრდილეს მთელი ქვეყ-

ანა შენი თვალთახედვიდან. მათ ჩამოგაშორეს არა მარტო ქმარს, არამედ ყველას. შენი ლოცვა ღმერთისადმი, მხოლოდ შენი ბავშვების ჯანმრთელობა და მათი მომავალი იყო. მაშინ კი მომეცა მიზეზი შენი აბუჩად აგდებისა. მე გკითხე:

– იქნებ ქრისტიანობისათვის სასურველი იყოს ბავშვები გასაჭირში აღმოჩნდნენ, სიღატაკეში იყვნენ და ავადაც დახდნენ.

სიტყვა შემაწყვეტინე:

– მე შენთან საუბარი აღარ მსურს. თვითონაც არ გესმის, რას ლაპარაკობ...

ჩვენ გყავდა ბავშვების მოძღვარი, ოცდასამი წლის სემინარიელი აბაგი არღუენი. შენდა საუბელუროდ, ჩვენი კამათის დროს, როდესაც ვგრძნობდი, რომ მართალი ვიყავი, მას მოწმედ მოვიწვევდი ხოლმე. ამით უხერხულ მდგომარეობაში ვაყენებდი, რადგან ვთხოვდი, ჩვენს კამათში ჩარევას. იგი ვერ მალავდა თავის ამრებს, როდესაც საუბარი რელიგიას და რწმენას ეხებოდა. დრეიფუსის საქმე რომ დაიწყო, მე უამრავი საბაბი მომეცა საბრალო არღუენი შენს წინააღმდეგ ამემხედრებინა.

– სად გაგონილა, ვიღაც საბრალო ებრაელის გულისათვის არმიას სახელი გაუტყდეს! – ჯავრობდი შენ.

ეს სიტყვა საკმარისი იყო ჩემთვის, რომ მოჩვენებითი გულუბრყვილობით იქამდე შელაპარაკა, ვიდრე აბაგი არღუენი არ დავიყოლიე და საბოლოოდ არ დავითანხმე, ქრისტიანს უფლება არა აქვს, ბრალი დასდოს უდანაშაულოს, თუნდაც იცოდეს, ამით თავისი ქვეყანა უბელურობისაგან გადარჩებაო.

თუმცა მე არა ვცდილობდი შენთვის და ბავშვებისათვის მეჩვენებინა დრეიფუსის საქმის ჭეშმარიტი მხარე, რომელიც მხოლოდ კეთილგანწყობილ ჟურნალებში ჩახატული

კარიკატურებიდან იცოდით. თავი შეურყვნელ სალ კლდედ მიგაჩნდათ. როდესაც კამათში გჯობნიდით, ეჭვი არ გეპარებოდათ, რომ ამას მხოლოდ ეშმაკური მოხერხების წყალობით ვაკეთებდი. ამიგომ არჩევდით ჩემთან ჩუმად ყოფილიყავით. როგორც კი გამოვჩნდებოდი, კამათი წყდებოდა. მაგრამ მოგჯერ ბუჩქებში ვიმალებოდი და უკანდახვევას ვერ ასწრებდით, რადგან მაშინვე ლაპარაკში ვერეოდი. თქვენც იძულებული ხდებოდით ჩემი გამოწვევა მიგელოთ.

– ეს ვაჟი ნამდვილი წმინდანია, – ამბობდი აბაგ არღუენზე. – იგი ჭეშმარიტი ბავშვია და არა სჯერა თუ ამ ქვეყა ნაზე ბოროტება არსებობს. ჩემი ქმარი ისე ათამაშებს, როგორც კატა თაგვს. ამიგომ ითმენს მის აქ ყოფნას, მიუხედა ვად იმისა, რომ სამღვდელო პირები სძულს.

სიმართლე ითქვას, ჩემი ბავშვების აღმზრდელად სასული ერო პირის აყვანაზე იმიგომ დაგეთანხმე, რომ არც ერთი მოქალაქე არ დათანხმდებოდა ასორმოცდაათ ფრანკად მთელი მაფხული ემეცადინებინა ბავშვები: პირველ ხანებში ამ მაღალ, შავგვრემან, ბეც ახალგაზრდას, რომელიც მორცხვობი საგან ძლივს ინძრეოდა, არავითარ ყურადღებას არ ვაქცევდი, ისევე, როგორც რაიმე უსულო საგანს. ის ამეცადინებდა ბავშვებს, დაჰყავდა სასეირნოდ, სჭამდა ცოტას და არაფერს ლაპარაკობდა. ლუკმის დამთავრებისთანავე თავის ოთახში აღიოდა. მოგჯერ, როდესაც შინ არავინ იყო, პიანინოს მიუჯდებოდა. მე მუსიკის არაფერი გამეგებოდა, მაგრამ როგორც შენ ამბობდი, „მისი მოსმენა ადამიანს სიამოვნებას ჰგვრიდა“.

აღბათ გახსოვს ის ერთი შემთხვევა, რომელიც აბაგ არღუენს შეხვდა ჩვენთან. ვერც კი წარმოიდგენ, მას შემდეგ ჩემსა და საბრალო არღუენს შორის საიღუმლოდ გაიბა

ურთიერთ სიმპათიის გამომხატველი ძაფი. ერთხელ ბავშვებმა მანიშნეს, ჩვენსკენ ჩვენი სამრევლო მღვდელი მოდისო. ჩვეულებისამებრ მაშინვე ვენახში გავიქეცი. გუბერი დამადევნე. მღვდელს თურმე რაღაც სასწრაფო საქმე ჰქონდა შესაგყობინებელი. ლანძღვა-გინებით დავბრუნდი უკან. ძლიერ მეშინოდა ამ პაგარა ჩია კაცის. მან მითხრა, იმიტომ მოვედი, რომ სინდისმა შემაწუხაო. შემოგვთავაზა არდუენი, როგორც შესანიშნავი, კეთილსინდისიერი სემინარიელი, რომლის დიაკვნად კურთხევა, მხოლოდ მისი ჯანმრთელობის გამო გადაიდო. მაგრამ ამას წინათ, სრულიად სასულიერო იერარქიის შეკრებულობაზე შეეგყო, ეს დაგვიანება თურმე მხოლოდ საღისციკლინო ღონისძიებად იყო მიჩნეული. აბაგი არდუენი თუმც ძლიერ კეთილმორწმუნეა, მაგრამ გადარეულია მუსიკით. ერთ საღამოს ამხანაგს დიდ თეატრში წაყვანა, სადაც სამოწყალო კონცერტი უნდა ჩატარებულიყო. იმ ღამეს სემინარიაში არ უძინია. მიუხედავად იმისა, რომ სამოქალაქო ტანსაცმელში იყო, იცნეს და დააბეზღეს. ეს დავიდარაბა უფრო იმ გარემოებამ გააღრმავა, რომ პროგრამაში შედიოდა ტაისის არიის შემსრულებელი ქალბატონი ჟორჟეა ლებრენი; როდესაც იგი, შიშველი ფერია, ბერძნულ ტუნიკაში გამოწყობილი გამოჩნდა, რასაც მკერდზე მხოლოდ ვერცხლის ქამარი აკავებდა, (მხრებზე არავითარი შესაკრავი არა ჰქონდა გადაჭირებული). დარბაზში გაისმა შეშინებული უი-ს ძახილი. „გაერთიანებული“ სამოგალოების წევრებისათვის განკუთვნილ ლოქაში ვიღაც მოხუცმა ბატონმა შეურაცხყოფილი ხმით დაიყვირა:

– ეს უკვე მეგისმეგია. ეს საღ მოვხვდით!

აი, რა სანახაობას უყურეს აბაგმა არდუენმა და მისმა ამხანაგებმა. ერთი დამნაშავე მაშინვე გარიცხეს სემინარიიდან. არდუენს კი, როგორც დიდი წარმატების მქონეს,

დანაშაული აპატიეს. მაგრამ მისმა უფროსებმა სამღვდელო ხარისხის მინიჭება ორი წლით გადადეს. მე და შენ ერთად განვაცხადეთ, აბაგი არღუენი ჩვენში დიდ ნდობას იმსახურებსო. მაგრამ მას შემდეგ მღვდელი დიდ გულგრილობას იჩენდა აბაგი არღუენის მიმართ და ამბობდა: „იმ საცოდავმა აბაგმა მომატყუაო.“ შენ ალბათ გახსოვს ეს ინციდენტი, მაგრამ არ იცი, რა მოხდა შემდეგ. იმ საღამოს, როდესაც ტერასაზე პაპიროსს ვეწვოდი, მთვარის შუქით გასხივოსნებული, დამნაშავის გამხდარი სილუეტი დავინახე. იგი ჩემსკენ მოდიოდა: უხერხულად გამიჩერდა გვერდით და ბოლიში მომიხადა, რომ ვიდრე ჩემს სახლში შემოვიდოდა, არ მომიყვა იმ უღირსი საქციელის შესახებ, რაც ჩაიდინა. მე დავარწმუნე, თქვენი მოქმედება ჩემში სიმპათიებს იწვევდა-მეთქი. მან უდიდესი სიმტკიცით უარჰყო ჩემი აზრი და თავის საწინააღმდეგო, საბრალმდებლო სიტყვა წარმოთქვა. ვერ წარმოიდგენთ, რაოდენ დიდია ჩემი დანაშაულიო, მითხრა, გავტეხე ფიცი მორჩილებისა, ვუღალაგე ჩემს მოვალეობას და შეურაცხყოფა მივაყენე მნეობას. შევარცხვინე სემინარია. მთელი ჩემი სიცოცხლის მანძილზე ვედარც გამოვასწორებ ამ შეცდომასო...

ახლაც თვალწინ მიდგას მისი მაღალი, წელში მოხრილი სხეული, რომლის ჩრდილიც მთვარის შუქზე ტერასის მოაჯირს ორად გაეწყვიტა.

თუმცა სასულიერო პირთა წინააღმდეგი ვიყავი, ამჯერად მცირელი თვალთმაქცობის ნაგამალიც არ ემჩნეოდა მის ჭეშმარიტ სირცხვილს და მწუხარებას. იგი ბოლიშს იხდიდა, რომ დამალა თავისი დანაშაული მხოლოდ იმიტომ, რომ ამ ორ თვეს, არდადეგებზე არ უნდოდა დედის ხარჯზე ყოფილიყო. დედამისი, ღარიბი ქვრივი, ლიბურნედან ოჯახებში მოსარეცხედ დადიოდა. რადგან ვუპასუხე, სულაც არ იყავით მოვალე ჩემთვის ის ამბავი გაგეგებინები-

ნათ, რაც მხოლოდ სემინარიის დისციპლინის დარღვევას ეხებოდა-მეთქი, ხელი მომკიდა და ისეთი რამ მითხრა, რაც ჩემს ღღემში არ გამეგო და რამაც მეგად განმაცვიფრა:

– თქვენ მეგისმეგად კეთილი ბრძანდებით.

შენთვის ნაცნობია ჩემი სიცილი, ჩვენი შეუღლების დასაწყისიდანვე შენს ნერვებზე რომ მოქმედებდა. სიცილი, რომელიც არავის აიყოლებდა და ჩემი ახალგაზრდობის დროს ირგვლივ ყოველივე სიმხიარულეს ახშობდა. იმ საღამოს გამჭერებული სემინარიელის წინ სიცილისაგან ვთრთოდი. ბოლოს, როგორც იყო, დავმშვიდდი და ვუთხა რი.

– თქვენ არ იცით, ბატონო აბაგო, რაოდენ უაზრო იყო თქვენი ნათქვამი! ჰკითხეთ მათ, ვინც მიცნობს, თუ კეთილი ვარ. ჰკითხეთ ჩემი ოჯახის წევრებს, ჩემს თანამოძმეებს. ჩემი არსებობის დედააზრი – სიბოროტეა.

დაბნეულმა მიპასუხა, ჭეშმარიტი ბოროტეები თავიანთ სიბოროტეებზე არასოდეს ლაპარაკობენო. და ჩემი პროფესიისთვის რომ კბილი გაეკრა, ქრისტეს სიტყვები მოიყვანა: „საპყრობილეში ვიყავი და თქვენ მინახულეთ მე.“

– მე მასში გამორჩენას ვხედავ, ბატონო აბაგო. მხოლოდ პროფესიული ინგერესი მამოძრავებს. ჯერ კიდევ წინათ გელამხედველობას საგანგებოდ ვაძლევდი ფულს, რომ გამოძიებაში მყოფ პატიმრებისათვის ჩემი გვარი ჩაეჩურჩულებინათ. ახლა ხომ ყველაფერს მიხვდით!.. - აღარ მახსენდება მისი პასუხი. ჩვენ ცაცხვის ხეივანის ქვეშ მივდიოდით. როგორ გაგიკვირდება, როდესაც გეცყვი, რომ ერთგვარ სიამოვნებასაც კი მგვრიდა მღვდლის სამოსელში ჩაცმული მამაკაცის გვერდით ყოფნა, ეს ნამდვილად ასე იყო.

ხანდახან მზის ამოსვლისას ვდგებოდი და ბაღში ჩავდიოდი, რომ განთიადისას სუფთა ჰაერი ჩამესუნთქა. ვხედავდი აბაგს, იგი აღრე წირვაზე მიდიოდა. მიდიოდა სწრაფი ნაბიჯებით, ჩემგან ახლოს, მაგრამ ისე იყო ჩაფიქრებული,

ვერ მამჩნევდა. ეს ის ღრო იყო, როდესაც მოსვენებას არ გაძლევდი ჩემი ღაცინვით და ვცდილობდი დამერწმუნებინე, შენი პრინციპების საწინააღმდეგოდ იქცევი-მეთქი. მაგრამ სინდისი მაინც მქენჯნიდა. ყოველთვის, როცა რაიმე დანაშაულში წაგასწრებდი და გისაყვედურებდი, მორწმუნეებს ქრისტიანული არაფერი არ შერჩენიათ-მეთქი, მაინც მწამდა, რომ ჩემს ჭერქვეშ ცხოვრობდა ადამიანი, ვისი ცხოვრებაც ყველასთვის შეუმჩნეველად ქრისტიანული სულისკვეთებით იყო გამსჭვალული.

თ ა ვ ი მ ე რ ვ ე

თუმცა იყო ერთი ისეთი შემთხვევა, რომ შენი მოქმედება არ შემიძლია საზიზღრად არ ჩავთვალო: 1896 თუ 1897 წელს, შენ ალბათ ბუსტად გეხსომება თარიღი, გარდაიცვალა ჩვენი სიძე ბარონი ფილიპო. ერთ დილას შენმა დამ მარინეგმა გაიღვიძა და გამოელაპარაკა ქმარს, მაგრამ პასუხი ვერ მიიღო. მან გააღო დარაბები და დაინახა, რომ მოხუცს თვალები გადაკარკლოდა და ქვედა ყბა ჩამოვარდნოდა. იგი ჯერ ვერც კი მიხვდა, თუ რამდენიმე საათი გვამის გვერდით ეძინა.

მე მგონია, ვერც ერთი თქვენთაგანი ვერ მიხვდება ამ უბედური მოხუცის ანდერძის უსინდისობას. მან თავის ცოლს უზარმაზარი სიმდიდრე იმ პირობით დაუტოვა, რომ მეორედ აღარ გათხოვილიყო. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქონების მეტი ნაწილი მის ძმისშვილებს გადაეცემოდა.

– ახლა მისდამი მზრუნველობა უნდა გამოვიჩინოთ. – იმეორებდა დედაშენი შენს დაბე, – საბედნიეროდ, ჩვენ ისეთი ოჯახი გვაქვს, რომ ერთმანეთს გვერდში ვუდგევართ. საბრალო ბავშვი მარტო არ უნდა დავტოვოთ.

იმ ღროს მარინეგი ოცდაათი წლისა იქნებოდა. მაგრამ გარეგნობით ახალგაზრდა ქალიშვილს ჰგავდა. მშობლებს

დათანხმდა მოხუცზე გათხოვილიყო და მოთმინებით ეწეოდა ამ უღელს. თქვენ გეგონათ ისევე მორჩილად შეასრულებდა ქვრივის მოვალეობასაც. არაფრად მიგაჩნდათ ის მძლავრი განმათავისუფლებელი ბიძგი, რამაც მარინეტი წყვდიადიდან მზის სინათლეზე ამოიყვანა.

– არა, იბა, მე არ ვისარგებლებ ჩემი მღვთმარეობით და არაფერ საწყენს არ გეცყვი. ბუნებრივი იყო იმის სურვილი, რომ ბარონის მილიონები ფონდოდეკების ოჯახში დარჩენილიყო, ამით ხომ შენი ბავშვებიც ისარგებლებდნენ! თქვენის ამრით, მარინეტს არ უნდა დაეკარგა ის სიმდიდრე, რაც ათი წლის მანძილზე თავისი ბებერი ქმრის მონური მორჩილების წყალობით მოიპოვა. თქვენი კეთილი რჩევა იყო, მეორედ აღარ გათხოვილიყო. იბა, დაგავიწყდა, რომ სულ ცოცხა ხნის წინ შენც ახალგაზრდა მეუღლე იყავი? მაგრამ ცოლ-ქმრულ სიყვარულს ხომ ხაზი გადაუსვი. მხოლოდ დედა დარჩი და, შენის ამრით, სხვაგვარი სიყვარული არ არსებობდა არც შენთვის, არც სხვისთვის. თქვენი ოჯახის წევრებიდან არავინ იყო წარმოსახვის უნარით დაჯილდოებული. თქვენ არ შეგეძლოთ თქვენი თავი წარმოგედგინათ არამცთუ უსინდისო, არამედ წესიერი ადამიანის ადგილასაც კი.

გადაწყვიტეთ, მარინეტს დაქვრივების შემდეგ პირველი ბაფხული კალემში გაეგარებინა. იგი სიხარულით დათანხმდა იმიტომ კი არა, რომ მეგობრულად იყო შენთან, არა, მას უყვარდა ჩვენი ბავშვები, განსაკუთრებით პაგარა მარი. მე მას ნაკლებ ვიცნობდი. თავდაპირველად მისმა სინარნარემ გამაკვირვა. თუმცა შენზე ერთი წლით იყო უფროსი, მაგრამ ბევრად პაგარა ჩანდა. ბავშვების დაბადების შემდეგ შენ გასუქდი და სხეულის ფორმაც შეგეცვალა. ის კი თითქოს უბიწო გადმოსულიყო თავისი მოხუცი ქმრის სარეცელიდან. სახე ბავშვური ჰქონდა. მაშინდელი მოდის თანახ-

მად თმა მალლა ავარცხნილი და ოქროსფერი, ფაფუკი თმების კულულები კეფაზე უხვად ეყარა (ახლა დავიწყებულა ეს მშვენიერი მოდა: კეფაზე დაყრილი ფუშფუშა კულულები). მეგად მრგვალი თვალები ისეთ შესახედაობას აძლევდნენ, თითქოს ყოველთვის გაკვირვებული იყო. მე ხუმრობით შემოვხვევდი ხოლმე ხელს „კრაზანის ბუდის-მაგვარ“ ტანზე. თეძოები და სხეული მეგად განიერი უჩანდა, ახლანდელი თვალსაზრისით ეს სიმახინჯეა, მაგრამ მაშინ ყველა ქალი ხელოვნურად გამოყვანილ ყვავილსა ჰგავდა.

გაოცებული ვიყავი მარინეტის მხიარული განწყობილებით. იგი ძლიერ ართობდა ბავშვებს, ეთამაშებოდა დამალობანას და სამალავად სახლის სხვენსაც კი იყენებდა. სადამოთი მართავდა ცოცხალ სურათებს. „მარინეტი, ცოგა არ იყოს, თავქარიანი გყავს, – იცყოდი ხოლმე. – არ იცის, რომ თავის მდგომარეობის შესაფერისად უნდა იქცეოდეს.“

მარინეტთან ღიდ დათმობაზე წავიდნენ. ნება მისცეს ჩვეულებრივ დღეებში თეთრი კაბა ეტარებინა. შენ დაუშვებლად თვლიდი იგი კვირა ღღის წირვაზე ყოფილიყო შავი სამ-გლოვიარო მანდილისა და შავნაჭერმოკერებულ მოსასხამის გარეშე. პაპანაქება სიცხეც კი არ მიგაჩნდა გასამართლებელ საბუთად. ქმრის ღროს მარინეტის ერთადერთი გასართობი ცხენით ჯირითი იყო. უკანასკნელ დღემდე ბარონი ფილიპო შესანიშნავ ცხენოსნად და ცხენების ასპარეზობის შეუდარებელ მცოდნედ ითვლებოდა. ყოველ დღეა ცხენით დადიოდა სასეირნოდ. მარინეტმა კალეშში ჩამოაყვანილა თავისი ცხენი. რადგან გამყოლი არავინ ჰყავდა, მარგო დადიოდა სასეირნოდ, რაც შენს უკმაყოფილებას უფრო აორკეცებდა: სამი თვის ქვრივი არ უნდა ეწეოდეს სპორტს, მარგოდმარგო ცხენით ხეგიალი ხომ მეგისმეგია.

„გეგყვი, რას ფიქრობენ მასზე ჩვენს ოჯახში“. მეუბნებოდი, არც იმას უმაღლავდი, იგივეს ელაპარაკებოდი, მაგრამ მაინც თავისას არ იმლიდა. ბოლოს და ბოლოს მობეზრდა ამდენი წინააღმდეგობა და მთხოვა მე გავყოლოდი სასეირნოდ. თანაც შემპირდა შენთვის მშვიდ ცხენს ვიშოვნით (რა თქმა უნდა, ყველა ხარჯი თავის თავზე აიღო).

ყოველთვის, ბუმბების მიზეზით გათენებისას გავდიოდით. ისიც ვიცოდით, რომ აღმართზე ორი კილომეტრი ნელი ნაბიჯით უნდა გვევლო, რათა ნაძვის ტყემლე მიგვეღწია. ცხენები სახლის წინ გვიცდიდნენ. მარინეტი გიქმაქურად უყოფდა ენას შენი ოთახის დარაბებშიხურულ ფანჯარას და ამაზონკაზე დილის ნამით დაცვარულ ვარდს იბნევდა. „თუმცა კი ყვაავილი არ შეშვენის ქვრივს“ ხუმრობდა იგი. რაკრაკა ხმით რეკდა დილის წირვის გარი. აბაგი არღუენი მოკრძალებით მოგვესალმებოდა და ვენახებზე ჩამოწოლილ ნისლში გაუჩინარდებოდა.

საუბრით მივიწვევდით ტყისკენ. მე ვამჩნევდი, რომ ჩემი ცოლისდის წინაშე ერთგვარი პრესტიჟით ვსარგებლობდი, ეს ჩემი სამსახურებრივი მდგომარეობით კი არ განისაზღვრებო და, არამედ იმ მეამბოხე აზრების გამო, რასაც ჩემს ოჯახში ვქადაგებდი. იმა, შენი იდეები ძლიერ წააგავდა მისი განსვე ნებული ქმრის იდეებს. ქალის წარმოდგენაში რელიგიას და ყოველგვარ იდეებს ვიღაც პიროვნება ანსახიერებს; ეს ყოველივე ხორცს ისხამს და საყვარელი ან საძმლველი ადამიანის სახით ევლინებათ.

ჩემზე იყო დამოკიდებული, რომ ჩემი პრესტიჟი უფრო ამეწია ამ პაგარა მეამბოხის თვალში. მაგრამ დახეთ უბედურებას! ვიდრე თქვენზე იყო გაბრაზებული, ადვილად ვიგებდი მის აღშფოთებას, მაგრამ ვერ გამეგო, რად სძულდა ქმრისაგან დატოვებული მილიონები, რომელთაც ხელახლა გათხოვების შემთხვევაში დაკარგავდა? შემეძლო

თავი კეთილშობილად მომეჩვენებინა და ყველაფერი მის სასარგებლოდ მელაპარაკა, მაგრამ ვერ წარმომედგინა თვალთმაქცურად დავთანხმებოდი მემკვიდრეობის არაფრად ჩაგდებაში და მის უარყოფაში. გამოვგყდე ყველაფერში? ის ამრი, რომ მარინეგის სიკვდილის შემთხვევაში შეიძლებოდა ჩვენ გაემხდარიყავით მემკვიდრეები, მოსვენებას არ მაძლევდა (ბავშვებზე კი არა, ჩემზე ვფიქრობდი).

წინასწარ გაკვეთილივით გავიზეპირებდი ხოლმე მარინეგთან სათქმელ სიტყვას, მაგრამ ის ჩემს სურვილზე ძლიერი იყო.

„შვიდი მილიონი! განა შეიძლება ამის უარყოფა! მთელ ქვეყანაზე არ მოიძებნებოდა ისეთი ადამიანი, ვინც ღირსი იქნებოდა ამ ქონების ნაწილიც კი გაეღო მსხვერპლად“. მაგრამ ის ბედნიერებას უფრო მალა აყენებდა. მე კი ვარწმუნებდი, ადამიანი ასეთი მსხვერპლის გაღების შემთხვევაში არ შეიძლება ბედნიერი იყოს-მეთქი.

– ასე, ხომ! – წამოიყვირა. – თითქოს ჩვენები გძულთ, მაგრამ მათივე ჯიშისა ყოფილხართ!

გაიქროლებდა ჭენებით და მეც შორიასლოს მიეყვებოდი. ამით განაჩენი გამომიგანა და ყველაფერი დაიღუპა. რა არ დამაკარგვინა ფულების ბრმა სიყვარულში. მე შემეძლო მარინეგი მყოლოდა, როგორც პაგარა და, შეიძლება მეგობარიც... თქვენ კი გინდათ ფული მოგცეთ, რასაც ყოველივე ვამსხვერპლე? არა, არავითარ შემთხვევაში! ჩემი ფული ისე ძვირად მიდირს, რომ სანამ სული არ ამომივა, სანტიმსაც ვერ ეღირსებით.

თქვენ მაინც დაულალავად აგრძელებთ იერიშებს. მე ვეკითხები ჩემს თავს, კვირას რად მოვიდა ჩემთან ოლიმპია, გუბერის მეუღლე. თქვენ გამოგზავნეთ თუ თავისი სურვილით მინახულა. რა საბრალო არსებაა ეს ოლიმპია

(გაუგებარია, რაგომ მონათლა ფილიმ ოლიმპიად? ჩვენ დაგვაფიწყდა კიდეც მისი ნამღვილი სახელი). მე მჯერა, რომ ჩემთან მოსვლაზე არაფერს გეცოდათ. თქვენ ნათესავად არ აღიარეთ და არც ოჯახის წევრად სთვლით. ეს არსება გულგრილია ყოველივე იმის მიმართ, რაც პირდაპირ არ ეხება და აგრეთვე, რაც მისი ვიწრო ცნობიერების გარეშე არსებობს. არაფრად აგდებს „ხალხის“ ჩემზე ნალაპარაკევს და ვერ ამჩნევს, რომ მე მათი მგერი ვარ. რა თქმა უნდა, ჩემდამი ასეთი განწყობა მის კეთილ გულს არ მიეწერება. იგი არასოდეს სხვებზე არ ფიქრობს, მას არ შეუძლია ვინმეს სიძულვილიც კი.

„ჩემთან ყოველთვის ალერსიანია“. – გეწინააღმდეგებათ ოლიმპია, როდესაც ჩემს სახელს მასთან ცუდად ახსენებთ. იგი ვერა გრძნობს ჩემს გესლიანობას. ზოგჯერ, როდესაც თავს ესხმით, თქვენს გასაჯავრებლად ვიცავ, და ასე ჰგონია მომწონს.

მისი დაბნეული ლაპარაკიდან შევიტყვე, რომ გუბერმა დროზე მოასწრო უკან დახევა, მაგრამ მდგომარეობიდან გამოსასვლელად დააგირავა არა მარტო თავისი პირადი ქონება, არამედ ცოლის მზითევიც.

– მეუბნება, აუცილებლად უკანვე დავიბრუნებ ფულსო... მხოლოდ ახლა მჭირდებაო... რა ქვია იმას... ავანსი... მემ კვიდრეობის ანგარიშზე.

მე თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნიე და ისე მოვაჩვენე, თითქოს არ მესმოდა, რას მთხოვდა. მამა აბრამის ბაგკანივით როგორ მიამიგ სახეს მივიღებ ხოლმე ასეთ შემთხვევებში!

საბრალო ოლიმპია, რომ იცოდე, რა შევწირე ფულს მსხვერპლად, როდესაც ჯერ კიდეც ახალგაზრდა ვიყავი. მაშინ ოცდათხუთმეტი წელი მისრულდებოდა. დილით, მწვანე შაბიამნით შეღებილ ვაზებს შორის, გზაზე, სადაც უკვე სიცხის

ბული გრიალებდა, შენი და და მე ცხენებზე ამხედრებულნი ნელი ნაბიჯით ვბრუნდებოდით. ამ ახალგაზრდა, ღაცინვის მოყვარულ ქალს ათასგვარად ვარწმუნებდი მილიონების და კარგვა უაზრობა იქნებოდა-მეთქი. მათი და კარგვის შიში გონებიდან არ მცილდებოდა. როგორც კი ჩემს სიგყვას ღავამთავრებდი, იგი მასხარად მიგდებდა და ღამცინოდა. თავის ღაცვას რომ ვცდილობდი, უფრო მეტად ვიბნეოდი ჩემს მოსაზრებაში.

– მარინეგ, ამას თქვენს სასარგებლოდ გელაპარაკებით.. ნუთუ ისეთი ადამიანი გგონივართ, ვინც მხოლოდ თავის ბავშვების მომავალზე ფიქრობს? იზა, რა თქმა უნდა, არ ისურვებს ეს სიმდიდრე ხელიდან წაუვიდეს. მაგრამ მე...

ის იცინოდა და სხვათა შორის ამბობდა:

– მართლაც საშინელი ადამიანი ყოფილხართ...

ვარწმუნებდი, მხოლოდ თქვენი ბედნიერება მამოძრავებს-მეთქი. ის მიზლით იქნევედა თავს. მარინეგი არ ამბობდა, რომ სინამდვილეში შვილები უფრო აინტერესებდა, დედობა, ვიდრე გათხოვება.

მიუხედავად პაპანაქებისა, საუბმის შემდეგ ვტოვებდი ჩაბნელებულ, გრილ სახლს, საღაც ჩემი ოჯახის წევრები გყავის დივანზე ან ჩალის სკამებზე გადაწოლილნი სთვლემდნენ, ვალები მინიან კარებზე მიფარებულ დარაბას და გარეთ გავლიოდი, იქ ცის ღაჟვარდისთვის მშეს ცეცხლი წაეკიდებინა. საჭირო არ იყო, უკან მომეხედა, რადგან ვიცოდი, ქალი, ვისაც ვპულდი, მომდევდა; ხრეშით მოფენილ ბილიკზე გაისმოდა მისი ნაბიჯების ხმა. ვაი-ვაგლახით მოიკვლევდა, უსწორმასწორო მიწაზე მაღალი ქუსლები ეღრიცებოდა; მივიდოდით ტერასამდე, რომელიც ხრამს გადაჰყურებდა და მოაჯირს დავეყრდნობოდით. გართობის მიზნით შიშველ ხელს გავარვარებულ ქვას დაადებდა

და ამოწმებდა თავის თავს, რამდენ ხანს შეეძლო მისი გაძლება.

ჩვენს ფერხთით მზისგან გახურებული, გადაშლილი ვაკე ისევე ჩაფლულიყო ღრმა სიჩუმეში, როგორც ღამიანად, მთვარის შუქი რომ ანათებდა ხოლმე. ჰორიზონტზე კლდოვანი ბორცვები უზარმაზარ შავ თალს ქმნიდნენ, რომელსაც თითქოს ლითონის ბეცა აწვეებოდა გედ. ოთხ საათამდე არც ერთი სულიერი არ გამოვა გარეთ. ბუზების გუნდი ერთ ადგილას გაუნძრევლად ლივლივებდა იმ კვამლის გრეხილივით, რომელსაც ნიავიც კი არ არხევს.

მე ვიცოდი, ქალს, გვერდით რომ მედგა, არ შეეძლო ჩემი შეყვარება – მას ჩემში ყოველივე სძულდა. მაგრამ ამ მღუმარებით აღსავსე, მიყრუებულ ადგილებში ორივე ერთი ჰაერით ვსუნთქავდით. ეს ახალგაზრდა ქალი ძლიერ იგანჯებოდა თავისი ოჯახის წევრების მკაცრი მეთვალყურეობის გამო, და ეძებდა ჩემს თანაგრძნობას ისევე შეუგნებლად, როგორც ჰელიოტროპის ყვავილი, მზისკენ რომ შეაგრიალეს ხოლმე თავს. მაგრამ ოდნავ გადაკრულ სიცივაზედაც კი, ვიცი, დაცინვით მიჰასუხებდა. მჯეროდა, მიზლით მოიცილებდა ჩემს მოკრძალებით გაწვდილ ხელს. ასე ვიდექით ერთმანეთის გვერდით ამ უზარმაზარი გაფობის თავში, სადაც მზეზე, მწვანე ფოთლებს შორის, ყურძნის მტევნები გულმკერდს მათრობელა წვენივით ივსებდნენ მომავალი რთვლის შესახვედრად.

იმა, ნეტავ რას ფიქრობდი ჩვენს დილის სეირნობებსა და საუბრებზე იმ დროს, როცა ქვეყანას ეძინა? თუმცა ვიცი შენი აზრი, ერთ ღღეს მოვისმინე. დიახ, დარბაზის დაკეცილი დარაბებიდან შემომესმა დედაშენს ესაუბრებოდი, კალემში სკუმრად რომ ჩამოვიდა (ალბათ იმიტომ, რომ მარინეზე მეთვალყურეობა უფრო გაეძლიერებინა).

– იღეების თვალსაზრისით ცუდ გავლენას ახდენს მარინეგზე. მაგრამ დანარჩენი საშიში არ არის. იგი მხოლოდ ართობს, მეტი არაფერი...

– მაშ გაართოს, ახლა ეს მთავარია... – გიპასუხა დედაშენმა.

თქვენ გიხაროდათ, რომ მე მარინეგს ვართობდი.

„მაგრამ მარინეგს შემოდგომაზე ქალაქში დაბრუნებისას სხვა რამე უნდა გამოვუწახოთ.“. რამდენადაც არ უნდა გპულებოდე, იბა, ახლა ამ სიკვებების გამო, მე თვითონ ვიგრძენი შენდამი მიზლი. ისეთი წარმოდგენა გქონდა, თითქოს ამ შემთხვევაში საშიშროება არ მოგელოდა. ქალებს მალე ავიწყდებათ, რაც თავს გადახდებათ ხოლმე.

რა თქმა უნდა, როდესაც საუზმის შემდეგ ორივენი, მე და მარინეტი ხრამის გვერდით ვიდექით, ნამდვილად არაფერი საძრახისი არ შეიძლებოდა მომხდარიყო. ირგვლივ რანაირი სიცარიელეც არ უნდა ყოფილიყო, ჩვენ ორივე თავს ისე ვგრძნობდით, როგორც სცენაზე მყოფნი მაყურებლის წინაშე. თუ აღმოჩნდებოდა ისეთი გლეხი, ვინც შუადღის ძილს მიაგოვებდა, დაინახავდა ცაცხვის ხესავით უძრავად მდგარ მამაკაცსა და ქალს გავარვარებულ ველს რომ მისჩერებოდნენ და ისე ახლოს იდგნენ ერთიმეორესთან, საკმარისი იყო ოდნავი განძრევაც და ერთმანეთს შეეხებოდნენ.

არა ნაკლებ უმანკოებით იყო აღსავსე ჩვენი საღამოს სეირნობაც. მახსენდება აგვისტოს საღამო. იმ დღით სადილზე დიდი მსჯელობა იყო გამართული დრეიფუსის საქმის ირგვლივ. მარინეტი ჩემს ბანაკს ეკუთვნოდა და საქმის განხილვას მოითხოვდა. ის ახლა მე მჯობდა აბაგი არღუნის კამათში ჩარევის ხელოვნებაში და აიძულებდა გადასულიყო რომელიმეს მხარეზე. შენ აღგაცებული ლაპარაკობდი დრუმონის სტაგიაზე, მარინეტმა უეცრად,

როგორც პატარა გოგონამ „ღვთისმეტყველების“ გაკვეთილზე, ისე იკითხა:

– ბატონო აბაგო, ქრისტიანებს ნება დართული აქვთ, ებრაელები სძულდეთ?

ჩვენდა სასიხარულოდ იმ საღამოს აბაგმა არღუენმა არ დაიწყო გაურკვეველი დასაბუთებანი და სიცივა ბანზე არ აუგდია. მან ილაპარაკა იმ დიდ ხალხზე, ვინც არჩეულნი იყვნენ... მაცხოვრის მოღვაწეობის და საქმეების ბრწყინვალე მოწმეებად. წინასწარმეტყველებაზე მათი ჭეშმარიტ სარწმუნოებისკენ მოქცევის შესახებ, რაც „ქამთა დასასრულის“ მაუწყებელი იქნება. გუბერი წინააღმდეგ წავიდა და განაცხადა: მაცხოვრის მწვალებლები სიძულვილის ღირსნი არიანო. მაშინ არღუენმა უპასუხა, თითოეულ ჩვენგანს უფლება აქვს. ქრისტეს მხოლოდ ერთი ჯალათი სძულდესო. „გძულდეს თავი თვისი და არა სხვანი“.

შენ გუნებაწამხდარმა წარმოთქვი, ამ შემთხვევაში ისლა დაგვრჩენია, საფრანგეთი უცხოელების ბატონობის ქვეშ გადავიდესო. აბაგის საბედნიეროდ მოგაგონდა ქანა დ, არკი და თქვენ მაშინვე შერიგდით. ვერანდამე რომელიღაც ბავშვმა შეჰკივლა:

– ოჰ, რა ლამაზად ანათებს მთვარე!

მე ავღეჭი და ხრამისკენ გავემართე, ვიცოდი, მარინეტი გამომყვებოდა. მართლაც შემომესმა მისი აქოშინებული ხმა.

– დამიცადეთ! – მან მხრებზე ბოა წამოისხა. აღმოსავლეთიდან სავსე მთვარე ამოლიოდა. ახალგაზრდა ქალი შესცქეროდა რცხილის გრძელ ჩრდილებს, რომელნიც ირიბად ეცემოდნენ ბალახებს. გლეხის დარაბებმოხურულ სახლებს მთვარის შუქი ანათებდა. ისმოდა ძაღლების ყეფა. მან მკითხა, რაგომ იდგნენ ხეები ასე უძრავად. იქნებ მთვარემ მოაჯადოვაო. ამისთანა ღამეები მხოლოდ იმიტომ არის

შექმნილი, რომ მარტოხელა ადამიანები აწამონ.

– ცარიელი ღეკორაციაა! – დასძინა შემდეგ გაბრაზებულმა. – ახლა რამდენი შეყვარებული მიისწრაფის ერთმანეთისაკენ, ლოყა ლოყაზე და მხარი მხარზე მიყრდნობილნი. მთვარეც ხომ მათი თანამოზიარეა!

მე ვხედავდი, როგორ უთრთოდა წამწამებზე ცრემლები. ჩვენს ირგვლივ ყოველივე უძრავმა მღუმარებამ შთანთქა, მხოლოდ მისი სუნთქვა ისმოდა, თითქოს სულის მოთქმა უჭირდა. რაღა ხარ ახლა შენ, მარინეგ, 1900 წელს მიცვალებულო? რა რჩება იმ სხეულისგან, რომელიც ოცდაათი წელიწადი საფლავში განისვენებს. მე მახსენდება იმ საღამოს შენი თმების სურნელება. იმიტომ, რომ ვირწმუნო მკვდრეთით ხორციელის აღდგომა, საჭიროა დავამარცხო ხორციელი სურვილები. ისჯებიან ისინი, ვინც ხორციელი სურვილი ბოროტად გამოიყენა: ასეთები არა მარტო ვერ დაიჯერებენ მკვდრეთით აღდგომას, არამედ ვერც წარმოიდგენენ ამას.

ხელი მოვკიდე, თითქოს პაგარა, ნაწყენი გოგონას დამშვიდება მსურდა; მან კი ბავშვივით დამადო თავი. ისე მივიღე ეს საჩუქარი, როგორც მიწა აგმის ხიდან ჩამოვარდნილ აგამს იღებს. მეტი წილი ადამიანებისა ერთმანეთს არჩევანით კი არ უკავშირდებიან, არამედ შემთხვევით, ორი, ურთიერთ ახლოს მდგარი ხესავით, რომლებიც ერთმანეთში გოგებს გადახლართავენ მხოლოდ იმიტომ, რომ გაიზარდნენ.

იმა, მაშინ სისაძაგლე ჩავიღინე, რადგან გავიფიქრე, შური მეძია შენზე: გამომეყენებინა მარინეგი შენს დასაგანჯად. თუმცა წუთიერად, მაგრამ მაინც შემიპყრო ამ აზრმა და განვიმრახე ამის ჩადენა. ჩვენ არეული ნაბიჯებით გავემართეთ ბროწეულის და ქასმინის ჭალისკენ, სადაც მთვარის შუქი ვერ შეჭრილიყო. მაგრამ ბედისწერის კარნახ-

ით ვაზების ხეივანთა შორის უეცრად ნაბიჯის ხმა შემომესმა. ამ ხეივანით აბაგი არღუენი წირვამე მიდიოდა ხოლმე. ახლაც ნამდვილად ის იყო... მომაგონდა სიგყვა, რაც ერთ საღამოს მითხრა: „თქვენ ძლიერ კეთილი ხართ...“ მას რომ შესძლებოდა ჩემს გულში ჩახედვა და გაგება, რა ხლებოდა იქ! სირცხვილმა ამიგანა. იქნებ სწორედ ამან გადამარჩინა კიდევ! მარინეგი სინათლეზე გამოვიყვანე და სკამზე დავსვი. თვალები ჩემი ცხვირსახოცით შევეშშრალე. ისეთივე სააღერსო სიგყვები ვუთხარი, როგორსაც ჩემს ქალიშვილ მარის ვეუბნებოდი, როცა სირბილის დროს ცაცხვის ხეივნის ქვეშ წაიქცეოდა, წამოვაყენებდი და მოვეფერე ბოდი ხოლმე. ისე მოვაჩვენე თავი, თითქოს ვერაფერი შევნიშნე, ვერ მივხვდი, რას ნიშნავდა მისი ბუნდოვანი მღელვარება და ცრემლები.

თ ა ვ ი მ ე ს ხ რ ე

მეორე დილას ცხენით სასეირნოდ აღარ წავიდა. მე ბორდოში გავემგზავრე. (მიუხედავად სასამართლოს პალატის არდადეგებისა, კვირაში ორჯერ მაინც მივდიოდი ქალაქში, რათა არ შემეწყვიტა ჩემი იურიდიული კონსულტაციები.)

როდესაც კალემში ვბრუნდებოდი და მაგარებელში ვჯდებოდი, ლიანდაგზე სამხრეთის ექსპრესი იდგა. ჩემდა გასაოცრად ვაგონის სარკიანი მინების უკან, სადაც ბიარცი ეწერა, მარინეგი დავინახე. სამგლოვიარო პირბადე არ ეკეთა, ნაცრისფერი კოსტიუმი ეცვა. მომაგონდა, რომ ერთი მისი ამხანაგი დიდი ხანია სთხოვდა მასთან სენ-ჟან დელუცში ჩასულიყო. მარინეგი ილუსტრირებულ ჟურნალს ათვალიერებდა და ვერ შენიშნა, რომ ხელს ვუქნევდი. საღამოს, როცა ეს ამბავი ვითხარი, არაფრად ჩააგდე, რადგან ხანმოკლე დაცილებად ჩათვალე. ასე თქვი: მარინეგმა შენი

წასვლის ცოგა ხნის შემდეგ ამხანაგისგან ღეპეშა მიიღო. თითქოს გაგიკვირდა კიდეც, რომ ამის შესახებ არაფერი ვიცოდი. იქნებ ეჭვიც გეპარებოდა, რომ ჩვენ საიღუმლოდ უნდა შევხვედრილიყავით ერთმანეთს ბორდოში, თუმცა ამის დარდი არა გქონდა, რადგან ჩვენი მარი სიცხიანი იწვა ლოგინში. რამდენიმე დღე კუჭის აშლილობით იგანჯებოდა. ყველაზე მეტად ეს გაწუხებდა. სიმართლე უნდა ითქვას, როდესაც რომელიმე ბავშვი ავად გიხდებოდა შენთვის მასზე ზრუნვის მეტი, სხვა არაფერი არსებობდა ამქვეყნად.

არ შემიძლია დიდხანს შევჩერდე იმ საშინელებაზე, რაც შემდეგ მოხდა. თუმცა მას აქეთ ოცდაათი წელიწადი გავიდა, მაგრამ თავს ძალა უნდა ღაფაგანო, რომ გავიხსენო ის ამბავი. ვიცი, ამაში ბრალს მე მდებ. შენ გამიბედლე და პირდაპირ მითხარი, რომ მე არ მინდოდა პროფესორის გამოძახება. რა თქმა უნდა, ჩვენ რომ გამოგვეძახა პროფესორი არნოზანი, დაადგენდა, ბავშვს ტიპური მუცლის ტიფის ნიშნები აქვს და არა გრიპიო, როგორც ვფიქრობდით, მაგრამ კარგად გაიხსენე, მხოლოდ ერთხელ მითხარი:

– იქნებ არნოზანი გამოვიძახოთ?

მე გიპასუხე:

– ექიმი ობრუ ირწმუნება, სოფელში ოცი ასეთი სახის გრიპით დაავადებული აღამიანი მყავსო.

აღარ ჩამციებიხარ. შენ ამბობ მეორე დღეს კიდეც გეხვეწე, არნოზანისთვის ღეპეშა გაგვეგზავნათ. ეს ასე არ იყო, თორემ ნამდვილად მემახსოვრებოდა. ის კი ჭეშმარიტებაა – დღეების და ღამეების განმავლობაში იმდენი ვიფიქრე, რომ ჩემს მეხსიერებაში მოგონებანი დაიხლართნენ, წაიშალნენ და ველარაფერს ვიგონებ. დავუშვათ, მე ძუნწი ვარ, მაგრამ არც იმ ზომამდე, რომ როცა საქმე მარის

ჯანმრთელობას ეხებოდა, ფულისთვის ხელი მომეჭირა. მით უმეგეს, რომ პროფესორი არნოზანი მზად არის ღვთისა და ხალხის სიყვარულით აღამიანებს უფასოდ უმკურნალოს. მე თუ ის არ გამოვიძახე, მხოლოდ იმიტომ, დარწმუნებული ვიყავით, მარის ჩვეულებრივი გრიპი ჰქონდა, და „ნაწლავებზე გაურთულდა“. ობრუ კი, ბავშვი რომ არ დასუსტებულიყო, აიძულებდა ბევრი ეჭამა. მან მოკლა მარი და არა მე. არა, ჩვენს შორის არავითარი უთანხმოება არ ყოფილა. დაჟინებით არ მოგიტხოვია არნოზანის მოყვანა. სტყუი, მე არა ვარ მარის სიკვდილში დამნაშავე. ეს ჩემს მიმართ არააღამიანური ბრალდების წაყენებაა. შენ კი გჯერა და ყოველთვისაც გჯეროდა.

რა უღმობელი მაფხული იყო! წუხილითა და შფოთით აღსავსე მაფხული, გულისგამაწვრილებელი კუტკალიები... ვერსად ყინული ვერ ვიშოვეთ იმ პაპანაქებაში. უთვალავჯერ ვუწმენდდი პაწია სახიდან ოფლს, რაც ბუშებს იმიღავდა. არნოზანი ძლიერ გვიან გამოვიძახეთ. მკურნალობა და რეჟიმი მაშინ შეუცვალეს, როდესაც ბავშვის შველა აღარ შეიძლებოდა. ალბათ მარის აბოლებდა, როდესაც იმეორებდა:

– მამას გულისათვის, მამას გულისათვის!

გახსოვს მისი სულის აღმაშფოთებელი კივილი?

„მტკივა, მტკივა! ღმერთო ჩემო, მე ხომ ჯერ პაგარა ვარ!

– უცებ დაუმატა: – არა, ჯერ კიდევ შემიძლია აგანა!“

აბაგი არღუენი ლურდის „წმინდა წყალს“ ასმევდა. თავდახრილები ვიდექით მისი გაღეული სხეულის წინაშე, ჩვენი ხელები ერთმანეთს ეხებოდა. როცა ყველაფერი გათავდა, შენ უგრძნობელი მიწოდე.

ვინდა გაიგო, რა ხდებოდა მაშინ ჩემს გულში? უცნაურია, რომ შენ, მორწმუნე ქალი ვერ სცილდებოდი მკვდარი შვილის გვამს. გეხვეწებოდნენ გეჭამა, რომ ღონე არ გა-

მოგლეოდა, ოთახიდან ძალით გაჰყავდით. იჯექი საწოლის თავთან, ხელს უსვამდი მის გაყინულ შუბლსა და ლოყებს, თითქოს სიცხეს უსინჯავდი. მის ჯერ კიდევ ცოცხალ თმებს გუჩქებით ეხებოდი. ზოგჯერ დაემხობოდი მუხლებზე არა სალოცავად, არამედ, რომ დაჰკონებოდი პაწია გაშეშებულ, გაყინულ ხელებს.

აბაგი არღუენი გაყენებდა და გეუბნებოდა, საჭიროა მივბაძოთ ბავშვებს, რათა გეციური მამის სამფლობელოში შესვლის უფლება გექონდესო. „ის გხედავთ, გიცლით თქვენ“. თავს აქნევდი, მაგრამ ეს სიტყვები შენამდე არ დადიოდა, შენი რწმენა არაფერს გშველოდა. მხოლოდ წინ დასვენებულ მკვდარ ბავშვზე ფიქრობდი, შენს საკუთარ სისხლსა და ხორცზე, რომელმაც უკვე დაიწყო გახრწნა და რომელსაც მალე მიწას მიაყრიდნენ. მაშინ, როცა მე, ურწმუნო ადამიანმა მარის ნემშის შეხედვაზე მთელი ის საშინელება წარმოვიდგინე, რასაც სიტყვა „გვამი“ ნიშნავდა. მე ვგრძნობდი დაკარგვის სისასტიკეს, რომ აღარასოდეს მოვიდოდა, არ დაბრუნდებოდა. მარი აღარ იყო. სამუდამოდ გაგცვილდა. „თქვენ ეძებთ მარის? ის აქ აღარ არის!“

შემდეგში მამბრალებდი, ბავშვი მალე დაივიწყეო. შენ არ იცი, რა ჩამწყდა, როდესაც გამოსამშვიდობებლად მივედი და კუბოში უკანასკნელად ვაკოცე. მაგრამ ეს ხომ ის მარი აღარ იყო! გძულდი, რადგან სასაფლაოზე არ დაგყვებოდი, სადაც შენ თითქმის ყოველ დღე დადიოდი. – „არასოდეს არ მიდის იქ, – ჯავრობდი, – მგონი მხოლოდ მარი იყო ერთადერთი, რომელიც ცოგათი მაინც უყვარდა. რა უგულო კაცია!“

მარინეტი დასაფლავებაზე ჩამოვიდა და სამი დღის შემდეგ, ისევ წავიდა. მწუხარებამ ისე დაგაბრმავა, ვერც კი ხედავდი იმ საშიშროებას, რომელიც გემუქრებოდა. მისი წასვლის შემდეგ თითქოს თავისუფლად ამოისუნთქე. ორი

თვის შემდეგ გავიგეთ, ბიაროში გაცნობილ ვილაც ქურნალ-ისგმე გათხოვილიყო. ამ შეცდომის გამოსწორება უკვე აღარ შეიძლებოდა. შენ ულმობელი იყავი მის მიმართ. მარინეგის წინააღმდეგ დავროვილმა სიძულვილმა თითქოს უეცრად იფეთქა. დანახვაც კი არ გინდოდა იმ ვიგინდარასი, თუმცა სრულიად ჩვეულებრივი მამაკაცი იყო, ბევრ სხვასავით; მისი დანაშაული მხოლოდ იმაში გამოიხატებოდა, რომ ჩვენს ბავშვებს დააკარგვინა მდიდარი მემკვიდრეობა, რითაც მასაც არ უსარგებლია. ფილიპოს ქონების მეტი ნაწილი მის ძმისწულებს გადაეცა.

შენ ხომ არა გაქვს მსჯელობის უნარი, არც არასოდეს განიცდი სინდისის ქენჯნას. ჯერ არ შემხვედრია შენისთანა აშკარად უსამართლო ადამიანი. ვინ იცის, აღსარებაზე რამდენ უმნიშვნელო ცოდვებს ინანიებ; იმას კი არა გრძნობ, რომ მთელი შენი ცხოვრება ქრისტეს მცნების დარღვევების შემთხვევებითაა აღსავსე. შენთვის ძლიერ ადვილია თავი მოუყარო ყალბ დასაბუთებას, რომ ადამიანი, ვინც გძულს, გაანადგურო. აი, თუნდაც შენი დის ქმარი, რომელსაც არ იცნობდი და არც არაფერი იცოდი მის შესახებ, ასე გაიძახოდი:

– მარინეგი ბიაროში ვილაც გაიძვერას და ოტელებში ნათრევი კაცის მსხვერპლი შეიქნა...

საბრალო მარინეგი, როცა მშობიარობას გადაჰყვა (ოჰ, არ მინდა ისევე მკაცრად დაგლო ბრალი, როგორც მე მარის სიკვდილში მადანაშაულებდი), არათუ შეწუხდი მისი სიკვდილით, ეს სათქმელადაც ცოტაა, თითქოს ზეიმობდი კიდეც: „ვიცოდი, ასე დამთავრდებოდა. თვითონ გაწირა თავი დასაღუპავად“. თავად კი თავს დამნაშავედ არაფერში თვლიდი. შეასრულე შენი მოვალეობა. საბრალო მარინეგს ეგონა, მახლობლების ოჯახის კარი მისთვის მუდამ ღია იქნებოდა. ეგონა, საკმარისია ვაგრძნობინო და გულ-

მხურვალედ მიმიღებენო. შეგიძლია თამამად თქვა, რომ მარინეგის „თანამონაწილე არ იყავი“. თურმე შენთვის ძლიერ ძნელი იყო ასეთი სიმტკიცის შენარჩუნება. მაგრამ მოგჯერ არის ხოლმე ისეთი შემთხვევა, რომ უნდა აიძულო გული გაჩუმდეს.

– არა, არ გკიცხავ. მზად ვარ ვაღიარო, რომ მარინეგის ვაჟისთვის, პაგარა ლუკისთვის სიკეთეს არ იშურებდი. სანამ დედაშენი ცოცხალი იყო, არ აკლებდა ზრუნვას. მისი სიკვდილის შემდეგ, ზაფხულის არდადეგებზე შენ ჩამოგყავდა ჩვენთან. გამთარში წელიწადში ერთხელ ბიონის მიდამოებში მდებარე პანსიონში მიდიოდი სანახავად. შენი თქმით: „მოვალეობას იხდიდი, რადგან მამა ყურადღებას არ აქცევდა.“

შენთვის არასოდეს მითქვამს, რომ ლუკის მამა 1914 წელს სექტემბერში ბორდოში გავიცანი. ბანკში მინდოდა სეიფი მეშოვა, მაგრამ პარიზიდან გამოქცეულებს მთლიანად დაეგაცებინათ. ბოლოს ლიონის კრედიტის დირექციამ შემაცყობინა, ერთი ჩვენი კლიენტი ბრუნდება პარიზში და შეიძლება მან დაგითმოს თავისი სეიფიო. როდესაც გვარი მითხრეს, მივხვდი, საქმე ლუკის მამას ეხებოდა. სულაც არ იყო ისეთი საშინელება, როგორც შენ წარმოგედგინა. ოცდათვრამეტი წლისა იქნებოდა, გამხდარი, გატანჯული სახის გამომეტყველება და დაბნეული გამოსხევა ჰქონდა. ეშინოდა, არმიაში არ გამიწვიონო. ამაოდ ვცდილობდი ამ კაცში მსგავსება აღმომეჩინა იმ ახალგაზრდა კაცთან, რომელიც ამ თოთხმეტი წლის წინ მარინეგის დაკრძალვაზე ვნახე და საქმიანი საუბარი მქონდა. ახლა ერთობ გულწრფელად მელაპარაკა. ერთ უღირს ქალთან ცხოვრობდა და არ უნდოდა მის შვილს ლუკს რაიმე ურთიერთობა ჰქონოდა მასთან. სწორედ ბავშვისდა საკეთილდღეოდ დაუტოვა ბებია ფონდოდექს. ჩემო საბრალო იბა, შენ და ჩვენმა ბავშვებმა რომ იცოდეთ, რა შევთავაზებ იმ

დღით ლუკის მამას! ახლა შემიძლია გითხრა. მე მინდოდა სეიფი მის სახელზე ყოფილიყო, თავად კი მინდობილობა მქონოდა. მაშინ მთელი ჩემი ნაღდი ფული, ფასიანი ქაღალდები, იმ დოკუმენტთან ერთად, რომ ეს ყველაფერი ეკუთვნის ლუკს, იქ იქნებოდა გადანახული, სანამ ცოცხალი ვიქნებოდი, მამას უფლება არ ეძლეოდა მისი გახსნისა. ჩემი სიკვდილის შემდეგ ყველაფერი მასზე გადავიდოდა. თქვენ ამას ვერაფრით ვერ მიხვდებოდით...

მაშასადამე, ჩემს ქონებას და ჩემს თავს იმ კაცს ვუგდებდი ხელში... მაშინ თქვენ ძლიერ მძულდით! მერედა რა! მან უარი მითხრა ასეთ ხელშეკრულებაზე. ვერ გაბედა! სინდისმა ნება არ მისცა!

რამ მაიძულა ასეთი სიგიჟე ჩამედინა? იმ დროს ჩვენი შვილები ოცდაათ წელიწადს უახლოვდებოდნენ. ვაჟი ცოლიანი და ქალიშვილი გათხოვილი იყო. ისინი საბოლოოდ შენს მხარეზე აღმოჩნდნენ. როდესაც რაიმე შემთხვევა ხდებოდა, ჩემს წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ. თქვენ ფარულად მოქმედებდით; მგრად გადამეჩეცით. ღმერთმა იცის, რომ მათთან, განსაკუთრებით ქენევიევასთან, ვერ შველდებოდი. უსაყვედურებდი, ყოველთვის მარტო მგოვებ, არაფერში რჩევას არ მეკითხებო. მაგრამ ჩემს წინააღმდეგ შეერთებული ძალებით ილაშქრებდით. ეს ყველაფერი ხდებოდა მალულად, საზემო შემთხვევის გარდა, როგორც იყო გუბერის ცოლის თხოვა და ქენევიევას გათხოვება. მაშინ ჩვენთან საშინელ შეხლა-შემოხლას ჰქონდა ხოლმე ადგილი. რა თქმა უნდა, ნაღდი ფულის მოცემა არ მოვიწოდებ და ყოველწლიური რენტის მიცემით დავკმაყოფილდი. ჩემი სიძისა და რძლის მშობლებს არ გავაგებინე რა ქონების პაგრონი ვიყავი, სად მქონდა შენახული. მე მგკიცედ მეჭირა თავი. მათზე ძლიერი ვიყავი და გავიმარჯვე, რადგან თქვენს წინააღმდეგ სიძულვილი მეხმარებოდა, სიძულვილიცა და

სიყვარულიც. დიახ, სიყვარული პაგარა ლუკისა. ჩემი მძახლები ყველაფერს უხმოდ დათანხმდნენ, რადგან გრძნობდნენ, ქოთანში დიდი თანხა მქონდა დამალული, მაგრამ ჩემი სიჩუმე ყოველთვის გაშინებდათ. თქვენ ეძებდით გასაღებს, რომ ჩემი საიდუმლოება გაგეხსნათ. ხან ჟენევიევა დამიწყებდა დიპლომატიურ ალერსს! საბრალო, დონდლო არსება! შორიდანვე მესმოდა მისი ხის ქოშების ბაკაბუკი. ხშირად მითქვამს: „ჩემი სიკვდილის შემდეგ დამლოცავთ!“ ამას მხოლოდ ხუმრობით ვამბობდი, მინდოდა მენახა, როგორ გაუბრწყინდებოდა თვალები სიხარბისა და სიამოვნებისაგან. როცა ჟენევიევა გადმოგცემდათ ჩემს მომხიბლავ სიტყვებს, წარმომიდგენია, რა აურზაური და სიხარული ატყდებოდა ოჯახში. მე კი ამ ხნის განმავლობაში ისეთ საშუალებას ვეძებდი, რომ თქვენთვის დამეგოვებინა ის, რის დამალვაც არ შეიძლებოდა. მხოლოდ პაგარა ლუკზე ვფიქრობდი. ისიც კი მოვისაზრე, მიწა დამეგირავებინა..

მიუხედავად ამისა, ერთხელ მაინც სისუსტე გამოვიჩინე და თქვენი პირმოთნეობა სინამდვილედ მივიღე. ეს იმ წელს იყო, როცა მარი გარდაიცვალა. მე ავად გავხდი. ისეთივე სიმპტომები აღმომაჩნდა, რამაც ჩვენი პაგარა გოგონა წაიყვანა. მძაგს მკურნალობა, მეზარება ექიმი და წამალი. ისე ჩამაცვივდი, რომ ბოლოს და ბოლოს ლოგინში ჩამაწვინე და არნოზანი გამოიძახე.

გულმოდგინედ მივლიდი და ჩემი მდგომარეობაც გაწუხებდა. ზოგჯერ, როდესაც მეკითხებოდი როგორ ვგრძნობდი თავს, ასე მეჩვენებოდა, თითქოს შენს ხმაში მწუხარება იხატებოდა; პაგარა ბავშვივით მისინჯავდი შუბლს, ჩემს ოთახში დააგებინე ლოგინი. როდესაც დამით სიცხისგან ვბორგავდი, ღვებოდი და წყალს მასმევდი. „მგონი მიფრთხილდება, ვინ იფიქრებდა ამას? ნუთუ მხოლოდ იმიტომ მევლება თავს, რომ „ბევრ ფულს ვშოულობ?“ მაგრამ არა,

ფულები შენთვის არ გინდა. იქნებ ის გაშინებდა, რომ ჩემი სიკვდილის შემდეგ ჩვენი ბავშვების მღვთმარეობა გაუარესდებოდა? ჩემის ამრით, ეს უფრო ჰგავდა სინამდვილეს. მაგრამ ვერც ახლა გამოვიცანი.

როდესაც არნობანმა გამსინჯა, ვერანდაზე გაჰყევი, გავიგონე შენი ხმამაღალი ლაპარაკი, როგორც აღელვების დროს გჩვევია:

– ექიმო, გთხოვთ, ყველას უთხრათ, რომ მარი მუცლის ტიფით დაიღუპა. ისეთი ხმები ღადის, თითქოს მარიც, ჩემი ორი უბედური ძმასავით ჭლექით გარდაიცვალა. ბოროტი ხალხი მოსვენებას არ გვაძლევს. შიშისაგან ვკანკალებ, ჩემი ქმრის ავადმყოფობამ ცუდი გავლენა არ იქონიოს ქენევივასა და გუბერის მომავალ ბედზე. თუ ჩემს მეუღლეს მძიმე ავადმყოფობა სჭირს, ისევ დაიწყება ჭორები. ეს რამდენიმე დღეა, ჭკუაზე აღარა ვარ. დაქინებით ვფიქრობ ჩემს საბრალო შვილებზე. ხომ იცით, ექიმო, რომ ცოლის შერთვამდე ცალი ფილტვი დაავადებული ჰქონდა. ეს ამბავი ყველამ იცოდა. ჭორიკანებს ძლიერ აინტერესებთ სხვისი საქმეების გაჩხრეკვა. იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ჩემი ქმარი ეპიდემიური სნეულებისაგან მოკვდება, არავინ დაიჯერებს, ისევე როგორც არა სჯერათ, რომ მარის ტიფმა მოუღო ბოლო. ჩემს პაგარებს ძვირად დაუჯდებათ ასეთი რამ. ძლიერ ვჯავრობდი, რომ ლოგინში არ წვებოდა და მკურნალობაზე უარს ამბობდა, თითქოს ეს ყოველივე მარტო მას ეხებოდა. სხვაზე არასოდეს არ ფიქრობს, თავის შვილებზეც კი, ექიმო, თქვენი მსგავსი ადამიანი ვერასოდეს ვერ დაიჯერებს, რომ ჩემი ქმრისნაირი ადამიანებიც არსებობენ. აბაგი არღუენივით ვერ წარმოგიდგენიათ, თუ ამ ქვეყანაზე შეიძლება ბოროტებაც იყოს.

ავადმყოფის სარეცელზე მწოლიარე მარტო დარჩენილი სიცილს ავეგანე, როდესაც დაბრუნდი, მკითხე, რა გა-

ცინებსო. იგივე სიგყვებით გიპასუხე, რაც ესოდენ მიღებულა ჩვენს ურთიერთობაში: „ისე, არაფერი“, „რა გაცინებს?“ „არაფერი“. „რამე ფიქრობ?“ – „არაფერზე“.

თ ა ვ ი მ ე ა თ ე

მე ისევ ვაგრძელებ წერას იმ მძიმე შეტევის შემდეგ, რამაც მთელი თვე თქვენს განკარგულებაში მამყოფა. საკმარისია ავადმყოფობამ დამაგდოს, ჩემი ოჯახის წევრები მაშინვე ჩემს საწოლთან იყრით თავს და გაფაციცებული მადევნებთ თვალყურს.

წინა კვირას კომპანიის გასაწევად ჩემთან ფილი მობრძანდა. ცხელოდა. მის თავაზიან. ლაპარაკს მოკლედ ვპასუხობდი. გონება მერეოდა... და ჩამთვლიმა... ვერ განვსაზღვრავ რამდენ ხანს მეძინა. ფილის ხმამ გამომადვიდა. ბინდუნდში შევნიშნე, დაძაბული მომჩერებოდა. ამ ახალგაზრდა მგელს თვალები უელავდა. ხელზე, საათის გევიტ ოქროს ჯაჭვს ატარებდა. გაღელილი პერანგიდან გამხდარი, ბავშვური მკერდი მოუჩანდა. ისევ ჩამეძინა. ფილის ფეხსაცმელის ჭრიალმა ხელახლა გამომადვიდა; ოღნავ გავახილე თვალები და მის საქციელს დავაკვირდი. ჩემი პიჯაკის იმ შიგნითა ჯიბეს დაუწყო სინჯვა, სადაც საფულე მელო. მიუხედავად საშინელი გულის ფრიალისა, თავი ვაიძულე უძრავად ვწოლილიყავი. ნუთუ იგრძნო რამე? რატომღაც მიატოვა პიჯაკი და ისევ თავის ადგილზე დაბრუნდა.

თავი ისე მოვაჩვენე, თითქოს ის იყო გავიღვიძე და ვკითხე: დიდხანს მეძინა თუ არა.

– არა, პაპა, სულ რამდენიმე წუთი.

მარტოხელა მოხუცებულის შიშმა შემიპყრო, როდესაც მას ახალგაზრდა უთვალთვალეხს. ნუთუ გადავირიე? ასე მგონია, შეუძლია მომკლას კიდევ. გუბერმა ერთხელ ხომ თქვა, ფილი ყველაფერზე ხელს მოაწერსო.

იმა, ხედავ რა უბედური ვიყავი. როდესაც ამ სგრიქონებს წაიკითხავ და ჩემს მიმართ სიბრალულით განიმსჭვალები, უკვე გვიან იქნება. მაგრამ ისიც მსიამოვნებს, რომ ოდესმე შემებრლებ. მე არა მწამს მარადიული ჯოჯოხეთი. სამაგიეროდ კარგად ვიცი, რას ნიშნავს აქ, დედამიწაზე იყო წყეული, ცოდვილი, შეჩვენებული, იყო ისეთი ადამიანი, ვისთვისაც ყოველი გზა, საითაც არ უნდა წავიდეს, ყალბია, უნიათო ადამიანი, რომელსაც ესმის ცხოვრების არსი მხოლოდ ყოველდღიური საყოფაცხოვრებო გაგებით და არა მისი მნიშვნელობის ღრმა მცნებით.

იმა, ვიგანჯები. სამხრეთის მცხუნვარე ქარი უბერავს. სული მეხუთება, მწყურია, მაგრამ ვერ დამიღვევია, რადგან პირსაბანში მდგარი დუბელა წყლის მეტი არაფერია. ხედავ, ადამიანს მილიონები აქვს დაგროვილი და ერთი ჭიქა ცივი წყალი კი ენატრება!

თუ ვიგან საშინელ ფილისთან შეხვედრას, ისიც მხოლოდ იმიტომ, რომ პაგარა ლუკს მაგონებს, შენს დისწულს, რომელიც ახლა ოცდაათ წელს იქნებოდა გადაცილებული. მე არ უარვეყოფ შენს კეთილმოწყალებას, მაგრამ კარგად ვხედავდი, რომ ის ბავშვი არ გიყვარდა, რადგან თქვენი შთამომავლობის არავითარი თვისება არ დაჰყოლია, თუმცა მარინეგის შვილი იყო. არ გიყვარდა ეს შავთვალა, დაბალ, ფართომუბლა ბიჭუნა, რომელსაც გუბერის თქმით საფეთქლებთან ესპანელივით ჰქონდა ჩამომბრდილი „ქილვაშები“. ბაიონის პანსიონში მიბარებული ლუკი ცუდად სწავლობდა. მაგრამ შენ ამბობდი, „ეს ჩემი საქმე არ არის, ისიც საკმარისია, რომ არდადეგების დროს ჩამოდის და ჩემი სამრუნავი ხდება ხოლმეო“.

მას არ აინგერესებდა წიგნები. ჩვენს მხარეში, სადაც გარეული ნადირი ერთიანად გაწყვეტილი იყო, ის თითქმის ყოველდღე ნანადირევით ბრუნდებოდა შინ. კურდღელი

ჩვენს მინდვრებზე წელიწადში ერთი-ორი თუ შეგზვდება. იმასაც ლუკი იჭერდა და სახლში მოჰქონდა. მე ახლაც თვალწინ მიდგას სისხლიანი კურდღლით ხელში ვაზთა გრძელ ხეივნებს შორის მხიარულად მიმავალი. გათენებისას, როდესაც მიდიოდა, ვალები ფანჯარას და ჩამოწოლილი ნისლიდან მესმოდა მისი წკრიალა ხმა.

– მივალ, მდინარეზე ანკესებს მივხედავ.

ის ყოველთვის პირდაპირ მიცქეროდა სახეში მშვიდად, არ ეშინოდა ჩემი. არასოდეს ფიქრადაც არ მოსვლია მსგავსი რამ.

თუ რამდენიმე დღით სადმე წავიღოდი და შემდეგ მოულოდნელად დავბრუნდებოდი შინ, სიგარის სუნით და იაგაკიდან აღებული ხალიჩებით ვხვდებოდი, რომ ქეიფი შეეწყვიტათ (საკმარისი იყო სახლიდან წავსულიყავი, რომ მიუხედავად ჩემს მიერ მკაცრად აკრძალვისა, ქენევიევა და გუბერი ეპატიებოდნენ მეგობრებს და ნადიმს მართავდნენ. „ხომ სა ჭიროა მეგობრებთან ურთიერთობის განმტკიცება.“ ასე ამბობდი). ასეთ შემთხვევაში დასაწყენარებლად ლუკს მომიგზავნიდით. მას ეცინებოდა, რომ მე შიშს ვგვრიდი ყველას.

– იცი რა, როდესაც სასტუმროში შევედი, ისინი ცეკვავდნენ, გრილებდნენ. მე დავიძახე: „აგერ, ძია! ბილიკზე მოდის!“ ერთი შეგეხედა, ვინ საით გარბოდა, არაფერი გაეგებოდათ. დეიდა იზამ და ქენევიევამ ბუტერბროლები უკანვე ბუფეტში გააქანეს. უჰ, რა არეულობა იყო!

ეს ბიჭი ერთადერთი არსება იყო მთელ ქვეყანაზე, ვისაც საფრთხობელად არ მივაჩნდი. ხანდახან მდინარეზე ჩავყვებოდი, სადაც ის თევზაობდა. ამ მუდამ მოძრავსა და დაუდევარ ბიჭუნას შეეძლო მთელი საათობით გირიფივით გაშემებული მჯდარიყო მდინარის პირას. მკლავებს გირიფის გოტებივით ისევე ჩუმად და ნელა ამოძრავებდა. ქენევი-

იევა სამართლიანად ასაბუთებდა, ეს ბიჭი ესთეგიკურ თვისებებს მოკლებულიაო. მართლაც, არასოდეს არ წავიდოდა გერასამე მთვართით გაშუქებული არემარის დასანახად. მას ბუნება არ იზიდავდა, ალგაცებაში არ მოჰყავდა, რომ თვით იყო ბუნებაში ჩაქსოვილი და იმ ბუნების ნაწილაკს წარმოადგენდა. სხვა დანარჩენ წყაროთა შორის იგი მჩქეფარე წყარო იყო.

ხშირად მიფიქრია, რა უბედური ცხოვრება ჰქონდა. დედა მოუკვდა, მამამისის ხსენება ჩვენს სახლში აკრძალული იყო. საბრალო, მიგოვებული ბავშვი პაგარაობიდანვე პანსიონში იმრდებოდა. ჩემთვის საკმარისი იყო ამგვარი მდგომარეობის ხილვა, და ეული ხალხის მიმართ გული ბოლმითა და სიძულვილით მევისებოდა. მასში კი ჭარბად სჩქეფდა სიმხიარულე და სიხალისე. ბიჭი ყველას უყვარდა, მათ შორის მეც. უცნაურია, რომ მე კი ყველას ვძულდი. ლუკი მეცა და სხვასაც ყველას ერთნაირად უღიმოდა.

ამ არსებაში ყოველი ბუნებრივი და გულუბრყვილო ჩანდა. რაც უფრო იმრდებოდა, მით მეგად განცვიფრებდა მისი სიწმინდე, სიფაქიბე, ის გულგრილობა, რასაც მაცდუნებელი ბოროტების მიმართ იჩენდა. სიმართლე უნდა ითქვას, ჩვენი ბავშვები კარგები იყვნენ. როგორც შენ ამბობდი, გუბერი მისაბაძი ახალგაზრდა იყო. ამ მხრივ უნდა ვაღიარო, რომ შენმა აღზრდამ სათანადო ნაყოფი გამოიღო. ლუკს რომ დასცლოდა დავაჟკაცება, იქნებოდა თუ არა წესიერი ყოფაქცევისა? მასში ეს სისპეგაკე არ იყო ხელოვნური, შეგნების პრინციპებზე აგებული. ეს იყო გამჭვირვალე, მორაკრაკე წყარო, რომლის ფსკერზე თითოეული კენჭიც დაითვლებოდა. უმანკო სახე ისე უბრწყინავდა, როგორც ბალახზე დილის ცვარი აციმციმდება ხოლმე. მის თვისებებზე იმიტომ ვჩერდები, რომ ამან ჩემზე ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა. შენი მაღალფარდოვანი პრინციპე-

ბი, გადაკრული სიგყვები, მიზლის გამოძხაფველი მიმიკა, მოკუმული ტუჩები, ვერ დამანახვებდნენ ბიწიერების ჭემ-მარიგი გაგების არსს. ის იმ ბიჭის წყალობით შევიცანი, რასაც კარგა მოგვიანებით მივხვდი. შენის ამრით, ხალხს დაბადებიდანვე პირველყოფილი ცოდვა თან დაყვება, მაგრამ ვერა ადამიანი ვერ აღმოაჩენდა ამ მანკიერებას ლუკმი. ის შემქმნელის ხელიდან სრულყოფილი, მშვენიერი და უხინჯო გამოვიდა. სამაგიეროდ მასთან შედარებისას აშკარად ვგრძნობდი ჩემს სიმახინჯეს.

შემიძლია იმის თქმა, რომ შეიღვივით მიყვარდა? არა. უფრო იმიტომ მიყვარდა, რომ მე არა მგავდა. კარგად ვიცი გუბერდა და ქენვეიევამ რა დაიმკვიდრეს ჩემგან: სიხარბე, სწრაფვა მაგერიალური კეთილდღეობისაკენ, რაც მათ ცხოვრებაში მთავარ მცნებას წარმოადგენს. აგრეთვე სხვებზე ქელმალურად ბატონობა (ქენვეიევა უმოწყალოდ იგდებს აბუხად თავის ქმარს და ჩემსავით ამაყია). ლუკმი არაფერში არა მგავდა.

მთელი წლის მანძილზე უმეტესწილად სრულიადაც არ ვფიქრობდი მასზე. მამას დღესასწაულების დროს ახალ წელსა და აღდგომას თავისთან მიჰყავდა. გაფხულის არდადეგებს, ჩვენთან აგარებდა და ჩვენს მხარეს თბილ ქვეყნებში მიმფრინავ ფრინველებთან ერთად გოვებდა.

იყო თუ არა ღვთისმოსავი? შენ მასზე ამბობდი:

– ისეთ პაგარა ნადირზეც კი, როგორც ლუკია, იემუიგ მა ბერებმა გავლენა იქონიეს. კვირა დღის წირვას ყოველთვის ესწრება. თუმცა აჩქარებით და გულაყრილი ლოცულობს, მაგრამ ყოველი ადამიანი აკეთებს იმას, რაც შეუძლია. მეგა ვერც მოსთხოვ.

იგი ამ საგანზე მე არასოდეს მელაპარაკებოდა. არც არაფერს ახსენებდა ამის შესახებ, საუბრობდა მოკლედ და

კონკრეტულად. ზოგჯერ, როდესაც ჯიბიდან დანას, გიკვი-
კას ან სალამურს ამოიღებდა, რომ გოროლები მოეზიდა,
ბალანებზე შავი კრიალოსანიც დაუვარდებოდა და მაშ-
ინვე აიღებდა ხოლმე. კვირა ღლებში თავი მშვიდად ეჭირა.
აღარ ჩანდა ისეთი მხიარული და მოძრავი, თითქოს ბურგ-
ზე მძიმე ტვირთი ეკიდა.

ყველა იმ კვანძებს შორის, რაც ლუკთან მაკავშირებდა,
ერთი ძლიერ საყურადღებოა, ეს გაგაკვირვებს: კვირა ღლე-
ებში, როდესაც წყნარად იქცეოდა, ამ პაგარა ნუკრში მე-
თითქოს ჩვენი გოგონას ძმას ვხედავდი, რომელსაც უკვე
თორმეტი წელია სამუდამოდ ეძინა, თუმცა საბრალო მარი
და ლუკი ხასიათით დიდად განსხვავდებოდნენ. მარი ისე-
თი შემბრალებელი იყო, რომ ჭიანჭველებსაც არიდებდა
ფეხს. მისი გასართობი იყო ხეების ფულუროში ხავსის გაფე-
ნა და ზედ პაგარა ღვთისმშობლის ქანდაკების დადგმა, გახ-
სოვს? მარი ნეგის ვაჟიშვილში, ამ «ნადირში», როგორც შენ
ლუკს უწოდებდი, ცოცხლდებოდა ჩვენი მარის სახე: უფრო
სწორად, ის კამკამა ჩანჩქერი, რომელიც მისი სულიდან
გამოდებოდა, ღა რომელიც მიწის ქვეშ გაუჩინარდა. მე მას,
მოჩუხჩუხეს ჩემს ფეხებთან ხელახლა ვხედავდი.

ომი რომ დაიწყო, იმ წელიწადს ლუკი თხუთმეტი წლის
სრულდებოდა. გუბერი სათადარიგო ნაწილში გაიწვიეს.
სამხედრო საექიმო კომისიას იგი ფილოსოფიურად განწყ-
ობილი შეხვდა. მისი ვიწრო გულ-მკერდი, რაც წლების მან-
ძილზე სადარდებლად და სამწუხაროდ გქონდა ქცეული,
ახლა შენი იმედების დასაყრდენი აღმოჩნდა. ერთფერო-
ვანი საკანცელარიო საქმეებისა და პაგარა უსიამოვნება-
თა გამო თუ გუბერი თავისი სურვილით ჯარში წასვლას
იფიქრებდა და კიდევ იწყებდა ამამზე ზრუნვას (თუმცა
უშედეგოდ), შენ იმ მომამლე მიდიოდი, რომ საიდუმლო, რასაც

აქამდე ასე სასოებით უფროთხილდებოდი, უკვე სააშკარაობზე გამოგქონდა და ამბობდი: „ისეთი შთამომავლობის პაგრონი, როგორიც გუბერია..“

საბრალო იმა, ნუ გეშინია, არ ვაპირებ შენს აუგად ხსენებას. შენ სრულიად არ გაინგერესებდა და არ ბრუნავდი ჩემზე, განსაკუთრებით იმ წელიწადს. ვერც კი ხედავდი თმიანობის წლებში ჩემში რაოდენ იბრდებოდა სევდა-მწუხარება. ლუკის მამა ჯარში გაიწვიეს და რომელიღაც სამინისტროში გაგზავნეს. ახლა ეს პაგარა ბიჭი ჩვენთან აგარებდა არა მარტო არდადეგებს, არამედ აღდგომას და ახალ წელსაც. მას ეშინოდა, რომ არ შეწყვეტილიყო მანამდე, ვიდრე თვრამეგ წელს მიაღწევდა. უწინ ლუკი არასოდეს წიგნს ხელში არ აიღებდა, ახლა კი გატაცებული იყო სპეციალური შრომებით, სწავლობდა რუკებს. ფიზიკურად ვარჯიშობდა, თექვსმეტი წლისა უკვე ჩამოყალიბებული, მკაცრი მამაკაცი იყო. დაჭრილებსა და მკვდრებზე საუბარი არასოდეს არ აკრთობდა. საშინელი მოთხრობები სანგრებში ცხოვრებაზე, რომელთაც მე ვაძლევდი წასაკითხად, თავისებურ წარმოდგენებს უქმნიდნენ ომზე, როგორც მრისხანე, მაგრამ მშვენიერ სპორტზე, რისი თამაშის უფლებაც არაა ნებადართული. უნდა ეჩქარა; ოჰ, როგორ ეშინოდა არ დაგვიანებოდა. მაგრამ ჯიბეში უკვე ელო სულელი მამის ნებართვა. რამდენადაც ახლოვდებოდა სა ბედისწერო 1918 წლის იანვარი, როდესაც ლუკი თვრა მეგისა უნდა გამხდარიყო, კანკალით ვუთვალთვალე მობხუცი კლემენსოს კარიერას, მსგავსად პატიმრების მშობლებისა, რომელნიც ოდესღაც რობესპიერის დაცემას უცდიდნენ და იმედოვნებდნენ, რომ გირანი უფრო ადრე დაემხობოდა, ვინემ მათი შვილები სასამართლოს წინაშე წარსდგებოდნენ.

როდესაც ლუკი სუეის ბანაკში წვრთნას გადიოდა, შენ შალის ნაქსოვ ტანსაცმელს და ტკბილეულს უგზავნიდი.

მაგრამ, ჩემო საბრალო იბა, ზოგჯერ ისეთ რაიმეს იტყვოდი, რომ მზად ვიყავი გამენადგურებინე. „საბრალო ბაღლი, სამ-წუხაროა თუ მოკლავენ... ყოველ შემთხვევაში, ობლები არ დარჩება...“ თუმცა ეს სიტყვები არაფერს ცუდს არ გამოხატავდა.

ერთ დღეს შევიტყე, რომ ლუკის გამგზავრებამდე ომის შეწყვეტის არავითარი იმედი არ იყო. როდესაც შშენ-დედამთან ფრონტი გაარღვიეს, იგი ჩვენთან გამოსამშვიდობებლად თხუთმეტი დღით აღრე მოვიდა, ვიდრე მოსალოდნელი იყო. როგორ დამეწვა გული! მოვიკრებ მხნეობას და მოვიგონებ ერთ საშინელ შემთხვევას, რის გამოც ზოგჯერ ღამით კვნესით მეღვიძება. იმ დღით სამუშაო ოთახში გავედო ტყავის ქამრის მოსაძებნად, იგი მეუნაგირეს შეკვეთით გავაკეთებინე. სკამზე ავძვერი და შევეცადე წიგნების კარადაზე წამოღებული დემოსტენის თაბაშირის თავი ჩამომეღო. ძვრაც ვერ ვუყავი. იგი სავსე იყო ლუიდორებით, რომლებსაც მობილიზაციის დასაწყისშივე ამ ყულაბაში ვაგროვებდი. ჩაყავი ხელი ოქროში, რაც მთელ ქვეყანას მერჩია, ამოვიღე რამდენიმე მუჭა და ქამარში ჩაყვარე. სკამიდან გადმოსვლისას კისერზე შემოვიხვეი ეს ტყავის გველი ამდენი ლუიდორი რომ ჩაყლაპა და ტყვიასავით დამძიძა.

გაუბედავად გავუწოდე ლუკს ქამარი. ის ჯერ ვერ მიხვდა – რას ვთავაზობდი.

– რად მინდა ეგ, ძია?

– გამოგადგება, როცა სადმე დასახლებულ ნაწილში დადგებით, ან თუ ტყვედ მოხვდები. სხვაგანაც ბევრგან გამოიყენებ... ოქროს ხომ ყველგანა აქვს ფასი!

– ოჰ! – წამოიყვირა სიცილით, – ისედაც ბევრი ხარახურა მიმაქვს. ნუთუ ფიქრობ, რომ ამ ქამარსაც მოვიკიდებ?

იძულებული გავხდები პირველი იერიშისთანავე საპირფარეო მოში დავეგოვო...

– ჩემო კარგო, ომის დასაწყისში ყველას თან მიჰქონდა ოქრო, თუ რა თქმა უნდა, ებადა ეს განძი.

– იმიტომ, რომ არ იცოდნენ, რა ელოდათ ფრონტზე.

ის შუა ოთახში იდგა. ოქროთი დატენილი ქამარი კი დივანზე მიაგლო. ეს ბიჭი მკვერივი, ძლიერი, პაგარა და ნაზი მოჩანდა მის სხეულთან შედარებით დიდი ზომის ჯარისკაცის ფორმაში. განიერი საყელოდან წვრილი, ბავშვური კისერი მოუჩანდა. გადაპარსული თმების გამო საკუთარი სახის იერი დაჰკარგვოდა. ბიჭი მოამზადეს, სასიკვდილოდ „გამოაწყვეს“. სხვებისგან აღარაფრით გამოირჩეოდა. დაკარგა სახელი, უკვე გაქრა... ყმაწვილმა დაბნეულად შეხედა ქამარს. შემდეგ ზიზღითა და დაცინვის გამომეტყველებით აღსავსე მშერა მე მომაპყრო. გამომშვიდობებისას მაინც გადამკოცნა. სადარბაზო გასასვლელამდე გავაცილე. მობრუნდა და მომაძახა:

– ეგ ყველაფერი საფრანგეთის ბანკს ჩააბარე.

თვალებში მოწოლილი ცრემლების გამო ველარაფერს ვხედავდი. გავიგონე როგორ გაეხუმრე:

– ამის იმედი ნუ გექნება. თავის ღლეში ასეთ სიმამაცეს ვერ ჩაიდენს.

კარი მიიხურა. მე უძრავად ვიდექი ვესტიბიულში. შენ მითხარი:

– გამოგყდი, ხომ იცოდი, არ აიღებდა ოქროს, მოგეხასიათა და ხელგაშლილობა გინდოდა გამოგეჩინა, არა?

მომავონდა, რომ ქამარი დივანზე იდო. ვინ იცის... მსახური დაინგერესდეს, აილოს და გასინჯოს... ჭრელი ხალხია...

სწრაფად ავირბინე და ქამარი მხრებზე გადავიგდე, რომ საწოლ ოთახში ოქრო ისევ დემოსთენის თავში დამებრუნებინა.

რამდენიმე დღის შემდეგ გარდაიცვალა დედაჩემი. თითქოს ვერც კი შევნიშნე ეს. წლების მანძილზე დაკარგული ჰქონდა ამროვნება და ჩვენთან აღარ ცხოვრობდა. დედა მოხუცი და დავრდომილი სნეული ჩემს წარმოდგენაში წაიშალა. მე ახლა ვიგონებ ისე, როგორც ჩემს ბავშვობისას და სიყრმისას მახსოვდა. მე, რომელსაც ასე მძულდა სასაფლაოები, დედაჩემის საფლავი რამდენჯერმე ვინახულე, ყვავილები აღარ მიმაქვს მას შემდეგ, რაც შევნიშნე, რომ იპარავენ. ღარიბები მდიდრების სასაფლაოზე მიტანილი ყვავილების ხარჯზე მდიდრდებიან. საჭიროა საფლავს ღობე შემოვაგლოთ. მაგრამ ძვირი ჯდება აი, ლუკს არა აქვს სასაფლაო. ის გაქრა, „უგზოუკვლოდ დაიკარგა“. საფულეში ვინახავ იმ ერთადერთ ღია ბარათს, რის გამოგზავნაც მოასწრო: „ყველაფერი რიგზეა, ამანათი მივიღე. გკოცნით ბევრს“. სწორედ ასე წერია: „გკოცნით ბევრს“. საბოლოოდ მაინც მითხრა ალერსიანი. სიგყვა ჩემმა საბრალო ბიჭმა.

თ ა ვ ი მ ე თ ე რ თ მ ე ტ ე

ღამით სულის ხუთვამ გამომადვიდა. წამოდგომა მომიხდა. როგორც იყო, ჩემს სავარძლამდე მივიჩანჩალდი. ქარის გააფთრებულ ბუზუნში გადავიკითხე ჩემი უკანასკნელი ჩანაწერები. საოცარია ადამიანის რაოდენ სულმდაბალ ბუნებას აძუქებს ეს ხელნაწერი. ვიდრე წერას შევუდგებოდი, ფანჯრის ღირეს დავეყრდენი. ქარი ჩადგა. მშვიდად ეძინა კალემს კაშკაშა ვარსკვლავების ქვეშ. ღამის სამ საათზე ისევ უეცრად ამოვარდა ქარიშხალი და ბეციდან მძიმე, გაყინული წვიმის წვეთები წამოვიდა. სახურავზე წვეთები ისე აბრაახუნებდნენ, რომ შეშინებულს მომეჩვენა, თითქოს სეგყვა მოდიოდა. მეგონა, გული გამიჩერდებოდა. სულ ცოტა ხანია რაც ვაზი „ყვავილებიდან“ გამოვ-

იდა. ფერლობებზე შეფენილი ვაზები სავსეა ახლად გამო-
ნასკეული, მომავალი მოსავლის ნაყოფით. ისინი პაგარა
ბატკნებს მიაგავან, მონადირემ ღამის წყვდიალში მიბმული
რომ დაგოვა ნადირთ მისაგყუებლად. ჩემი განწირული ვე-
ნახის თავზე ღრუბლები ტრიალებდნენ და რახრახებდნენ.

თუმცა რაში მესაჭიროება მოსავალი? ახლა ამქვეყნად
აღარაფრის მოკრეფა აღარ შემიძლია. ისლა დამრჩენია,
ჩემი თავი უკეთ შევიცნო. მისმინე, იზა, ჩემი სიკვდილის
შემდეგ სხვა ქალაქებს შორის ნახავ ფურცელს, სადაც
უკანასკნელი სურვილი მექნება დაწერილი. ის ჩვენი მარის
გარდაცვალებიდან რამდენიმე თვის შემდეგ შევადგინე.
როდესაც ავად გავხდი და შენ ბავშვების გამო გაწუხებდა
ჩემი ამბავი. ამ ანდერძში იპოვი ჩემი რწმენის სიმბოლოს,
სადაც დაახლოებით ასეთი აზრია გამოთქმული:

„თუ ჩემი სიკვდილის უკანასკნელ წუთებში დავეთანხმე-
ბი მღვდლის გიარების მიღებას, წინასწარ საღად მოამ-
როვნე ვაცხადებ პროტესტს მათ წინააღმდეგ, ვინც ბორო-
ტად გამო იყენებს მომაკვდავი ადამიანის ფიზიკურ და
გონებრივ დაჩლუნგებას.“

უნდა გამოგიცყდე, რომ ამ უკანასკნელი ორი თვის გან-
მავლობაში, როცა ვცდილობდი ჩამეხშო მიზლი საკუთარი
თავისაღმი, ვუკვირდებოდი შილა სამყაროს და ნათლად
ვხედავდი, რომ როგორც არასდროს, ისე მიზიდავდა ქრისტეს
მოძღვრება. აღარ უარვყოფ, ჩემში არსებობს მისწრაფება
ღმერთისაღმი. თუ იმ მომამდე შევიცვლები, რომ განვერ-
ილები ჩემი თავისად მი სიძულვილს, მაშინ იოლი იქნებო-
და ბრძოლა ამ მისწრაფების წინააღმდეგ. ამ აზრს მე
თავიდან მოვიცილებდი, უბრალოდ, სისუსტედ ჩავთვლიდი.
მაგრამ როცა მაგონდება, რა ბაიყუში ადამიანი ვარ, რა
სისასტიკეს მოუცავს ჩემი გული, როგორ შეუძლია მას აღავ-
სოს ყველანი სიძულვილით და თავის ირგვლივ სიცარი-

ელე შექმნას, ეს ყოველივე შიშსა მგერის და მხოლოდ ერთი იმედილა მრჩება...

აი, რას ვფიქრობ, იზა: თქვენთვის, მორწმუნეთათვის კი არ გამოცხადდა ღმერთი დედამიწაზე, არამედ ჩვენისთანა ცოდვილებისათვის. შენ მე არ მიცნობდი და ვერც წარმოდგენდი რა იმალებოდა ჩემში. როცა ამ ფურცლებს წაიკითხავ, იქნებ არ მოგეჩვენო ისეთი საშინელი! მიუხედავად ამისა, დაინახავ, რომ შენს ქმარს მიმალული ჰქონდა კეთილი გრძნობები, რასაც ჩემში აღვიძებდა მარის ალერსი და ყმაწვილი ლუკი, კვირა დღეს წირვიდან დაბრუნებული სახლის წინ სკამზე რომ ჩამოჯდებოდა და მდელს გასცქეროდა. გეთაყვა, ნუ იფიქრებ, ჩემს თავზე დიდი წარმოდგენისა ვიყო. მე კარგად ვიცნობ ჩემს გულს, ჩემი გული ასპიგთა ხლართია, ისინი სულს უხუთავენ, სწამლავენ თავისი შხამით და იგი ძლივსდა მოძრაობს ამ მოფუფუნე ქვემძრომების ქვეშ. ისინი ისე არიან გადახლართულნი, რომ შეუძლებელია გამოხსნა. იგი ბასრი მახვილის დარტყმით უნდა გადაიჭრას. „მე თქვენ მოგიგანეთ მახვილი და არა მშვიდობა“.

შეიძლება ხვალ უარყვო ის, რაც აქ გაგანდე, ისევე როგორც ამ ღამეს უარყვავ ოცდაათი წლის წინ დაწერილი ჩემი უკანასკნელი სურვილი. მე ხომ მძულდა ის, რასაც შენ აღსარების დროს ინანიებდი და დღემდე მძულან ისინიც, ვინც ქრისტეს სახელით მოქმედებენ. განა არაა მართალი, რომ მრავალნი აქარწყლებენ იმელს, ამახინჯებენ ვინმეს სახეს, ვინმეს ნათელ გარეგნობას: „მაგრამ ვინ მოგცა მათი გასამართლების უფლება“. იზა, ვინ იცის, იქნებ ჩემს სისაძაგლეში, რაღაც უფრო ახლო დგას იმ სიმბოლოსთან, ვიდრე რასაც შენისთანა კეთილმოწყალენი თაყვანსა სცემენ? ჩემი კითხვა აბდაუბლად და სიბილწედ გეჩვენება, განა? როგორ დაგიმტკიცო სიმართლე? რაგომ არ მელაპარაკები? რა-

ტომ არასდროს ხმას არა მცემდი? შეიძლება არსებობს ისეთი სიტყვა, რაც გააღებობს ჩემს გაყინულ გულს? იმ ღამეს ჩემი ფიქრი მხოლოდ ერთზე იყო შეჩერებული. იქნებ არაა დაგვიანებული, რომ ხელახლა დავიწყოთ ჩვენი ცხოვრება! იქნებ უკეთესი ყოფილიყო სიკვდილამდე გადმომეცა ჩემი ფურცლები? თუ შეგეხვეწებო დი და დაგაფიცებდი შენს ღმერთს, რომ ბოლომდე წაგეკითხა ჩემი ხელნაწერი? შეიძლება მოგიცადო სანამ დაასრულებ კითხვას? იქნებ შემოხვიდე ჩემს ოთახში ცრემლებით დანამული სახით და უეცრად გაშალო ხელები ჩემს მოსახვევად. იქნებ უკეთესი იყო პატიება მეთხოვა, შემდეგ კი ერთმანეთის წინაშე მუხლებზე დავმხობილიყავით.

ქარიშხალი თითქოს ჩადგა. ციმციმებენ რიქრაქის ვარსკვლავები. მომეჩვენა, რომ ისევ წვიმა დაიწყო, მაგრამ ეს ფოთლებიდან ჩამოცვენილი წვეთების ხმაურია. ლოგინზე რომ გადავწვე, ნუთუ ისევ სული შემეხუთება? უკვე არ ძალმიძს განვაგრძო წერა. ხშირად ვღებ კალამს და სკამის ხმელ ბურგს ვაყრდნობ თავს.

რადაც გველური სისინი და წივილი ისმის, შემდეგ საშინელი გრუხუნი გავიგონე და დაკლაკნილმა ელვამ მცა გააპო. ჩამოვარდა ცუდის მომასწავებელი სიჩუმე, ფერლობიდან მარბამნების სკდომის ხმა გაისმა მევენახეები სეცყვის ღრუბლების გასაფანტად, ან მათ წვიმად გადასაქცევად ისვროდნენ. ბარბაკისა და სოგერნის მხარეს ყოველთვის შიშით კანკალებენ ჩვენი მხრისთვის საზარალო სეცყვის მოლოდინში. ღამის წყვილიაღში სკდება ყუმბარები. იმ იმედით, რომ სეცყვა უკუიქცევა, სენ ვენსენის სამრეკლოზე მთელი სიძლიერით რეკავენ მარებს, ისეთი ადამიანის მსგავსად, შიშის გასაფანტავად რომ მღერის.

უეცრად სახლის სახურავის კრამიტებზე კაკაკუკი ატყ-

და. გეგონებოდათ, კენჭებს ისვრიანო. სეცყვაა. წინათ საქაროდ ვისკუპებლი ფანჯრისკენ. გავიგონე საწოლი ოთახის დარაბები ხმაურით როგორ გაიღო. შენ ებოში სწრაფად მიმავალ კაცს გადასძახე:

– ძლიერი სეცყვაა? მან გიპასუხა:

– საკმაოდ ძლიერი გახლავთ, კიდევ კარგი, წვიმაშია არეული.

დერეფანში პაწიას შიშველი ფეხის ტყაპუნი გაისმა. როგორც ჩანს, რომელიღაც ბავშვს შეშინებია. მე ჩვეულებსამებრ ანგარიში დავიწყე: „ასი ათასი ფრანკის მარალია“, მაგრამ არ გავნძრეულვარ. უწინ კი ვერაფერი დამაკავებდა. მაშინვე გავიქცეოდი, როგორც ერთხელ, ამგვარ ავდრიან ღამეში შუა ვენახებში მიპოვეს ოთახის ფოსტლებიანი, ხელში ჩამქრალი სანთლით. თავზე სეცყვა მარტყავდა. მაშინ ღრმა გლესურმა გრძნობამ წამიყვანა. მინდოდა გავწოლილიყავ მიწაზე და ჩემი სხეულით დამეფარა ვახები სეცყვისაგან. მაგრამ ამ საღამოს ჩემთვის სრულიად უცხო იყო ის, რაც ჩემს საკუთრებას წარმოადგენდა, ამ სიცყვების ღრმა გაგებით. დაბოლოს მომეხსნა თოკები. არ ვიცი, ვინ და რა ძალამ დაწყვიტა ისინი, იმა... მე ჩემს გზას ავცდი. რა ძალა მიმაქანებს? ბრმა ძალა? სიყვარული? შეიძლება სიყვარულიც იყოს.

მ ე ო რ ე ნ ა წ ი ლ ი

თ ა ვ ი მ ე თ ო რ მ ე ტ ე

პარიზი. ბრეას ქუჩა.

რამ გაფიქრებინა ამ რვეულის ჩემოდანში ჩადება? რა ვუყო ახლა ამ ჩემს გაჭიანურებული აღსარებას? ჩემსა და ჩემს ოჯახს შორის ყველაფერი დამთავრდა. ის, ვისაც ამ ჩანაწერებში გული და სული გადავუშალე, ჩემთვის აღარ უნდა არსებობდეს. მაშ რაღა საჭიროა მუშაობა გავაგრძელო? უეჭველად, ჩემდა უნებურად ამაში მწუხარების შემსუბუქებას ვპოვებდი, საკუთარი თავის ხსნას. რა უცნაურად მეჩვენება სეცყვის მოსვლის დამეს დაწერილი სტრიქონები!..

სულით ავადმყოფობის საზღვარზე ხომ არ ვიმყოფებოდი მაშინ? არა, არა, რა საჭიროა სულით ავადმყოფობის ხსენება. ამ სიცყვის ხმარებას კი უადგილოა თორემ შეიძლება ჩემს წინააღმდეგ გ ა მ ო ი ყ ე ნ ო ნ, თუ ეს ფურცლები ხელში ჩაუვარდებათ. ახლა ჩემი ნაწერები პირადად აღარავის მიმართავს. როგორც კი ცუდად გავხდები, უნდა გავანადგურო, იქნებ სულაც ჩემს უცნობ ვაჟიშვილს გადავცე, ვის მოსაძებნადაც პარიზში ვარ ჩამოსული.

როგორ მინდოდა იზასთვის მეთქვა ბავშვის არსებობის საილუმლოება, როცა ჩემს 1909 წლის რომანის შესახებ გადაკვრით ვწერდი. კინალამ გამოვუტყდი, რომ ჩემი საყვარელი ფეხმძიმედ იყო, როცა პარიზში წავიდა. იფიქრა, იქ შევაფარებ თავსო.

დიდსულოვან პიროვნებად მიმაჩნდა საკუთარი თავი, რადგან ომის დაწყებამდე დელას და ბავშვს წელიწადში ექვსი ათას ფრანკს ვუგზავნიდი. ფიქრად არასოდეს მომსვლია ეს თანხა გამედიდებინა. მაშასადამე, მე თავად ვყოფილვარ დამნაშავე, რომ დელაცა და შვილიც, ორივენი აქ მოვძებნე, სიღარიბისაგან დამცირებულნი, შავ სამუშაოს იყვნენ მიჯაჭვულნი. იმ მიზეზით, რომ ისინი ამ კვარტალში. ცხოვრობდნენ, მეც ბრეას ქუჩაზე, ერთ ოჯახში ვიქირავე პაგარა, იაფფასიანი ოთახი. ერთ კედელთან კარადა იდგა, მეორესთან საწოლი, მათ შორის ძლივს მოთავსდა მაგიდა, რაზედაც ვწერ. მერე რა ხმაურია ქუჩაში! ჩემს დროს მონპარნასის ქუჩა წყნარი იყო. ახლა კი მეჩვენება, თითქოს გიჟებით დაუსახლებიათ, რომლებიც არასოდეს არ იძინებენ. ჩემი საყვარელი ოჯახიც კი არ ხმაურობდა ასე, როდესაც მათ სახლის წინ თავი მოიყარეს, იმ დამეს, როცა საკუთარი თვალებით დავინახე, საკუთარი ყურებით გავიგონე... თუმცა, რა საჭიროა ამის გახსენება... მხოლოდ იმიტომ, რომ მცირე ხნით მაინც აღვებჭლო ეს მწარე მოგონება ჩემს ნაწერებში და შვებით ამოვისუნთქო... კაცმა რომ თქვას, რატომ უნდა გავანადგურო ჩემი ხელნაწერები? ჩემს ვაჟიშვილს, ჩემს მემკვიდრეს უფლება აქვს ყველაფერი იცოდეს თავის მამის შესახებ. ამ აღსარებით ცოგათი მაინც გამოვისყიდი დანაშაულს, რომ დღი დნ მისი დაბადებისა უცხო სახლით ჩემგან მოშორებით მყავდა.

ეჰ! საკმარისი იყო ორჯერ შევხვედროდი, და გარკვეული წარმოდგენა შემიქმნა. ის ისეთი ადამიანია, რომ არასოდეს დაინგერესდება ჩემი წერილებით. რისი გაგების უნარი აქვს ნოქარს, მდაბიოს, გამოთავყვანებულ კაცუნას, ვისაც სიცოცხლეში მხოლოდ ერთი სიამოვნება სწამს – მთელი დღეები დოლის ცხენით აჭენოს.

მაგარებელში ბორდოლან პარიზამდე იმაზე ვფიქრობდი, როგორი საყველურებით მომმართავდა. ამიგომ წინასწარვე მოვემზადე დასაცავად. აი, რა გავლენას ახდენს ჩვენზე შაბლონური რომანები და თეატრალური პიესები. ეჭვი არ მეპარებოდა, რომ ჩემს უკანონო შვილს კეთილშობილი და მწუხარებით გაქლენთილი სული ექნებოდა. იგი წარმომედგინა ლუკივით მკაცრი კეთილშობილებით მოსილი, ხან ფილივით მშვენიერი: ყველაფერი ვიფიქრე იმის გარდა, რომ შეიძლებოდა მე მგვანებოდა. ნუთუ არსებობენ ისეთი მამები, რო მელთაც სიამოვნებას ჰგვრის, როცა ეუბნებიან: „თქვენი შვილი თქვენ გგავთ.“ ჩემი თავისადმი სიძულვილის საზომი ის საშინელება იყო, როდესაც ჩემს წინ ჩემი ორეული აღიმართა. ვინ იცის, ჩემი შვილობილი ლუკი იქნებ ისე ძლიერ იმიგომ მიყვარდა, რომ არა მგავდა. თუმცა რობერი ერთი რამით განსხვავდება ჩემგან: იგი იმდენად უნიჭოა, რომ სრულიად იოლი გამოცდების ჩაბარებას კი არ შეუძლია. გედიზედ რამდენჯერმე ჩაჭრის შემდეგ ხელიც აიღო სწავლაზე. დედა წელებზე ფეხს იდგამდა, რომ განათლება მიელო და შეიძულა შვილი. დღე ერთია და ათასჯერ წამოაძახებს მის უნიათობას. იგი თავჩაღუნული უსმენს, მხოლოდ ის აღარდებს, რომ ამაოდ დაიხარჯა ამდენი ფული. ამ თვისებით ნამდვილად ჩემი შვილია. მაგრამ მე რომ საარაკო სიმდიდრის დატოვებას ვუპირებ, ვერ წარმოუდგენია, მისი საბრალო გონება ამდენს ვერ სწვდება. ამგვარი სიმდიდრე ვერც კი განუსაზღვრა და არც სჯერა მოულოდნელი სასწაული. სიმართლე რომ ვთქვა, დედა-შვილს ეშინია: „ეს ხომ უკანონობაა... ამის გამო შეუძლიათ დაგვაპატიმრონო...“

ეს შეღებილი ქერათმიანი მსუქანი, ფერმკრთალი ქალი, ოდესღაც ჩემი საყვარლის კარიკატურადა დარჩენილიყო. ვერა და ვერ მოეცილებინა ჩემთვის ჯერ კიდევ ლამაზი,

დიდრონი თვალები. „ჩუქაში რომ შემხვედროდით, ვერ გიცნობდითო,“ – მითხრა. განა მე კი ვიცნობდი? იმის შიში მქონდა, გულში ჩემი ჯავრი უღევს და სამაგიეროს გადამიხდის-მეთქი. ყველაფერს ველოდი, მაგრამ ასეთი უხალისო და გულგრილი თუ აღმოჩნდებოდა, ამას კი არა. გამოფიგულიყო, დაჩლუნგებულიყო საბეჭდ მანქანაზე ყოველდღე რვა საათის კაკუნისაგან. ახლაც ეშინია „სამარცხვინო ისტორიების.“ ავადმყოფური შიში დასჩემებია სასამართლო, წინაშე, რომელთანაც ოდესღაც შეჯახება ჰქონდა. მე მშვენივრად ავუხსენი ჩემი მოქმედების გეგმა: რობერი რომელიმე ბანკში თავის სახელზე აიღებს სეიფს; მე იქ გადავიგან ჩემს სიმდიდრეს. იგი მომცემს მინდობილობას გახსნის უფლებაზე და პირობას დადებს ჩემს სიკვდილამდე სეიფს არ მიეკაროს. რა თქმა უნდა, მოვითხოვ, რობერმა დაწეროს განცხადება, სადაც აღნიშნული იქნება, რომ სეიფში არსებული სიმდიდრე ჩემი კუთვნილებაა. ყოვლად შეუძლებელია, სრულიად უცნობ ადამიანს ხელში ჩაუვარდე. დედა-შვილი მეწინააღმდეგება: ამ საბუთს ხომ იპოვნიან თქვენი სიკვდილის შემდეგო. რა იდიოტები არიან, ვერ მენდობიან! შევეცადე ჩამეგონებინა, შეგიძლიათ თვალდახუჭული ენდოთ სოფლის ისეთ რწმუნებულს, როგორიც ბურუა-მეთქი. დიდად დავალებული მყავს და ორმოცი წლის განმავლობაში მასთან საქმეებს ვაწარმოებ. შენახულიც კი აქვს კონვერტი, რომელზეც დავაწერე: „დაიწვას ჩემი სიკვდილის დღეს“. დარწმუნებული ვარ, ბურიუ დასწავას კონვერტსაც და იმასაც, რაც შიგ დევს. იმ კონვერტშივე ჩავდე რობერის განცხადება. მჯერა, ბურიუ დასწავას ამ დაბეჭდილ კონვერტს, მით უმეტეს, რომ შიგ ისეთი საბუთებია, რომლის განადგურებაც ბურიუსათვის ხელსაყრელია.

მაგრამ რობერსა და დედამისს ეშინიათ, ვაითუ ჩემი

სიკ ვლილის შემდეგ ბურიუმ არაფერი დაწვას, და მათ შანგაჟი მოუწყოს. ეს მეც ვიფიქრე. ამიგომ გადავწყვიტე, მათთვის ისეთი საბუთები გადამეცა, რომლის ძალითაც შეძლებენ ზემოთ მოხსენებული ბურიუ პასუხისგებაში მისცენ, თუ იგი ასეთ გაიძვერობას ჩაიდენს. რობერის განცხადებას ბურიუ მათ თვალწინ დასწვავს და მხოლოდ მაშინდა დაუბრუ ნებენ ისინი იმ ქალაქებს, რითაც დედა-შვილი ბურიუს წინააღმდეგ უნდა შევაიარალო. მეტი რა უნდათ? – ამ შტერ ქალს და მის სულელ შვილს არაფერი ესმით, მაინც თავისას გაიძახიან. მე მილიონები მოვუგანე და იმის ნაცვლად, რომ ჩემს წინაშე მუხლებზე დაემხონ, როგორც მეგონა, მსჯელობენ, მეკამათებიან. იქნებ მართლაც ეს ამბავი რამდენადმე სახიფათოა, მაგრამ ცდა ბედის მონახევრეა. მაინც არაფრით არ უნდათ ხელი მოაწერონ ქალაქს: „საშემოსავლო გადასახადისთვის როგორღა შევიგანოთ განცხადება, ამაზე დიდი უსიამოვნება მოგველისო...“

რამდენად უნდა მძულდნენ ჩემი ოჯახის წევრები, რომ ამ ორ სულელს ცხვირწინ კარი არ მოვუკეტე და არ გავყარე. ორივეს ეშინია ჩემი კანონიერი შვილებისა: „შეიძლება აშკარა გახადონ ჩვენი ამბავი და სამართალში მიგვცენო...“

– რობერი და დედამისი ფიქრობენ კიდეც, რომ ჩემმა ოჯახმა გააფრთხილა პოლიცია და ალბათ კიდეც გითვალთვალებენო. ამიგომ ჩემთან შესახვედრად მხოლოდ ღამით არიან თანახმანი, ქალაქგარეთ. როგორ შეიძლება ჩემისთანა სნეულმა კაცმა მთელი ღამეები უძილოდ გააგაროს და მთელი დღე გაქსებით იაროს. არა მგონია, ჩემი ოჯახის წევრებს რაიმე საეჭვო შეენიშნოთ. ეს პირველი შემთხვევა არ არის, როცა მარტო ვმოგზაურობ. აბა, საიდან ეცოდინებათ, რომ ამას წინათ ღამით კალეზში უჩინმაჩინივით ვესწრებოდი მათ სამხედრო თათბირს. ერთი სი-

ტყვით, მათ ჯერ სუნი არ აუღიათ ჩემი პარიზში ყოფნის შესახებ. ამჯერად ვერაფერი შემომლის ხელს, ჩემს მიზანს მივალწიო. იმ დღიდან კი, როდესაც რობერი დათანხმდება ჩემს მიერ შეთავაზებულ ხრიკებს, მშვიდად დავიძინებ. იგი იმდენად მშიშარაა, რომ გაუფრთხილებელ ნაბიჯს არავითარ შემთხვევაში არ გადადგამს.

დღეს საღამოს, ცამეგ ივლისს, ორკესტრი ღია ცის ქვეშ უკრავს. ბრეას ქუჩის კუთხეში წყვილები ტრიალებენ. ოჰ, მშვიდო, საყვარელო კალემო! მაგონდება ჩემი გამგზავრების წინა ღამე! მიუხედავად ექიმის აკრძალვისა, მაინც მივიღე ვერონალის აბი და ღრმა ძილით დავიძინე. უეცრად შეეკრთი და გამომეღვიძა. საათს დავხედე. ღამის პირველი იყო. მე შემაკრთო ხმების გუგუნმა, ძილში რომ შემომესმა. ფანჯარა ღია დამრჩენოდა; არავინ იყო ეზოში, არც სასტუმროში. აბაზანის ოთახისკენ გავემართე, რომლის ფანჯარაც ჩრდილოეთით, საღარბაზო შესასვლელისკენ გადის. ჩემი ოჯახის წევრები ამ შუა ღამისას იქ შეყრილიყვნენ. ლაღად გრძნობდნენ თავს, რადგან აქეთ მხარეს მხოლოდ საბანაო ოთახების ფანჯრები და ღერეფნები იმყოფება.

ღამე იყო წყნარი და თბილი. როგორც კი სიჩუმე ჩამოვარდებოდა, მესმოდა იმას ხიხინა სუნთქვა, ასანთის გაკერის ხმა; ოღნავი სიოც კი არ არხევდა ჩაშავებული თელის ხეების ფოთლებს. მე ვერ ვბედავდი ფანჯრიდან გადახედვას, მაგრამ თითოეულ ჩემს მტერს ვცნობდი ხმაზე და სიცილით. ისინი არ კამათობდნენ, არც ჩხუბობდნენ. იბამ თუ ქენევივამ რაღაც წამოიძახა და შემდეგ ხანგრძლივი სიჩუმე ჩამოვარდა. მერე გუბერის შენიშვნაზე ფილიმ რაღაც უპასუხა და ორივენი ერთხმად ალაპარაკდნენ.

– დედა, ღარწმუნებული ხარ, რომ თავის სამუშაო ოთახის ცეცხლგამძლე კარადაში მხოლოდ უმნიშვნელო ქაღა-

ლღები აქვს შენახული? ძუნწები არაკეთილგონიერნი არიან. გაიხსენე, პაგარა ბიჭს ლუკს რამდენ ოქროს აძლევდა. სად ინახავდა იმ ოქროს?

– არა, ცეცხლგამძლე კარადაში არაფერი არა აქვს. მან იცის, რომ იმ გასაღების შიფრი ჩემთვის ცნობილია. შიფრი, რომლითაც ის კარადა იხსნება, არის: „მარი“. მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხსნის ამ კარადას, როდესაც უნდა დასაზღვევი პოლისი განაახლოს, თან გადასახადი შეამოწმოს.

– დედაჩემო, იქნებ იმ გადასახადი ფურცლის მიხედვით შევძლოთ, გავიგოთ შემოსავლის თანხა, რასაც გვიმაღავს.

– ქალაღღები მხოლოდ უძრავი ქონების ანგარიშს ეხება.

– ნუთუ ვერ ხედავთ, რომ ეს მოქმედება დიდმნიშვნელოვანია? ჩანს, წინასწარ მიუღია გამაფრთხილებელი ზომები.

ფილიმ მთქნარებით ჩაიდუღუნა:

– არა, ერთი უყურეთ; პირწავარდნილი ნიანგია! რა უიღბლო ვარ, რომ ასეთ ნიანგს შევეყარე!

– თუ გინდათ ჩემი აზრი გაიგოთ, – წარმოთქვა კენევიევამ, – ლიონის ბანკის სეიფშიც ვერაფერს აღმოაჩენთ. შენ რა გინდოდა, იანინა?

– დედა, ბოლოს და ბოლოს ხომ ამბობენ, რომ შენ ცოგათი უყვარდი. როდესაც პაგარები იყავით, არასოდეს არ გათამამებდათ? არა? არა, არა გქონიათ უნარი თქვენს მხარეზე გადაგყვანათ? უბრალოდ, მოუხერხებელი და უხეშნი ყოფილხართ. საჭირო იყო ალერსითა და მოფერებით დაგეყოლიებინათ. ფილი რომ არ ეჯავრებოდეს, მე მივალწვევდი ჩემსას.

გუბერმა მკვახელ გააწყვეტინა:

– ვგონებ, შენი ქმრის თავხელობა ჩვენ ძვირად და-

გვიჯდება...

გაისმა ფილის სიცილი. მე უფრო წინ გადავიხედე. სანთლების ალმა ერთი წამით გაანათა გულხელდაკრე-ფილი ფილი, მისი მრგვალი ნიკაპი და სქელი გუჩები.

– გეყოფათ! უჩემოდაც სძულდით!

– არა, უწინ ნაკლებ სიძულვილს იჩენდა.

– მოიგონეთ რას ყვებოდა ბებია, დაიწყო ფილიმ. – როგორ იქცეოდა, როცა პაგარა ქალიშვილი დაელუპაო, ისეთი გამომეგყველება ჰქონია, თითქოს არაფრად მიაჩნ-და მისი სიკვდილი. სასაფლაომეც კი არასოდეს მიუდგამს ფეხი...

– არა, თქვენ მეტისმეტი მოგდით, ფილი. თუ ვინმე ჰყ-ვარებია ამქვეყნად, ეს მხოლოდ მარი იყო.

იზას მთრთოლვარე და სუსტი ხმით შეპასუხებამ მიშ-ველა, თორემ თავს ვეღარ შევიკავებდი.

მე დაბალ სკამზე დავჯექი და თავი ფანჯრის ღირეს მივაყრდენი. ქენევიევამ თქვა:

– მარი რომ ცოცხალი იყოს, ეს არ მოხდებოდა. მაშინ ყველაფერს მარის დაუტოვებდა, ეცდებოდა მისი გულის მოგებას...

– კარგი ერთი, და! მასაც ისევე შეიძულებდა, როგორც სხვებს. ის ხომ საზარელი ვინმეა. ადამიანური გრძნობები როდი გააჩნია...

იზამ კვლავ წინააღმდეგობა გაუწია:

– ფილი, გთხოვთ, ჩემს შვილებთან ასე ნუ იხსენიებთ ჩემს ქმარს. თქვენ მას პატივით უნდა ექცეოდეთ.

– პატივით ვექცეოდე, პატივით? – და ფილიმ მგონი ჩაიბუტბუტა: – იქნებ ფიქრობთ, რომ საამოა ასეთ ოჯახში შესვლა!

სიდედრმა ცივად მიუგო:

– არავინ არ გაძალეობათ.

– მაშ ის რა იყო, რომ ათას რამეს მპირდებოდით. იმედებით მავსებდით „დიდი იმედები გვაქვს, დიდი იმედებიო...“ ახლა კიდევ იანინა ქვითინებს. რაო? რა ვთქვი ისეთი? – და სინანულით ჩაილაპარაკა: – კარგით, რა გააწყალეთ გული.

შემდეგ ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა. მხოლოდ იანინას სლუკ-სლუკი და ცხვირის მოხოცვა ისმოდა. ვილაცის ხმამ (ვერ გავარჩიე, ვინ იყო) წაილულლულა: „რამდენი ვარსკვლავია!“

სენ-ვენსენის ზარმა ორი დაჰკრა.

– შვილებო, ძილის დროა. გუბერმა თქვა, არ შეიძლება დავიშალოთ, ვიდრე რაიმე ღონისძიებას არ გამოვნახავთო. დიდი ხანია მოქმედების დრო დადგაო. ფილიმაც კვერი დაუკრა. გუბერმა გამოთქვა რწმენა. დიდხანს ვედარ გასძლებსო. მაშინ უკვე ვედარაფერს გავხდებითო. მოხუცმა ალბათ ყველა ზომები უკვე იხმარა...

– ჩემო საბრალო შვილებო, ბოლოს და ბოლოს თქვით, რას მოელთ ჩემგან? მე უკვე ყველაფერი ვცაღე. მეტის გაკეთება აღარ შემიძლია...

– დიხხაც შეგიძლია. – უპასუხა გუბერმა, – ყველაფერი შენზეა დამოკიდებული.

მან რაღაც წასჩურჩულა, მაგრამ რა, ვერაფერი გავიგონე. მაშ იმას, რაც მაინტერესებდა, ვერ გავიგებ?

ბოლოს იზამაც ამოიღო ხმა, მისი ლაპარაკის მიხედვით აშკარა გახდა, რომ აღშფოთებული და ნაწყენი იყო.

– არა, არა, მე ეგ არ მომწონს.

– დედაჩემო, ახლა იმას მნიშვნელობა არა აქვს, შენ მოგწონს თუ არა. მთავარია, ჩვენი ქონება გადაარჩინო. ეს არის და ეს!

კვლავ ატყდა გაურკვეველი ჩურჩული, რაც ისევ იმას შეძახილმა შეწყვიტა:

– ეს მეგისმეგი სიმკაცრეა, ჩემო შვილებო!

– ხომ არ შეიძლება, ბებია, შემდგომშიაც მისი თანამონაწილე დარჩეთ. სწორედ თქვენი თანხმობით წაგვართმევს მემკვიდრეობას. თქვენი სიჩუმე თანხმობას ნიშნავს.

– იანინა, ჩემო გოგონა, როგორ ბედავ... – საბრალო იზა. რამდენი ღამე უთევია თეთრად ამ მღნავალა ბავშვის სასთუმალთან. მშობლებს მშვიდი ძილი უნდოდათ, გადიე-ბი კი ვერ უძლებდნენ, ამიგომ ბებიათ თავის ოთახში გაღმოიყვანა. იანინა ისეთი მშრალი და უგზიფარი გონით ელაპარაკებოდა, რომ მოთმინება მეკარგებოდა.

– რა თქმა უნდა, არ მსიამოვნებს ამის თქმა, ბებია, მაგრამ ეს ჩემი მოვალეობაა.

მოვალეობა! მან ეს სახელი შეარქვა თავის ხორციელ მოთხოვნილებას, შიშს, აქაოდა ამ უქნარამ, ამ წუთში შტერივით რომ იცინოდა, არ მიმაგოვოსო...

ქენევიევამ მხარი მისცა თავის ქალს. სუსტი ნებისყოფის გამო შეიძლება მის თანამომხიარულ ჩაითვალოსო. იზამ ამოი ოხრა:

– ბავშვებო, იქნებ უკეთესი იყოს მივწეროთ?

– აჰ, არავითარი წერილები არ გამაგონოთ! – აღშფოთდა გუბერი. – სწორედ წერილები ღუპავს ხალხს. იმელი მაქვს, დედა, შენ არასოდეს მიგიწერია?

იზა გამოტყდა, რომ ორჯერ სამჯერ მომწერა.

– იმ წერილებში ხომ არ ემუქრებოდი, ან ლანძღავდი? იზა ყოყმანობდა, ეთქვა სიმართლე. მე კი გუნებაში მეცინებოდა...

ღიას, მან მომწერა წერილები, რომელთაც დიდი სიფრთხილით ვინახავ. ორი წერილი სასტიკი შეურაცხყოფითაა სავსე. მესამე თითქმის ალერსიანია, – ერთი სიგყვით, გეგონებათ პროცესს წააგებდა, თუ ჩვენი საყვარელი შვილების უგუნურ რჩევას აჰყვებოდა – სასამართლოზე

გადაეცა საქმე და განქორწინება მოეთხოვა. ახლა ყველა აქოთქოთდა ძაღლებივით. როცა ერთი აღრინდება მთელი ხროვა ხომ ბანს მისცემს ხოლმე!

– ბებია, ისეთი ხომ არაფერი მიგიწერიათ, რაიც ჩვენთვის საშიში იქნება?

– არა, მგონი ასეთი არაფერი უნდა იყოს... მხოლოდ ერთხელ ბურიუმ სენ-ვენსენის რწმუნებულმა, ჩემმა ქმარმა რაღაცაგომ თავის ხელქვეითად რომ გაიხადა, – იმ გაიძვერამ და ფარისეველმა შესაბრაალისი ხმით მითხრა: „ქალბაგონო, ძლიერ გაუფრთხილებლად მოიქეცით, რომ მისწერეთო...“

– ისეთი რა მისწერე? იმედი მაქვს, შეურაცხყოფას არ მიაყენებდი.

– ერთი წერილი, რომელიც მარის სიკვდილის შემდეგ დავწერე, ძლიერ მკაცრია. მეორე კი ათას ცხრაას ცხრა წელს გავუგზავნე. მაშინ გაცილებით სერიოზული რომანი ჰქონდა ვიდრე სხვა ღროს. ჰოდა, ამის შესახებ ვწერდი.

გუბერმა ჩაიბურცყუნა:

– ეს მნიშვნელოვანია, მეგად მნიშვნელოვანი...

იზამ, აქაოდა შვილი დავამშვიდლო, თქვა, მალე საქმეები მოვაგვარე და მომდევნო წერილში თავი დამნაშავედ ვცანო.

გუბერმა ჩაიბურცყუნა:

– გადასარევი ამბავია. მთელი გროვა სისულელებია თავ მოყრილი!..

– ახლა შეუძლია აღარ ეშინოდეს განქორწინების პროცესის...

– საბოლოოდ რით ამგვიცებთ მის ბოროტ განზრახვას თქვენს წინააღმდეგ?

– მისმინე, დედა! აღამიანი ბრმა უნდა იყოს, რომ ვერ ხედავდეს, რა გაურკვეველი საიდუმლოებითაა მოცული

მოხუცის ფინანსური საქმიანობა. მისი გადაკრული ლაპარაკი? თუნდაც ის სიგყვები, ბუერიუს რომ წამოსცდა მოწმეების თან დასწრებით: „უნდა ნახოთ, როგორ დაგედრიჯებათ სახეები, მოხუცის სიკვდილის შემდეგო“.

ახლა ისე გაცხარებული კამათობდნენ, თითქოს მათი მოხუცი ღედა იქ არა ყოფილიყო. ქალი სავარძლიდან კენესით წამოდგა. „ჩემისთანა ქარებით დაავადებულისათვის ღამე გარეთ ჯდომა საზიანოაო,“ – თქვა, მაგრამ შვილებს ხმა არ გაუციათ.

მერე გავიგონე როგორ დაუდევრად მიახალეს „ღამე მშვიდობისა“, ისე, რომ ლაპარაკი ერთი წუთითაც არ შეუწყვეტიათ. ეტყობა, თვითონვე დაუარა ყველას სათითაოდ და აკოცა, რადგან შვილებმა ოდნავადაც არ შეიწუხეს თავი თავად დამშვიდობებოდნენ. სიფრთხილის გამო მაშინათვე ლოგინში ჩავწექი. კიბეებზე მისი მძიმე ნაბიჯები გაისმა. კარებს მოადგა, შემომესმა მისი ხმამაღალი სუნთქვა. იზამ სანთელი თაროზე დადგა, კარი გააღო, საწოლს მოუახლოვდა, ჩემსკენ დაიხარა, რომ შევემოწმებინე მეძინა თუ არა. რა დიდხანს მომჩერებოდა! მეშინოდა არ გამეცა თავი. იზა აჩქარებული სუნთქავდა, ბოლოს გაგრიალდა და კარი გაიხურა. როცა მისი საწოლი ოთახის კარის რამის ჩხაკუნი გავიგონე, ისევ აბამანის ოთახს მივაშურე და ჩემი ადგილი დავიკავე.

ბავშვები ისევ იქ იყვნენ. ახლა ხმადაბლა ლაპარაკობდნენ. მათი ნათქვამიდან ბევრი ვერ გავიგონე.

– სულ სხვა წრეს ეკუთვნოდა, – ამბობდა იანინა, ამასაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ფილი, ძვირფასო, გახველებს, მოიხურე პალტო.

– კაცმა რომ თქვას, თავისი ცოლი ისე არა სძულებია, როგორც ჩვენ. არა, პირდაპირ წარმოუდგენელი ამბავია.

მსგავს ამბავს რომანშიც ვერ ამოიკითხავთ. ჩვენ, რა თქმა უნდა, არა გვაქვს უფლება დედა განვსაჯოთ, მაგრამ, მგონია, მაინც მეგისმეგად ლმობიერია მის მიმართ...

– იმას რა, (ეს ფილის ხმა იყო) – ყოველთვის შეუძლია თავისი მზითვი დაიბრუნოს. პაპა ფონდოლეჟმა სუეცის არხის აქციები გააგანა... ათას რვაას ოთხმოცდა ოთხი წლიდან მათი ფასი სადამდე მიაღწევდა...

– სუეცის აქციები? რახანია გაიყიდა...

მაშინვე ვიცანი ქენევიევას ქმრის, ალფრედის მერყევი და გაუბედავი ხმა. საბრალო ალფრედი, აქამდე კრინტი არ დაეძრა. ახლაც, როგორც ყოველთვის, ქენევიევამ მყივანა, მკვახე ხმით სიტყვა გააწყვეტინა.

– გაგიჟდი? როგორ თუ გაიყიდა?

ალფრედი მოუყვა მაისის თვეში სიდელრთან სწორედ მაშინ შევედი, როდესაც მისი გაყიდვის აქტს აწერდა ხელს, და ასე მითხრა: „მე მგონია, ახლა ყველაზე ხელსაყრელი მომენტია მათ გასაყიდად. ფასი ამაზე მაღლა აღარ აიწევს, ამიერიდან სულ უფრო დაეცემაო“.

– მერედა, რატომ აქამდე არაფერი გვითხარი! – დაიკვივლა ქენევიევამ. – რა გამოშტერებული ხარ! მაშ მაშამ გააყიდვინა სუეცის აქციები, ღმერთო ჩემო, მერედა რა აქციები! შენ კი ისე მშვიდად ლაპარაკობ, თითქოს არაფერი მომხდარიყოს.

– მე მგონია, დედაშენმა ყველაფერი გითხრაო. და რადგანაც საქორწინო ხელშეკრულების თანახმად ქმარს უფლება არა აქვს ცოლის მზითევზე...

– როგორ ფიქრობთ, ვინ ჩაიჯიბავდა მოგებას? ხედავთ, ჩემს მშვენიერ ქმარს ერთი სიტყვაც კი არ დასცდენია! ღმერთო ჩემო! რა ასაგანია მთელი სიცოცხლე ამისთანა აღამიანთან ცხოვრება...

ლაპარაკში იანინა ჩაერია და სთხოვა ხმადაბლა ისაუ-

ბრეთ, თორემ პაგარა გოგონას გამოელვძიებაო. რამდენიმე წუთს ისე ჩუმად ლაპარაკობდნენ, რომ ვერაფერი გავიგე. შემდეგ გუბერმა კვლავ აღიმალლა ხმა.

– მე სულ იმ გეგმაზე ვფიქრობ, ღღეს რომ წამოაყენეთ. ამ მხრივ დედაჩემის იმედი ნუ გექნებათ, ხელს არ მოგვიმართავს... ჩვენს ამ გადაწყვეტილებას ნელ-ნელა უნდა შევაჩვიოთ....

– მე მგონია, გაყრაზე მეტად დედა ამას არჩევს. სასამართლოთი გაყრას ხომ საბოლოოდ ეკლესიით განქორწინებაც მოჰყვება. ეს კი სინდისის საკითხს შეეხება... რა თქმა უნდა, ფილის წინადადება ერთი შეხედვით უმსგავსოლ მოეჩვენება ადამიანს... თუმცა, რა არის ამაში განსაკუთრებული? ჩვენ ხომ არ ვიქნებით მოსამართლენი. საბოლოოდ ყველაფერი ჩვენზე არ არის დამოკიდებული. ჩვენი ამოცანაა, საკითხი აღვძრათ. ჩვენ სასარგებლოდ მხოლოდ იმ შემთხვევაში გადაიჭრება, თუ შესაფერისი კომპეტენტური დაწესებულებები ამას საჭიროდ ჩათვლიან.

– მე კი გიმეორებთ, ეს მხოლოდ წყლის ნაყვა იქნება მეთქი. – განაცხადა ოლიმპიამ.

ეცყობოდა გუბერის მეუღლე მოთმინებიდან გამოიყვანეს, რომ ასე აღიმალლა ხმა. დაიწყო მტკიცება, რომ მე ზომიერი, დადებითი და საღად მოაზროვნე ადამიანი ვიყავი.

– უნდა მოგახსენოთ, რომ მე პირადად ხშირად ვეთანხმები, – დასძინა მან, – მშვენივრადაც შევუწყობდი ხასიათს და ყველაფერს გავაკეთებდი, რაც მინდა, თქვენ რომ არ აფუჭებდეთ ჩემს დაწყებულ საქმეს.

ვერ გავიგონე, რა უპასუხა ფილიმ, უთუოდ რაღაც თავხედურს წაიხუმრებდა, რადგან ყველამ გაიცინა. საკმარისი იყო ოლიმპიას პირი გაეღო, რომ ყველას ისევ სიცილი უვარდებოდა. ლაპარაკი ჩემამდე ნაწყვეტ-ნაწყვეტად აღ-

წევლა.

– ხუთი წელია სასამართლოში აღარ გამოსულა. აღარ შეუძლია.

– იმიტომ, რომ გული აწუხებს?

– კი. ახლა გული აწუხებს, მაგრამ როდესაც სასამართლო პალატა დაგოვა, მაშინ სერიოზული არაფერი სჭირვებია. თუ გინდა სიმართლე იცოდე, უსიამოვნო შეჯახება ჰქონდა თავის კოლეგებთან. ეს ყოველივე ხდებოდა საჯაროდ, ხალხის თან დასწრებით. ამის შესახებ უკვე სათანადო ცნობებიც შევაგროვე...

ამაოდ ვძაბავდი სმენას და გულისყურს, ვერაფერი გავარჩიე: ეგყობა, ფილიმ და გუბერმა სკამები ახლოს მიიდგეს, ჯერ გაუგებარი ბუტბუტი შემომესმა, შემდეგ ოლიმპიას გულმო სული შეძახილი:

– თუ შეიძლება, გაჩერდი! ერთადერთი განათლებული ადამიანი ეგ არის, რომელთანაც შემიძლია წაკითხული წიგნის შესახებ ვიმსჯელო. გავუზიარო ჩემი აზრები. თქვენ კი გინდათ...

ფილის პასუხიდან მხოლოდ გავიგე სიტყვა: „ჭკუიდან გადასული“. მაგრამ მღუმარე გუბერის სიძემ კი ყრულ წარმოთქვა:

– გთხოვთ, მრდილობიანად ელაპარაკოთ ჩემს სიდედრს.

ფილიმ უპასუხა ვიხუმრეო. განა ორივენი ამ საქმის მსხვერპლნი არ გახდნენ? გუბერის სიძემ მთრთოლვარე ხმით აღიარა, ჩემს თავს მსხვერპლად არა ვთვლი და ცოლიც სიყვარულით შევირთეო. მაშინ ყველამ ერთხმად დაიღრიალა: „მეც!“ „მეც!“ „მეც სიყვარულით შევირთე!“

ქენევივამ დაცინვით უთხრა ქმარს:

– შენც? თურმე, როცა მირთავდი, მამაჩემის სიმდიდრის შესახებ არაფერი გცოდნია? მაგრამ აბა გაიხსენე სიტყვე-

ბი, ჩვენნი ნიშნობის ღამეს რომ წამჩურჩულე: „მამას არაფრის თქმა არ უნდა. მაგრამ, რა მნიშვნელობა აქვს ამას? ჩვენ ვიცით, რომ იგი დიდძალი ქონების პაგრონიო.“ | ატყდა სიცილ-ხარხარი, ალიაქოთი. გუბერმა კვლავ ხმა აღიმალლა: რამდენიმე წუთის განმავლობაში იგი მარგო ლაპარაკობდა. მისი სიგყვებიდან უკანასკნელი ფრაზა გავიგონე:

– ეს საკითხი, უპირველეს ყოვლისა, სიმართლესა და მორალს ეხება. ჩვენ ვიცავთ ოჯახის წმინდათა წმინდა, მამა-პაპისეულ ქონებას და მემკვიდრეობის უფლებებს.

გათენებისას გამეფებულ სიჩუმეში მათი ლაპარაკი უფრო გარკვევით მესმოდა:

– თვალყურის დევნება რომ დაუწყოთ? როგორც დავრწმუნდი, დიდი კავშირი აქვს პოლიციასთან და გააფრთხილებენ.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ისევ შემომესმა:

– ყველასათვის ცნობილია მისი უკმეხობა და ხარბი ხასიათი. უნდა ითქვას, რომ ორ-სამ პროცესზე თავი სათანადოდ არ ეჭირა. ხოლო რაც შეეხება მის ჯანსაღ გონებას და ზომიერებას...

– ყოველ შემთხვევაში, ვერავინ უარყოფს, რომ საშინლად და არაადამიანურად გვექცევა, არაადამიანურად!

– ჩემო კარგო იანინა, მერეღა გგონია ეს საკმარისია დიაგნოზის დასასმელად? – უთხრა ალფრედმა ქალი შვილს.

მე მივხვდი, ახლა კი ყველაფერს მივხვდი! ის სასტიკი ქარიშხალი, რომელიც ჩემში ბობოქრობდა, ჩადგა და უსამღვრო სიმშვიდემ მომიცვა. აღმედრა რწმენა, რომ თვითონ ისინი არიან საშინელებანი, მე კი მათი მსხვერპლი! მიხაროდა, რომ იმა მათთან არ იყო. ვიღრე იქ იმყოფებოდა, ცოცხად თუ ბევრად მაინც მიცავდა. მის წინაშე შვილები ვერ ბედავდნენ თავიანთი შავბნელი მრახვების წამოყენებას, რაიც

ახლა მესმო და და რისაც სრულიადაც არ მეშინია. საბრალო ჩერჩეგებო! ნუთუ ფიქრობთ, რომ შეგიძლიათ ჩემისთანა ადამიანს მეურვე მიუჩინოთ, ან სულით ავადმყოფთა სახლში ჩაკეცოთ? ერთი სცადეთ და თითი გაანძრიეთ, ვიდრე თვალს დაახამხამებთ. გუბერს გამოუვალ, სასოწარკვეთილ მღვთმარეობაში ჩავაგდებ. წარმოდგენაც არა აქვს, რომ მისი ბედი ჩემს ხელშია. რაც შეეხება ფილის, შენახული მაქვს მისთვის საშიში პირადი საქმეები პოლიციის ჩვენებებიდან. არასოდეს ფიქრად არ მომსვლია ამით მესარგებლა. თუმცა არც ახლა ვისარგებლებ. მაგრამ საკმარისი იქნება მხოლოდ ჩემი ეშვები დავანახვო.

მთელი ჩემი სიცოცხლის მანძილზე პირველად ვიგრძენი, რომ ჩემზე ცუდები სხვებიც ყოფილან. მე არა მაქვს შურისძიების სურვილი. ყოველ შემთხვევაში, სხვაგვარი შურისძიება ვერაფერი მომიგონია გარდა იმისა, რომ მათ ხელიდან გამოვაცალო ის მემკვიდრეობა, რომლის ცდამიც ჩამოხმნენ და სიმწრის ოფლი სდით.

– ვარსკვლავი მოსწყდა! – იყვირა ფილიმ. – მე კი ვერ მოვასწარი რაიმე მენაგრა.

– შენ ვერაფერს ასწრებ. – უთხრა იანინამ.

ქმარმა კი თავისი ჩვეულებრივი ბავშვური სიხარულით თქვა:

– როდესაც დაინახავ, რომ ცას ვარსკვლავი მოსწყდა, მაშინვე დაიყვირე: „მილიონი!“

– ფილი, რა სულელი ხარ!

ყველანი წამოდგნენ. მიწაზე მოფენილ ხრეშზე გადადგმული ბალის სკამების ჭრიალი ისმოდა. აჩხაკუნდა შემოსასვლელი კარის რაბა. დერეფანში იანინა ხითხითებდა. სათითაოდ იკეცებოდა საწოლი ოთახების კარები.

გდავწყვიტე, ჩემი განზრახვა სისრულეში მომეყვანა. აი, უკვე ორი თვეა, შეგევა აღარ მომსვლია. ვერაფერი დამაკავებს, პარიზში წავალ. ჩვეულებრივ, ყოველთვის გაუფრთხილებლად მივემგზავრები ხოლმე, მაგრამ არ მინდა ახლა ჩემი წასვლა გაპარვას ჰგავდეს. დილამდე არ დამეძინა. ძველ გეგმაზე ვფიქრობდი, – ამოვიღე არქივიდან და გულმოდგინედ დავამუშავე.

თ ა ვ ი მ ე ნ ა მ ე ტ ე

შუადღისას წამოვდექი. არავითარი დაღლა არ მიგრძენია. ბური გელეფონით გამოვიძახე. საუზმის შემდეგ გამომეცხადა. ცაცხვის ხეივნის ქვეშ თითქმის მთელი საათი ვსეირნობდით. იმა, იანინა და ქენევიევა შორიდან გვითვალთვალებდნენ. აშკარა მღელვარებას ვამჩნევდი და ვსიამოვნებდი. სამწუხაროა, რომ კაცები ბორდოში არიან. ჩია განის რწმუნებულზე იმ ამრს იზიარებენ, რომ „ჩემი გულისათვის ბურიუ მზადაა ცეცხლში ჩადგეს“. საბრალო კაცი კი ჩემი მორჩილია და მონასავით მყავს ხელ-ფეხებორკილი. უნდა გენახათ იმ დილას საცოდავი, როგორ მემუდარებოდა, მისი საწინააღმდეგო იარაღი არ გადამეცა ჩემს შესაძლო მემკვიდრისათვის. „რა გაშინებთ? – ვამშვილებდი. – მაშინვე უკან დაგიბრუნებთ, როდესაც მის განცხადებას დასწვავთ...“

წასვლისას ბურიუმ ქალებს მდაბლად დაუკრა თავი. მათ ოღნავ თავის ქნევით უპასუხეს. შემდეგ რის უბედურობით შემოაჯდა ველოსი პედს და წავიდა. მე ქალებთან მივედი და გამოვუცხადე, საღამოს პარიზში მივიღვარ-მეთქი. იმა მარწმუნებდა, შენი ჯანმრთელობის პაგრონისათვის მარგო წასვლა საშიშიაო.

– რას ვიზამ, საქმეები მაქვს მოსაგვარებელი. თუმცა ვერც კი ამჩნევთ, მე მაინც თქვენზე ვფიქრობ.

შეწუხებულები შემომცქეროდნენ. ჩემმა დამცინავმა კი ლომ გამცა. იანინამ დედას შეხედა და შემომხედა:

– ბებიას, ან ძია გუბერს შეეძლოთ თქვენს მაგივრად წა სულიყვნენ.

კარგად მოგიფიქრებია, ჩემო გოგონა... მშვენიერი ამრია, მაგრამ მე შეჩვეული ვარ, ყველაფერი თვითონ ვაკეთო. ვიცი, ეს ცუდია, მაგრამ ვერავის ვენდობი.

– არც შვილებს? ოჰ, პაპა!

მან სიგყვა „პაპა“ ისე ნაზად გააგრძელა, რომ სიბრაბემ ამიგანა. როგორ არის თავის თავში დაჯერებული! ვერ უყურებთ, წარმოუდგენელი მომჯადოებელი ქმნილება! მერე რა მკივანა ხმა აქვს. კარგად ვარჩევდი წინა საღამოს სხვა საყვარელ ნათესავეებს შორის... და ისეთი ხარხარი ამიგყდა, რომ ჩემი გულისათვის საბედისწერო იყო. მოვაცოლე სულშემხუთავი ხველება. ეგყობა, აშკარად შევაშინე ჩემიანები. არასოდეს დამავიწყდება იმას საბრალო, ტანჯული სახე. ვინ იცის, მაშინვე ჰქონდა შეგვეები. როგორც კი გავშორდი, უღაოა იანინა ბებიას ჩააცვიფლებოდა: „ბებია, არ გავუშვათ, ნუ მისცემთ წასვლის ნებას...“ მაგრამ ჩემს ცოლს აღარ შესწევდა ძალა, წინააღმდეგობა გაეწია, ქანცმილეული ძლივს სუნთქავ და, ვაი-ვაგლახით მოძრაობდა. მახსოვს, ამასწინათ როგორ უთხრა ქენევიევას: „რა კარგი იქნება დავიძინო და არასოდეს აღარ გავიღვიძო... ახლა ისიც შემებრალა, როგორც ოდესღაც დედაჩემი მებრალებოდა. შვილები კი ამ ძველ, გაცვეთილ, წყობილებიდან გამოსულ იარაღს ხმარობდნენ ჩემს წინააღმდეგ. უეჭველია, თავისებურად უყვარდათ დედა, აიძულებდნენ მოეყვანათ ექიმი, მიელო წამალი და დაეცვა ღიეგა! როცა მისმა ქალმა და შვილიშვილმა წაბრძანება ინებეს, იგი ჩემთან მოვიდა.

– მისმინე, – მითხრა აჩქარებით, – ფული მჭირდება.

– დღეს ათია, პირველში ხომ მთელი თვის ფული მოგეცი.

– კი მაგრამ, იანინას ცოგა ხელი გავუმართე, ძალიან უჭირთ... კალემში ყოველთვის ვახერხებ ეკონომიას. ამ ფულს დაგიბრუნებ, როდესაც აგვისტოს თვისას მომცემ.

მე ვუპასუხე, ეს ხარჯები სრულებითაც არ მეხება, და არც ვალდებული ვარ უქნარა ფილი ვაცხოვრო-მეთქი.

– საფუნთუშეში და საბაყლოში დამედო ვალი. აი, ნახე ანგარიში.

ჩანთიდან ანგარიში ამოიღო. სიბრაღული აღმედრა. შევთავაზე ჩეკი ხელისმოწერით. „ყოველ შემთხვევაში, მეცოლინება, რომ ფული სხვა რამეზე არ დაიხარჯება-მეთქი.“ იგი დამთანხმდა. ამოვიღე ჩეკების წიგნაკი, მაშინდა შევამჩნიე, რომ იანინა და დედამისი ვარდნარში დასერირობდნენ და თან ჩვენ გვითვალთვალებდნენ.

– დარწმუნებული ვარ, ჰგონიათ, ჩვენ სხვა რამეზე ვლაპარაკობთ. – ვუთხარი მე.

იმა შეკრთა და ხმადაბლა მკითხა:

– აბა რაზე უნდა გველაპარაკა?

იმ წუთში ვიგრძენი როგორ შემეკუმშა გული. მე ორივე ხელი გულთან მივიტანე. ეს მოძრაობა მისთვის კარგად იყო ცნობილი. მაშინვე მომიახლოვდა.

– ცუდადა ხარ?

ცოგა ხანს მისთვის ხელი მქონდა ჩავლებული. ცაცხვის ხეივნის ქვეშ ერთმანეთთან ახლოს მდგარ ცოლ-ქმარს ისეთი შეხედულება გვქონდა, თითქოს მთელი ცხოვრება ტკბილ სიყვარულში განგველია. მე წავჩურჩულე:

– არაფერია, გაივლის.

იქნებ იფიქრა, ხელსაყრელი დროა ახლა სალაპარაკოდო. მაგრამ ძალ-ღონე აღარ შესწევდა. შევნიშნე, მძიმედ სუნთქავ და ისეთი ავადმყოფი, როგორიც მე ვიყავი, უფრო ვამაგრებდი ჩემს თავს. ის ავადმყოფობას დაეჯახნა და საკუთარ თავზე არა მრუნავდა, მხოლოდ შვილებზე

ფიქრობდა. ცდილობდა გამოეძებნა სიგყვები და მალ-მალე თავის ქალიშვილსა და შვილიშვილს გახედავდა, თითქოს ამით თავისი გამხნელება უნდოდა. ჩემდამი მოპყრობილ თვალებში დაქანცულობა ამოვიკითხე. სინანული და, ცოცხარ იყოს, სირცხვილიც. ალბათ იმ სიგყვების გამო, რაც იმ საღამოს შვილებმა უთხრეს, შეურაცხყოფილი დარჩა.

– ძლიერ ვწუხვარ, რომ მარგო მიემგზავრები.

მე ვუპასუხე, თუ რაიმე შემემთხვა, არ ღირს ჩემი აქ ჩამოსვენება-მეთქი. რაკი დამაფიცა ასეთი საშინელი რამე აღარ მეხსენებინა, დავუმაგე:

– ეს ამოდ ფულის გადაყრა იქნება, იზა, სამარის მიწა ყველგან ერთნაირია.

– მეც ამ ამრისა ვარ, – ამოიოხრა მან. – სადაც უნდათ, დე მეც იქ დამასაფლაონ. წინათ სულ იმას გავიძახობდი: „მარის გვერდით მიმიწვინეთ-მეთქი...“ მაგრამ რაღა ამრი აქვს ახლა ამას?

მე კვლავ დავრწმუნდი, რომ პაგარა მარი მისთვის მხოლოდ საფლავის მტვერსღა წარმოადგენდა. ვერ გავბედე მეთქვა, რომ მრავალი წლების მანძილზე ჩემს ბავშვს ცოცხალივით შევიგრძნობდი. თითქოს მესმოდა მისი სუნთქვა, ხან კი მოულოდნელი ნიავივით ჩაუქროლებდა ჩემს პირქუშ ცხოვრებას.

ამოდ გვითვალთვალებდნენ იანინა და ქენევიევა. იზა ძლიერ დაქანცული ჩანდა. შესაძლოა მან ნათლად დაინახა იმ მიზნის არარაობა, რისი გულისთვისაც წლების მანძილზე მეტყობოდა? ქენევიევა და გუბერი თავისი შვილების კარნახით ჩემს წინააღმდეგ ამხედრებდნენ მოხუც იზა ფონდოდეკს, იმას, ვინც ოდესღაც ჩემი საპაგარძლო იყო და ვისთან ერთადაც ბანიარის ღამეების სურნელებას ვიყნოსავდი.

ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ერთმანეთს ვეომე-

ბოლით. და აი, მაფხულის ერთ მცხუნვარე ღღეს ორივე მოწინააღმდეგემ იგრძნო, რომ მიუხედავად ასეთი ხანგრძლივი ბრძოლისა, მათ აკავშირებთ ერთად გაგარებული ცხოვრება და სიბერე. თითქოს ერთმანეთის სიძულვილში ორივენი ერთსა და იმავე ადგილას მოვედით. იმ კონცხის იქით, სადაც სიკვდილს ვუცდიდით, არაფერი იყო, განსაკუთრებით ჩემთვის. მას კი რჩებოდა ღმერთი, თავისი ღმერთი. ყოველივე, რასაც იგი ჩემსავით ხარბად ებლაუჭებოდა, უეცრად მოსცილდა. გულისთქმა რომელიც კედელივით ამართულიყო მასა და უსასრულობას შორის, გაქრა. ხედავს მას თუ არა? ხომ აღარაფერი ამორებს? მაგრამ არა, არ ხედავს. ახლა თავის შვილების პატივმოყვარე მოთხოვნილებები და სურვილები ელობება. მათ მოთხოვნილებებს მძიმე გვირთივით აგარებდა საკუთარი მურგით. თავისი შვილების სიამოვნების გულისათვის, ხშირად იძულებული იყო გულქვაობა გამოეჩინა. ბრუნვა ფულზე, ბავშვების ჯანმრთელობაზე, მათი ანგარიშიანობა, პატივმოყვარეობა და შური – ყველაფერი მის წინ იყო გადაშლილი და მოწაფესავით ხელახლა უნდა დაეწყო, რომელსაც მას წავლებელმა დავალება გადაუხადა და წაუწერა: „გადაკეთდეს.“

მან ისევ ხეივნისკენ გაიხედა, სადაც ქენევიევა და იანინა ბადის მაკრაგლებით ხელში ვითომ ხმელ გოგებს აკვეცავდნენ ვარდის ბუჩქებს. სკამზე ვიჯექი, ვიდრე გულისფრიალი გადამივლიდა და ჩემს ცოლს ვუცქეროდი, მკაცრი დატუქსვის მოლოდინში პატარა ბავშვივით თავჩაქინდრული რომ მიდიოდა. მცხუნვარე მზე ავდრის მოახლოვების ნიშანი იყო. იმა ისე მძიმედ მიაბიჯებდა, ეგყობოდა, სიარული ძლიერ უჭირდა. მე თითქოს მესმოდა მისი კვნესა: „ოჰ, ჩემი საცოდავი მუხლები!“ მოხუც ცოლ-ქმარს იმდენად არა სძულთ ერთმანეთი, როგორც ეჩვენებათ.

იმა მიუახლოვდა ქალს და შვილიშვილს. როგორც ეგყობოდა, მათ საყვედურები დაუწყეს. უეცრად ისევ ჩემსკენ წამოვიდა, მთლად გაწითლებული და აქოშინებული. გვერდით მომიჯდა და საბრალოდ თქვა:

– წვიმიან ამინდში მულამ ცუდად ვხდები, ვიქანცები და ნერვების მეძაბება!.. ამ ბოლო დღეებში მაინც ვერა ვარ კარგად. ყური მიგდე, ლუი. ზოგიერთი რამ ძლიერ მაწუხებს... სუეცის აქციები... ჩემი მშითვი, მე და შენ გავყიდეთ. რაში მოიხმარე ის ფული? მაშინ ხომ რაღაც სხვა ქალაქებზე მომაწერინე ხელი...

ავეუსენი, რომ ამ აქციებმა დიდი მოგება მოგვიგანა, რადგან მათი ღირებულების დაცემის წინააღმდეგ გავეყიდეთ. შემდეგ ისიც ვუთხარი, კერძოდ, როგორი პროცენტებიანი ქალაქები შევიძინე იმ ფულით.

– შენმა მშითვმა ნამაგი შეგვძინა, იმა. ფრანკის დაცემის შემთხვევაშიც კი ისეთი დიდი თანხაა, რომ გაცდები. ვესტმინსტერ-ბანკში ყველაფერი შენს სახელზეა შეგანილი. თავნიც და მოგებაც. არხეინად იყავი, შენს შვილებს ეს სრულიად არ ეხება. რაც მე მოვინაგრე, იმ ფულის ბაგონ პატრონი მე ვარ. მაგრამ რაც შენ მოიგანე, შენი საკუთრებაა. წადი, დაამშვიდე შენი ანგარების მოძულე ანგელოსები. აგერ როგორ იცქირებიან.

მან უეცრად ხელი მგაცა.

– რატომ გეჯავრებიან ისინი, ლუი? რატომ გძულს მთელი შენი ოჯახი?

– თქვენ გძულვართ და არა მე. სწორედ რომ ვთქვა, ჩემს შვილებს ვძულვარ. შენ კი მხოლოდ მაშინ მამჩნევ, როდესაც გაბრალებული ვარ, ან ჩემი გეშინია.

– ბარემ ესეც დაუმატე: „ან როცა მე შენ გგანჯავ“. განა ცოცხალი მაწამე?

– გაჩუმდი ერთი! ბავშვების მეგს არასოდეს არავის

ხელაველი.

– მე მთელი არსებით შევიყვარე ისინი. მათ მეგი რა დამრჩენოდა, – მან ხმადაბლა დაუმაგა: – პირველ წელსვე მიმაგოვე, მალაგობდი... შენც ხომ იცი...

– იბა, ხომ არ აპირებ დამარწმუნო, რომ ჩემი ოინები გწყინდა. მხოლოდ ისაა, შენს თავმოყვარეობას ლახავდა ჩემი ეს საქციელი. ახალგაზრდა ქალებს ჩვილი გული აქვთ. მან მწარედ გაიცინა.

– თითქოს გულწრფელად ლაპარაკობ. წარმოიდგინე, ვერც კი ამჩნევდი...

შეგკრთი. გულში იმედმა გამიღვიძა. ამის ლაპარაკი უხერხულიც კია. ეს ამბავი ხომ წარსულს ეხებოდა, უკვე ჩამქრალ გრძნობებს. მაინც იმედი მომეცა, რომ ორმოცი წლის წინ ჩემდა შეუმჩნევლად თურმე ვუყვარდი. არა, არა, არაფრით არ დავიჯერებ.

– შენ არასოდეს არ წამოგცდენია არც ერთი სიცყვა, არასოდეს მოგიჩივლია... ბავშვები სავსებით გაკმაყოფილებდნენ.

მან სახეზე ხელები მიიფარა. ახლალა შევნიშნე მკლავებზე გამობერილი სისხლის ძარღვები და ჩაშავებული ლაქები:

– ჩემი შვილები! რა სათქმელია. მას შემდეგ, რაც სხვადასხვა ოთახებში გადავედით, არასოდეს ჩემთან არ ვაწვენდი, მაშინაც კი, როდესაც ავად იყვნენ. სულ გიცდიდი, მეგონა მოხვიდოდი...

თვალებიდან გადმოსული ცრემლები ნაკადულივით დასდიოდა დაბერებულ მკლავებზე... აი, რას დაემგვანა იბა. მხოლოდ მე თუ ვიცნობდი ამ დაძაბუნებულ, დამახინჯებულ მოხუც დედაბერში ოდესღაც ახალგაზრდა ქალიშვილს, ვინც „თავი თეთრ ფერს შესწირა,“ ლიის ველზე მოსეირნე ჩემს მეგობარს.

– სირცხვილია და სასაცილო ჩემს წლოვანებაში ამის გახსენება... რაც მთავარია, სასაცილოა. მაპატიე, ლუი.

უხმოდ გავცქეროდი ვენახს. ამ წუთში ეჭვმა შემიპყრო. განა შესაძლოა, ადამიანმა თითქოს ნახევარი საუკუნე შენთან იცხოვროს და მხოლოდ ცალმხრივ ხელაგდე? ნუთუ მის მოქმედებასა და სიყვებში მხოლოდ ისეთებს ვარჩევთ, რაც ხელს უწყობს მის წინააღმდეგ ჩვენს გაბოროტებას და გულ ღვარძლიანობას. ჩვენი საბედისწერო მისწრაფება ჩვენს შემეცნებაშია. ადამიანს, რომელსაც ჩვენი სიძულვილის გა მართლების მიზნით განგებ ვხაგავთ კარიკატურული შგრიხე ბით, მოვაცილოთ მახინჯი თვისებები და მივცეთ შერბილებუ ლი, ადამიანური იერი. იქნებ იბამ შენიშნა, რომ აღელვებუ ლი ვიყავი. მაშინვე ისარგებლა თავისი მდგომარეობით:

– ხომ აღარ წახვალ ამ საღამოს? . ს მის თვალებში ის ნაპერწკალი შევნიშნე, როდესაც ეგონა ხოლმე, რომ „მჯობდა“. ვითომ გაკვირვებულმა ვუპასუხე, არავითარი ამრი არ ექნება მგზავრობის გადაღებას-მეთქი. ჩვენ ერთად გავემართეთ შინისკენ. ჩემი ავადმყოფი გულის გამო აღმართით კი არ წავედით, არამედ სახლს ირგვლივ შემოვლებულ ცაცხვის ხეივანს დავეყვით. რაგომღაც თავს უხერხულად ვგრძნობდი, არ ვიცოდი, რა მექნა. მართლაც რომ არ წავიდე! იქნებ ავილო და ეს რვეული იბას გადავცე?.. რა მოხდება, რომ...

იგი მხარზე დამეყრდნო. რამდენი ხანია, ასე აღარ გაუკეთებია. ხეივანმა სახლის წინ ჩრდილოეთის მხრიდან მიგვიყვანა. იბამ თქვა:

– კამო არასოდეს არ იღებს ბალის სკამებს.

დაბნეულმა მიმოვიხედე. ჩამწკრივებული ცარიელი სავარძლები მჭიდროდ ელაგა. როგორც ჩანდა, მათთვის, ვინც

აქ ისხდნენ, საჭირო იყო ერთმანეთთან ასე ახლოს ჯდომა, რომ კარგად ეჩურჩულათ. მიწა ქუსლებით გადაეთხარათ. აქა-იქ ფილის პაპიროსის ნამწვავები ეყარა. მგერი წუხელის აქ ყოფილა დაბანაკებული. ვარსკვლავებით მოჭედ-ილი ცის ქვეშ ბჭობა ჰქონიათ. მამაჩემის დარგული ხეების ქვეშ ისინი იმაზე ლაპარაკობდნენ, როგორ მოეჩინათ მეურვე, ან ჩავეკეცეთ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში. ერთ საღამოს ჩემი თავის დასამცირებლად ჩემი გული ასპიგების ხლართს შევადარე. არა, არა – ასპიგების ხლართი ჩემში არაა დაბუდებული ისინი გამოძვრნენ ჩემიდან და სახლის წინ მათ საზიზღარ წრეში გორგალივით გაეხლართნენ ერთიმეორეს. მიწას ჯერ ისევ აცყვია მათი კვალი.

„იმა, შენს ფულს მიიღებ. – ვფიქრობდი. – იმ თავსაც თავის ნამაგით, რაც ჩემის მეოხებით მოიგო. მაგრამ ჩემგან მეგს ნურაფერს ელი. ისეთ საშუალებას გამოვძებნი, რომ ეს კარ-მიდამოც გამოგაცალოთ. კალემს გავყიდი. გავყიდი ტყეს. იმას, რაც ჩემი ოჯახიდან მერგო ჩემს უცნობ ვაჟიშვილს, იმ ყმაწვილს გადავცემ, ვისაც ხვალ შევხვდები. ვინც არ უნდა იყოს, თქვენ მაინც არ გიცნობთ, თქვენს შეთქმულებაში მონა წილეობა არ მიუღია. ჩემგან მოშორებით იზრდებოდა და არ შეიძლება ჩემდამი სიძულვილით იყოს გამსჭვალული. თუ აქვს სიძულვილი, მის ცნობიერებაში წარმოსახული ისეთი განყე ბული არსების მიმართ იქნება ის გრძნობა, რაც არავითარ კავ შირში არ შეიძლება იყოს ჩემთან.“

განრისხებულმა იმას ხელი მხრებიდან მოვიცილე, აღარაფრად ჩავაგდე ჩემი ავადმყოფი გული და სასწრაფოდ ავირბინე საღარბამოს კიბის საფეხურები.

„ლუი!“ – მომაძახა იმამ. მე არ მივიხედე.

თ ა ვ ი მ ე თ ო თ ხ მ ე ტ ე

ძილი არ მეკარებოდა. ავლექი, ჩავიცვი და ქუჩაში გავედო. ვიღრე მონპარნასის ბულვარზე მივდიოდი, მოცეკვავე წყვილთა შორის მომიხდა გავლა. ისეთი გაგაცებული რესპუბლიკე ლები, როგორც ოდესღაც მე ვიყავი, გაურბოდნენ თოთხმეტი ივლისის დღეს მოწყობილ სადღესასწაულო სეირნობას. არც ერთ წესიერ ადამიანს ფიქრად არ მოუვიდოდა მონაწილეობა მიელო ქუჩაში გამართულ გასართობებში. იმ საღამოს კი, ბრეას ქუჩაზეც და საცეკვაო მოედანზეც, როგორც შევნიშნე, არ იყვნენ ნაძირალები. არც მაწანწალა შემინიშნავს ვინმე. ცეკვაოდნენ აშოლგილი, თავშიშველი ბიჭები. ზოგიერთებს პერანგის საყელო გადაეხსნა, ზოგს მოკლესახელოებიანი ხალათი ეცვა. მოცეკვავე ქალებს შორის მეძავეები ნაკლებად ჩანდნენ. ახალგაზრდები გაქვს ბორბლებში ჩაფრენოდნენ. მათ ცეკვას რომ უშლიდა, მაგრამ ერთობ თავაზიანად იქცეოდნენ, კეთილგონივრულად. ერთი ახალგაზრდა შემთხვევით დამეჯახა და იყვირა:

– პატივცემულ მოხუცს გზა მიეცით! – მე სიცილით სახეგაბადრულ ახალგაზრდებს შორის გავიარე. „რაო, არ გეძინებათ, პაპა?“ შემომძახა გრუმათმიანმა ახალგაზრდა შავ გვრემანმა. ალბათ ლუკიც ასევე იცინებდა და იცეკვებდა ქუჩაში. მე კი, რომელმაც არ ვიცოდი, რა იყო ასეთი უღარდელი სიმხიარულე და გართობა, უთუოდ საბრალლო ბიჭი მასწავლიდა. მერე როგორ გავათამამებდი, ყოველგვარი საჩუქრებით ავავსებდი. ჯიბეებს ფულით გამოვუტენიდი. მაგრამ აბა, სად არის! მიწამ პირი ამოუვსო. აი, რა ფიქრები მიგრიალებდა თავში კაფეს ხალხით სავსე ტერასაზე მჯდარს და თან ვგრძნობდი სუფთა ჰაერზე როგორ მეკუმშებოდა გული.

უეცრად ქვაფენილზე მოსრიალე ხალხის ბრბოში ჩემი ორეული დავინახე. ეს იყო რობერი. ვიღაც შეუხედავი გარ-

ეგნობის ამხანაგს მოჰყვებოდა. რობერსაც ჩემსავით გრძელი ფეხები და მოკლე წელი აქვს. მხრებში თავის ჩარგვაც ჩემსავით იცის. მძულს მას რომ ვუყურებ. ჩემს ყოველ ფიზიკურ ნაკლს მასში მკაფიოდ ვხედავ. მე, მაგალითად, სახე გრძელი მაქვს, იმას კი პირდაპირ ცხენს მიუგავს, მხრები ისე აქვს აწურული, კუმბიანი გეგონებათ. ხმაც კუმბიან აღამიანს მიუგავს. დაეუძახე. ამხანაგი მიაგოვა, მოვიდა ჩემთან და შემკრთალმა ირგვლივ მიმოიხედა.

– მხოლოდ აქ არა! – წაისისინა. – კამპან-პრემიერის ქუჩაზე მოდით, ქვაფენილის ხელმარჯვენა მხარეს დაგელოდებით.

მე მივუგე, აქ, ასეთ არეულობაში უფრო ვერავინ შეგვნიშნავს-მეთქი. როდესაც ამ სიგყვებით თითქოს დამშვიდდა, გამოემშვიდობა ამხანაგს და ჩემს მაგიდას მოუჯდა. ხელში სპორტული ქურნალი ეჭირა. უხერხული სიჩუმე რომ დამერღვია, ცხენებზე დავუწყე ლაპარაკი. მოხუცმა ფონდოდეკმა ოდესღაც ამ დარგში საკმაოდ განმანათლა. ვუთხარი რობერს, ჩემი სიმამრი, ჯირითის დროს ამა თუ იმ ცხენს მოფიქრებულად არჩევდა, მარტო ჯიშს კი არ უყურებდა, იმასაც კი უწევდა ანგარიშს, როგორ ნიადაგზე იყო შეჩვეული სირბილს-მეთქი. რობერმა შემაწყვეტინა:

– ჩვენთან, მაღაზიაში ყოველთვის შეიძლება გაიგოს კაცმა მოგების შანსების შესახებ. (თავის წარუმატებლობის შემდეგ იგი პტი-შანის ქუჩაზე დერმასის მაღაზიაში მოეწყო)

თურმე მხოლოდ მოგება აინტერესებდა. ცხენები სულაც არ უყვარდა.

– მე სულ სხვა რამ მიგაცებს, – დასძინა და თვალები გაუბრწყინდა. – ველოსიპედი!

– სულ მალე კი ახალი გაგაცება გავიჩნდებათ. ავტომობილს იყიდით!

– ნუთუ მართლა! – ცერი თითი დაინერწყვა და პაპი-როსის ქალაქში თამბაქო გადაახვია. კვლავ სიჩუმე ჩამოვარდა. მე ვკითხე საქმეებს ხომ არაფერი აფერხებს თქვენს მალაზიაში-მეთქი. მან მიპასუხა, ბევრი თანამშრომელი დაითხოვეს, მაგრამ პირადად მე არაფერი მაქვს საშიშო. მისი ამროვნება ვიწრო პირადი ინტერესების ფარგლებს არ სცილდებოდა, მაშასადამე, ამ ყვეფის უნდა დაეფრქვას ამოდენა მილიონები!

იქნებ უმჯობესი ყოფილიყო ჩემი ეს მილიონები კეთილი საქმისათვის მომეხმარებინა. სათითაოდ ყველას ხელში ჩავუდო... მაგრამ არა, აუცილებლად მიაღწევენ ჩემიანები იმდენს, რომ მეურვეს მომიჩინენ... ანდერძი რომ დავგოვო? მაგრამ რაკი მემკვიდრეები არსებობენ, შეუძლებელია მათი კუთვნილი წილი შევამცირო. ოჰ, ლუკ, ნეგაფი ცოცხალი იყო! მართალია, არ მიიღებდა ამას, მაგრამ მე მაინც მოვნახავდი გამდიდრების საშუალებას. – ვერც კი მიხვდებოდა, თუ ეს ჩემგან იქნებოდა... მაგალითად, ქალს, რომელიც მას ეყვარებოდა, მზითვში გავატანდი...

– მისმინეთ, ბატონო. – წარმოთქვა რობერმა, თან ძევივით დაბერილ წითელ თითებს ლოყაზე იცაცუნებდა. – ერთი გარემოება მაფიქრებს. ვთქვათ, რწმუნებული ბურიუ მანამდე მოკვდა, ვიდრე ჩემს განცხადებას დავწვავთ....

– მერე რა, ბურიუს მისი ვაჟიშვილი შესცვლის. ის იარაღი, რითაც ბურიუს წინააღმდეგ აღჭურვავთ საჭიროების შემთხვევაში შეგიძლიათ მისი ვაჟიშვილის წინააღმდეგაც გამოიყენოთ.

რობერი კვლავ ჩუმად იყო და ლოყაზე ხელს ისვამდა. მე აღარ მქონდა საუბრის გაგრძელების სურვილი. გულის არეში მწვავე ტკივილმა ერთიანად მიიპყრო ჩემი ყურადღება.

– ბატონო, დავუშვათ, ბურიუმ დაწვა ჩემი განცხადება.

მე დავუბრუნებ ქალალდს, რის საფუძველზედაც თავის დაპირებას შეასრულებს, მაგრამ შემდეგ ვინ დაუშლის წავიდეს თქვენს მემკვიდრეებთან და განუცხადოს: „მე ვიცი, სადაცაა თქვენი სიმდიდრე. თუ გინდათ, მოგყიდით საიდუმლოებას. ამაში ამდენი და ამდენი მომეცით, ხოლო თუ გაიმარჯვებთ და განძს დაიბრუნებთ, დამატებით კიდევ ამდენი და ამდენი გადამიხადეთო“. ხომ შეუძლია სთხოვოს, ჩემს სახელს ნურც კი გამოაჩინო... მაშინ უკვე აღარაფრის შიში აღარ ექნება. დაიწყება გამოძიება. ისინი შეამოწმებენ, რომ მართლაც თქვენი შვილი ვარ, იმასაც დაინახავენ, რომ მე და დედაჩემი თქვენი სიკვდილის შემდეგ უფრო მდიდრულად ვცხოვრობთ, ვიდრე მანამდე ვცხოვრობდით... მაშინ ორიდან ერთი უნდა ავირჩიო: ან საგადასახადო სამმართველოში მუსტი განცხადება მივცე შემოსავლიანობის შესახებ, ან არადა, როგორმე მოვახერხო გადამაღვა...

იგი მკაფიოდ და ნათლად ლაპარაკობდა. ძილბურანში მყოფი მისი გონება თითქოს გამოფხიზლდა. ამროვნების მოტორმა ნელ-ნელა დაუწყო მუშაობა და აღარც ჩერდებოდა.

თურმე ნუ იცყვით, თვისება, რაც ამ ნოქარს ძლიერ ჰქონდა განვითარებული, გლახური ინსტინქტი იყო: წინდახედულობა, უნდობლობა, შიში რისკის წინაშე, რომ ბედის ანაბარად არც ერთი შემთხვევა არ დარჩენოდა. უდავოა, ერჩია ასი ათასი ფრანკი ჩემი ხელიდან მიეღო ნაღდი ფული, ვიდრე ეს უზარმაზარი სიმდიდრე მალულად ჰქონოდა.

მე ვუცდიდი, როდის მომეშვებოდა ტკივილი, ბრჭყალებით რომ მიჭერდა გულზე.

– თქვენს ნათქვამში არის ჭეშმარიტება, მართალი ბრძანდებით. რას ვიზამ, თუ გინდათ, ლოკუმენგს ხელს ნუ მოაწერთ, სავსებით გენდობით. თუმცა, როცა არ უნდა მოვ-

ინდომო, ყოველთვის შემიძლია უმტკივნეულოდ დავადასტურო, რომ ეს ფული მე მეკუთვნის. მაგრამ ამას არავითარი არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. ნახევარი ან ერთი წლის შემდეგ მე მოვკვდები.

ფიქრადაც არ მოსვლია რაიმე სანუგეშო ეთქვა ჩემი სიტყვების საწინააღმდეგოდ. დასამშვიდებლად ერთი გაცვეთილი ფრაზაც კი არ გაიმეგა რასაც მეტყობა ყველა, ვინც არ უნდა ყოფილიყო მის ადგილას. წარბიც არ შეუხრია. იმიტომ კი არა, რომ მის გოლ სხვა ახალგაზრდებზე უფრო უხეში იყო, უბრალოდ, ცუდად იყო აღზრდილი.

– რაკი ასეა, – თქვა მან და ცოცხა ხნის ფიქრის შემდეგ დასძინა: – შეიძლება, მაგრამ საჭირო იქნება თქვენს სიცოცხლეშივე დრო და დრო მივაკითხო ხოლმე სეიფს, რომ ბანკში ჩემი სახე დაიმახსოვრონ. მე თქვენი ფულის გულისათვის დავიწყებ იქ სიარულს.

– იცოდეთ? – დავუმატე, – მრავალი სეიფი მაქვს საზღვარგარეთაც... ამაში რომ დარწმუნდეთ, თუ საჭიროდ მიიჩნევთ...

– პარიზი მივატოვო? აჰ, არა!

ავუსხენი, შეგიძლია პარიზში იცხოვრო, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში საზღვარგარეთ წახვიდე-მეთქი. მაშინ კი მკითხა, რაში გამოიხატება თქვენი ქონება, – პროცენტებიანი ქალაქები გაქვთ, თუ ნაღდი ფულიო და დასძინა:

– ურიგო არ იქნებოდა მაინც თუ თქვენი წერილი მექნებოდა. მაგალითად ასეთი: რომ ჯერ კიდევ სავსებით საღად მოაზროვნე საკუთარი სურვილით მიგოვებთ თქვენს ქონებას... იქნებ დამჭირდეს. ვინ იცის, – ხომ შეიძლება სუნი იკრან თქვენებმა, საილუმლოება გახსნან და ბრალი დამდონ ქურდო ბაში... ესეც არ იყოს, უფრო მშვიდად მექნება გული.

იგი ისევ გაჩუმდა. იყიდა არაქისი და ისე ხარბად შეუღვა

ჭამას, თითქოს მშიერი ყოფილიყოს. უცებ იკითხა:

– საინტერესოა, მაინც ასეთი რა დაგიშავებს ი მ ა თ?

– რაკი გთავაზობენ, აიღეთ, – ვუპასუხე ცივად, – და ნურავითარ შეკითხვებს ნუ მაძლევთ.

მოდუნებული ლოყები ოდნავ გაუწითლდა. ნაძალადევმა დაძაბულმა ღიმილმა ტუჩები გაუპო. გააელვა თეთრი კბილები, რაც მისი უშნო სახის ერთადერთ სილამაზეს წარმოადგენდა. ალბათ ასე იღიმება, როდესაც მაღაზიის პატრონი შენიშვნას აძლევს.

ახლა უკვე გაჩუმებული იჯდა და დიდი გულისყურით ფქვნიდა არაქისს. ეგობოდა, დიდად არ იყო დაინტერესებული. როგორც ჩანს, მრავალი არასასიამოვნო სურათი ეშლებოდა თვალწინ. აი საფიქრალი! ბოლოს და ბოლოს შევხვდი ერთადერთ ისეთ არსებას, ვინც ამ კომბინაციაში ხიფათის მეტს ვერაფერს ხედავდა, რაც სინამდვილეში არაფერ საშიშროებას არ წარმოადგენდა. უცებ მინდოდა ლამაზი დაპირებებით შემეგულიანებინა.

– მეგობრობთ ვინმე ქალიშვილთან? – ვკითხე უეცრად.

– შეგიძლიათ შეირთოთ და ორივენი მდიდარი ბურჟუაზიებით იცხოვრობთ.

მან რაღაც გაურკვეველი ქესტი გააკეთა და თავი ნაღველი ანად გააქნია.

მე ვაქებობდი:

– თუმცა ამიერიდან შეგიძლიათ შეირთოთ ის, ვინც მოგესურვებათ. ისიც კი, თუ ვინმე არსებობს ისეთი, რომ მიუწვდომლად გეჩვენებათ...

ყურები ცქვიტა. პირველად დავინახე მის თვალებში როგორ იელვა ახალგაზრდულმა ნაპერწკალმა.

– ნუთუ შემეძლება მადმუაზელ ბრუჟერი შევირთო?

– მადმუაზელ ბრუჟერი ვინ არის?

– ეჰ, ვიხუმრე. ის ხომ მთავარი გამყიდველია ღრემას

მალაზიაში. რომ იცოდეთ, რა დიდებული ქალია! ამაყია, ზედაც არ მიყურებს, თითქოს არც ვარსებობდე... რა ქალია! რა ქალი!..

დავარწმუნე, საკმარისია ამ ქონების მხოლოდ მეოცედი ნაწილიც კი, და პარიზის რომელი „პირველი“ გამყიდველიც არ უნდა იყოს, შეგიძლია შეერთო-მეთქი.

– მადმუაზელ ბურჟერი! – გაიმეორა მან, შემდეგ მხრები აიჩეჩა და დასძინა: – არა, რასა ბრძანებთ!

გულისტკივილი არ მინელდებოდა. ოფიციალგი თითოთ მოვიხმე. რობერმა უცებ გასაოცარი გულუხვობა გამოიჩინა.

– არა, როგორ გეკადრებათ, მე თვითონ გადავიხდი!

ფული სიამოვნებით ისევ ჯიბეში ჩავიდე. ორივენი წამოვდექით. მუსიკოსები ინსტრუმენტებს უკვე ბუდეებში ალაგებდნენ. ელნათურების გირლიანდები ჩაქრა. ახლა რობერს აღარ ეშინოდა, რომ ჩემთან დაინახავდნენ.

– გაგაცილებთ. – შემომთავაზა.

გული ისევ მტკიოდა; რობერს ვთხოვე ნელი ნაბიჯით ევლო. ვუთხარი, აღტაცებული ვარ, რომ არა ჩქარობ ჩვენი გეგმების განხორციელებას-მეთქი.

– მაგრამ, თუ ამალამ მოვკვდები, დიდი სიმდიდრე დაგეკარგებათ. – შევნიშნე.

ოღნავ აიჩეჩა მხრები. სახეზე სრული გულგრილობა ეხატებოდა. ვგონებ ამ ყმაწვილ კაცს ცხოვრება ავეუფორიაქე. სიმაღლით თითქმის ჩემი სწორი იქნებოდა. ოღესმე გამოუშუშავდებოდა კი ბატონკაცური თვისებები? მეტად საბრალო გარეგნობისა იყო ეს ნოქარი, ჩემი შვილი და მემკვიდრე. ვცადე, უფრო გულთბილად გვესაუბრა. ამიგომ დავუწყე დარწმუნება სინდისი მქენჯნის, რომ დედაშენის ანაბარად დაგტოვე-მეთქი. ეტყობოდა გაუკვირდა. მისი ამრით, „ძალიან წესიერად“ ვიქცეოდი, რადგან საარსებო ფულს რეგულარულად ვუგზავნიდი. „ბევრი ამას არ გაა-

კეთებდაო,“ და სასტიკი სიტყვებით დაამთავრა. „თქვენ პირველი ხომ არ იყავით მისთვის!“

როგორც ეტყობა. შეუბრალებლად სჯიდა თავის დედას. ჩემი ბინის კარებთან რომ მივედი, უცებ თქვა:

– იქნებ უმჯობესი ყოფილიყო სიფრთხილის გულისათვის ჩემი ხელობა გამომეცვალა? ისეთ საქმეს მოვეკიდები, რომ ბირჟაზე ყოფნა მიხდებოდეს... მაშინ ვერავინ მომედავება საიდანა მაქვს სიმდიდრე...

– გაფრთხილებთ, ეს არ ჩაიდინოთ. – ვუთხარი. – დაიწყებთ თამაშს და მაშინვე ყველაფერს დაკარგავთ.

ჩაფიქრებულმა ფილაქანს დახედა.

– მხოლოდ საშემოსავლო გადასახადის გულისათვის ვიფიქრე ეს. იქნებ ინსპექტორმა დაიწყოს გამოძიება.

– რატომ არ გესმით, რომ სეიფში შენახული ნაღდი ფული ისეთი სიმდიდრეა, რომლის გახსნის უფლება მთელ ქვეყანაზე თქვენს მეტს არავის აქვს.

– რა თქმა უნდა, მაგრამ მაინც... გაწამებულმა კარიცხვირწინ მივუკეცე.

თ ა ვ ი მ ე თ ხ უ თ მ ე ტ ე

კ ა ლ ე ზ ი

სარკმელს, საიდანაც ძილბურანში მყოფ გორაკებს გავცქერი, ბუბი ეხეთქება. ქარი კვნესით ერეკება ღრუბლებს, მათი აჩრდილები ველზე დაფარფატებენ. ირგვლივ გამეფებული სამარისებური სიჩუმე ჭექა-ქუხილის დასაწყისის ნიშანია... „ვენახებს შეეშინდათ“. თქვა ჩვენმა მარიმ ოცდაათი წლის წინ, ამგვარი მაფხულის ნაღვლიან ღღეს. ხელახლა გადავშალე რვეული. აი, როგორი ნაწერი მაქვს ახლა. თვალებთან მიმაქვს რვეული და ვათვალიერებ საჩქაროდ დაწერილ ასოებს, სტრიქონების ქვეშ ფრჩხილით ხამგასმულ ადგილებს. აუცილებლად ბოლომდე ჩავიყვან

ამ ამბავს. მინდა, ყველაფერი ვთქვა. ახლა უკვე ვიცი, ვისაც მივაკუთვნებ ჩემს აღსარებას. მაგრამ საჭიროა ზოგიერთი ადგილები ამოვიღო, რადგან მკითხველს ნებისყოფა არ ეყოფა მის წასაკითხად. თავადვე არ ძალმიძს ზოგიერთი გვერდი დამშვიდებით წავიკითხო. ხშირად ვჩერდები და სახეზე ხელს ვიფარებ. აი, კაცი, აი, ამღაგვარი ადამიანი ადამიანთა შორის, ეს მე ვარ. შეიძლება გემიზღებით, მაგრამ მაინც – მე ვარსებობ.

ცამეგსა და თოთხმეგ ივლისს შორის ღამით, როდესაც რობერს დავშორდი, ძლივს მივალწიე ჩემს ოთახამდე. რის ვაი-ვაგლახით გავიხადე და ლოგინში ჩავწექი. გულზე თითქოს მძიმე ლოდი მეწვა და მახრჩობდა. მიუხედავად ასეთი შეტევისა, სამწუხაროდ, არ მოვკვდი. სარკმელი ღია იყო. მეხუთე სართულზე რომ ვყოფილიყავი... პირველი სართულიდან რომ გადავვარდე, მაინც არ მოვკვდები. ამ მოსაზრებამ დამაკავა. ძლივს გავიწოდე ხელი იმ აბის ასაღებად, რაც შვებას მაძლევს ხოლმე.

გათენებისას, როგორც იყო, გაიგეს ჩემი ზარის ხმა. ექიმმა ნემსი გამიკეთა. სული მოვითქვი. სრული უმოძრაობა მირჩიეს. მწარე ტკივილების ღროს ჰატარა ბავშვივით მორჩილნი ვხდებით. ამიტომ გაუნძრევლად ვიწექი. უმსგავსი ოთახი მეკავა, აყროლებული, შმორის სუნი იდგა, საძაგელი ავეჯი. თოთხ მეტი ივლისის ღრიანცელსა და გუგუნსაც აღარაფრად ვაგდებდი. ტკივილი მიმიყუჩდა, მე კი მეგს არაფერს ვნატრობდი. რობერი მხოლოდ ერთ საღამოს მოვიდა, მეტი აღარ გამოჩენილა. დედამისი კი სამსახურიდან გამოსვლის შემდეგ, ყოველთვის მაკითხავდა და ორი საათი რჩებოდა. იგი მემსახურებოდა, მიკეთებდა საქმეს, მოჰქონდა მოკითხვამდე გამოგზავნილი წერილები (ჩემი ოჯახიდან არც ერთი წერილი არ იყო). მე არა ვჩიოდი, ძალიან მშვიდად მეჭირა თავი და ყველა გამოწერილ

წამლებს ვსვამდი. როდესაც ჩვენს გეგმაზე ღაუჭუჭყე საუბარი, სიგყვა ბანზე ამიგლო. – არაფერი საჩქარო არ არისო. ამოვიოხრე. „ზოგი ამასაც ჰკითხე!“ ღა გულზე ხელი ღავიდე.

– ღეღაჩემს თქვენზე ძლიერი შეგევები ჰქონღა, მაგრამ ოთხმოდც წლამღე იცოდხღა.

ერთ ღიღას კარგად გავხღდი. ღიღი ხანიღ, ასე აღარ ვყოფიღვარ. ძლიერ ვიშიმშიღე, რადგან კერძები, რაც ამ სახლში ჩემთვის მოჰქონღათ, მღარე ღა უვარგისი იყო. ამრად მომივიღღა სასაუზმოდ ჰაგარა რესტორანში წავესულიყავი სენ ჟერმენის ბულვართან. მომწონღა იქაური საჭმეღები. თანაც უფრო ნაკლებ გეფცქენიღენ პარიზის სხვა რესტორნებთან შეღარებით, საღაც ჩვეულებრივ ღავღიოღი ღა მაგიღასთან მჯღარს შიში მიგანღა, ბევრს გადამახღევიღებენ-მეთქი.

გაქსმა რენის ქუჩის კუთხემღე მიმიყვანა. თავი რომ შემემოწმებინა, რამღენიმე ნაბიჯი გადავღგი. ყვეღაფერი კარგად მიღიოღღა. შუა ღღე მოგანებული იყო. გადავწყვიტე. კაფე „ღე მაგოში“ შევსულიყავი ღა ერთი ჭიქა ვიში ღამეღღა. ღარბაზში რბილ ღივანზე მოვიკაღათე ღა ბულვარს ღაბნეულად ღავუჭყე ცქერა.

უეცრად, თითქოს გულში რადაცამ წამკრა. კაფეს გერასაზე, რომელსაც ჩემგან მხოლოდ შუშის კეღელი ჰყოფღა, ღავინახე ნაცნობი, ვიწრო მხრები, თავზე შეთხეღებული ქოჩორი, კეფასთან გათეთრებული თმები ღა სწორედ ჩამოთღიღი ყურები... გუბერი იქ იმყოფებოღღა, თავისი ბეცი თვალებით კითხუღობღა ჟურნალს ღა ცხვირი თითქმის ზეღ ჰქონღღა ღაბჯენიღი. როგორც ჩანღღა, ვერ ღამინახა შემოსვღისას. ავადმყოფი გული, ესოღენ ძლიერ რომ მიცემღღა, თანღათან ღამიმშვიღღა. სასტიკმა სიხარულმა შემიპყრო. მე ვუთვალთვალეღდი, მან კი არ იცოღღა ჩემი იქ ყოფნა.

საოცარია! ასე მეგონა, გუბერი მხოლოდ სხვა, დიდი ბულვარების კაფეების გერასებზე შეიძლებოდა ყოფილიყო. რა საქმე ჰქონდა ამ კვარგალში? რა თქმა უნდა, გარკვეული მიზნით იქნებოდა მოსული. გადავწყვიტე მომეცადა. ვიშის ფული წინასწარ გადავიხადე, რომ საჭიროების შემთხვევაში მაშინვე წამოვმდგარიყავი. იგი წარამარა საათს დასცქეროდა, ეგყობოდა, ვიღაცას ელოდა. დარწმუნებული ვიყავი, მივხვდი, ვინ იქნებოდა ისიც, ვინც ახლა მაგიდებს შორის გასრიალდებოდა და გუბერთან მივიდოდა. იმედი გამიცრუვდა, როდესაც გაქსიდან ქენევიევას ქმარი გადმოვიდა. ქენევიევას ქმარს ჭილის ქუდი გვერდზე მოეგდო. ცოლისაგან მოშორებით ეს ორმოცი წლის დაბალი, მსუქანი კაცი თითქოს სრულიად შეცვლილიყო. ძლიერ ღია ფერის კოსტიუმი და ბაცი ყვითელი ფეხსაცმელი ეცვა. ჩემი სიძის პროვინციული პეწენიკობა მკვეთრად ეწინააღმდეგებოდა გუბერის სადა, ელეგანტურ ჩაცმულობას, რომელიც იმას სიგყვებით, „ნამდვილ ფონდოდექივით იცვამდა“.

– ალფრედმა ქუდი მოიხადა და ლაპლაპა შუბლიდან ოფლი მოიწმინდა. შემდეგ მორთმეული ერთი ჭიქა ანისელი გადაჰკრა სულმოუთქმელად. უკვე ფეხზე წამომდგარი მისი ცოლისძმა საათს დასცქეროდა. მათ ასადევნებლად მოვემზადე. უეჭველად გაქსში ჩასხდებოდნენ. ვეცდები, მეც გაქსი ვიქირაო და უკან გავყვე. ძნელი საქმე იქნება, მაგრამ ისიც კარგია, რომ ისინი დავინახე. ახლა მხოლოდ ისღა რჩება, გავიგო, რისთვის ჩამოსულან პარიზში. მოვიცადე, ვიღრე ქვაფენილზე გავილოდნენ. მანქანა არ უქირავებიათ, ფეხით დაჰყვნენ მოედანს. საუბრით მიდიოდნენ სენკერმენ-დე-პრესკენ. ჰოი, საოცრებავ! ჰოი, სიხარულო! ორივენი ეკლესიაში შევიდნენ!

ეჭვი შემეპარა, პოლიციელს, რომელიც დაინახავდა, რომ ქურდი ხაფანგში გაება, განეცადა ის სიამოვნება, რასაც ახლა

მე განვიცდიდი. მღელვარებისაგან სულიც კი შემეხუთა. ცოცხალი ხანს შევჩერდი. შეიძლება მობრუნებულიყვნენ. თუ ჩემი შვილი ბეცი იყო, სამაგიეროდ სიძეს კარგად უჭრიდა თვალი. თავს ძალა დავაგებე, რომ ცოცხალი ხანს ქვაფენილზე გავჩერებულიყავი, შემდეგ მეც ეკლესიაში შევედი.

შუალღე გადასული იყო. ფრთხილად მივაბიჯებდი ეკლესიის თითქმის დაცარიელებულ ეკვდერში. მალე დავრწმუნდი, ისინი, ვისაც ვეძებდი იქ არ იყვნენ. ეჭვი შემეპარა ვაითუ დამინახეს და ჩემი გზის ასაბნეველ გვერდითი კარებიდან გაიპარნენ-მეთქი. უკანვე მივბრუნდი და გადავწყვიტე ეკვდერის მარჯვენა მხრიდან შემოვლა, თან ეკლესიის უმარმამარ სვეტებს ვეფარებოდი. უეცრად ყველაზე ჩაბნელებულ ადგილას, შეღრმავებულ ნიშაში შევნიშნე სკამზე ისხდნენ, შუაში მორჩილად მხრებში მოხრილი მესამე პირი ჩაესვათ, რომლის გამოჩენამ სრულიადაც არ გამაკვირვა, რადგან ამ რამდენიმე წუთის წინ ვფიქრობდი, ეს საბრალო მაგლი რობერი ჩემს კანონიერ შვილთან მიცოცდებოდა. ვგრძნობდი ამ ღალატს, მაგრამ დაქანცულობისა და მოღუნებულობის გამო არ მინდოდა მეფიქრა, რომ ამ არარაობას, ამ მონას იოგისოდენა სიმხნევეც კი არ გააჩნდა; დედამისს კი ვერ დაუვიწყებია წარსული, როცა მართლმსაჯულების შიში იგემა. რა თქმა უნდა, ის ურჩევდა თავის შვილს ჩემს ოჯახს დაკავშირებოდა, და ეს საიდუმლო, რაც შეიძლება, ძვირად გაეყიდა.

მივჩერებოდი ორ მსხვილ ბურჯუას შუა ჩამჯდარ სულელი რობერის გრძელ კისერს. ერთი მათგანი – ალფრედი კეთილ კაცად წოდებული (მხოლოდ თავის უშუალო გამორჩენაზე ფიქრობს, საკუთარი ცხვირის იქით ვერაფერს ხედავს, ეს კი მისთვის სახეიროა), მეორე ჩემი ძვირფასი ვაჟი – შორსმჭვრეტელობით შემკული, ბასრი ეშვებით შეიარ-

აღებული გუბერი. ხალხში უხეში და ბრძანების მოყვარულია (ეს თვისება ჩემგან დაჰყვა). რობერი მასთან სრულიად უმწეო აღმოჩნდება. სვეგს ამოფარებული ვადევნებდი თვალყურს, როგორც ხანდახან უცქერიან თობობასა და ბუმს, და წინასწარვე გადაწყვეტილი აქვთ, რომ ორივე გასრისონ. რობერი უფრო დაბლა სწევდა თავს. ალბათ მან პირველად განაცხადა „შუაბე გავიყოთ.“ ეგონა, ძალა მის მხარეზე იყო. მაგრამ ისე დაიჭირა თავი, მაშინვე შეაგყვეს, რა სულელთანაც ჰქონდათ საქმე. პირობებს თვითონ ვეღარ შესთავაზებდა. მხოლოდ მე, ამ უხილავი ბრძოლის მოწმემ ვიცოდი რაოდენ უსარგებლო და უნაყოფო იყო ეს ბრძოლა. თავი ყოველს-შემძლე ღმერთი მეგონა და მზად ვიყავი ხელის მძლავრი მოსმით გამენადგურებინა ეს უსუსური ჭია-ღუები, ფეხქვეშ გამეთელა ამ ასპიგთა ბუდე.

გუნებაში მეცინებოდა. ათი წუთიც არ გასულა და რობერი კრინგსაც ვეღარა სძრავდა. გუბერი ბევრს ლაპარაკობდა, აშკარად განკარგულებებს იძლეოდა; რობერი კი თანხმობის ნიშნად მორჩილად უქნევდა თავს და ისე მოიხარა, ზურგი მთლად მრგვლად ამოებერა. ალფრედი ჭილის სკამზე გართხმულიყო, თითქოს სავარძელში იჯდა, ფეხი ფეხზე გადაედო, თავი გადაეწია. კარგად ვხედავდი მის შავ-ყვითელ, მსუქან, გაბრწყინებულ სახეზე მოზრდილ შავ წვერს.

ბოლოს წამოდგნენ. შეუმჩნევლად ავედევნე. ნელი ნაბიჯით მიდიოდნენ. ორ ქანდარმს შუა ბორკილდადებულ დამნაშავესავით თავჩაქინდრული მიყვებოდა რობერი. უკან შემოწყობილ ღიდრონ, წითელ ხელებში ძველი, ნაცრისფერი თექის ქუდი ეჭირა. მეგონა, ახლა აღარაფერი გამაოცებდა, მაგრამ შევცდი. როლესაც ალფრედი და რობერი კარებში გადიოდნენ გუბერმა აიაზმის საპკურებელში ჩაყო ხელი, საკურთხეველისაკენ მიბრუნდა და პირჯვარი გადაიწერა.

აღარაფერი მაჩქარებდა. შემეძლო სრულიად დამშვიდე-

ბული ვყოფილიყავი. რა საჭირო იყო მათ გავყოლოდი? უკვე ვიცოდი, რომ ამ საღამოს ან ხვალ დილას მოვიდოდა რობერი და დამაჩქარებდა განვახორციელოთ თქვენი მრახვებიო. როგორ შევხვდე? მოსაფიქრებელი ღრო ჯერ კიდევ მაქვს. რადგან დაქანცულობა ვიგრძენი, სკამზე ჩამოვჯექი. ამ წუთში ყველაფერზე მეტად გუბერის ღვთისმოსაობა მაღელვებდა. ვიღაც უბრალოდ ჩაცმულმა ახალგაზრდა ქალიშვილმა გვერდით ქულების ყუთი დაიღო და ჩემს წინ დაიჩოქა. კარგად ვხედავდი მის პროფილსა და ოღნავ დახრილ კისერს. მისი თვალები იმავე პაგარა, შორეულ კარებს მისჩერებოდნენ, სადაც ამ წუთში გუბერმა გულმოდგინედ გადაიწერა პირჯვარი და ამით თავის ოჯახის წინაშე ვალი მოიხადა. გაუნძრევლად მდგარი ქალიშვილი თითქოს ოღნავ იღიმებოდა. ეკლესიაში ორი სემინარისტი შემოვიდა. ერთი მათგანი მაღალი და გამხდარი აბაგ არდუენს მაგონებდა. მეორე პაგარა ტანისა იყო, ბავშვური სახე ჰქონდა. მათ ერთმანეთის გვერდით დაიჩოქეს და გაუნძრევლად გაჩერდნენ. მივაჩერდი იმავე წერტილს, რასაც ისინი უყურებდნენ. მინდოდა დამე ნახა ნეტავი რა იყო იქ. „საერთოდ, – გავიფიქრე, – მღუმარებისა, სიგრილისა, საკმელის სურნელებისა და ნესტიანი ქვების გარდა არაფერია.“

ახალგაზრდა ქალმა კვლავ მიიპყრო ჩემი ყურადღება. ახლა თვალები დაეხუჭა. კუბოში მწოლიარე მარის დახუჭული თვალები მომაგონდა. ვგრძნობდი, რომ აქვე, ჩემს გვერდით და ამავე ღროს ჩემგან უსასრულოდ შორს არსებობს სიკეთის ქვეყანა. იმა ხშირად მეტყოდა ხოლმე: „მხოლოდ ცუდს ხედავ, ბოროტებას... ყველგან და ყველას სახით ბოროტება გეხატება...“

იგი მართალი იყო, მაგრამ არც შეიძლებოდა სიმართლედ გველიარებინა.

თ ა ვ ი მ ე თ ე ქ ვ ს მ ე ტ ე

ვსაუზმობდი; თავს ლაღად, თითქმის მხიარულად ვგრძნობდი. დიდი ხანია ასეთი შინაგანი ნეგარება აღარ განმიცდია. თითქოს რობერის ღალატმა კი არ ჩაშალა ჩემი დაწყობილი გეგმები, არამედ უფრო ხელი შეუწყო. ჩემი ხნის ადამიანი, რომლის სიცოცხლეს დიდი ხანია ბეწვზე ჰკიდია, არ უნდა ეძებდეს თავისი ხასიათის ცვლილებების მიზეზს: ისინი განიულნი არიან. მითი პრომეთეზე სიმბოლიურად გამოხატავს იმ აზრს, რომ კაცობრიობის ჭეშუნვა-სევედა ავადმყოფი ღვიძლის მიერაა გამოწვეული. მაგრამ ვის ეყოფა გამბედაობა ასეთი უბრალო ჭეშმარიტება აღიაროს. მე არა მგანჯავდა ტკივილები. გემრიელად შევექცეოდი ცვრიან ნაჭრებს. კმაყოფილი ვიყავი, რომ პირველი თავი საჭმელი იმ დენად ბევრი იყო, მეორე თავი შემეძლო აღარ მეჭამა. გადავწყვიტე, დესერტად ყველი დამეყოლებინა. ნოციერიც იქნებოდა და იაფიც.

როგორ მოვიქცე რობერთან? – ვფიქრობდი. – სხვა გზა უნდა ავირჩიო. მაგრამ ახლა დაღლილი ვარ და ღონე არ შემწევს ყურადღება ამ საკითხებზე შევაჩერო. ან რა საჭიროა გონება ამგვარ გეგმებზე ფიქრით გადავიტვირთო? უკეთესი იქნება ჩემს შთაგონებას მივენლო. ვერ გამბედავ წარმომედგინა ის სიამოვნება, რასაც იმ საცოდავ თავგ რობერთან ჩემი კაგის როლის გათამაშება მომანიჭებდა.

„მას ფიქრადაც არ მოუვა, თუ მისი გამცემლობა დავინახე. შეიძლება ითქვას, რომ მკაცრი ვარ? დიახ, შეიძლება. სხვაზე ნაკლებად არა, ვიდრე ბავშვები, ან ქალები არიან. ისეთივე მკაცრი ვარ, როგორც ყველა – (მე გამახსენდა ახალგაზრდა მკერავი გოგონა სენ-ჟერმენ-დე-პრეს ეკლესიაში რომ ვნახე). როგორც ის, ვინც არაფრად აგდებს უცოდველ კრავს.

დავიქირავე ტაქსი, დავბრუნდი ბრეას ქუჩაზე და ლოგინში ჩავწექი. სტუდენტები, ამ სახლის ძირითადი მცხოვრებნი, არღაღეგებზე ყველა თავის სახლში წავიდა. მეგისმეგად მშვიდად და წყნარად ვისვენებდი. თუმცა ეს მინიან კარებზე ჭუჭყიან ფარდაჩამოფარებული ოთახი ყოველგვარ მყუდროებას მოკლებული იყო. ჰაინრიხ II-ის დროინდელი სტილის საწოლიდან აცვენილი ჩუქურთმები მზრუნველობით ჩაელაგებინათ ბუხარზე მდგარ ბრინჯაოს კალათაში. შპალიერებს ქონიანი ლაქები ესვა. ღია ფანჯრისა და მიუხედავად ჰაერში ღამის გუმბურიდან გამოსული მძიმე სუნი გრიალებს, თუმცა წითელი მარმარილოთია მოპირკეთებული. მაგიდას მდოგვისფერი ხალიჩა-სუფრა აფარია. საინტერესო მოწყობილობაა – სიმახინჯისა და მდაბიო ადამიანთა გემოვნების ნიმუში.

კაბის შრიალმა გამომალვიდა. რობერის დედა ჩემს სას თუმალთან იღვა და, უპირველეს ყოვლისა, მისი ღიმილი დავინახე. გამცემლობის შესახებ სულაც რომ არაფერი მცოდნოდა, ამ დედაკაცის პირმოთნე გამომეცყველება ამას მაინც მაფიქრებინებდა. მეგისმეგი ლაციცი ხომ ღალატის უტყუარი ნიშანია. მეც ვუღიმი და ვარწმუნებდი, თავს უკეთ ვგრძნობ-მეთქი. ოცი წლის წინ მას ასეთი სქელი ცხვირი არა ჰქონდა. დიდ პირს მშვენიერი კბილები უმკობდა. ახლა კი, პირს რომ ალებს და იცინის, ჩასმული კბილები მოუჩანს. ეგყობა, სწრაფად მოდიოდა და მძაფრი სუნი, რასაც თავად ავრცელებდა, წითელი მარმარილოს გუმბურიდან გამოსულ სუნს ებრძოდა. ვთხოვე ფანჯარა სულ მოეღო. თხოვნა შემისრულა, შემდეგ მოვიდა ჩემთან და კიდევ მაჩუქა ღიმილი. ბოლოს მაუწყა, რაკი კარგად ყოფილხართ, რობერი თქვენს განკარგულებაში იქნება, რომ „საქმეები“ მოაგვაროთო. ხვალ, შაბათს თორმეტი საათიდან გან-

თავისუფლდება. მე მოვაგონე, შაბათობით შუადღის შემდეგ ბანკები აღარ მუშაობენ-მეთქი. მან მიპასუხა – მაშინ, რობერი ორშაბათს დილიდანვე დაეთხოვება, რა თქმა უნდა, უარს არ ეგყვიან, თუმცა ახლა შეუძლია ანგარიში აღარ გაუწიოს პაგრონებსო.

ძალიან გაუკვირდა, როდესაც ვუთხარი: – ჯერჯერობით რობერი ნუ მიაგოვებს სამსახურს, რამდენიმე კვირა კიდევ მოიცადოს-მეთქი. გამომშვიდობებისას გამაფრთხილა, ხვალ შეიღს თან მოვყვებით. მე ვთხოვე, რობერი მარტო მოსულიყო. ავუხსენი, რომ მასთან საუბარი და უფრო ახლოს გაცნობა მინდოდა... საბრალო ტუტრუცანამ ვერ დაფარა თავისი მღელვარება. ამკარად ეშინოდა, შეიღს თავი არ გაეცა. ეგყობოდა, მან დაარწმუნა რობერი, ჩემს შვილებს დაკავშირებოდა. მე საკმაოდ კარგად ვიცნობ იმ დონდლოს, მხდალს, ყველაფრისა რომ ეშინია. წარმოდგენილი მაქვს, რა საგონე ბელში ჩააგდებდა ამგვარი ზრახვები.

მეორე დღეს არამზადა მოვიდა თუ არა, ერთი შეხედვისთანავე შევნიშნე, რომ მის მდგომარეობას ჩემი მოლოდინისათვის გადაეჭარბებინა. ჩაწითლებული ქუთუთოები უძილობის ნიშანი იყო. თვალებში ვერ მიყურებდა, პირს მარიღებდა. დავსვი და ვუთხარი, რომ მისი ამგვარი ავადმყოფური შესახედაობით ძლიერ შეწუხებული ვიყავი. ერთი სიგყვით, ერთობ სინამე და ალერსიანობა გამოვიჩინე მის მიმართ. ვექილის მჭევრმეტყველებით დავუწყე ბედნიერების აღწერა, რაც მომავალში ელოდა. სენ-ჟერმენში შენს სახელზე ვიყიდი ათი ჰექტარი ფართობის პარკს და სახლს. მთელ ბინას ძველებური ავეჯით მოვაწყობინებ.. პარკში თევზებისთვის ცბა იქნება, ეზოში ოთხი მანქანის გასაჩერებელი გარაჟი.

ათასნაირ მომჯადოებელ რამეებს ვიგონებდი და მხაგ

ვრულად ვუწერდი. როდესაც მანქანაზე დავუწყე ლაპარაკი და ყველაზე საუკეთესო მარკის ამერიკული მანქანა შევთავაზებ, შევნიშნე, სასტიკად შეწუხდა. როგორც ეგყობოდა, დაპირებული უნდა ყოფილიყო, რომ ჩემს სიცოცხლეში კაპიკს არ მიიღებდა ჩემგან.

– აღარაფერი შეგაწუხებთ, – დავუმაგე - ნასყიდობის ქალაქს ხელს თქვენ მოაწერთ. ორშაბათს ფასიან ქალაქებს გადმოგცემთ, რის მეოხებითაც უმრუნველყოფილი იქნებით ასიათასი ფრანკი წლიური შემოსავლით. ამდაგვარად, შეგიძლიათ დამშვიდებით იცხოვროთ უკეთესის მოლოდინში. ჩემი ქონების ყველაზე დიდი ნაწილი ამსტერდამში მაქვს. მომავალ კვირას ორივენი იქ წავალთ და საჭირო თადარიგს შევუდგებით. რა დაგემართათ, რობერ?

– არა ბაგონო, არა, ვიდრე ცოცხალი ხართ... არაფრის ამღები არა ვარ. მე ეს მაწუხებს... არ მინდა გაფიცქვანათ. გთხოვთ, ნუ მაიძულებთ, ცუდად მოქმედებს ჩემზე.

მარცხენა ხელით კარადას მიყრდნობოდა. მარჯვენა ხელის თითებზე ფრჩხილებს იღრღნიდა. დაქინებით მივაჩერდი, ამ გამოხედვისა სასამართლოში არა მარტო ჩემს მოწინააღმდეგე ვეჭილებს ეშინოდათ, არამედ მათი დაცვის ქვეშ მყოფ, პასუხისგებაში მიცემულ პიროვნებებსაც ასე ვუცქერდი ხოლმე, ვიდრე ჟანდარმის ხელებზე გულშეწუებული არ დაეცემოდა.

სინამდვილეში რობერის მაღლობელი ვიყავი. ახლა თავს თავისუფლად ვგრძნობდი. განა საშინელება არ იქნებოდა, ჩემი სიცოცხლის უკანასკნელი დღეები ამ მხალის მაგლის გვერდით გამეგარებინა! გადავწყვიტე, ისე გადამეგლო, ვნება არ მიმეყენებინა. მაგრამ მინდოდა ცოცხალი ხანს კიდევ მეცინა მასზე.

– ერთობ კეთილი გრძნობების პაგრონი ყოფილხართ, რობერ კარგია, რომ გინდათ ჩემს სიკვდილს მოუცადოთ,

მაგრამ ვერ მივიღებ ასეთ მსხვერპლს. ორშაბათს მიიღებთ, რასაც შეგპირდით, ხოლო კვირის ბოლოს ჩემი ქონების უდიდეს ნაწილს თქვენს სახელზე გადმოვიგან (უარის ნიშნად ხელი გაიქნია). ეს რას ნიშნავს? ან მიიღეთ, ან არადა, ყველაფერს ჯვარი დავუსვით. – ცივად დავძინე.

ვერ ბელავდა თვალებში შემოხედვას და მოხოვა, მოსაფიქრებლად რამდენიმე დღე მიმეცა. უნდოდა, დრო მოეგო, მიეწერა ბორღოში მითითების მისაღებად. საცოდავი ტუტუცი!

– პირდაპირ მაოცებთ, რობერ! გეუბნებით, მართლა მაოცებთ!.. ერთობ უცნაურად იქცევით.

მინდოდა ჩემი გამოსხედვა შემერბილებინა, მაგრამ ამის გაკეთება შეუძლებელია, რადგან ჩემი მშვერა ჩემს ხასიათზე უფრო მკაცრია. რობერმა ძლივს გასაგონად წაილულლუდა:

– რატომ მიცქერით ასე?

– რატომ გიცქერით ასე? – ვკითხე და უნებურად ლაპარაკი გამოვაჯავრე. – მერედა რატომ ვერ უძლებ ჩემს ამ გამოსხედვას?

ისინი, ვინც ყველას უყვარს, რაღაც ანგარიშშიუცემლად, ინსტინქტურად ისეთ სიცივეებს ლაპარაკობენ, რითაც ყველას გულს ინადირებენ. მე კი იმდენად მივეჩვიე მხოლოდ სიძულვილი და შიში გამოვიწვიო, რომ ჩემი თვალებიც, წარბებიც და სიცილიც ზოგჯერ ჩემი სურვილის წინააღმდეგაც კი მორჩილად გამოხატავენ ჩემს მრისხანე ხასიათს. ახლაც მინდოდა უფრო რბილი გამოსხედვა მქონოდა, რომ ის უბედური ყმაწვილი ისე არ გაწამებულიყო, ჩემი ყოველი გაცინება საშინელების მომასწავებლად ეჩვენებოდა. როგორც უეცრად ესვრიან ხოლმე ნადირს, ისე უეცრად ვკითხე:

– რამდენი შემოგაძლიეს?

მინდოდა თუ არა, არ ვიცი, მაგრამ ამ „შენობით“ მიმართვაში გამოხატული იყო უფრო მეტი მიზნი, ვიდრე ლმობიერი ღაცინვა.

მან შიშითა და მოწიწებით წაიბუგბუგა: – „ვინ?“

– ვინ და, იმ ორმა ბაგონმა: სქელმა და გამხდარმა... დიახ, სქელმა და გამხდარმა.

ახლა უკვე მინდოდა ეს თამაში მალე დამემთავრებინა. ამ სცენის გაჭიანურება შემემბარა ისევე, როგორც აღამიანს შეემბარება ყურბელა, ვიდრე ფეხით გასრესავს..

– დამშვიდდით,– ვუთხარი ბოლოს. – მიჰაგებია.

– ჩემი ბრალი არ არის. მე არ მინდოდა... ეს..

ტუჩებზე ხელი მივაფარე. ჩემთვის აუტანელი იყო მომესმინა, ყველაფერს როგორ დააბრალებდა თავის დედას.

– ჩუ... ნურავის დაასახელებთ... მითხარით, რამდენი შემოგთავაზეს, მილიონი? ხუთასი ათასი? ნაკლები? შეუძლებელია! სამასი ათასი? ორასი?

ძლიერ საბრალო შეხედულება ჰქონდა. მხოლოდ თავს აქნევდა.

– არა. შემპირდნენ რენგით გადამიხადონ. – ძლივს გასაგონად თქვა მან. – სწორედ რენგამ მოგვხიბლა, ჩვენთვის ეს უფრო საიმედოა. წელიწადში თორმეტი ათასი ფრანკი.

– დღეიდან?

– არა მემკვიდრეობის მიღების შემდეგ. ისინი ხომ ვერ გამოიცნობდნენ, რომ თქვენ ახლავე გინდათ ქონების ჩემს სახელზე დამტკიცება. გვიანდაა... შეეძლოთ პასუხისგებაში მიეცათ ჩემი თავი... თუ გავბედავდი და დავუშალავდი... ოჰ, რა ტუტუცი ვარ! აკი დავისაჯე კიდეც...

ჩემს საწოლზე ჩამომჯდარი გიროდა. იმ წუთში მეტად მახინჯი ჩანდა. სისხლით გაბერილი ვეებერთელა ცალი ხელი უღონოდ ეკიდა ძირს.

– მე ხომ მაინც თქვენი შვილი ვარ, – ქვითქვითებდა საცოდავი, – ნუ მიმაგოვებთ.

გლანქი მოძრაობით სცადა კისერზე მომხვეოდა. მე მსუბუქად მოვიცილე თავიდან. შემდეგ ფანჯარასთან მივედი და ბურგშექცეულმა დაუწყო ლაპარაკი:

– პირველი აგვისტოდან ყოველთვიურად ათას ხუთას ფრანკს მიიღებთ. დაუყოვნებლივ გავცემ განკარგულებას, ეს რენგა მთელი სიცოცხლის მანძილზე გეძლეოდეთ. თუ რაიმე შემთხვევა მოხდა, ეს რენგა დელათქვენს გადაერიცხება. ჩემმა ოჯახმა, რა თქმა უნდა, არაფერი არ უნდა იცოდეს იმის შესახებ, რომ შევიტყვე სენ-ჟერმენ-დე-პრეს ეკლესიაში მომხდარი შეთქმულების შესახებ. (იგი შეკრთა ამ სიტყვების გაგონებაზე.) გელმეგად მიმაჩნია გაგაფრთხილოთ, რომ საკმარისია ოდნავ რაიმე დაგცდეთ და ყველაფერი დაგეკარგებათ. თუ გინდათ დანაშაული გაპატიოთ, გამაგებინეთ ის ხრიკები, რასაც ისინი ჩემს წინააღმდეგ განიზრახავენ.

ახლა მან იცოდა, რომ ვერაფერს გამომაპარებდნენ. ისიც შეიგნო, ღალატი რაოდენ ძვირად დაუჯდებოდა. მე მივახვედრე, ამიერიდან არც მისი და არც დედამისის ნახვა აღარ მსურდა. წერილები კი შეგიძლიათ იმავე საფოსტო განყოფილების მისამართით გამომიგზავნოთ ხოლმე მოკითხვამდე.

– როდის მიდიან პარიზიდან თქვენი თანამონაწილენი?

მან დამარწმუნა, გუშინ საღამოსვე წავიდნენო. შევაწყვეტინე ჭარბად წარმოთქმული სიტყვები მაღლიერების გრძნობებზე და მთელი რიგი დაპირებების შესახებ. უღაოდ შეძრწუნებული იყო. რაღაც ფანტასტურმა ღვთაებამ, რომლის ბრახვებიც მიუწვდომელია, ღვთაებამ, ვინც მან გასცა, იგი აღამაღლა, შემდეგ უფსკრულში ჩააგდო და მერე უკანვე ამოიყვანა. გული ეყინებოდა... მან თვალები დახუჭა, ყვე-

ლაფერს მორჩილად დაჰყვა... წელში ორად მოხრილმა, ყურებჩამოყრილმა ძალღივით წაიღო ჩემი ნასროლი ძვალი. უცებ გონს მოვიდა და იკითხა, ვისი საშუალებით მიიღებდა დაპირებულ რენგას.

– მიიღებთ რენგას. – ცივად ვუთხარი. – მე ყოველთვის ჩემი სიგყვის პაგრონი ვარ. დანარჩენი თქვენ არ გეხებათ.

ცალი ხელი კარის სახელურზე ედო, ისე მითხრა:

– უკეთესი იქნებოდა, რაიმე დარბაისელი საზოგადოების საშუალებით... მაგალითად, როგორცაა დამზღვევის პოლისი, ან მუდმივი რენგა... რაიმე ამგვარი... ასე უფრო დამშვიდებული ვიქნები და აღარ ვინერვიულებ...

გავაღე კარი, რომელიც უკვე ნახევრად მოეღო, ხელი ვკარი და ღერეფანში გავაგდე.

თ ა ვ ი მ ე ჩ ვ ი ლ მ ე ტ ე

ბუხარს მივეყრდენი და ანგარიშმიუცემლად დავუწყე პაგარა კალათაში ჩაწყობილ ხის პრიალა ნაჭრებს თვალიერება.

მრავალი წლის განმავლობაში ვოცნებობდი ჩემს ამ უცნობ ვაჟიშვილზე. მთელი ჩემი უბადრუკი ცხოვრების მანძილზე მისი არსებობის შეგრძნება ყოველთვის მათბობდა. მაშ სადღაც მყავს ჩემი ნაშიერი, და ვიპოვი, თუ მოვინდომებ. შეიძლება ჩემი ცხოვრების ნუგეშიც კი შეიქნეს. ძალიან ხელმოკლედ ცხოვრობს, მაგრამ ეს უფრო მახსლოვებს მასთან. საამო იყო იმის ფიქრი, რომ იგი არაფერში არ ემგვანება ჩემს კანონიერ შვილს. გონების თვალთ წარმოდგენილი მყავდა უბრალო, სადა და სიყვარულის გრძნობებით აღსავსე პიროვნებად, როგორც ხშირად გვხვდებიან ხალხში. საერთოდ, იგი ჩემი უკანასკნელი იმედი იყო. ვიცოდი, თუ არ გამიმართლებდა იმედს, ისღა

დამრჩენოდა, ორად მოკრუნჩხულს პირი კედლისკენ მექნა. მეგონა, ორმოცი წლის განმავლობაში შევეჩვიე სიძულვილს, მე ვძულდი და მეც მძულდნენ. თუმცა სხვების მსგავსად მეც გულში ველაციცებოდი ტკბილ იმედებს, და რამდენადაც შემეძლო, ვიგყუებდი თავს, სანამ საშუალება მქონდა ვისწრაფვოდი დამეოკებინა სულიერი შიმშილი. ახლა ყველაფერი გათავდა.

რადგან შვილებს ჩემს მიმართ ბოროტება ეწადათ, ყველანაირად ვცდილობდი მათთვის ჩემი მემკვიდრეობა არ დამეგოვებინა. საუბედუროდ, ახლა ვეღარ ვისიამოვნებ იმ სამარცხვინო გეგმებით და მრავალნაირი ხრიკებით, რასაც მათ წინააღმდეგ ვიმუშავებდი. რობერმა მათ სწორი გზა დაანახვა. ისინი ბოლოს იმ სეიფებსაც მიაღწევენ, რომლებიც ჩემს სახელზე არაა გაფორმებული. სხვა რამე მოვიგონო! ოჰ, ნეტავ კიდევ ვიცოცხლო, რომ ეს ფული როგორმე დავაბნო! მოკვდებოდი და მათ არაფერს დავუტოვებდი, ისე გავუხდიდი საქმეს, ჩემი დასაფლავების საშუალებაც არა ჰქონოდათ. მე ხომ მთელი სიცოცხლე კაპიკს კაპიკზე ვადებდი, ზედ დავკანკალებდი, ვყაირათობდი, ვინახავდი და ამით ვტკბებოდი: ახლა ჩემს ასაკში რაღა დროისაა ფულის ხარჯვის სწავლა? სხვაც არა იყო რა, შვილები დამიწყებენ თვალყურის ღევნე ბას. ასეთი „უგუნური“ ფლანგვა მხოლოდ საშიშ იარაღად იქცევა, რასაც ისინი ჩემსავე საწინააღმდეგოდ გამოიყენებენ...

აფსუს, რომ ვერ მომიხერხებია და ვერც ვერასოდეს მოვახერხებ ჩემი ქონების განიავებას! ნეტავი შეიძლებოდა ამ ოქროების, ბანკის ბილეთების და პროცენტისანი ქაღალდების გულში ჩახუტება და საფლავში ჩაგანა, რათა ჩემთან ერთად ისინიც დაილუპნენ და მგვრად იქნენ. სხვა არა იყოს რა, იმას მაინც დავამტკიცებ, რომ გყუიან წმინდა მქადაგებლები, რომლებიც ამტკიცებენ, ამქვეყნიური სიამენი თან

არ მიყვებათო. იქნებ უმჯობესია ხელგაშლილ კეთილმოწყალედ გადავიქცე? მაგრამ „კეთილი საქმეები“ უძირო ქვესკნელს ჰგავს, რომელიც ყველაფერს ნთქავს. იქნებ საქველმოქმედო საზოგადოების კანგორებს, ანდა ღარიბების ქომაგ-მონაზვნებს შევწირო ისე, რომ მე არ გამოვიჩნდე. განა არ შეიძლება დავივიწყო მგრები და სხვა ხალხზე გადავიგანო ჩემი ფიქრები? სწორედ ამაშია სიბერის საშინელება, რომ იგი საბოლოო შეჯამებაა ჩვენი განვლილი ცხოვრებისა, სადაც უძღუნნი ვართ შევცვალოთ ერთი ციფრიც კი. ჩემმა სამოცდარვა წელმა დამაბერა ახლობლების სიძულვილში და ასე სიძულვილშივე ამოძივა სულიც. როგორიც ვიყავი, ისეთივე დავრჩები. როგორც კი მინდა გარდავიქმნე. ოჰ, ღმერთო, ღმერთო, რომ არსებობდე!

საღამო ქამს ლოგინის გასასწორებლად მოახლე შემოვიდა და დარაბები არ მიხურა. მე სიბნელეში დავწექი. ქუჩის ხმაური და ფარნების შუქი არ მიშლიდა თვლებას. წარამარა უეცრად ვიღვიძებდი, როგორც მაგარებლის სადგურში შეჩერების დროს იცის ხოლმე, და ისევ ძილი მიჰყოლობდა. თუმცა თავს ცუდად აღარა ვგრძნობდი, მაგრამ მეჩვენებოდა, რომ ისღა დამრჩენოდა, მოთმინებით ვწოლილიყავი, სანამ ჩემს ძილბურანს სამუდამო ძილი არ შესცვლიდა.

კიდევ გასაცემი მქონდა განკარგულება რობერის დანაპირები რენგის შესახებ. ფოსტაშიც უნდა შემეარა და წამომელო წერილები მოკითხვამდე, – ახლა ამის მომგანი აღარავინ მყავდა. სამი დღეა, ჩემი კორესპონდენცია არ გადამეთვალაიერებინა. ო, რაოდენ დიდ სიხარულს და იმედებს მანიჭებს ის უცნობი წერილი, რომელსაც აქვს ცხოველმყოფელი უნარი ადამიანის სულს ყოველივე გადააგანინოს. ადამიანში იმედები ჭანგას ფესვებივით ღრმად

არიან გადგმულნი და შეუძლებელია მისი ამოგდება.

მეორე ღღეს, როდესაც შუადღისას წამოვდექი, იმ ფიქრ-მა, წერილებს მივიღებდი-მეთქი, ძალა მომმაგა და ფოსტაში წავედი. წვიმდა. ქოლგა არა მქონდა, ამიტომ კედელ-კედელ მივდიოდი. ალბათ ისეთი უცნაური გამოძეგყველება მქონდა, რომ გამვლელები ბრუნდებოდნენ და ცნობის-მოყვარეობით მიცქეროდნენ. დიდი სურვილი დამებადა დამეყვირა მათთვის: „რა ნახეთ ჩემში უცნაური? გიჟი ხომ არ გგონივართ? გეთაყვა, ნუ იტყვიან ამას, თორემ ჩემი შვილები მაშინვე ისარგებლებენ. მე ისეთივე ვარ, როგორც სხვები. მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ჩემს შვილებს ვძულვარ და იძულებული ვარ თავი დავიცვა. ეს იმას ხომ არ ნიშნავს, რომ გიჟი ვარ! ზოგ ჯერ ის წამლები აღმაგზნებს, რასაც იძულებით გულის ანგინის შეტევის შემთხვევაში ვიღებ ხოლმე. ჰოდა, ჩემს თავთან ვსაუბრობ იმიტომ, რომ მუდამ მარტო ვარ. ადამიანს კი სურვილი აქვს ვინმეს ესაუბროს. მამ მარტოხელა ადამიანის მოქმედება და ლაპარაკი უცნაური რად არის?“

ფოსტაში რაც გადმომცეს, დაბეჭდილი ცნობები და სამი ტელეგრამა იყო. ალბათ ტელეგრამებით ბირჟაზე რომელიმე ჩემს განკარგულებას მაგყობინებდნენ, რაც მაკლერ-მა ვერ მოახერხა. გადავწყვიტე, რომელიმე ფუნდუკში შევსულიყავი და იქ გამეხსნა.

გრძელ მაგიღებზე ბელურებივით ჩამწკრივებულიყვნენ კირით დასვრილი კალაგომები. უხმოდ, მანგად დეჭავდნენ თავიანთ ღარიბულ საჭმელს და თან თითო ლიგრა ღვინოსაც სვამდნენ. დილიდანვე წვიმაში აკეთებდნენ საქმეს. ორის ნახევრიდან ისევ გააგრძელებდნენ მუშაობას. ივლისის ბოლი იყო. სადგურებში უამრავი ხალხი ირეოდა... ნეტავ. თუ მიხვდებიან კალაგომები, რომ მე ასე ვიგანჯე-

ბი? მე, მოხუცმა ვეჭილმა არ უნდა ვიცოდე, რომ აუცილებლად მიხვდებიან? როდესაც პირველ პროცესზე გამოვედი – ასეთი საქმის გარჩევა მომიხდა: შვილები ერთმანეთს ელავებოდნენ, რომ მამა არ ერჩინათ. ყოველ სამ თვეში ერთხელ ერთი შვილიდან მეორესთან გადადიოდა, სადაც წყევლა-კრულვით იღებდნენ. შვილები ლოცულობდნენ, ნეგავი სიკვდილმა როგორმე მოგვაცილოსო. მამაც ისე იყო შებეზრებული, რომ სიკვდილში მხოლოდ ხსნას ხედავდა. უამრავ ფერმებში ვყოფილვარ ასეთი საშინელი ტრაგედიის მოწმე! მოხუცი მამა დიდხანს ჯიუტობს და ხელიდან არ უშვებს თავის ქონებას. შემდეგ შვილების მლიქვნელური აღერსით მოჯადოებული ყველაფერს აძლევს. შვილები კი აუტანელი შრომითა და შიმშილით ამოხდიან ხოლმე სულს. დიახ, ალბათ ასეთი ამბები კარგად იცის აგერ იმ გამხდარმა, კუნთებაღქცეულმა კალაგომმა, ჩემგან ორი ნაბიჯის მოშორებით უკბილო ღრბილებით რომ ლოღნის პურს.

ახლა არავის გაუკვირდება ფუნდუკში კარგად ჩაცმული მოხუცი რომ დაინახონ. ვიჯექი, ვწიწკნიდი კურდღლის მოთეთრო ხორცს და ფანჯრის მინაზე შხეფებად დაფრქვეულ წვიმის წვეთებს ვუსქეროდი. თან ვცდილობდი წამეკითხა მეფუნდუკის გვარი, ვიგრინის გარეთ რომ იყო გაკრული. ჯიბიდან ცხვირსახოცის ამოღებისას ისევ მიღებული კორესპონდენცია მომელო ხელში. სათვალე გავიკეთე, ხელში მოხვედრილი დეპეშა გადავშალე: „დედას ვასაფლავებთ ხვალ, ოცდასამ ივლისს, პანაშვიდი ცხრა საათზე სენლუის ეკლესიაში“. ეს დეპეშა იმავე დღით იყო გამოგზავნილი. ორი დანარჩენი კი გუშინწინ, მხოლოდ ორი საათის შუალედით. ერთით მაგყობინებდნენ: „დაბრუნდი, დედა სიკვდილის პირასაა“, მეორით: „დედა გარდაიცვალა“. სამივეს გუბერი აწერდა ხელს.

მოვჭმუჭნე ღეპეშები და საუბმე გავნაგრძე. მხოლოდ ერთი რამ მაფიქრებდა: მეყოფოდა თუ არა ძალა, ამ საღამოსვე მაგარებელში ჩავმჯდარიყავი. ამას ვფიქრობდი რამდენიმე წუთის განმავლობაში. უეცრად სხვა ამრი მომივიდა. გაცეხული ვიყავი, რომ იმას სიკვდილს შევესწარი. დავრღომილი, სნეული მე ველოდი სიკვდილს. პირველი რომ მე უნდა წავსულიყავი, ამაში ეჭვი არც მე მეპარებოდა, არც სხვა ვინმეს. ჩემს გეგმებსა, ეშმაკურ შეთქმულებაში მხედველობაში ახლო მომავლის ის დღეები მქონდა, რაც ჩემი სიკვდილის შემდეგ დაიწყებოდა. არც მე, არც ჩემი ოჯახის სხვა წევრებს ეჭვი არავის ეპარებოდა. ყოველთვის თვალწინ მედგა ჩემი ცოლის გამოსახულება შავ, სამგლოვიარო მოსასხამით, ფეხებში რომ მოედებოდა, როცა აჩქარებული ნაბიჯით სეიფის გასახსნელად გასწევდა. სამყაროს უეცარი გადაგრილება ისე არ შემადრწუნებდა, როგორც მისმა სიკვდილმა დამცა თავმარი. მიუხედავად ამისა, ჩემში უკვე ამოდრავდა საქმიანი ადამიანი. დავიწყე შექმნილი მდგომარეობის აწონ-დაწონა, როგორ წარმემართა საქმე ჩემი მტრების წინააღმდეგ. აი, როგორი ფიქრები მეხვეოდა გარს, როცა მაგარებელი დაიდრა. ჩემმა გონებამ დაიწყო მოქმედება. პირველად ჩემს სიცოცხლეში წარმოვიდ გინე იმა სასიკვდილო სარეცელზე, და ისიც დამიდგა თვალწინ, რა მოხდებოდა გუშინ და გუშინწინ. მაგონდებოდა იმას საწოლი ოთახის ყოველი წვრილმანი კალემში. (არ ვიცოდი თუ ბორღოში გარდაიცვალა.) „აი, უკვე კუბოში ჩაასვენეს...“ წავიჩურჩულე და უსინდისო სიხარულის გრძნობა განვიცადე, რადგან არც კი ვიცოდი, როგორ დამეჭირა თავი. როგორ გამომეხატა ჩემი განცდები, როცა ჩამაცივდებოდნენ და მტრულად დამიწყებდნენ ცქერას ჩემი შვილები? ახლა კი საკითხი გადაჭრილია. მისვლისთანავე ლოგინში ჩავწვები და ეს გამოასწორებს ყოველგვარ

სიძნელეს. ასეთ მდგომარეობაში ჩემი დასაფლავებაზე დასწრება ყოვლად შეუძლებელია. ახლაც კი ძლივძლიობით მივხანხალე საპირფარეშომდე. ეს სისუსტე უკვე აღარ მაშინებს, რადგან იმა გარდაიცვალა, მე ასე მალე აღარ მოვკვდები. ჯერი ამცდა... მაგრამ ვაგონში მაინც მეშინოდა შეგვეა არ მომსვლოდა, რადგან კუპეში მარტო ვიყავი. რა თქმა უნდა, სადგურზე დამხვდებიან (აკი ვუღებოქმე!) უთუოდ გუბერი მოვა.

არა, გუბერი არ დამხვედრია. როგორი შვება ვიგრძენი, როდესაც ალფრედის მსუქანი, უძილობისაგან შეცვლილი სახე გამოჩნდა. ჩემმა გამომეტყველებამ აშკარად შეაკრთო. იძულებული გავეხდი დავყრდნობოდი ალფრედს და მისი დახმარებით ჩავმჯდარიყავი ავტომობილში. წვიმა სცრიდა, ამიგომ ბორდოს ქუჩები ჩამოქუფრული, მოქურუშებული ჩანდა. ასე გავუარეთ სასაფლაოებსა და კაზარმებს. მე არაფერი მიკითხია ალფრედისათვის. ყველაფერს თვითონ ყვებოდა დაწვრილებით. სახელდობრ: იმა ქალაქის ბაღის რომელ ადგილას დაეცა უგრძნობლად. სწორედ ორანჟერეასთან ახლოს, სადაც პალმების ბუჩქებია. იქიდან მეზობელ აფთიაქში წაიყვანეს, შემდეგ კი სახლში, რადგან გაუჭირდათ ამხელა სიმძიმის ქალის აყვანა მეორე სართულზე, თავის საწოლ ოთახში. გაუკეთეს ფუნქცია, გამოუშვეს სისხლი... მიუხედავად იმისა, რომ გვინში სისხლი ჩაექცა, მთელი დამე გონზე ყოფილა. თურმე მე მიხმობდა, მიხმობდა დაჟინებით. შემდეგ სწორედ იმ ღროს დაუკარგავს ცნობიერება, როდესაც მირონსაცხებად მღვდელი მოსულა. „მაგრამ წინა ღლით მზარებულა...“ სადარბაზო კართან უკვე შავი ქსოვილი ჩამოეფარებინათ. ალფრედს უნდოდა იქვე მივეტოვებინე, თვითონ კი წასულიყო, რომ დასაფლავების ცერემონიისათვის განსაცემელი გამოეცვალა. მაგრამ ძალა

უნებურად იძულებული გახდა მანქანიდან გადმოსვლასა და კიბეებზე ასვლაში მომხმარებოდა. მე ვეღარ ვიცანი შესასვლელი. კედლებს შავი ძაძები ეფარა. შუაში ყვავილების მთელი გორა იდგა, ირგვლივ კი უამრავი სანთლები ლაპლაპებდა. თვალები დაფხუჭე. მომეჩვენა, თითქოს საღღაც სხვა ქვეყანა ში ვიმყოფებოდი, რომელიც სიმზარს წააგავდა. ორი მოლოზანი გაუნძრევლად იდგა. ალბათ სხვა რამეებთან ერთად ისინიც დამკრძალავ პროცესიათა ბიუროდან იყვნენ გამოგზავნილნი. აქედან, საღაც გამოფენილი იყო ძაძები, ყვავილები და მოციმციმე სანთლები, ყოველდღიური ცხოვრებისაკენ, მეორე სართულისაკენ მიემართებოდა გაცვეთილ ფარდაგდაფენილი კიბე. იგი ჩვეულებრივი, ყოველდღიური ცხოვრების მაუწყებელი იყო. იქიდან ჩამოვიდა გუბერი. სადად და გემოვნებით ეცვა. ხელი გამომიწოდა, დამელაპარაკა. მომეჩვენა, თითქოს მისი ხმა საიდანღაც შორიდან მოდიოდა. მე მხოლოდ ტუჩებს ვანძრევდი, ხმა აღარ მქონდა. მისი სახე მო მიახლოვდა და ვეებერთელად იქცა. მეტი აღარაფერი მახსოვს. შემდეგ მარწმუნებდნენ, შენი გულისწასვლა სამ წუთზე მეტი არ გაგრძელებულაო. გონს ერთ პაგარა ოთახში მოვედი. ეს ოთახი ჩემი ვექილად მუშაობის დროს ხალხის მისაღებად მქონდა. სასუნებელი მარილისაგან ცხვირი მიბჟუოდა. შემომესმა ქენევიევას ხმა: „გონება უბრუნდება!“ როცა თვალები გავახილე, დავინახე ყველანი ჩემსკენ დახრილყვნენ. სახეები შესცვლოდათ. ზოგს წითლად უვარვარებდა, ზოგსაც დამანჭულ პირისახეზე მომწვანო ფერი დასდებოდა. მსუქანი იანინა დედამისისხელა ჩანდა. გირილისაგან ყველაზე მეტად გუბერს შესცვლოდა და დაუშნოვებოდა სახე. ისეთივე საბრალო გამომეცყველება ჰქონდა, როგორც ბავშვობაში, როდესაც აგირებულ ვაჟიშვილს იმა მუხლებზე დაისვამდა და ეცყოდა: „რა პაგარა ბიჭუკელა

მყავს და თურმე დიდი დარდი კი ჰქონია!“ მხოლოდ გამოწყობილ ლამამ ფილის ჰქონდა მოწყენილი და გულგრილი გამომეგყელება, მას ფრაკი ეცვა, რითაც, ალბათ პარიზისა და ბერლინის ყველა ფუნდუკებში დაეთრეოდა. უთუოდ ასეთივე იქნებოდა, როდესაც საქეიფოდ მიდიოდა, ანდა ნადიმიდან მთვრალი და მოთენთილი ბრუნდებოდა (ჰალსტუხის გასკვნაც კი ვერ მოესწრო). ფილის უკან ვიღაც ქალები ირეოდნენ, სამგლოვიარო მანდილები მოესხათ; ვერ გავარჩიე, ვინ იყვნენ: ალბათ ოლიმპია იქნებოდა თავისი ქალიშვილებიანად. ბინდბუნდში ვიღაცის გახამებული თეთრი გულისპირი მოჩანდა.

ქენევიევამ გუჩებთან ჭიქა მომიგანა. რამდენიმე ყლუპი შევსვი. მერე ვუთხარი, თავს კარგად ვგრძნობ-მეთქი. ქენევიევამ ალერსიანად მკითხა ლოგინში დაწოლას ხომ არ ისურვებო. მე წარმოვთქვი ის, რაც მაშინვე აზრად მომივიდა.

– აკი ვერ გამოვეთხოვე; მინდა საფლავამდე მივაცილო...

მსახიობივით, რომელიც ისინჯავს ხმას, რომ უფრო სასურველი გამოხატულება მისცეს, გავიმეორე: „აკი ვერ გამოვე თხოვე...“ უეცრად ამ სიტყვებმა, მხოლოდ მრდილობის გულისათვის რომ წარმოვთქვი, მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს როლი შეეფერებოდა ცოლის დასაფლავების წესს, მთელი თავისი სიძლიერით გამიღვიძა ის გრძნობა, რასაც სინამდვილეში გამოხატავდნენ. მხოლოდ ახლა ვიგრძენი ის, რაც აქამდე არ მოდიოდა ჩემს აზროვნებამდე: ვერასოდეს ვეღარ ვნახავ ჩემს ცოლს. ჩვენს შორის აღარ გაიმართება ახსნა-განმარტება. ვეღარ წაიკითხავს ჩემი აღსარების ფურცლებს. კალემში ყველაფერი სამუდამოდ ისევე დარჩება, როგორც ჩვენი უკანასკნელი საუბრის დროს იყო. ახლა დრო აღარ არის ჩვენი ცხოვრების გარდაქმნაზე ვიფიქროთ.

იგი ისე მოკვდა, ვერც კი გაიგო, რომ მე მარგო ღესპოგი და ჯალათი კი არ ვიყავი, არამედ ჩემში ცხოვრობდა სხვა ადამიანიც. უკანასკნელ წუთებში რომ მიმესწრო, ერთმანეთისათვის გინდაც ხმა არ გაგვეცა, იგი დაინახავდა ცრემლებს, ახლა დაჰაღუპით რომ მდის თვალებიდან. მაშინ დამშვიდებული წავიღოდა და თან წაიღებდა ჩემს სინანულს და მწუხარებას. ახლა კი მხოლოდ ჩემი შვილები შესცქეროდნენ ამ სანახაობას განცვიფრებულნი და გაშტერებულნი. ეგყობა, თავის დღეში არ ვენახე ატირებული. მოხუცის მრისხანე და ბოროტი, მეღუმის სახე, რომლის შემოხედვასაც ვერაფერს უძლებდა, უეცრად ადამიანურად გადაიქცა.

– ოჰ, ნეტავი არ წასულიყავით... რად წახვედით?

რად წავედი? განა ვერ მოვასწრებდი დაბრუნებას? მოვასწრებდი, ჩემთვის ტელეგრამა მოკითხვამდე კი არა, ბრეას ქუჩაზე რომ გამოეგზავნათ. გუბერმა დაუფიქრებლად დაუმატა:

– წახვედით და მისამართიც კი არ დაგვიტოვეთ... ჩვენ ხომ ვერ გამოვიცნობდით...

ფიქრები, რაც აქამდე საეჭვოდ მიმანძა, ახლა აშკარად დადასტურდა. მე ორივე ხელით დავეყრდენი სავარძლის სახელურს, ავიწიე და გუბერს სახეში მივახალე:

– სცყუი!

მან წაიბუტბუტა:

– მამა, გაღირიე?

მე გავიმეორე:

– ღიახ, თქვენ ყველანი მატყუარები ხართ, თქვენ იცოდით ჩემი მისამართი. აბა, თვალებში შემომხედე და გაბედე თქმა, რომ არ იცოდი.

გუბერმა გაუბედავად მიჰასუსხა:

– საიდან უნდა გვცოდნოდა.

– მაშ შენ არ შეხვედრიხარ მას, ვინც ჩემთან მჭიდრო

კავშირში იმყოფებოდა? აბა გაბეღე და უარყავ! გაბეღე! - ყველანი გაქვავებულები მიცქეროდნენ. გყუილში გამოჭერილი გუბერი ბავშვივით აქნევდა თავს.

– უნდა მოგახსენოთ, რომ ერთობ ცოგა მიეცით გამცემლობაში. ჩემო შვილებო, თქვენ არა ხართ გულუხვნი. თორმეტი ათასი ფრანკი რენგა იმ უბედურ ყმაწვილს, ვინც ამდენი სიმდიდრე დაგიბრუნათ, ეს პირდაპირ მუქთია!

გადავიხარხარე და ხველა ამიგყდა. ჩემს შვილებს ხმის ამოღება ვერ გაებედათ. მხოლოდ ფილიმ გამოსცრა კბილებში: „რა ბინძური ამბავია!“

მე ისევ განვაგრძე მათი მხილება. გუბერი ხელით მანი შნებდა, მემუდარებოდა გავჩუმებულიყავი. მე მხოლოდ ხმას დავუწვიე:

– თქვენი გულისათვის უკანასკნელად ველარ გამოვემშვიდობე იმას. შესანიშნავად იცოდით ყოველი ჩემი ნაბიჯი, მაგრამ მემალეობდით. ბრეას ქუჩაზე რომ გამოგეგზავნათ დეკეშა, მაშინვე მიფხვდებოდი ლალაგს, არა! მაგრამ ამას ვერავინ გაგაკეთებინებდათ, თვით მომაკვდავი დედის თხოვნა-მუდარაც კი. უეჭველად დიდად შეწუხებული იქნებოდით, მაგრამ არ გინდოდით. იმ კვანძის ხელიდან გაშვება...

კიდევ მრავალი მწარედ სათქმელი საქმეები გადავუშალე. გუბერმა შეღალადა:

– გააჩუმე ქენევიევა, გააჩუმე. – ბუტბუტებდა ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, – ხალხი გაიგონებს.

ქენევიევამ ხელები შემომხვია და სავარძელში ჩამსვა:

– ახლა მაგის დრო არ არის, მამა! ამამე მაშინ ვილაპარაკებთ, როცა ღონეს მოვიკრებთ. დედას ხსოვნას გაფიცებ, რომელიც ჯერ კიდევ აქ ასვენია.

გაფითრებულმა გუბერმა თითი გუჩებთან მიიგანა. შემოვიდა დამკრძალავი ცერემონიის მომწესრიგებელი ქალაღლით ხელში, მელ ეწერა იმ ადამიანთა სია, ვინც ბალდახ-

ინს უნდა გაჰყოლოდა. მე ავდექი და რამდენიმე ნაბიჯი გადავდგი. მინდოდა, მარგო წავსულიყავი. ჩემმა ოჯახის წევრებმა პატივისცემით დამითმეს გზა. ბარბაცით მივდიოდი. ძლივს მივალწიე იმ ოთახს, სადაც კუბო იდგა და მუხლებზე დავემხე. გუბერი, ქენევიევა მოცვივდნენ და აქეთიქიდან მომკიდეს ხელი. მორჩილად გავყევი. კიბებზე ასვლა ძლიერ გამიჭირდა. ერთი მოლოზანი დათანხმდა და კრძალვის დამთავრებამდე ჩემს გვერდით დარჩენილიყო. წასვლის წინ გუბერმა, თითქოს ჩვენს შორის არაფერი მომხდარიყოს, მკითხა, კარგად მოვიქეცი თუ არა, რომ პატივცემულ გამცილებელთა სიაში ვექილთა დასის გემდეგი შევიყვანო. ფანჯრისკენ ვიბრუნე პირი, რომელსაც წვიმა დოლივით უბრაზუნებდა და არაფერი ვუპასუხე.

უკვე ისმოდა ფეხების ხმაური. ალბათ მთელი ქალაქი აქ არის. ვისთან გინდათ, რომ ფონდოდეკების მხრივ დაკავშირებული არ ვიყოთ. ჩემი მხრიდან კი... სასამართლო, ადვოკატები, ბანკი, მთელი საქმოსანი სამყარო... იმგვარ ნეგარებას განვიცდიდი, როდესაც ადამიანი სასამართლოს წინაშე გაიმართლებს თავს და დაამტკიცებს თავის უდანაშაულობას. ჩემი შვილები სიცრუეში ვამხილე და ვერ გამიბედეს უარყოფა. ვიდრე ცერემონია მიმდინარეობდა, მთელი სახლი გუგუნებდა. რაღაც უცნაური მეჯლისი გეგონებოდათ მუსიკის გარეშე. ვაიძულებდი. ჩემს თავს, მხოლოდ ჩემი შვილების დანაშაულზე მეფიქრა, რადგან მხოლოდ მათი მიზეზით ვერ გამოვემშვიდობე იმას. ამბოდ ვურტყამდი წკეპლას ჩემს ძველ სიძულვილს, ღონეგამოლეულ ჯაგლაგ ცხენივით, რომელსაც გაწევის თავი აღარა აქვს; სიძულვილმა დაკარგა თავისი ძალა. შეიძლება ეს იმიტომ მოხდა, რომ ფიზიკურად დავისვენე, ან იქნებ იმ სასიამოვნო ფიქრის გამოც, რომ უკანასკნელი სიტყვა მე მე კუთვნოდა, არ ვიცი, რა მიზეზით, გული მომიღბა.

უკვე აღარ მესმოდა მღვდლების ლულული, ფსალმუნს რომ კითხულობდნენ. ჩაჩუმდა მწუხარე გალობა და ჩოჩოლიც თანდათან მიწყდა. ჩვენს დიდ სახლში ისეთი სიჩუმე გამეფდა, როგორც კალემში იდგა ხოლმე. იბამ დააცარიელა იგი მთელი მაცხოვრებლებისაგან. მან თან გაიყოლა ყველა, პაგარა თუ დიდი, მთელი მოსამსახურეები. სახლში დავრჩით მე და მოლოზანი, იგი ჩემს სასთუმალთან მჯდარი კრიალოსანს მარცვლიდა, თან იმ ლოცვას განაგრძობდა, რაც მიცვალებულის კუბოსთან დაიწყო.

ამ სიჩუმემ კვლავ განმაცდევინა მწუხარება სამუდამოდ დაცილებისა. იბა აღარასოდეს დაბრუნდება. იმ ფიქრმა, რომ ჩვენს შორის ყველაფერი გათავდა, ერთმანეთს ველარაფერს ვეჭყვით, მტკივნეულად შეიკუმშა გული. საწოლში წამომჯდარი ბალიშებს ვეყრდნობოდი, რომ მსუბუქად მესუნთქა. ვათვალისწინებდი ლულოვიკო XIII სტილზე მოწყობილ ოთახს. მე და იბამ ერთად ავარჩიეთ ჩვენი ნიშნობის დღეს. ეს ნივთები დიდხანს ელაგა იბას საწოლ ოთახში, ვიდრე მემკვიდრეობით დარჩენილ დედისეულ ავეჯს მიიღებდა. აი, ეს სარეცელი მოწმე იყო ცოლ-ქმარს შორის უხმოდ განცდილი წყენისა და შეურაცხყოფისა.

სასაფლაოდან დაბრუნებული გუბერი და ქენევიევა ჩემთან შემოვიდნენ. სხვები ღერეფანში დარჩნენ. მივხვდი, მათთვის წარმოუდგენელი იყო ჩემი ცრემლების დანახვა. ჩემს სასთუმალთან იდგნენ. ძმას უცნაურად ეცვა. დილა იყო და საღამოს ფრაკში გამოწყობილიყო. ძაძებიანი და კი კოშკს მიაგავდა, მხოლოდ ცხვირსახოცი უქათქათებდა თეთრად. გადაწეული შავი პირბადიდან მრგვალი, გაწითლებული სახე მოუჩანდა. მწუხარებამ ყველას სახე შეგვიცვალა და ერთმანეთი ველარ გვეცნო. მკითხეს, როგორ გრძნობ თავსო. ქენევიევამ თქვა:

– თითქმის მთელმა ხალხმა სასაფლაომდე მიაცილა. ყველას უყვარდა.

მე ვკითხე, რა მდგომარეობა იყო იმ წინა დღეებში, სანამ იბას შეტევა მოუვიდოდა.

– ჩიოდა, შეუძლოდ ვარო... შეიძლება რაიმე წინათ გრძნობაც ჰქონდა, რადგან ბორლოში დაბრუნების წინა დღით თავის ოთახში იჯდა და მთელი გროვა წერილები დაწვა. ვიფიქრეთ, საკვამლე მილს ცეცხლი ხომ არ წაეკიდაო.

უეცრად მნიშვნელოვანმა აზრმა გამიელვა თავში და შევა ჩერე:

– ქენევიევა, როგორ ფიქრობ, შეიძლება ჩემი წასვლა ყოფილიყო მიზეზი?

მან კმაყოფილების გრძნობით მიპასუხა:

– რა თქმა უნდა, დედას ეს დიდად ეწყინა.

– არაფერი გითქვამთ? არ შეატყობინეთ რასაც მიაგენით?

ქენევიევამ კითხვის გამოძხაგველი სახით შეხედა ძმას: შეიძლება თუ არა გავაგებინო მამას, რომ მივხვდი, რასაც მეკი თხებით? ეტყობა ისეთი უცნაური გამომეტყველება მქონდა, რომ ორივეს შეეშინდა. ვიდრე ქენევიევა მეშველებოდა, რომ დავმჯდარიყავი, გუბერი მიყვებოდა: დედა, შენი წასვლიდან ათი დღის შემდეგ ავად გახდა და გადავწყვიტეთ, არ გავგვეგებინებინა ეს სამწუხარო განხეთქილებაო. მართალს ამბობდა? შემდეგ აკანკალებული ხმით დასძინა:

– ვთქვათ, ცდუნებას დავეძლიეთ, და გვეთქვა, ამაში პირველი დამნაშავე იქნებოდა...

იგი მიგრიალდა და დავინახე, რომ ქვითინისაგან მხრები უცახცახებდა. ვილაცამ კარი შემოაღო და იკითხა როდისღა დასხდებით მაგიდასთანო. მომესმა ფილის ხმა: „ისეთი რა მოხდა, მე რა დამნაშავე ვარ, გული მეღევა“. ქენე-

იევამ გირილით მკითხა, რას შეჭამ, რა გამოგიგზავნო. გუბერმა კი მითხრა, სადილის შემდეგ მოვალ და თუ შეგწევს ძალ-ღონე, რომ მომისმინო, ჯობია ერთხელ და სამუდამოდ ერთმანეთს ყველაფერი ავუხსნათო. თანხმობის ნიშნად თავი დაუუქნე.

ისინი რომ წავიდნენ, მოლოზანი წამოდგომაში მომეხმარა. მივიღე აბაზანა, ჩავეცვი და ცოცხალი ბულიონიც შევხვრიპე. არ მსურდა, ჩემისთანა ავადმყოფ მოხუცს, ვისაც მოწინააღმდეგე მხოლოდ სიბრაღულით ზოგავს და მფარველობს, ბრძოლა ეწარმოებინა.

ჩემი შვილები რომ დაბრუნდნენ, ის მოხუცი არ დაუხვდათ, რომელიც მათში სიბრაღულს იწვევდა. მივიღე ტკივილების შესამსუბუქებელი წამლები და წელში გამართული ვიჯექი. თავს ყოველთვის გაცილებით მხნედ ვგრძნობ, როცა ლოგინში არა ვგორაობ.

გუბერს სერთუკი გადაეცემა. ქენევიევა კი დედისეულ ძველ ხალათში გახვეულიყო. „შავი არაფერი მაქვს, რომ მოვიხსურო“... ორივენი პირდაპირ დამისხდნენ. ჯერ, მრდილობის გულისათვის რამდენიმე სიტყვა თქვეს. შემდეგ კი გუბერმა გადაწყვიტა ვითარებაში გავერკვიე:

– დიდხანს ვიფიქრე.... – დაიწყო გუბერმა.

დიდი გულმოდგინებით მოემზადებინა თავისი სიტყვა. ისე მომმართავდა, თითქოს აქციონერების კრებაზე ვყოფილიყავით. სწონიდა თითოეულ ფრაზას და მოხერხებულად უვლიდა გვერდს იმას, რასაც შეეძლო ჩხუბი და უსიამოვნება გამოეწვია.

– მომაკვდავი დედის სასთუმალთან მჯდარი, ბევრს ვფიქრობდი შემემოწმებინა ჩემი სინდისი, რათა შემეცვალა შეხედულება ჩვენი განხეთქილების მიმართ, დამეყენებინა საკუთარი თავი შენს ადგილას. შენში ვხედავდი მხოლოდ და მხოლოდ ისეთ მამას, რომელიც დაჟინებით მი-

ისწრაფვის, თავის შვილებს მემკვიდრეობა წაართვას. ამი-
გომ იყო, რომ ჩვენს მოქმედებას კანონიერად ვთვლიდით,
ყოველ შემთხვევაში, სამართლიანად მაინც.

– უპირატესობა მაინც შენ გარგუნეთ, ამ უმოწყალო
ბრძოლასა და იმ...

რადგან მან შესაფერისი სიტყვის ძეგნა დაიწყო, მე წყ-
ნარად ვუკარნახე:

– ...სამიზღარ შეთქმულებაში.

გუბერი გაწითლდა, ენევიევა აენტო:

– რაგომ „სამიზღარი“? შენ გაცილებით ძლიერი ხარ
ჩვენზე.

– გეყოფათ! მძიმე ავადმყოფი მოხუცი მთელ ხროვა
ახალგაზრდა მგლების წინააღმდეგ...

– ჩვენს ოჯახში მძიმე ავადმყოფი მოხუცი დიდი უპი-
რატესობით სარგებლობს. მიუხედავად იმისა, რომ იგი
თავისი ოთახიდან არ გამოდის, ჩასაფრებული ჰყავს ყვე-
ლას. უთვალთვალებს ოჯახის ყოველ წევრს. ეცნობა მათ
თვისებებს, და ყოველივე ამას თავის სასარგებლოდ იყ-
ენებს. თავისუფალ დროს სასტიკ გეგმებს იმუშავებს. იმ
დროს, როდესაც სხვებმა არაფერი იციან მასზე, თვითონ
ყველაფერი იცის მათ შესახებ. მშვენივრად იცის ის ადგ-
ილები, საიდანაც ხელსაყრელია სხვისი ლაპარაკის მოსმე-
ნა (რადგან მე ვერ შევიკავე ღიმილი, მათაც გაეღიმათ).
თავის ოჯახში აღამიანები ძლიერ გაუფრთხილებელნი
არიან. კამათის დროს უწევენ ხმას და თავისდა შეუმჩნე-
ვლად ყვირილს იწყებენ. ჩვენ მეტად მინდობილნი ვიყავით
ჩვენი ძველი სახლის სქელ კედლებს, ის კი დაგვავიწყდა,
რომ იატაკის ფიცრები თხელი იყო და ფანჯრები ღია...

მისმა გადაკრულმა სიტყვებმა ერთგვარად შეანელა
დაძაბული გარემო. თუმცა მაშინათვე სერიოზული ტონით
განაგრძო:

– გეთანხმები, რომ შეგეძლო ჩვენი თავი დამნაშავედ ჩაგეთვალა. კიდეც შემიძლია გავიმეორო, ეს შემთხვევა მხოლოდ კანონიერი თავდაცვის მიზნით მოხდა. მაგრამ აღარ მინდა კვლავ გავაღვივო ცეცხლი. არა მსურს ვარკვიო ის დამნაშავე, ვინც ეს სამწუხარო განხეთქილება გამოიწვია. თანახმა ვარ დამნაშავე დავიცვა კიდეც. მაგრამ საჭიროა, გაიგო...

იგი წამოდგა, სათვალის მინები გაწმინდა. თვალებს სწრაფად ახამხამებდა. სახე გამხდარი და ლოყები ჩაცვენილი ჰქონდა.

– უნდა გესმოდეს, რომ მე ვიბრძოდი ჩვენი ოჯახის ღირსებისა და ჩვენი შვილების მომავლის დასაცვად. შენ ვერ წარმოიდგენ ჩვენს მდგომარეობას. შენ გასული საუკუნის ადამიანი ხარ და ისეთ ზღაპრულ დროს ცხოვრობდი, როდესაც კეთილგონიერ ფინანსისტს შეეძლო თავისი ფული უშიშრად დაეხანდებინა. მე, რა თქმა უნდა, მესმის, რომ ყოველთვის კარგად ერკვეოდი შექმნილ მდგომარეობაში. მაგალითად, ყველაზე ადრე შენ შენიშნე ქარიშხლის მოახლოება და დროზე გაანადღე პროცენტისანი ქაღალდები. ეს იმიტომ, რომ საწარმოო საქმესთან კავშირში არ იყავი. უფრო სწორად – საქმის გარეშე იყავი. შეგეძლო გულგრილად გემსჯელა მდგომარეობაზე, რადგან საკუთარი თავის ბატონ-პატრონი თავად იყავი და ჩემსავით არ გითრევდა საქმე... ელდა სრულიად მოულოდნელი იყო. უცაბედად საქმეებს თავი ვერავინ გაა რთვა. ეს პირველი შემთხვევა იყო, რომ ხის ტოტები თითქოს ერთბაშად ატკაცუნდნენ მოსამგვრევად, ვერაფერს მოებლაუჭებოდი, ვერაფრით აინაზღაურებდი დანაკარგს...

რა სევდიანად იმეორებდა გუბერი: „ვერაფერს“... „ვერაფრით“... ნეგავ სადამდე შეგოპა ვალებში? იქნებ გალღები ჩაძირვასაც უქადიან? თავად კი ეხეთქება ნაპირებს, ცდი-

ლობს გამოცუროს. გუბერი უეცრად გონს მოეგო, იგრძნო, მეგისმეგად გულახდილი იყო. მისი საუბარი ახლა საყოველთაოდ ცნობილ ჭეშმარიტებას შეეხო. ომისშემდგომ მძლავრი მანქანებით მოწყობა, ჭარბი წარმოება, სამომხმარებლო საქონლის კრიზისი... ჩემთვის მნიშვნელობა არა ჰქონდა, რას ლაპარაკობდა იგი. საგულისხმო იყო ის, რომ მწუხარებით სავსე მელაპარაკებოდა. სწორედ ამ წუთიდან შევნიშნე, რომ სიძულვილი გამიქრა, შურისგების სურვილიც აღარ მქონდა. შეიძლება, დიდიხნის გამქრალიც იყო... ხელოვნურად ვაღვივებდი ჩემს ღვარძლს და ვიღიზიანებდი ჭრილობებს. რაგომ უნდა უარვყოთ ის, რაც აშკარა, თვალნათლივი ამბავია? გრძნობები გუბერის მიმართ ძლიერ არეული მქონდა, დახლართული, მაგრამ სხვა დანარჩენ განცდას მაინც ცნობისმოყვარეობა სჭარბობდა. საკმარისი იყო ერთი სიგყვა და ეს უბედური მწუხარებისა და მკაცრი ტანჯვისაგან განთავისუფლდებოდა. – რა უცნაურად მეჩვენებოდა ახალა ყოველივე! გონების თვალით ვხედავდი ჩემს სიმდიდრეს, ცოცხალი ხნის წინ ჩემი სიცოცხლის დედაარსად რომ მიმაჩნდა სიმდიდრე, რომელსაც ვცდილობდი გამეჩუქებინა, დამეკარგა, თავს კი არ ვაძლევდი უფლებას, სურვილის მიხედვით მომეხმარებინა. ახლა მის მიმართ არავითარ სიყვარულს აღარ ვგრძნობდი. უფრო მეტიც – არ მაინტერესებდა, თითქოს მე არ მეხებოდა.

გუბერი უხმოდ მითვალთვალებდა სათვალისაგან. „რა ხრიკებს იგონებს მამა? საიდან მოგვივლენს რისხვას?“ გუჩები მწუხარებით დაემანჭა. უკან გადაიზნინა და ბავშვივით, დაგუქვისა რომ ეშინია, ხელი მაღლა ასწია. შემდეგ მოკრძალებით წამოიწყო:

– მხოლოდ ერთსა გთხოვ: მომეხმარე ჩემი მდგომარეობის გამოსწორებაში. იმის გარდა, რაც დედაჩემისგან

მერგება, კიდევ დამჭირდება (ერთხანს ყოყმანობდა რიცხვი ეთქვა), მხოლოდ ერთი მილიონი. ხოლო რაკი ერთხელ გმიდან დაბრკოლებას ჩამოვიცილებ, ჩემი საქმე შემდეგაც კარგად წავა. თუმცა, შენც კარგად გესმის, დანარჩენი თვითონ გადაწყვიტე. მე მოვალე ვარ შენს სურვილს დავემორჩილო.

მან ნერწყვი გადაყლაპა. ქვეშ-ქვეშ მიცქეროდა, მაკვირდებოდა, მაგრამ ჩემს სახეზე ვერაფერი ამოიკითხა.

– შენ რაღას მეტყვი, ჩემო ქალო? – ვკითხე ქენევიევას, – ალბათ ყველაფერი რიგზე გექნება. წინდახედული ქმარი გყავს.

ქენევიევა ყოველთვის ღიმიანდებოდა, როდესაც მის ქმარს აქებდნენ. მან აღშფოთებით განმიცხადა, ჩვენი ფირმის მოღვაწეობა უკვე დამთავრდა. ორი წელია აღფრედი აღარ ყიდულობს რომს, როგორც ჩანს, საიმედოდ მიაჩნია საქმეების შემცირებაო. რა თქმა უნდა, საარსებო საშუალება გვაქვს, მაგრამ ფილი იმუქრება, ცოლს მივაგოვებო. უეჭველად ჩაიდენს კიდევ ამას, როდესაც გამოაშკარავდება, რომ სიმამრი გაულარიბდა.

მე წავიბუტბუტე:

– უყურეთ, რა დიდი უბედურება მოხდება.

ქენევიევა აჩქარებით ალაპარაკდა:

– ის რომ არამზადაა, ყველამ ვიცით. იანინამაც იცის. მაგრამ თუ მიაგოვებს, იანინა მოკვდება. დიახ, ვერ იცოცხლებს. მამა, შენ ამას ვერ გაიგებ. შენ ამ საქმეში არაფერი გესმის. იანინამ უფრო დაწვრილებით იცის ფილის შესახებ ყველაფერი, ვიდრე ჩვენ. ხშირად მეუბნება, ფილი წარმოუღვანელი უმსგავსიაო. მიუხედავად ამისა, თუ მიაგოვებს, იანინა მოკვდება. თუმცა სისულელედ გეჩვენება. ასეთი გრძნობები შენთვის არ არსებობს. მაგრამ როგორც ძლიერ გონიერ ადამიანს, შეგიძლია წარმოიდგინო ის, რაც

შენთვის სრულიად უცხოა.

– ქენევიევა, ნუ გადაქანცე მამა!

გუბერი ფიქრობდა, ქენევიევამ თავმოყვარეობა შემილახა, ამიტომ თავის მოუქნელობით „ყველაფერს გააფუჭებსო“. ალბათ შემამჩნია, რომ სახეზე სევდა მომეფინა, ის კი ვერ გაიგო, რა იყო ჩემი ჭმუნვის მიზეზი. საიდან უნდა სცოდნოდა, რომ ქენევიევა მოულოდნელად მოხვდა ჩემს ჭრილობას და ხელახლა გადამიხსნა.

მე ამოვიოხრე: „ბედნიერია ფილი!“

ჩემმა შვილებმა ერთმანეთს გადახედეს. ისინი ყოველთვის გულახდილად ნახევრად გიჟად მთვლიდნენ. ალბათ სრულიად მშვიდად ჩამკეცდნენ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში.

– ფილი საშინელი არამზადაა, – ჩაიბუტბუტა გუბერმა. გამოჭერილები ვყავართ.

– მისი სიმამრი უფრო ღმობიერია მის მიმართ, ვიდრე შენ, – ვუთხარი, – ალფრედი ხშირად ამბობს, რომ ფილი არც ისეთი ცუდია, როგორც ჰგონიათ, უბრალოდ, ონავარიანო.

ქენევიევა აენტო:

– ალფრედის ჩათრევაც უნდა თავის საქმეებში. მთელმაქალაქმა იცის, რომ სიძემ გარყვნა სიმამრი. ერთად ხელავდნენ მსუბუქი ყოფაქცევის ქალებთან... რა შერცხვენაა! სწორედ ასეთმა უსიამოვნებამ მოულო ბოლო დედას...

ქენევიევამ თვალებზე ცრემლები შეიმშრალა. გუბერს ეგონა, მათი ყურადღება მთავარ საკითხს ავარიდე.

– ქენევიევა, განა ახლა საქმე ამას ეხება? – იკითხა გაჯავრებულმა, – თითქოს ამ ქვეყანაზე შენსა და შენი შვილების მეტი არაფერ არსებობდნენ.

აღშფოთებულმა ქენევიევამ განაცხადა, ჯერ კიდევ გასარკვევია, რომელი უფრო ეგოისტია: შენ თუ მეო. შემდეგ დაუმატა:

– რა თქმა უნდა, ყველას თავისი შვილი სხვისას ურჩევნია. მე ყველაფერს იანინასათვის ვაკეთებდი. როგორც დედა, ვამაყოფ რომ არაფრის წინაშე უკან არ დავიხევ ჩემი შვილი სათვის. თუ გინდა, ცეცხლშიც გადავვარდები...

ძმამ მკვახედ გააწყვევებინა სიციყვა (მე ვიცანი ჩემი სისხლი და ხორცი). „მარტო შენ კი არ გადავარდები, სხვასაც თან ჩაიგანო“.

როგორ გამართობდა უწინ მათი კინკლაობა! გავიხარებდი ამ განხეთქილებით, რომელიც ერთგვარი შესავალი იქნებოდა, მემკვიდრეობის ყოველი ნამცეცის ირგვლივ აგებული ჩხუბისა. მემკვიდრეობა, რომლის წართმევაც ვერასგმით ვერ მოვახერხე. ახლა ეს დავა საძაგლად და მომაბეზრებლად მეჩვენა. საჭიროა ეს საკითხი ერთხელ და სამუდამოდ გადაიჭრას, რათა დამშვიდებით სიკვდილის საშუალება მომცენ.

– ჩემო შვილებო! რა უცნაურად მეჩვენება, რომ საბოლოოდ ის უნდა გავაკეთო, რაც უდიდეს უგუნურობად მეჩვე ნებოდა.

ოჰო! ჩხუბი მაშინვე შეწყდა. ორივენი მკაცრი და უნდობელი თვალებით მომაჩერდნენ. ისინი გაფაციცებული მელოდნენ.

– მე ხომ ყოველთვის ვეუბნებოდი ჩემს თავს, რაც ჩვენს მოიჯარადრე, მოხუც გლეხს გადახდა. ყველაფერი მისცა ბავშვებს, მათ კი სიცოცხლეშივე გაპარცვეს და შემდეგ შიმშილით ამოხადეს სული... ზოგჯერ ასეც ხდება, როდესაც სულთმობრძავი მოხუცი დიდხანს წვალობს, შვილები სახებზე ბალიშს დააფარებენ და ხელს დააჭერენ...

– მამა, გეხვეწები!

მათი წამოძახილი და სახის გამომეცყველება ჭეშმარიტი გულისწყრომით იყო აღსავსე.

– გუბერ, შენ ბევრი საზრუნავი საქმე გექნება მემკვი-

ღრეობის გაყოფასთან დაკავშირებით, რამდენიმე ბანკში მაქვს ანაბარი შეგანილი; აქ, პარიზში და სამღვარგართაც. აგრეთვე უძრავი ქონება: სახლები, მიწები, ფერმები. ჩემს თითოეულ სიგყვაზე თვალები უფრო ფართოვდებოდათ, მაგრამ მაინც ვერ იჯერებდნენ. შევნიშნე, გუბერი ხელს ნერვიულად ხან შლიდა, ხან კუმშავდა.

– დაე ყველაფრის, აგრეთვე დელათქვენის მემკვიდრეობის გაყოფაც ჩემს სიკვდილამდე გადაწყდეს. მე ჩემს განკარგულებაში მხოლოდ კალემს, სახლსა და პარკს დავიგოვებ, (მისი მოწესრიგება და შეკეთების ხარჯები – თქვენს ანგარიშზე იყოს). ვენახებზე არც მსურს ლაპარაკი. თქვენ ნოგარიუსის საშუალებით გადამიხდით ყოველთვიურ რენტას – ახლა საჭიროა განვსაზღვროთ რენტის თანხა. გუბერ, მომაწოდე საფულე. დიახ, პიჯაკის მარცხენა ჯიბეშია.

გუბერმა აკანკალებული ხელით გამომიწოდა საფულე. მე დაბეჭდილი კონვერტი ამოვიღე.

– აქ ნახავ ცნობას ჩემი ქონების რაოდენობის შესახებ. შეგიძლია ეს კონვერტი ნოგარიუს არკამს წაუღო. არა, ჯობია გელეფონით დაუკავშირდე და სთხოვე მოვიდეს. თვითონ გადავცემ ამ პაკეტს და ისიც შენს თვალწინ დაადასტურებს ჩემს სურვილს.

გუბერმა აიღო კონვერტი და ნაღვლიანად იკითხა:

– დაგვცინი, არა?

– წადი, დაურეკე ნოგარიუსს და მაშინ მიხვდები დაგვცინი თუ არა. ის კარს ეცა, მაგრამ მაშინვე შეჩერდა.

– არა, – თქვა მან, – დღეს უხერხულია... – ერთი კვირა მაინც მოვიცალოთ.

თვალებზე მოისვა ხელი. ნამდვილად რცხვენოდა, ცდილობდა ეფიქრა თავის დედაზე. კონვერტს ხელში აგრივალვდა.

– მაშ კარგი, – დავიწყე მე, – გახსენი და წაიკითხე. გაძლევ ამის უფლებას.

სწრაფად მივიდა ფანჯარასთან და კონვერტს ბეჭედი მოაგლიჯა. თითქოს კი არ კითხულობდა, თვალებით სჭამდა ქაღალდს. ქენევიევამ ველარ მოითმინა, ძმას ბურგიდან დაუდგა და კისერწაგრძელებულმა ხარბად დაიწყო შიგ ცქერა.

მე მივჩერებოდი ჩემს შვილებს – და-ძმას. მათში არაფერი იყო საშინელი. გუბერი — საქმიანი კაცი, ფინანსისტი, ოჯახის მამა, ახლა გაჭირვებულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა; ქენევიევა — ოჯახის დედა — ორივემ უეცრად იპოვა მილიონები, რაც დაკარგულად მიაჩნდათ. არა, მათში ცუდს ვერაფერს ვხედავდი. მაგრამ საკუთარი გულგრილობა მაოცებდა.

მე ვგავდი ადამიანს, ვისაც გაუკეთეს ოპერაცია და გამოღვიძების შემდეგ ამბობს, არაფერი მიგრძენიაო. მეჩვენებოდა, რომ მოვიგლიჯე ის, რაც ძალიან მიყვარდა და ჩემს სხეულში ღრმად იყო შეზრდილი. თუმცა გულზე მომეშვა და ფიზიკური შვებაც ვიგრძენი. თავისუფლად ვსუნთქავდი. განა მრავალი წლის განმავლობაში არ ვცდილობდი თავიდან მომეცილე ბინა ჩემი ქონება, მეჩუქებინა გინდაც უცხო სათვის, ოღონდ ჩემს ოჯახის წევრს არ დარჩენოდა? ყოველთვის ვცდებოდი, მეც არ ვიცოდი, რა მინდოდა. ჩვენ არასოდეს არ ვიცით, ნამდვილად რა გვინდა, და სულ არ გვიყვარს ის, რაც გვგონია გვიყვარსო.

გავიგონე, როგორ უთხრა გუბერმა თავის დას:

უზარმაზარი... უზარმაზარი პირდაპირ უზარმაზარი სიმდიდრეა... შემდეგ ერთმანეთს ჩურჩულით დაუწყეს ლაპარაკი. უეცრად ქენევიევამ განაცხადა, ჩვენ არ შეგვიძლია ასეთი მსხვერპლი გავიღოთ და არა გვსურს მამა გავ-

ბარცვოთო.

ეს სიჭყვები „მსხვერპლი“ და „გაძარცვა“, ჩემს ყურებში უცნაურად ქდერდა. გუბერი ჩამაცივდა..

– ღღეს ძლიერ აღელვებული ხარ. არც ისე მძიმე მდგომარეობა გაქვს, როგორც გგონია, ჯერ სამოცდაათი წელიც არ შეგსრულებია. გულის ანგინით დაავადებულნი ღრმა მოხუცებულობამდე ცხოვრობენ. ცოცხალი ხნის შემდეგ ინანებ. თუ გინდა, მაგერიალური ბრუნვისაგან გაგანთავისუფლებ. დამშვიდებით გექიროს ის, რაც შენ გეკუთვნის. ჩვენ გვინდა, ყველაფერი სამართლიანად მოწესრიგდეს. ჩვენ მხოლოდ სიმართლეს ვეძებთ.

დაქანცულობა თავს მართმევდა. ისინი ხედავდნენ, რომ თვალები მეხუჭებოდა. ვუპასუხე – ჩემი გადაწყვეტილება ურყევია და შემდგომში ამის შესახებ მხოლოდ ნოტარიუსთან ვილაპარაკებთ-მეთქი. კარისკენ გაემართნენ: თავი არ მომიბრუნებია, ისე წარმოვთქვი:

– დამავიწყდა გამეფრთხილებინეთ, რომ ყოველთვიური რენტგა ათას ხუთასი ფრანკის რაოდენობით დაგუნიშნე ჩემს შვილს რობერს... მე დავპირდი, გუბერ, ეს გამახსენე, როცა ნოტარიუსთან აქტზე ხელს მოვაწერთ.

გუბერი გაწითლდა. არ მოელოდა ასეთ გესლს. მაგრამ ენევიევამ ამაში ვერაფერი ბოროტი მრახვა ვერ შენიშნა, განცვიფრებისაგან ფართოდ დაღებული თვალებით სასწრაფოდ გამოთვალა: – თვრამეტი ათასი ფრანკი წელიწადში! მერედა, ეს მეგისმეტად ბევრად არ მიგაჩნია?

თ ა ვ ი მ ე თ ი ვ რ ა მ ე ტ ე

ღღეს მდელი ცაბე მეტადაა მოკრიალებული. წვიმისაგან გაქდენთილ მიწას ორთქლი ასდის. წყლით დაფარულ ოღროხოღრო ადგილებზე მოღრუბლული ცის კაბადონის ანარეკლი მოჩანს. ყველაფერი ისევ წინანდებურად მაინ-

ტერესებს, როცა კალები მე მეკუთვნოდა. აქ ახლა ჩემი აღარაფერია, მაგრამ თავს ღარიბად არა ვგრძნობ. უძილო ღამეებში მესმის, როგორ ხმაურობს წვიმა, ასხავს ვენახებს და ალპობს. ახლაც ისევე ვშიშობ მოსავალი არ გაფუჭდეს-მეთქი, როგორც მაშინ, როდესაც მე ვიყავი მოსავლის პაგრონი. ასე მეგონა, ჩემთვის საკუთრება იყო ძვირფასი, მაგრამ ახლა მიფხვდი, ეს მხოლოდ ძვალ-რბილში გამჯღარი მიწის გლახური სიყვარული ყოფილა. ერთგვარი ინსტინქტი გლახების იმ პირმშო შვილებისა, ვისაც საუკუნეების მანძილზე მზერა მწუხარებით მიეპყრო ჰორიზონტისათვის; – აბა, რას მოგვიგანს – დარს თუ ავდარსო. ჩემი მისაღები ყოველთვიური რენტა ნოტარიუსთან დაგროვდა. მე ხომ არასოდეს არაფერი მჭირდება, კაცმა რომ თქვას, არც არაფერი დამჭირდება. მთელი სიცოცხლე ვნებების მონა ვიყავი, რომელთაც სინამდვილეში ვერ დამიმორჩილეს. ძაღლივით, ღამით მთვარეს რომ უყეფს, მეც ბრწყინვალე ანარეკლი მაჯადოებდა. სამოცდა რვა წლის ასაკში გამომეღვიძა! გარდავიქმენი სწორედ მაშინ, როდესაც სიკვდილი კარს მომდგომია! ნეტავი შეიძლებოდეს სიცოცხლის რამდენიმე წლით, რამდენიმე თვით, ან თუნდაც რამდენიმე დღით გახანგრძლივება...

მომვლელი ქალი უკანვე გააბრუნეს ქალაქში. მე თავს გაცილებით უკეთ ვგრძნობ. ახლა ჩემს გვერდით ამელი და ერნესტი იქნებიან. ისინი იმას ემსახურებოდნენ. ნემსის გაკეთებაც იციან. სასთუმალთან ყველაფერი მაქვს, ყოველგვარი საჭირო წამლები: მორფისა და ნიტრაგის ამპულები. ჩემი ქალ-ვაჟი მემკვიდრეობის განაწილების საქმეებით არიან დაკავე ბუღნი და ჩემთვის მაშინ იცლიან, როცა ქონების რომელიმე ნაწილის შესაფასებლად ცნობა დასჭირდებათ. ყველაფერი მშვიდად, ჩხუბისა და კამათის გარეშე მიმდინარეობს, აქაოდა, გაყოფაში არ ვიბარალოთო, სასაცი-

ლო წესი შემოიღეს: ყველაფერს შუაზე ინაწილებდნენ, სახეებიანი სასადილო. თეთრეული და ჭურჭელიც კი დაითავთავეს ამჯობინებენ შუაზე გაჭრან ხალიჩა, ვიდრე რომელიმეს მთლიანად დარჩეს. მზად არიან ყველაფერი მიიღონ დაბნეულ-დაქსაქსული სახით, ოღონდ თანაბრად. აი, თურმე როგორ ყოფილა მათი წარმოდგენით სამართლიანობა, რისკენაც მიისწრაფვოდნენ. მთელი სიცოცხლის მანძილზე მაღალფარდოვანი სიცყევებით ფარავდნენ თავიანთ ყველაზე სულმდაბალ გრძნობებს. არა, მე უკან ვიბრუნებ ჩემს სიცყევებს. ვინ იცის, იქნებ ისინიც იმ ვნებათა ცყვექმნილნი არიან, როგორც მე ვიყავი. იქნებ მათში ამ გრძნობებს არა აქვთ ღრმად გადგმული ფესვები? და მაგრამ ნეგატივ რას ფიქრობენ ჩემზე? ალბათ იმას, რომ ბრძოლაში დამამარცხეს და დავნებდი. რომ მომერიენ და „დამჯაბნეს“, თუმცა კალემში ყოველ ჩამოსვლისას უდიდეს მოკრძალებას და მაღლობას გამოხატავენ. გაოცებულნი არიან ჩემს გამო. განსაკუთრებით გუბერი მითვალთვალებს გაფაციცებით. არა სჯერა, თუ იარაღი დავეყარე. დამშვიდდი, ჩემო საბრალო ბიჭო! როდესაც კალემში გამოსაკეთებლად მომიყვანეს, მაშინაც კი აღარ ვიყავი თქვენთვის საშიში... ახლა ხომ, მით უმეტეს!..

მდელოს ნაპირებზე თელისა და ვერხვის გრძელი ხეივანი მოჩანს. მათ ჩაბნელებულ მწკრივებს შორის ნისლი შეფენილა – ნისლი და ბოლი. წვავენ სარეველა ბალახს და წვიმით გაქლენთილი დეღამიწიდან ასული ორთქლიც მას უერთდება. ჩვენთან ახლა ხომ შემოდგომაა... წვიმის წვეთებით დაცვარული ყურძნის მბრწყინავი მგევენები აღარ გაივსება ტკბილი წვენი, წვიმიანმა აგვისტომ სულ ჩააღპო; გვიანაა, დაკარგულს ვეღარ დაიბრუნებენ! მაგრამ აღამიანისათვის შეძლება არ იყოს დაგვიანებული. მე ვირწ-

მუნებ თავს, ადამიანისათვის არასოდეს არაა დაგვიანებული-მეთქი:

კალემში დაბრუნების მეორე დღეს იმას ოთახში შევედი. მოკრძალების გრძნობა სულაც არ მამოდრავებდა; უსაქმურობამ, ცუდმადლობამ (მეც ვერ გამიგია, რამ), თითქოს საამო თუ მოსაბებრებელმა გრძნობამ სურვილი აღმიძრა კიბის მარცხნივ, ღერეფანში გამომავალი ნახევრად მოღებული კარი გამეღო. ამ ოთახში არა მარტო ფანჯარა იყო მოფრიალებული, კარადის კარიც და კამოდის უჯრებიც – ყველაფერი ღია ეყარა. მსახურებს ყველაფერი გამოეზიდათ. მზე ყველა კუთხემდე აღწევდა და თანდათან აქრობდა იმ ადამიანის შეუმჩნეველ კვალს, ვისი სიცოცხლეს უკვე დასრულდა. სექტემბრის თბილი დღე იდგა, გამოღვიძებული ბუმები ბზუოდნენ. მრგვალი და ხშირგოტება ცაცხვის ხეები ლაქებიან ვეებერთელა ყვითელ ნაყოფს მიაგავდნენ. ლურჯი გეცა, რომელსაც გევით სულ უფრო მუქი ლურჯი ფერი სცემდა, მთვლემარე გორაკებთან მკრთალდებოდა. საიდანღაც ქალიშვილის მხიარული კისკისი მოისმა. მე მას ვერ ვხედავდი. ვენახებში მზებე ოქროს ფრად მზზინავი ქუდები მოჩანდა – ისინი წინ მოიწევდნენ. რთველი იწყებოდა. მაგრამ სიცოცხლე, მშვენიერი სიცოცხლე იმას ოთახიდან წავიდა. კარადის ძირში დარჩენილი ხელთათმანები და ქოლგა მიცვალებულებს მიაგავდნენ. ძველ ბუხარს შევხედე. შუა ქვაბე გამოკვეთილი ჩუქურთმა ფოცხს, ბარს, ნამგალს და ხორბლის ძნას გამოსხაგავს. ამ ძველებურ ბუხრებს, რომელსაც შეიძლება დიდრონი მორებიც კი შეუკეთონ, გაფხულობით ფართო, მოხაგული გილოს ეკრანს აფარებენ. ჩვენს ეკრანზე გამოსხაგული იყო შებმული კამეჩები ხვნის ღროს. ერთხელ, ჩემს პაგარა ბიჭობაში რაღაცაზე გაბრაზებულმა მთელი ეკრანი სათლელით ავკუწე. ეკრანი ბუხარზე ირიბად იყო მიღებული. მოვინდომე გამოწ-

ევა, თავის ადგილზე დადგმა, მაგრამ გადამიყირავდა და ნაცრით სავსე ჩაშავებული კერია გამოჩნდა. მომაგონდა ჩემი შვილების ნათქვამი იმას კალემში უკანასკნელად გატარებულ დღეებზე: „ჩვენ გვეგონა, ხანძარი მოხდა, თურმე ქალაქებს წვაავდაო“. დ ახლა გავიგე, აშკარად გავიგე, რომ იგი გრძნობდა სიკვდილის მოახლოებას. ხომ არ შეიძლება ადამიანმა ერთსა და იმავე ღროს თავისა და სხვის სიკვდილზე იფიქროს. გონებიდან არა მცილდებოდა ჩემს მოახლოებულ სიკვდილზე ფიქრი, სულ მეგონა, აქვე, ყურის ძირში ჩამსაფრებოდა და როგორღა მივაქცევდი ყურადღებას იმას ნერვიულ დაძაბულობას? „არაფერია, ასაკის ბრალია“, – გვეუბნებოდნენ ჩვენი უგუნური შვილები.

მაგრამ, როდესაც ცეცხლს ანთებდა, ხომ იცოდა, რომ დღეები დათვლილი ჰქონდა. უნდოდა ისე გამქრალიყო, თავისი არსებობის კვალიც არ დაეგოვებინა. მივჩერებოდი კერიას, სადაც ქარი რუხი ფერის ნაცრის ფერფლს არხევდა. მაშა, იმამ რომ იხმარა, ისევ ბუხრის კუთხეში იყო მიყუდებული. მოვაგლე ხელი და ნაცარში ავურიე, ამ მგვრისა და არარაობის გროვაში. ისე ვქექავდი ნაცარს, თითქოს შიგ იყო ჩამარხული ჩვენი, ორივეს საიდუმლობა. რაც უფრო ღრმად ვარჭობდი მაშას, ნაცარი უფრო მკვრივდებოდა.

რამდენიმე ქალაქის ნაგლეჯი ამოვაძრე. ეს ალბათ იმან გადაარჩინა, რომ ქალაქის დასტის შუაში იდებოდა. ამ ქალაქებზე მხოლოდ ცალკეული სიგყვები და გაუგებარი წინადადებები დარჩენილიყო. ყველა ეს ხელნაწერები ერთი, ჩემთვის უცნობი ხელით იყო ნაწერი. თუმც ხელები მიკანკალებდა, გაშმაგებული განვაგრძობდი ქექვას. პაწაწინა, მურში დასვრილ ქალაქებზე შევძელი ამომეკითხა სიგყვა „pax“ /მშვიდობა/.

პაგარა ჯვრის ქვეშ კი მიწერილი იყო: „23 თებერვალი

1913 წ. შემდეგ მიმართვა: „ძვირფასო შვილო...“ მთელი მონღოლებით ვცდილობდი გამერჩია წინადადების ნაწყვეტები კიდეებშემომწვარ ქალაქებში, მაგრამ მხოლოდ ეს სიტყვები აღვადგინე: „თქვენ პასუხს არ აგებთ იმ სიძულვილის გამო, რასაც ეს ბავშვი იწვევს თქვენში. ეს იქნებოდა დანაშაული იმ შემთხვევაში, თუ ამ გრძნობას აპყვებოდით. პირიქით თქვენ ყველანაირად ცდილობდით...“

დიდი წვალეებით შევძელი კიდე შემდეგის წაკითხვა: „დიდი სითამამეა მიცვალებულთა განსჯა...“ მისი სიყვარული ლუკისადმი კიდე არ ნიშნავს...“ ამ სიტყვების გარდა დანარჩენი ჭკვარტლით იყო დასვრილი: „მიუტევეთ, ნულარ იძიებთ იმ დანაშაულს, რაც უნდა აპატიოთ. მიეცით მას თქვენი.“

ყველაფერ ამაზე შემდეგ ვიფიქრებ, ახლა კი უნდა ვეძიო, მხოლოდ ვეძიო. და ვეძებდი კიდეც უხერხულად დახრილი, ისე, რომ ძლივსლა ვსუნთქავდი, მაშით ვქექავდი ნაცარს და ვეძებდი. უეცრად ხელში მომხვდა მუშაბაგადაკრული პატარა უბის წიგნაკი და მღელვარებისაგან ავთრთოლდი. წიგნაკს თითქმის არ შეხებოდა ალი, მაგრამ შიგერთი ფურცელიც არ იყო გადარჩენილი. მხოლოდ ყდის მეორე მხარეს გავარჩიე იმას ხელით მიწერილი რამდენიმე სიტყვა: „სასულიერო თაიგული“. ქვემოთ: „მე მქვია ის, ვინც არა რისხავს, ჩემი სახელი იესოა“. (წმიდა ფრანცისკ სალსკი ქრისტეს“ შესახებ.)

შემდეგ სხვა წინადადებები ეწერა, მაგრამ შეუძლებელი გახდა მათი წაკითხვა. ამ ფურცლებზე დახრილი დიდხანს ვეძებდი, მაგრამ მეტი ვერაფერი ვიპოვე. ბოლოს წამოვდექი, მჭკვარტლში დასვრილ ხელებზე დავიხედე. სარკეში დავინახე, რომ შუბლიც დამსვროდა. როგორც ახალგაზრდობაში ვიცოდი, ახლაც მომინდა წავსულიყავი სადმე მინდორში შორს, შორს და მეხეგიალა. არც კი მომწონებია,

რომ ავადმყოფი გულის პატრონი ვიყავი, სირბილით დავემვი კიბებზე.

მრავალი კვირის მანძილზე პირველად გავეშურე ვენახებისკენ, სადაც შემოძარცული ვაზები ჩამწკრივებულ იყვნენ და ბამთრის ძილისთვის ემზადებოდნენ. მთელი პეიზაჟი ირგვლივ ისეთი მსუბუქი, მოკამკამე, ჰაეროვანი და ლაქვარდ-ფერადოვანი იყო, როგორსაც ოდესღაც მარი ნამჯის ღეროდან საპნის ბუშტებს ბერავდა ხოლმე. მგესა და ნიავს უკვე გაეშრო ბორბლისა და კამეჩების ჩლიქების ღრმა ნაკვალევი. მე მივდიოდი და თან მიმყვებოდა იზას ჩემთვის დღემდე უცხო გამოსახულება. ვნებათა დელვით განაწამები ქალისა, ვისი მორჯულებაც მხოლოდ ღმერთს შეეძლო. უბრალო დიასახლისი ქალი თავისი დის მიმართ ეჭვს შეეპყრო. სძულდა პაგარა ლუკი. იზამ შეიჯავრა უდანაშაულო, პაგარა ბიჭი! რა იყო ამის მიზეზი? შური? შიში თავისი საკუთარი შვილების გამო, რადგან ლუკი მათზე ძალიან მიყვარდა. მაგრამ მას მარინეც სძულდა... დიახ, დიახ, იგი ჩემი გულისათვის იგანჯებოდა. მისი წამება ჩემს ხელთ იყო. რა სიგიჟეა! გარდაიცვალა მარინეტი, გარდაიცვალა ლუკი, იზაც მათ მიჰყვა. ყველანი დაიხოცნენ, ყველანი! მეც, დაჩაჩანაკებული ბერიკაცი იმავე ორმოს პირად ვდგავარ, რომელმაც ისინი შთანთქა. და აი, მიხარია, ვხარობ, რომ ის – აწ განსვენებული ქალი ჩემდამი გულგრილი არ ყოფილა, რომ თურმე შემეძლო მასში ასეთნაირი ქარიშხალი გამომეწვია.

სასაცილოა! და მე მართლაც ვიცინოდი. მარტოდმარტო დარჩენილს, სული მეხუთებოდა, ვაშემოხვეულ ჭიგოს ვეყრდნობოდი; ჩემს წინ კი მკრთალ ნისლში გახვეული სოფლები, ეკლესიების სამრეკლოები და გზებზე ჩამწკრივებული ვერხვის ხეები გადაშლილიყო. ჩამავალი მზის სხივები ძლივს ახერხებდნენ ნისლში ჩაძირულ სამყაროში შეჭრას.

ჩემს დანაშაულს ახლა ვგრძნობდი, ვხედავდი ხელშესახე-
ბიც კი გამხდარიყო. საშინლად მესახებოდა არა მარტო
ეს საძაგელი ასპიგთა ხლართი, საკუთარი შვილებისადმი
სიძულვილი, შურისგების წყურვილი, გაშმაგება ფულებისად-
მი, არამედ ის, რომ ამ შხამიანი ასპიგების გარდა, ვერაფერს
ვხედავდი. ისე, მგკიცედ ვიყავი ჩახლართული ამ საზიზღა-
რი ასპიგების გორგალში თითქოს ჩემი გულისცემა გველებ-
ის ფუთფუთს ერთვოდა. მთელი ნახევარი საუკუნის მან-
ძილზე ჩემში ვხედავ და იმას, რაც სინამდვილეში ჩემი არ
იყო და ასევე ვიქცეოდი სხვების მიმართაც. ისევე მაბრ-
მავებდა ის უბადრუკი სურვილები, რაც ჩემი შვილების სახ-
ეზე ამოვიკითხე. რობერი გონებაჩლუნგად მეჩვენა, მაცდ-
ური გარეგნობა ყველაფერს მალავდა. არასოდეს მიფიქრია,
რომ ადამიანის გარეგნობა ნიღაბს ჰგავს, რის ჩამოგლე-
ჯვის შემდეგ შეიძლება მისი ჭეშმარიტი სახე დავინახოთ.
კარგი იქნებოდა ეს მაშინ მცოდნოდა, როდესაც ოცდაათის,
ან ორმოცი წლისა ვიყავი. ახლა კი დავჩაჩანაკდი, ჩემი
გული ძლივსღა ფეთქავს; ჩემს სიცოცხლეში უკანასკნელად
ვხედავ შემოდგომას, თითქოს ნანას რომ უმღერის ვენახ-
ებს, და ჩამავალი მზის სხივების ბურუსში ხვევს. ისინი, ვინც
უნდა მყვარებოდა, ყველა გარდაიცვალა; დაიხოცნენ ისინი,
ვისაც შეეძლო ჩემი სიყვარული. ხოლო ვინც ცოცხალი
დარჩა, მათ მიმართ ძალ-ღონე აღარ შემწევს დავუახლოვდე,
ამოვიცნო მათი შინაგანი სამყარო. რაღა დროისაა! აღარც
ღონე შემწევს საამისოდ. ახლა ჩემი ყოველივე, ხმაც, მოძ-
რაობაც, სიცილიც კი იმ ურჩხულს ეკუთვნის, რომელიც ამ
ქვეყანას დავუპირისპირე, ურჩხულს – ჩემი სახელი რომ
მივაკუთვნე.

სწორედ ასეთი ფიქრები მერეოდა თავში ვენახში მარ-
გილზე დაყრდნობილს და ჩამავალი მზის სხივებით გაშუქ-
ებულ იკემის მინდვრებს გავცქეროდი. იმ ამბავმა, რასაც

მოვეყვები, უდაოდ უფრო ნათელი გახადა ჩემი ფიქრები; მაგრამ ეს ფიქრები უკვე მიგრიალეზდა გონებაში, როდესაც შინ ვბრუნდებოდი. დედამიწაზე არსებული სიჩუმის შეგრძნებით ღრმად გამსჭვალული ხეების ჩრდილები გრძლად გაწოლილიყო, მთელი ქვეყანა სიწყნარისკენ ისწრაფვოდა. შორს გორაკები. მხრებში მოხრილიყვნენ და თითქოს ღამის წყვილიაღს უცდიდნენ, რათა წამოწოლილიყვნენ და ადამიანური ძილით დაეძინათ.

იმედი მქონდა, რომ გუბერი და ქენევიევა შინ დამხვდებოდნენ. შემპირდნენ, შენთან ერთად ვისადილებთო. ჩემი ცხოვრების მანძილზე პირველად მსურდა მათი მოსვლა და მათთან ყოფნა. მოუთმენლად ველოდი, რომ ჩემი განახლებული გული მეჩვენებინა. ჩემთვის ყოველი წუთი ძვირფასია. ვჩქარობ, შევიცნო ისინი და ჩემი თავიც გავაცნო მათ. ნეგავ თუ შევძლებ სიკვდილამდე გამოვცადო ჩემი აღმოჩენა? მე დავანგრევე იმ ეკლიან გზას, გადავლახავ დაბრკოლებებს, რაც ჩემს შვილებს მაცილებდა და მაინც მივალწევ მათ გულებამდე. დაბოლოს, ასპიგთა ხლართი გაპობილია. ისე ჩქარა და ვიმსახურებ მათ სიყვარულს, რომ როცა თვალებს დამიხუჭავენ, დამიგირებენ.

თურმე ჯერ არ მოსულიყვნენ. ჩამოვჯექი გზის პირას სკამზე და სმენად გადავიქეცი, რომ მოგორის ხმა გამეგონა. რამდენადაც იგვიანებდნენ, იმდენად მეტად მინდოდა მათი ნახვა. ისევ წინანდებურმა ჯავრმა ამიგანა. არაფრად მიაჩნიათ, რომ მე ვდელაგ. არ ენადვლებათ, რომ მათი გულისთვის ვიგანჯები. ასე განზრახ იქცევიან-მეთქი. უცრად გავიფიქრე – ხომ შეიძლება საპატიო მიზეზით აგვიანებდნენ, რაც ჯერ არ ვიცი. ვინ იცის, ამაოდ ვჯავრობ ძველებურად. გაისმა ბარის რეკვის ხმა, რაიც სადილობას აუწყებდა. სამზარეულოში ამელის გასაფრთხილებლად

წავედი, რომ საღილი ცოგა ხანს გადაეღოთ. ძალიან იშვიათად თუ შევიდოდი სამზარეულოში, სადაც ჭერის გაშავებულ მორებზე ლორის ბარკალი ეკიდა. ცეცხლაპირას ჩალის სკამზე ჩამოვჯექი. ჩემს მისვლამდე ამელი, მისი ქმარი და ჩვენი მოურავი კაზო მხიარულად საუბრობდნენ, შორიდანვე მომესმა მათი ხარხარი. შევედი თუ არა, გაჩუმდნენ. მე ყოველთვის თან მღევს შიშისა და პატივი სცემის გარემოცვა. არასოდეს არ ველაპარაკები მსახურებს. იმიტომ კი არა, რომ მომთხოვნი და შარიანი მეპაგრონე ვარ. უბრალოდ, ვერც კი ვამჩნევ მათ, ისინი ჩემთვის არ არსებობენ. იმ საღამოს მათ გვერდით ყოფნა კი მამშვიდებდა. რაკი ჩემი შვილები არ მოვიდნენ, ვითომ რაგომ არ შეიძლებოდა იმ მაგიდაზე მესადილა, სადაც მზარეული ხორცს სჭრიდა? კაზო მაშინათვე გაქრა. ერნესტმა კი თეთრი ხალათი გადაიცვა, რომ მომსახურებოდა. მისი სიჩუმე ჩემზე სულის შემხუთავად მოქმედებდა. ამოდ ვცდილობდი რაიმე სათქმელი სიტყვა მომეძებნა, არაფერი ვიცოდი იმ კოლქმრის შესახებ, რომლებიც ოცი წლის მანძილზე ერთგულად გვემსახურე ბოდნენ. ბოლოს მომაგონდა, რომ ქალიშვილი სოვეტერში ჰყავდათ გათხოვილი. ერთხელ ჩამოვიდა კიდეც მშობლების სანახავად და კურდღელი ჩამოიყვანა. იმას ფული არ გადაუხდია, რადგან სტუმარი ჩვენთან იკვებებოდა. არც კი მივბრუნებულვარ, საჩქაროდ დავილაპარაკე:

– რაო, ამელი, როგორია თქვენი ქალიშვილი, ისევ სოვეტერში ცხოვრობს?

– ამელიმ მშემოკიდებული ქარდაკრული სახე ჩემსკენ მოაგრიალა, დამაკვირდა და მიპასუხა:

„ – თქვენ ხომ იცით, რომ გარდაიცვალა. წმინდა მიხეილის დღეს, ოცდაცხრაში ათი წელი შესრულდება. ნუთუ აღარ გახსოვთ?

მის ქმარს ხმა არ ამოუღია, მხოლოდ შუბლშეკრულმა გამოძახა. ალბათ გაიფიქრა გყუილად, თავშესაქცევად ვიქცეოდი ასე და არ მახსოვდა მათი უბედურება.

წავილულლულე: „მაპატიეთ... მოვხუცდი... გვინი აღარ მუშაობს-მეთქი...“ და, როგორც, საერთოდ, უხერხულ მდგომარეობაში ყოფნისას მემართება ხოლმე, ჩუმი სიცილი ამიგყდა. ვერ შევიმაგრე ეს სულელური სიცილი. ერნესტმა თავის ჩვეული კილოთი თქვა: „სადილი მოგართვით!“

მაშინვე წამოვდექი და ნახევრად ჩაბნელებულ სასადილო ოთახისკენ გავწიე. მაგიდას მივუჯექი იმას პირდაპირ – მისი აჩრდილის პირდაპირ. აქ კი უწინ ქენევიევა იჯდა ხოლმე, მის გვერდით აბაგი არდუენი, შემდეგ გუბერი... თვალებით მოვძებნე ბუფეტისა და ფანჯრის შუა ადგილი. იქ მარის მაღალი სკამი იდგა, შემდეგ ამ სკამს იანინა ხმარობდა, ბოლოს კი იანინას გოგონა. ძლივს გადავყლაპე რამდენიმე ლუკმა; მაშინებდა იმ კაცის გამოხედვა, ვინც მაგიდასთან მემსახურებოდა.

სასტუმრო ოთახის ბუხარში წალამი გიბგიბებდა. ამ ოთახში შთამომავლობა ერთმანეთს სცვლიდა, როგორც ზღვა მიქცევისას ტოვებს ნიჟარებს, ისინიც ტოვებდნენ ალბომებს, ყუთებს, დაგეროტი პებს, ზეთის კანდელებს. რაფაზე სამშვენისები ეწყო. გარედან ცხენის ფეხის თქარათქური და ყურძნის ხის საწნეხელის ჭრიალი მოისმოდა. ამას სახლის მახლობლად ამუშავებდნენ. ეს ხმა გულს მიწუხებდა. „ჩემო საყვარე ო შვილებო, რაგომ არ მოხვედით.“ ვკენესოდი საცოდავად. ჩემი ხმა რომ გაეგოთ ჩემს მსახურებს, ეგონებოდათ, სასტუმროში სრულიად სხვა ადამიანი მისო. ისინი არ დაიჯერებდნენ, თუ ეს სიგყვები შეიძლებოდა წარმოეთქვა იმ ბებერ არამზადას, ვინც მათი აზრით, თავს ისე აჩვენებდა, თითქოს არ იცოდა მათი ქალ-

იშვილის სიკვდილი. ყველამ – ცოლმაც, შვილებმაც, პაგრონებმა თუ მსახურებმა, ყველამ პირი შეკრა ჩემს საწინააღმდეგოდ და ისინი მიკარნახებენ ჩემს საძაგელ როლს. მე იმავე გაბოროტებულ, უმოძრაო პოზაში გავშემდი, როგორსაც მაიძულებდნენ მიმელო. ჩემი გარეგნობა იმ გამოსახულებას ეთანხმებოდა, რაიც მათმა სიძულვილმა ჩემს მიმართ შექმნა. რაოდენ დიდი უვიცობაა, სამოცდარვა წლის ასაკში იმედი მქონოდა ღინების წინააღმდეგ წავსულიყავი, რათა ჩემში სხვა ადამიანი დამენახებინა. მე ხომ სხვანაირი ადამიანი ვიყავი და ასეთივე დავრჩი. ჩვენ მხოლოდ იმას ვხედავთ, რის ცქერასაც შეჩვეულნი ვართ. თქვენ ნამდვილად ვერა ვხედავთ, ჩემო საბრალო შვილებო. ახალგაზრდა რომ ვიყო, ჩემი სულიერი განწყობა ასე მკვეთრად არ იქნებოდა გამოხატული, ჩვეულებებიც ასე მტკიცედ აღარ გაიდგამდნენ ფესვებს. თუმცა ახალგაზრდობაშიც ძნელად თუ მოვიცილებდი თავიდან ამ მომაჯადოებელ სიბოროტეს. ამისათვის საჭიროა ძალა. რა ძალა? საჭიროა ვილაცის დახმარება, ის, ვინც ყველას წინაშე თავდებად დამიდგება, რომ მე გავიმარჯვე ჩემს თავზე, რომ ჩემს მახლობლებს ჩემი განახლება მისთვის დაეჯერებინათ. ნამდვილად ახლა მე მჭირდება მოწმე, ვინც ჩემზე სიმართლეს იტყოდა, ჩამომხსნიდა მხრიდან საძაგელ გვირთს და თვითონ მოიკიდებდა...

საუკეთესო ადამიანებიც კი დახმარების გარეშე ვერ სწავლობენ სიყვარულს. იმიტომ, რომ გვერდი აუარო სასაცილო თვისებებს, მანკიერებას, განსაკუთრებით კი ადამიანთა სისულელეს, საჭიროა სიყვარულის იმ საიღუმლეობას ფლობდე, რაიც ქვეყნიერებამ უკვე აღარ იცის. ვიდრე ამ საიღუმლეობას ხელახლა არ აღმოვაჩენთ, ამარ იქნება ადამიანთა პირობების შეცვლის. ცდა. წინათ ვფიქრობდი ეკონომიური და სოციალური პრობლემების

გვერდის ახვევა ჩემი ეგოიზმით იყო გამოწვეული. ჭეშმარიტად საზარელი ვიყავი ჩემს მარტოობაში გამომწყვდელი და ხალხის მიმართ გულგრილი; მაგრამ აღმავსებდა ფარული გრძნობები და ბუნდოვანი რწმენა, რომ რევოლუცია ჩვენს ქვეყანას სახეს ვერ შეუცვლის. საჭიროა ქვეყნის გულში შევიჭრათ. მე ვეძიებ იმ ერთადერთს, ვინც ამ გამარჯვების მოპოვებას შეძლებდა. ის ისეთი გული უნდა იყოს, რაიც დაიგევეს ყველა გულთა სიყვარულს. იქნებ ჩემი სურვილი უკვე ლოცვას წააგავდა. ცოტაც და, შეიძლება დავერდნობოდი სავარძელს, მუხლებზეც დამეჩოქა, როგორც ამას გაფხულის საღამოობით აკეთებდა იმა, თავისი სამი ბავშვით, კაბაზე რომ ეკვროდნენ. სეირნობიდან დაბრუნებული, მათ ვხედავდი განათებულ ფანჯარაში. ვცდილობდი მომეყრუებინა ჩემი ნაბიჯების ხმა და ჩაბნელებული ბაღიდან შეუმჩნეველად ვჭვრეტდი ამ მლოცველთა ჯგუფს: „შენს წინაშე ხელაპყრობილი ვადიდებ შენს სახელს, უფალო, – ხმამაღლა ამბობდა იმა, – რომ ჩემს გულს მიეც უნარი შენი შეცნობის და შეყვარების!“..

ახლა კი მე ვდგავარ შუა ოთახში და ისე ვბარბაცებ, თითქოს ვიღაცას გაველახე. ჩემს ცხოვრებაზე ვფიქრობ. ვუმზერ მას. არა, წინ ვერ აღუდგები ამგვარ მღვრიე დინებას. ჩემი ცული ადამიანობის წყალობით მთელი სიცოცხლის მანძილზე ერთი მეგობარიც ვერ შევიძინე, იქნებ იმიტომ, რომ ვეუბნებოდი საკუთარ თავს, – შენიღბვის უნარი არა გქონდა? ყველა ადამიანს ნახევარი საუკუნის მანძილზე ჩემსავით უნიღბოდ რომ ევლო, მაშინ ისინიც გაოცდებოდნენ, რაოდენ მცირე განსხვავება იქნებოდა მათ მორალურ დონეს შორის. სიმართლე ითქვას, არავინ თავის სახეს არ გვაჩვენებს, არავინ. მეტი წილი ხალხი მაიმუნობს, ამაღლებულ და კეთილშობილ გრძნობებს გამოხატავენ. თავადაც ვერ ხედავენ, როგორ ბაძავენ ლიგერატურულ გმირებს და

სხვებს. წმინდანებმა იცოდნენ ადამიანთა სულისკვეთება და ამიგომ მათი სახით სძულდათ და ემიზლებოდათ თავიანთი თავიც. მე რომ არ ვყოფილიყავი გულგახსნილი, გაშიშვლებული, ყოველგვარი შეფერილობის გარეშე, არავისში არ გამოვიწვევდი ზიზღს.

ასეთი ამრები მოსვენებას არ მაძლევდა, როდესაც ბოლთას ვცემდი ნახევრად ჩაბნელებულ სასტუმროში და თან მძიმე პალისანდრის და წითელი ხის ავეჯს ვეჯახებოდი. ჩემი ოჯახის ახლა უკვე მიწადქცეული რამდენი წევრი დაყრდნობია ამ სავარძლებს, წოლილა ამ ტახტებზე. პატარები ფეხსაცმელით ძვრებოდნენ და აჭუჭყიანებდნენ დივანს, რომ ზედ მოხერხებულად მოთავსებულიყვნენ და 1870 წლის დასურათებული ქურნალები ეთვალეირებინათ. გადაკრული ნაჭერი იმ ადგილას ისევე გაშავებულია, როგორიც ბავშვების ფეხსაცმელებმა დატოვა. ქარი გამშაგებით დაჰქრის სახლის ირგვლივ და ცაცხვის გამხმარ ფოთლებს ჰგვის. ერთ საწოლ ოთახში ისევ დავიწყებით დარაბების ჩაკეცვა.

თ ა ვ ი მ ე ს ხ რ ა მ ე ტ ი

მეორე დღეს შემოფოთებული მოუთმენლად ველოდი ფოსტას. მეც ხეივანში დავდიოდი წინ და უკან, იმასავით, ბავშვების დაგვიანების გამო რომ წუხდა ხოლმე და ბაღში ბოლთას სცემდა.

„რა მოხდა, ხომ არ იჩხუბეს? იქნებ ვინმე გახდა ავად?“. ვფიქრობდი, „სამინლად ვღელავდი“. ჩემი ცოლისა არ იყოს, ათასნაირ სახიფათო ამბებს ვიგონებდი. ვერაფრით ვერ მოვიცილე აკვიატებული ცუდი ამრები. დიდხანს დავბორიალობდი ვენახში. ბრუნვით და ფიქრით შეპყრობილი ვერაფერს ვხედავდი და ვერ ვამჩნევდი, მაგრამ არ გამოძპარვია ჩემში მომხ დარი ცვლილება. თითქმის კმაყოფილ-

იც კი ვიყავი ჩემი ასეთნაირი წუხილით. ნისლში ხმაურით იბნეოდა თითოეული ბგერა, ველი არა ჩანდა, მისი ხმაური კი ისმოდა. ვაზების გრძელ მწკრივს, სადაც ყურძენს ჯერ არ შეჰპარვოდა სიღამპლე, მხიარულად დასტრიალებდნენ თავს ბოლოქანქარები და შაშვები.

ბავშვობისას არდადეგებზე ჩამოსულ ლუკს ძალიან უყვარდა ადრეული შემოდგომის დილა...

როგორც იქნა, მოვიდა ფოსტა და მივიღე გუბერის პარიზიდან გამოგზავნილი წერილი. ამან ვერ დამამშვიდა. იწერებოდა, მოულოდნელად სასწრაფო საქმეზე პარიზში მომიხდა წასვლა. საკმაოდ სერიოზული უსიამოვნო ამბებია, რასაც დაბრუნებისას მოგიყვებით. დაბრუნებას ზეგ ვაპირებო. ვიფიქრე, ფინანსურმა ინსპექციამ ხომ არ გაართულამეთქი საქმე. აქ იქნებ უკანონობა რამ ჩაიდინა.

შუადღისას მოთმინება დამელია. ვუბრძანე სადგურში წავეყვანეთ და ბორდოში გავესტუმრებინეთ, თუმცა ბავშვებთან შეპირებული ვიყავი არასოდეს მემოგზაურა მარგო. ახლა ჩვენს ძველ სახლში ქენევიევა ცხოვრობდა. ჩემს ქალიშვილს დერეფანში შევეფეთე. ვიღაც უცნობ კაცს ემშვიდობებოდა. უთუოდ ექიმი იქნებოდა.

– გუბერმა არაფერი შეგატყობინა?

ქენევიევამ იმ ოთახში წამიყვანა, სადაც იმას დასაფლავების ღღეს უგრძნობლად ვიწექი. გულზე მომეშვა, როდესაც გავიგე, რომ საქმე თურმე ფილის გაქცევას ეხებოდა, – უფრო დიდი უბედურება მეგონა. თურმე ფილი ვიღაც ქალთან ერთად გაქცეულა. ამ ქალს მაგრად ჰყავს „ჩაჭერილი“. ფილისა და იანინას შორის საშინელი საუბარი ყოფილა. ერთობ მკაცრად ეჭირა თავი და არც არავითარი იმედი აღარა აქვს იანინასო. საბრალო იანინა, მეგისმეგად დასუსტებულია, მისი ჯანმრთელობა ძლიერ აფიქრებს ექიმსო. ალფრედი და გუბერი გაქცეულს პარიზში მისწევინა.

ეს არის ახლა მივიღეთ ღეპეშა, ჩანს, ვერაფერს გამხდარან.

– როცა დაფიქრდები რა ბევრს ვაძლევდით მათ სარჩენად... ცხადია, ვფრთხილობდით, ხელში არ ვუგდებდით ფულს. მაგრამ საკმარისად მნიშვნელოვან რენჯას კი იღებდნენ. ღმერთო ჩემო, იანინა კი როგორ სისუსტეს იჩენდა მის მიმართ. რასაც მოისურვებდა, ყველაფერს აკეთებინებდა იანინას. წარმოიდგინე, წინათ ემუქრებოდა მიგატოვებ თუ შენ, მამა არაფერს დაგვიტოვებდი. მაგრამ მაშინ კი არა, ახლა გაიქცა, როცა მთელი ქონება ჩვენ გამოგვეცი. როგორ ხსნი ამას?

ქენევიევა ჩემს პირდაპირ გაჩერდა, წარბები აჭიმა და ფართოდ გახელილი თვალებით გაოცებული მომაჩერდა. შემდეგ ბაგარეას მიეკრა და შეციებულებით ხელებს ერთმანეთს უსვამდა.

– ეტყობა, ძლიერ მდიდარ ქალთან ერთად გაქცეულა.

– სრულიადაც არა. სიმღერის მასწავლებელია. მშვენივრად იცნობ იმ ქალს, ქ-ნი ველარია, არცთუ ისე ახალგაზრდა და ბევრის მომსწრეც. მგონი მარტო წისქვილის ქვა არ დაგრიანებულა მის თავზე. რის სიმდიდრე! ძლივს შოულობს ლუკმაპურს. როგორ ფიქრობ, რატომ მოიქცა ასე? – გამიმეორა კითხვა. ის

პასუხისათვის აღარ მოუცდია, ისევ ალაპარაკდა. ამ დროს შემოვიდა იანინა. ხალათი ეცვა, გოგონამ შუბლი გამომიშვირა საკოცნელად. ჩემის ამრით, არ იყო გამხდარი. მაგრამ მწუხარებას მისი მსუქანი, უშნო გარეგნობისათვის ჩამოეცილებინა ის თავისებურება, რაც ესოდენ მძულდა მასში: ამ საბრალო, უწინ ისეთ პრანჭია ქმნილებას ახლა მოეშორებინა თავისი არაბუნებრივობა და უბრალო, თავისი ნამდვილი სახით მოგვევლინა. ჭადის კაშკაშა სინათლე პირდაპირ სახეში სცემდა, მაგრამ თვალიც არ დაუხამხამ-

ებია. მხოლოდ მკითხა:

– თქვენ უკვე იცით? – და შეზღონგზე ჩამოჯდა. ნეგავი თუ გაიგონა დედამისის გაუთავებელი ლანძღვა ფილის წინააღმდეგ, ვისზე ლაპარაკს, ალბათ აღარც გაათავებდა იმ ბიჭის გაქცევის შემდეგ?

– წარმოიდგინეთ, რა მოხდა..

ქენევიევა ლაპარაკს ყოველთვის ასე იწყებდა: „წარმოიდგინეთ რა მოხდა!“ რაიც უცნაურად გეჩვენებოდათ ისეთი ქალისაგან, რომელსაც ყველაზე ნაკლებ გააჩნდა წარმოდგენის უნარი.

– წარმოიდგინეთ, რა მოხდა, – თქვა მან, – მიუხედავად იმისა, რომ ოცდაორი წლისამ საკმაოდ დიდი ქონება გაგვინიავა, ნაადრევად რომ მიიღო (იგი ობოლი იყო და ახლობლებიც არავინ ჰყავდა. იძულებული იყვნენ გაენთავისუფლებინათ მეურვეობისაგან). ჩვენმა ოჯახმა შეგნებულად დახუჭა თვალები მის გარყვნილ ცხოვრებაზე... მშვენიერი გოგონა მიათხოვა და ხედავ, როგორ გადაგვიხადა სამაგიერო...

ბოლმა ყელში მომაწვა, თავს ძლივს ვიკავებდი. ჩემში კვლავ გაიღვიძა ძველმა სიავემ. განა თვითონ ქენევიევა, ალფრედი, იმა და მათი მეგობრები არ დასდევდნენ ფილის და ცდილობდნენ ათასგვარი დაპირებებით მოემბიდათ?

– გასაკვირი არ არის, – ჩავიბუტბუტე, – რომ შენი მღაპრებისა შენვე გჯერა. თავადაც ხომ კარგად იცი, როგორ დასდევდით იმ ბიჭს...

– ყური მიგდე, მამა! იქნებ აპირებ დაიცვა?

მე ვუთხარი ფილის დაცვას სრულიადაც არ ვაპირებმეთქი, მაგრამ ჩვენ არ ვიყავით სამართლიანი, როცა ბიჭს უფრო მეტად ვაძაგებდით, ვიდრე სინამდვილეში იყო. უთუოდ საკმაოდ უხეშად აგრძნობინებდნენ, აქაოდა იანინას ქმარი ხარ და მდიდრულად, უბრუნველად ცხოვრობ,

ვალდებულებას ბრძანდები ყოველგვარი დამცირება მოითმინო, წასასვლელი გზა მაინც არსაითა გაქვსო. მაგრამ ადამიანები არც ისეთი სულმდაბალი ყოფილან, როგორც ჩვენ გვეჩვენება.

– წარმოიდგინე ერთი! შენ იცავ არამზადას, რომელმაც მიაგოვა ახალგაზრდა ცოლი და პაწაწინა ქალიშვილი?

– ქენევიევა! – ვუყვირე გაღიზიანებულმა. – ვერ გამიგება დააგანე თავს ძალა და შეეცადე გამიგო. უდაოდ ძალიან ცუდია, როცა ქმარი გოვებს ცოლ-შვილს. მაგრამ დამნაშავეს შეიძლება ამოძრავებდეს როგორც სულმდაბალი ზრახვები, ისევე კეთილშობილური მიზნებიც.

– მაშ, როცა ქმარი გოვებს ოცდაორი წლის ცოლს და პატარა ქალიშვილს, ეს კეთილშობილი საქციელია? – ჯიუტად განაგრძობდა ჩემი შვილი.

ამგვარი მსჯელობის მეტი, სხვა უნარი არ გააჩნდა ქენევიევას, მას სულ არაფერი ესმოდა. „ – არა, შენ მეგისმეტად გუტუცი ხარ... ვინ იცის, იქნებ განგებაც იკატუნებ თავს და ისე იქცევი, თითქოს არაფერი გესმოდეს, მაგრამ აი, რას გეტყვი: ფილი არც ისე საძაგლად მოგეჩვენება მას შემდეგ, რაც...

ქენევიევამ ყვირილით გამაწყვეტინა სიტყვა. მანამდე მაინც შეგეკავებინა თავი, სანამ იანინა ოთახიდან გავიდოდა, რადგან, საბრალო, შეურაცხყოფად მიიღებს მის ასეთნაირ გამოსარჩლებასო. მაგრამ იანინამ, აქამდე ჩუმად რომ იჯდა, უეცრად დაილაპარაკა ჩემთვის უცნობ ხმაზე:

– დედა, რატომ უარყოფ? ჩვენ ხომ მიწასთან ვასწორებდით ფილის. გაიხსენე, როცა ქონების გაყოფა დაიწყო, მბრძანებლობაც კი დავუწყეთ. ჰო, მე მეგონა, შეიძლებოდა ლამაზი ძალღივით მისი თასმით გარება. ბოლოს თითქოს წინანდელივით აღრც კი მწყინდა, რომ არ ვუყვარდი. ის მე მეკუთვნოდა და ჩემს პირად ქონებას წარმოადგენდა. ფული

ჩემს ხელთ იყო, ის უკანა ფეხებზე შემდგარი მომჩერებოდა. დედა, ეს ხომ შენი საკუთარი სიგყვებია: „ახლა კი შენს წინაშე უკანა ფეხებზე შემდგარი იცქმუტებსო“. ჩვენ გვეგონა, ფული მისთვის ყველაფერზე ძვირფასი იყო. შეიძლება თვითონაც ასე ფიქრობდა, მაგრამ სირცხვილმა, გულისწყრომამ თავისი გაიგანა. როდესაც მიდიოდა, გამომიტყდა, არ მიყვარს ის ქალი, ვისთანაც მივდივარო. წასვლისას ბევრი მწარე ჭეშმარიტება გადამიშალა. თუმც არ უყვარდა, მაგრამ ის ქალი არ ცდილობდა ფილის დამცირებას. მან ფილი ფულით კი არ იყიდა, მოწონებით გაჰ ყვა. მე კი სათამაშოსავით ვიყიდე.

იანინამ რამდენჯერმე გაიმეორა ეს სიგყვები, თითქოს თავს იმათრახებდა. დედამისი მხრებს იჩეჩავდა, მაგრამ უხაროდა, რომ ბოლოს და ბოლოს იანინა აგირდა: „ახლა გულზე მოეშვება...“ შემდეგ თავის ქალიშვილს დამშვიდება დაუწყო.

– ნუ გეშინია, ჩემო კარგო, დაგიბრუნდება. შიმშილი მგელსაც კი ბუნაგიდან გამოაგდებს. ისიც ჟინს მოიკლავს, სიღარიბეც შეაწუხებს და...

დარწმუნებული ვარ, ეს სიგყვები იანინაში მიზღს გამოიწვევდა. ქულს წამოვავლე ხელი. ძნელი ასაგანი იქნებოდა ჩემთვის საღამო ქენევიევასთან გამეგარებინა. დავარწმუნე ჩემი შვილი მანქანა დავიქირავე კალემში დასაბრუნებლად-მეთქი. უეცრად იანინამ თქვა:

– წამიყვანეთ თქვენთან, პაპა!

დედამისი შეშფოთდა, – ხომ არ გაგიჟდა, იანინა ქალაქში უნდა იყოს. შეიძლება იურისტებს დასჭირდეთ. ესეც არ იყოს, კალემში „სევდა შესჭამსო.“

ქენევიევა ფეხდაფეხ გამომყვა. კიბის ბაქანთან გაჩერდა და საყვედურებით ამავსო, ხელს რად უწყობ იანინას უგუნურ ვნებებსო.

– თუკი იანინა შეძლებს მისი სიყვარული მთლიანად ამოიგლიჯოს გულიდან, ეს ხომ დიდი ბედნიერება იქნება. გაყრის მიზეზი ყოველთვის შეგვიძლია ვიპოვოთ. იანინა თავისი სიმდიდრის წყალობით მშვენივრად გათხოვდება. მაგრამ ჯერ საჭიროა დაივიწყოს ის არამზადა. შენ რას აკეთებ? წინათ შენც ხომ გძულდა ფილი, ახლა კი იანინას წინაშე ქებით იხსენიებ. არავითარ შემთხვევაში არ გამოვეუშვებ. წარმოდგენილი მაქვს, რა ხასიათზე დაბრუნდება იქიდან. აქ კი, ბოლოს და ბოლოს გაუუქარწყლებთ მძიმე ფიქრებს, და დაივიწყებს...

„თუ ჯავრმა არ მოკლა“ – გავიფიქრე. საბრალო მისი ცხოვრება მუდამ გაუნელებელი დარდით და მწუხარებით იქნება აღსავსე. შეიძლება იანინა იმ ქალთა რიცხვს ეკუთვნის, რაც ჩემთვის, მოხუცებული ვექილისათვის კარგადაა ცნობილი: ეს უბედური ქალები იმედით სულდგმულობენ. ოცი წლის შემდეგაც უცდიან და გზას ერთგული ძალღივით გასცქერიან.

ოთახში დავბრუნდი, სადაც იანინა გაუნძრევლად იჯდა იმავე ადგილას და ვუთხარი:

– ჩამოდი, როცა მოგესურვება, გოგონი... ყოველთვის მოხარული ვიქნები შენი ნახვის.

არ განძრეულა და ვერ გავიგე მიხვდა თუ არა ჩემს ნათქვამს.

შემოვიდა ქენევიევა და უნდობლად მომაჩერდა, მერე მკითხა: „რა უთხარი?“ თურმე შემდეგ მე მაღანაშაულებდა – იმ რამდენიმე წუთში იანინა მან „შეაცდინა“, თავის გასართობად ათასგვარი მავნე ამრებით გამოუგუნა თავი. მე კი სულ ყურებში მეღვა ჩემი საბრალო შვილიშვილის ხმა, როცა კიბებზე ჩამოვდიოდი, როგორ დამიძახა: „წამიყვანეთ თან...“ დიახ, იანინამ მთხოვა აქედან წამეყვანა. ჩემდაუნებურად ფილის შესახებ მე ის სიტყვები დამცდა,

რისი მოსმენაც, ალბათ ძლიერ უნდოდა იანინას. შეიძლება მე ვიყავი პირველი ადამიანი, ვინც ჩემს გოგონას შეურაცხყოფა არ მიაყენა.

ბორდოს ქუჩებში მივაბიჯებდი. სასწავლო წლის დასაწყისის საპატივსაცემოდ ილუმინაციით რომ გაენათებინათ. ქინკლისაგან დასველებული ქვაფენილები ბრწყინავდა. სამხრეთელების მყვირალა ხმები ფარავდა გრამვის ხმაურს. ჩემი ბავშვობის არომაგი გაქრა. თუმცა შეიძლება იგი მეპოვა უფრო გულჩათხრობილ კვარტალებში დიუფურ-დიუბერჟიესა და გროს-კლოშის ქუჩებზე. ვინც იცის, რომელიმე მოხუცი იქ ახლაც ჰყიდის წაბლს... გულზე მიუკრავს ცხელცხელი მოხარშული წაბლით სავსე ქოთანს, რომელსაც ანისის სურნელება ასდის. არა, სრულიადაც არ ვიყავი მოწყენილი. იმ საღამოს მე მომისმინეს და გამიგეს. მე და იანინა გავერთიანდით. ეს იყო გამარჯვება. სამაგიეროდ ქენევიევასთან დავმარცხდი. ამგვარი გონებაჩლუნგი მოაზროვნის წინაშე უძლური აღმოვჩნდი. კაცი ბოროტმოქმედი და მწედაცემული ადამიანის სულისკენ უფრო ადვილად იპოვის გზას, მაგრამ უხამსობა გადაულახავი დაბრკოლებაა... რა გაეწყობა. ასეც გადავწყვიტეთ. შეუძლებელია ყველა საფლავის ქვა ერთად დაიმგვრეს. ბედნიერი ვიქნები, თუ სიკვდილის წინ შევძლებ ერთ ადამიანთან მაინც სულიერი კავშირის დამყარებას.

ღამე სასტუმროში გავათიე. მეორე ღღეს კალემში დავბრუნდი. რამდენიმე ღღის შემდეგ მესტუმრა ალფრედი და მისგან შევიტყვე, რომ ჩემს ვიზიტს ქენევიევასთან მძიმე შედეგი გამოეღო. იანინას ფილისთვის გადარეული წერილი მიეწერა, ყველაფერში მე ვარ დამნაშავეო და ქმარს პატიებას სთხოვდა. „ქალები ყოველთვის ასეთ სისულელეებს სჩადიან.“ გულარხეინმა ღუნდრუხანამ ვერ გაბედა

ხმამალა გამოეხატა თავისი აზრი, დარწმუნებული ვარ, ძალიან უნდოდა ეთქვა: „ბებიამისის კვალს მიჰყვარ“.

ალფრედმა მიმახვედრა პროცესი წაგებულად შეგვიძლია ჩავთვალოთო. ამაში ქენევიევა თურმე მე მაღანაშაულებს, „იანინას თავგება იმან აურიაო.“ მე ღიმილით ვკითხე სიძეს, რა შეხედულებისა ხარ ჩემს ასეთნაირ საქციელზე-მეთქი. მან დამარწმუნა, არ ვიზიარებ ცოლის აზრსო. მისი თქმით, თითქოს შურისგება მამოძრავებდა, თავს ვიქცევი და შეიძლება „სიბოროტითაც“ ჩავდიოდი ამას. ეს შვილები აღარ მოსულან ჩემს სანახავად. ორი კვირის შემდეგ ქენევიევას წერილი მივიღე. მწერდა: იანინა ნევროფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მოვათავსეთ. რა თქმა უნდა, სულით ავადმყოფი არ არის, მაგრამ ექიმებს დიდი იმედი აქვთ, რომ ეს სამკურნალო იზოლაცია სასიკეთო შედეგებს გამოიღებსო..

მეც იზოლირებული აღმოვჩნდი. თუმცა არა. ავადმყოფობის მიზეზით კარგა ხანია, გულს აღარ შეუხსენებია ჩემთვის თავისი არსებობა. ორ კვირაზე მეტია ნათელი, თბილი ამინდები დაიჭირა – შემოდგომა აგვიანებს გამოჩენას. ხეებიდან არც ერთი ფოთოლი არ ჩამოვარდნილა. ვარდები ხელახლა გაიშალა. მე კვლავ დავნადვლიანდი, რომ შვილები ისევ გამეთიშნენ. გუბერი მხოლოდ საქმეებზე სალაპარაკოდ თუ მოვიდოდა. მეგისმეტად უცხვირპირო და ცივია. თავაზიანად კი მელაპარაკებოდა, მაგრამ ემჩნეოდა დაძაბული იყო.

იანინაზე ცუდი გავლენის გამო, რაშიც მაღანაშაულებდნენ, კვლავ დავკარგე ის სიმპათია, რაც ჩემს შვილებში მოვიპოვე. მათ თვალში კვლავ ცბიერ მგრად და ყოველივე ცუდის გამკეთებელ მოხუცად გადავიქეცი. ერთადერთი არსება, რომელმაც მე გამიგო, იანინა, ხალხს მოაცილეს და ჩაკეტეს.

მე მაინც შევიცანი ღრმა სულიერი სიმშვიდე. ყველაფერს მოკლებული მარტო მყოფი მოხუცი – რომლის თავზე სიკვდილი ღრუბელივით გაწოლილა, რათა აგემოს თავისი მრისხანება – მე ვიყავი მხოლოდ ზომიერი, მხნე და არ ვკარგავდი გონებას მახვილობას. ჩემი მწუხარე ცხოვრება არ მალონებდა. არ ვგრძობდი განვლილი წლებისა და მარტოობის სიმძიმეს. თითქოს არც მოხუცი ვიყავი, არც მძიმე ავადმყოფი. თითქოს წინ ხანგრძლივი სიცოცხლე მელო. თითქოს იმ სიმშვიდეს, რომელსაც ჩემი სული მოეცვა, ხორცი შეესხა და ცოცხალ ადამიანად ქცეულიყო.

მ ა ვ ი მ ე ო ც ე

ერთი თვეა ფსიქიატრიული საავადმყოფოდან გამოქცეული იანინა ჩემთან ცხოვრობს. საბრალო, ისევ ავადაა. თავი შეთქმულების მსხვერპლად მიაჩნია. მარწმუნებს – ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში იმიტომ ჩამკეტეს, რომ ფილის საწინააღმდეგოდ საქმის აღძვრა-გაყრასა და ქორწინების ხელშეკრულების გაუქმებაზე უარი ვთქვიო.

ნათესავები ფიქრობენ, თითქოს მე შთავაგონებ იანინას ასეთ ამრებს და თავისიანების წინააღმდეგ ვამხედრებ. ეს არაა მართალი, პირიქით, კალემში მთელი დღეების განმავლობაში (სოფელში კი განსაკუთრებით ნელა მიიზღამნება ეს დღეები), თავგამოდებით ვებრძვი მის ილუზიებს და ქიმერებს. ამინდები საშინელია – წვიმა და ჭყაპი. ტალახში ღვება სველი, ჩამოცვენილი ფოთლები. მოახლეები მძიმე ქოშინით თქერავენ ხრეშით მოკირწყლულ ეზოს. ვიღაც კაცს თავზე გომარა წამოუფარებია და ისე მიდის. შემოდგომამ ხეები შემოძარცვა და ბალებს ერთგვარი „სიმშვენიერი“ შემაგა. აშკარად გამოჩნდა ის, რაც აქამე შეუმჩნეველი იყო: ფანჩატურის ცხაური თალებიც, გამუღმებული, ცივი წვიმებისაგან გათოშილი წარაფებიც, დეკო-

რაგიული მცენარეებიც.

საწოლ ოთახში ისეთი გამჭვალავი სინესტეა, რომ მე და იანინას საღამოობით ვერ გავგიბედია დავთმით სასტუმრო ოთახის ბუხარი. საათი შუალამეს გვამცნობს, მაგრამ ჩვენ მაინც არ გვინდა ავღვეთ და ჩვენს ოთახებში წავიდეთ მეორე სართულზე. ერთმანეთზე მუყაითად დაწყობილი ნალვერდლების გროვა ნაცარზე ნელ-ნელა იბნევა. ჩემს შვილიშვილს დაუსრულებლად ვარწმუნებ, რომ მის მშობლებს, ძმას თუ ბიძია გუბერს – არავის მისთვის ცუდი არ უნდა. როგორც შემძლია ვცდილობ, დავაიწყებინო ფსიქიატრიული საავადმყოფო, მაგრამ ქმარზე ლაპარაკს არაფრით არ ეშვება და ამიგომაც სულ ერთთავად ფილიზე ვსაუბრობთ: „თქვენ ვერ წარმოიდგენთ, რა ადამიანია!.. თქვენ მასზე არაფერი არ იცით...“

ამ სიტყვებს მისი საბრალდებულო სიტყვა ან ხოცბა მოჰყვება ხოლმე. კილო, როგორითაც იანინა თავის შესავალ სიტყვას იწყებს, უკვე გასაგებს ხდის, შეაქებს თუ ტალახში ამოსვრის თავის ქმარს. მაგრამ გინდ აქოს, გინდ აძაგოს, მის მიერ მოყვანილი ფაქტები მაინც უმნიშვნელოდ მეჩვენება. მიუხედავად იმისა, რომ იანინას არა აქვს წარმოდგენის უნარი, ამ საბრალო ქალისათვის სიყვარულს მაინც საოცარი ძალა შეუმატებია. მას შეუძლია გადაასხვაფეროს, დაამახინჯოს, გადააჭარბოს და თუ გნებავთ, სულაც სახე უცვალოს რეალურ ფაქტებს.

– მე ხომ ვიცნობ შენს ფილის! იგი არარაობაა! მხოლოდ დაუღეგარმა სიჭაბუკემ წუთიერად გახვია იგი სილამაზის შარავანდელში. შენ კი ამ ნებიერ, „ყველაფრით უბრუნველყოფილ“ ბიჭუკელას ხან ამაღლებულ გრძნობებს მიაწერ, ხან ცბიერსა და მუხანათურ ბრახვებს. სინამდვილეში იგი მოკლებულია ამროვნების უნარს. მხოლოდ რეფლექსებით მოქმედობს.

არც შენ და არც შენს მშობლებს არ გესმოდათ, რომ მას უნდოდა თავისუფლად ესუნთქა და თქვენზე ძლიერი ყოფილიყო. იმ ლუკმას, რომელსაც აწვდიდით, რაგომ სწევდით ასე მაღლა და აიძულებდით უკანა ფეხებზე შემდგარიყო? ასეთი ჯიშის ძაღლებს არ უყვართ ხტუნვა. ისინი იქით გარბიან, სადაც არ აწვალავენ და საჭმელს პირდაპირ მიწაზე უღვამენ.

საბრალო იანინა, წარმოდგენაც კი არა აქვს, როგორია სინამდვილეში მისი ფილი. ან კი როგორ დაინახავს, როდესაც თვალებს მწუხარება და სურვილი უბნელებს, რომ გვერდით ჰყავდეს, ეალერსებოდეს (ათასში ერთხელ მოწყალე ბასავით რომ გაიმეგებდა), ახრჩობს ეჭვიანობა და შიში, რომ სამუდამოდ დაკარგა. თვალებდავსებული, ყნოსვის, შეხების უნარს მოკლებული გადარეულივით მისდევს ხელიდან გაშვებულ ნადავლს, არ კი იცის, ვინ არის, ან ვის მისდევს... ამბო ბენ, არსებობენ მამები, რომელთა სიყვარული ბრმააო. იანინა ჩემი შვილიშვილია, მაგრამ ჩემი შვილიც რომ ყოფილიყო,

ისევე დავინახავდი, როგორიც სინამდვილეშია. არაფრით არ არის მიმზიდველი. თუმცა სახის ნაკეთები სწორი აქვს, მაგრამ სხეული დამძიმებია, უხეშია, სქელი. ხმას რაღაც უცნაურად აწრიჰინებს. იგი ისეთი ქალების რიცხვს მიეკუთვნება, ვისაც მამაკაცი არ შეხედავს და არ მოიწონებს. მიუხედავად ამისა, საღამოობით იმ განსაკუთრებული სილამაზით დამშვენდება ხოლმე, რაც ქალს სახეზე სიყვარულისგან განჯვის გამოეფინება. ვინ იცის, იქნებ რომელიმე მამაკაცი მიეზიდა კიდეც ამ მოგიბგიბე კოცონს. მაგრამ საბრალო, უმოწყალოდ იწვის წყვდიადში მარგოდ-მარგო, მხოლოდ მოხუცი პაპა მისი განჯვის მოწმე.

მებრალეა იანინა. მთელი ამ უძილო საღამოების მანძილზე მოთმინებით ვუსმენ მის საუბარს არაჩვეულებრივი

ფილის შესახებ, თუმცა ეს ყმაწვილი ისევე ჰგავს სხვა ჭაბუკებს, როგორც თეთრი პეპელა სხვა თეთრ პეპლებს. მოცებს ის ვნება, რაც მხოლოდ ფილიმ შეძლო დაენთო ამ ქალში. ისეთი ძლიერი ვნება, რომელმაც ეს ქალი ყველაფრისგან – ხილული და უხილავი ქვეყნისაგან გამოთიშა. იანინასათვის არაფერი არ არსებობს თავისი ქმრის, ახალგაზრდა მამაკაცის გარდა. თუმცა ცხოვრებას უკვე მოეთელა და ყველა გრძნობას ისევ სმას ამჯობინებს. სიყვარულს კი ისე უცქერის, როგორც თავისებურ მოვალეობას და დამქანცველ შრომას... რა უბადრუკობაა!

იანინას აღარც კი აგონდება თავისი გოგონა, ბინდბუნდში პაწია ნელ-ნელა მოიკვლევს გზას სასტუმროში. დედა არც კი უყურებს, ანაზღად ეხება გუჩებით მის ხუჭუჭა თმებს. არ შეიძლება ითქვას, თითქოს ეს პაწია გოგონა მის ცხოვრებაში არავითარ როლს არ თამაშობდეს. სწორედ ამ თავისი შვილის გამო იკრეფდა ძალ-ღონეს იანინა, რომ ფილის უკან დადევნების გაშმაგებულ სურვილს არ აჰყოლოდა. (მზად იყო თავი მოექულებინა, ისე ელევნა ნაბიჯნაბიჯ. ეხვეწა, ემუღა რა, ან თუნდაც საჯაროდ გაემართა სცენები და შეურაცხყოფაც კი მიეყენებინა). არა, მარტო მე ვერ დავაკავებდი შინ, მხოლოდ და მხოლოდ ბავშვი აჩერებდა, მაგრამ ვერც ის ამშვიდებდა, ვერ ანუგეშებდა. გოგონა თითქმის გრძნობდა ამას და საღამოობით, როცა სადილის მოლოდინში ცეცხლის პირას ვისხედით, ჩქარობდა ამოცოცებულიყო ჩემს მუხლებზე. გეგონებოდათ, ჩემთან თავშესაფარს ეძიებდა. მე ვყნოსავდი მის თმებს ჩიგის ბუდის სურნელება რომ უდიოდა, რაიც მარის მახსენებდა. ვხუჭავდი თვალებს და მის თმებზე გუჩებდაკონებული გარინდებული ვიჯექი. დიდი სურვილი მქონდა მაგრად ჩამეკრა ეს პაწაწინა არსება. ჩემი გული კი ჩემს

საბრალო დაღუპულ ბავშვს უხმობდა. ხან ისიც მეჩვენებოდა, ლუკს ვესვოდი. მოგჯერ, როდესაც ამ პაგარა გოგონას თამაშის შემდეგ ვაკოცებ, ვგრძნობ, თითქოს ლოყები მარილიანი აქვს. პაგარა ლუკივით, ბაფხულის არდადეგებზე მთელ ღღეს ისე რომ დაიღლებოდა ხოლმე სირბილით, რომ მერე მაგიდაზე ეძინებოდა. და აი, რა ფიქრი მიგრიანებდა თავში, როცა სიყვარულით ტყვექმნილი იანინა განუწყვეტლივ უვლიდა ოთახს გარშემო.

მასსოვს, ერთ საღამოს მკითხა:

– რა ვქნა, რა გავაკეთო, რომ ასე აღარ ვიგანჯებოდე, როგორ ფიქრობთ, გამივლის?

ცივი ღამე იყო. უეცრად იანინამ ფანჯარა გახსნა და დარაბები გააღო. შემდეგ მთვარის შუქით განათებულ ბაღში, ცქერა და გაყინული ჰაერით სუნთქვა დაიწყო. მე უკანვე წამოვიყვანე, ცეცხლთან დავსვი, თუმცა ალერსს შეჩვეული არა ვარ, უხერხულად მიუუჯექი და ხელი მოვხვიე. შემდეგ ვკითხე ცოგათი მაინც თუ გაქვს საკუთარი თავის იმედი-მეთქი.

– მორწმუნე ხარ? მან თითქოს ვერ გამიგო და დაბნეულად გაიმეორა:

– მორწმუნე?

– ჰო, გწამს ღმერთი?

ანთებული თვალებით უნდობლად შემომხედა და ბოლოს მითხრა, ვერ გამიგია ამას რა კავშირი აქვსო... რაკი აღარ მოვეშვი, მიპასუხა:

– რა თქმა უნდა, მორწმუნე ვარ. ეკლესიაში დავდივარ და ჩემს მოვალეობას ვასრულებ. რაგომ მეკითხებით? ღამცინით?

– როგორ ფიქრობ, – გავნაგრძე ჩემი, – ფილი ღირსია შენი ასეთი ღიღებუი წყალობის?

დაღვრემილმა იანინამ მკაცრად, გაჯავრებით შემომხედა,

ქენევიევასავით, როცა მას არ ესმის, რას ეუბნებიან, არ იცის, რა უპასუხოს, რადგან ეშინია ჩიხში არ მოემწყვდეს. ბოლოს გაბედა:

– ერთმანეთთან აბა, რა კავშირშია... არ მიყვარს, როცა ასეთ საქმეებში რელიგიას ურევვენ. დიახ, მორწმუნე ვარ, ამიგომ მძაგს ასეთი არასწორი დაპირისპირება. მე ხომ რელიგიის ყველა ადათ-წესებს ვასრულებ... კი ისეთი კილოთი წარმოთქვა ეს სიგყვები, გეგონებოდათ საფინანსო ინსპექტორს მოახსენა გადასახადები პირნათლივ გადავიხადეო. მე ხომ მთელი სიცოცხლის მანძილზე სწორედ ქრისტიანული ცხოვრების ეს უხეში კარიკატურა და საცოდავი შარჟი მძულდა და მძულს. იმიგომ, რომ მქონოდა მისი სიძულვილის უფლება, თავს ისე ვაჩვენებდი, თითქოს ამაში ნამდვილ ჭეშმარიტ ქრისტიანობას ვხედავდი. სახეში თამამად უნდა უცქირო მას, რაც გძულს. „მაგრამ მე ხომ ვიცი, რომ საკუთარ თავს ვიგყუებ.“ – გავიფიქრებდი ხოლმე. მე ეს ვი ცოდი გასული საუკუნის ბოლო წლებშივე, როდესაც აქ, კალემში აბაგმა არღუენმა მითხრა: „თქვენ ძლიერ კეთილი ხართო.“ განა სიმართლე არ არის, რომ ვიცოდი? უფრო მოგვია ნებით ყურებში თითს ვიცავდი, არ გავიგონო სიგყვები, რასაც მომაკვდავი მარი ჩურჩულებს-მეთქი. სწორედ მაშინ, მის სასთუმალთან თვალწინ გადამეშალა ადამიანის სიკვდილისა და სიცოცხლის საიღუმლოება. ჩემი პაგარა გოგონა ჩემი მიზეზით კვდებოდა. მინდოდა ეს ყოველივე დავიწყებისათვის მიმეცა, შეუპოვრად ვიბრძოდი, დამეკარგა ამ საიღუმლოების გასაღები, მაგრამ ვიღაცის ხელი ჩემი ცხოვრების ყოველ გადაწყვეტ მოსახვევში უკანვე მიბრუნებდა (განა დამავიწყდა ლუკის გამოხედვა კვირა დღის წირვის შემდეგ, ის დრო, როცა პირველი კუტკალიები აჭრიჭინდნენ? ან გამაფხულის საღამო, სეგყვა რომ მოვიდა)?

აი, როგორი ფიქრები მიგრიალებდა თავში იმ საღამოს. მახსოვს, ავდექი და ისე უხეშად გავკარი ხელი სავარძელს, რომ იანიჩა შეკრთა. კალებში გამეფებული ღამის მკვრივი, თითქოს უღრეკი სიჩუმე. ბოჭავდა და ახშობდა მის მწუხარე ბას. ბუხარში ცეცხლი ქრებოდა, ოთახი თანდათან ცივდებოდა. იანიჩამ ისე მიაცურა სკამი, თითქოს მისი ფეხები ნაცარს ეხებოდა. მბჟუგავ ცეცხლს უფიცხებდა ხელებს თავდახრილი. ბუხრის რაფაზე მდგარი ღამპა ანათებდა მის დახრილ, მძიმე, სხეულს. მე კი ნახევრად ჩაბნელებულ პალისანდრისა და წითელი ხის ავეჯით გამოჭედილ სასტუმროში ბოლთასა ვცემდი. უმწეოდ ვუვლიდი გარს, თითქოს ლოდისაგან გამოკვეთილ, უმოძრაო სხეულს. „ჩემი პაგარა“... ვეძებდი და ვერ ვპოულობდი შესაფერ სიცყევებს. ამ საღამოს, ამ სტრიქონებს რომ ვწერ, როგორ მეხუთება სული, როგორ მგანჯავს გულის ტკივილი, თითქოს სადაცაა გამისკლება, რადგან აღივსო სიყვარულისგან, და ბოლოს, მე შევიმცნე მისი სახელი, მისი მომხიბვლ.....

.

კალები, 10 დეკემბერი 193

ძვირფასო ქენევიევა! – ამ კვირას მოვრჩები მამაჩემის მაგიდის ქალაღლებით გატენილი ყველა უჯრის დალაგებას, მაგრამ მოვალედ ვთვლი თავს, დაუყოვნებლივ გაგაცნო ერთი მეტად უცნაური დოკუმენტი. შენ იცი, რომ მამა თავის სამუშაო ოთახში გარდაიცვალა; ამელი 24 ნოემბერს დილას რომ შევიდა მის ოთახში. საწერ მაგიდასთან მჯდარი ნახა. სახე გადაშლილ რვეულზე დაებჯინა. ამ რვეულს დაზღვეული ბანდეროლით გიგზავნი. მისი წაკითხვა უღაოდ გაგიძნელებს, რადგან მეც ბევრი ვიწვალე.

თუმცა იმითია კარგი, რომ მსახურები ვერ გაარკვევდნენ და ვერ წაიკითხავდნენ. თავდაპირველად, თუნდაც მრდილობისათვის, მინდოდა არ წამეკითხებინა შენტვის ეს რვეული. კალნიერად და შეურაცხმყოფელად გიხსენიებს. მაგრამ განა მაქვს უფლება დაგიმალო ის ღოკუმენტი, რომელიც მე და შენ ერთნაირად გვეკუთვნის? ხომ იცი, ყველაფერში წესიერება მიყვარს, რაც, ასე თუ ისე, ჩვენი მშობლებიდან გამომყვა. ამგვარად, გადავიფიქრე და გიგზავნი რვეულს. თუმც მამა ვიღას არ აყენებს შეურაცხყოფას თავის ღვარძლით სავსე სტრიქონებში. ეს ახალს არაფერს გვეუბნება. სამწუხაროდ, ყველამ ვიცით მისი ჩვენდამი დამოკიდებულება. მთელი სიტყაბუკე მოწამლული მქონდა მიზლით, რასაც რატომღაც ვიწვევდი მამაჩემში. ამის მიზეზით დიდხანს არა მჯეროდა ჩემი თავის, ჩემი ძალის. მთლად ოფლში ვიწურებოდი, როდესაც გამტკვალავად დამიწყებდა ხოლმე ცქერას. მრავალი წელი გავიდა, ვიდრე ჩემში საკუთარი ღირსების გრძნობა განმტკი ცდებოდა.

ყოველივე ვაჰატიე – დავძენ იმასაც, რომ სწორედ ვაქიშვილის მოვალეობამ მაიძულა გამეცნო შენტვის ეს ღოკუმენტი. რა დასკვნაც არ უნდა გამოიგანო ამ ჩანაწერებზე, სადაც აშკარად გამოთქმულია საშინელი გრძნობები, ახლა უდაოდ ჩვენი მამის სახე შენს წინაშე უფრო კეთილშობილი წარმოსდგება, უფრო ადამიანური (მხედველობაში მაქვს, კერძოდ, მისი სიყვარული ჩვენი განსვენებული დის მარის და პაგარა ლუკის მიმართ. შენ დაინახავ ამ სიყვარულის მგზნებარე დადასტურებას). ახლა უკეთ მესმის ის მწუხარება, რაც საბრალო დედის კუბოსთან გამოიჩინა, ყველა რომ ძლიერ განგვაცვიფრა. შენ კი გეგონა, ცოცხალი არ იყოს, თავს იკატუნებსო. თუნდაც ამ სტრიქონებმა ის როლი შეასრულონ, რომ დაგანახვონ თურმე, რა განჯვას იგანდა ამ მოუღრეკელი, ავადმყოფურად ამაყი ადამი-

ანის გული, მარტო ამისთვისაც კი ღირს, ძვირფასო ქენევიევა, წაიკითხო მისი აღსარება, რაც არ უნდა გემწაროს ის სტრიქონები.

ამ აღსარების წყალობით, მე სულიერი სიმშვიდე მოვიპოვე. დარწმუნებული ვარ, შენც ასეთივე გრძნობებით განიმსჭვალე. ბუნებით წესიერების მოყვარული ვარ. გინდ ყოველ მხრივ დარწმუნებული ვიყო ჩემს სიმართლეში, საკმარისია რაიმე უმნიშვნელო ამბავი, რომ სინდისი დამიწყებს ქენჯნას. მძიმეა იმ ადამიანის ცხოვრება, ვისაც ესეოდენ ძლიერ აქვს განვითარებული თავაზიანობის და მორალის გრძნობები, როგორც მე. მამას ვძულდი და მღევნიდა. ყოველ ჩემს კანონიერ თავდაცვაზე მკაცრ სულიერ განჯვას განვიცდიდი. თუ მე არ ვიქნებოდი ოჯახის უფროსი, ვისაც დაკისრე ბული აქვს საგვარეულო ღირსება და ბავშვების ქონების დაცვის მოვალეობა, ვამჯობინებდი შემეწყვიტა მამასთან ბრძოლა. მხოლოდ იმიტომ, რომ არ განმეცადა ის სულიერი ტკივილები და შინაგანი წამება, რომლის მოწმე არაერთხელ ყოფილხარ.

მადლობას ვწირავ მაღალ ღმერთს, რომ მამაჩემის ჩანაწერების თანახმად სავსებით მართალი ვარ. იგი, უპირველეს ყოვლისა, ამტკიცებს მას, რაც უკვე ვიცოდით. თვითონვე აღიარებს თავის მიერ შეთხზულ ხრიკებს, რის საშუალებითაც უნდოდა ჩვენთვის მემკვიდრეობა წაერთმია. მრცხვენია, იმ ფურცლებს რომ ვკითხულობ, სადაც მამა თავის გამოგონილ მეთოდს აღწერს. როგორა ჰყავს გამოჭერილი რწმუნებული ბურიუ და ვინმე რობერი. დავიწყებას მივცეთ ეს სამარცხვინო ინგრიგები, ცხადია, მოვალე ვიყავი, რადაც არ უნდა დამჯდომოდა, ჩამეშალა ეს საძაგელი გეგმები. საქმეები წარმატებით ჩავაგარე. ამის გამო არც ვწითლდები. ჩემო ღაო, ეჭვი არ შეგეპაროს, რომ გამდიდრებას მე უნდა მიმადლოდე. საბრალო მამა, თავის აღ-

სარებაში ცდილობს დაირწმუნოს თავი, რომ ჩვენს მიმართ სიძულვილი მოკვდა. იგი გრაბახობს – უცაბედად უარვყავი ამქვეყნიური კეთილდღეობანიო (გამოგიტყდები, ამ სტრიქონების წაკითხვისას სიცილი ველარ შევიკავე). მაგრამ, გეთაყვა, მიაქციე ყურადღება სახელდობრ როდის მოხდა ეს მოულოდნელი შემოგრიალება – სწორედ იმ დროს, როცა ჩაიშალა მისი ბოროტი მზახვები, რადგან მისმა უკანონო შვილმა საიდუმლოება მოგვყიდა. ასეთი დიდძალი ქონების გადაძალვა არცთუ ისე იოლი საქმეა. რამდენიმე წლის განმავლობაში გულმოდგინედ შემუშავებულ მობილიზაციის გეგმას ორ-სამ დღეში ვერ გადააკეთებ. სინამდვილე საფსებით აშკარაა: საბრალო, გრძნობდა, რომ მისი დღეები დათვლილი იყო. არ ჰქონდა აღარც დრო, არც საშუალება, რაიმე ხერხით ხელიდან გამოეცალა მემკვიდრეობა, გარდა იმ შეთქმულებისა, რაც განგების წყალობით აღმოვაჩინეთ.

რაკი სურდა არც საკუთარი თავისა და არც ჩვენს წინაშე. წაეგო პროცესი, ნახევრად უგუნურ გაიძვერობას მიჰყო ხელი (შემიძლია ესეც ვიფიქრო). გადაუწყვეტია თავისი ღამარცხება. მორალურ გამარჯვებად ექცია. იგი ღაღადებს თავის უანგარობას, ყოველივეს უარყოფას. აბა თქვი, მეტი რაღა დარჩენოდა? არა, ასეთი ხრიკებით თვალებს ვერ ამიბამს. შენ, როგორც საღად მოამბროვნე აღამიანი, საფსებით დამეთანხმები, რომ ჩვენ არაფერი გვაქვს სასიხარულო და სამაღლობელი.

მაგრამ არის კიდევ ერთი საკითხი, რაშიც მამაჩემის აღსარებამ სრულიად დამაკმაყოფილა და ახლა სულიერად დამშვიდებული ვარ. ამ საკითხში განსაკუთრებით მკაცრად ვაკრიტიკებდი ჩემს თავს, ჩემს სინდისს და უნდა გამოგიტყდე, დიღხანს ვერც დავმშვიდდი. მხედველობაში მაქვს ჩემი მონღომება, თუმცა ამაო, რომ მამა ფსიქიატრებს

შეემოწმებიანათ და დაედგინათ მისი გონებრივი ჯანმრთელობის მდგომარეობა. უნდა გითხრა, ჩემი ცოლის მოსაზრებები უხერხულ მდგომარეობაში მაყენებდა. თუმცა იცი, არაფრად ვაგდებ მის ამრებს, რადგანაც მეგად არაკეთილგონიერია. დღე და ღამე მოსვენებას არ მაძლევდა, ყურებში ჩამძახოდა თავის მოსაზრებებს, სიმართლე გითხრა, ზოგიერთმა მისმა არგუმენტმა დამაფიქრა. საბოლოოდ დამარწმუნა კიდეც, რომ ჩვენი დიდებული ვეჭილი საქმოსანი, მოხერხებული ფინანსისტი და ღრმა მოაზროვნე ფსიქოლოგია – ამქვეყნად ყველაზე ზომიერი ადამიანი.

რა თქმა უნდა, ადვილად შეიძლება კაცმა მგარვალებად მიიჩნიოს ისეთი შვილები, რომლებიც მემკვიდრეობის დაკარგვის შიშით ცდილობენ საკუთარი მამა ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში ჩაკეტონ. ხედავ, მე ყველაფერს გულახდილად ვლაპარაკობ, არ მეშინია ჩემი სიგყვების. ბევრი უძილო ღამე გამიგარებია. მხოლოდ ღმერთი ხედავდა ჩემს განჯვას.

ჰოდა, აი ამას გეტყვი, ძვირფასო ქენევიევა, ეს რვეული, და განსაკუთრებით ზოგიერთი სტრიქონები, აშკარად ცხადჰყოფენ, რომ მამაჩვენი შეპყრობილი იყო პერიოდული სიგიჟით. მე მგონია, მედიცინის თვალსაზრისით, ერთობ საინტერესო შემთხვევასთანაც კი გვექონდა საქმე. კარგი იქნებოდა ეს ჩანაწერები ფსიქიატრისთვის გვეჩვენებინა. მაგრამ საჭიროდ მიმაჩნია, ჯერჯერობით ამ საბუთს ნუ გავხდით საქვეყნოდ, რამაც შეიძლება არასასიამოვნო შედეგი მოუტანოს ჩვენს შვილებს. ვჩქარობ ამის შესახებ გაცნობო და გაფრთხილებ, წაკითხვისთანავე დაწვი ეს რვეული. ძლიერ საშიშია, უცხოს არ ჩაუვარდეს ხელში. ჩვენ ყოველთვის ვფარავდით, რაც ოჯახურ საქმეებს ეხებოდა. მივიღე კიდეც ზომები, რომ არავინ არაფერი გაიგოს მამაჩვენის სულით ავადმყოფობის შესახებ; რაც არ უნდა

იყოს, მაინც ოჯახის უფროსი იყო. მაგრამ, წარმოიდგინე, ბოგიერთები, ვინც ჩვენთან სისხლით ნათესაურ კავშირში არ იმყოფებიან, ძლიერ თავშეუკავებლად და არაკეთილგონიერად მოიქცნენ. განსაკუთრებით შენი არამზადა სიძე. იმ ურცხვმა, მამაჩემზე საშინელი ამბები უამბო ყველას, რაც ასე ძვირად გვიჯდება. მშვენივრად იცი, როგორი ხმები დადის ქალაქში. ფილის ჭორების წყალობით ძალიან ბევრნი იანინას ნევრასტენიას მამაჩემის უცნაურობას მიაწერენ.

მამ გახსოვდეს, რომ უნდა დახიო, დაწვა რვეული და არავის არაფერი გააგებინო. ჩვენც აღარასოდეს ამოვიღებთ ამაზე ხმას. უნდა გითხრა, მაინც მეცოდება მისი განადგურება. იმდენი ფსიქოლოგიური განცდებაა შიგ, მშვენივრად აქვს აღწერილი ბუნება... როგორც ეგყობა, მამას, ორაგორობის გარდა, მწერლობის ნიჭიც ჰქონია. მერე რა, მით უფრო აუ ცილებელია მოსპობა. წარმოიდგინე, რა საშინელება იქნება, რომელიმე ჩვენმა ბავშვმა მომავალში ეს აღსარება რომ გამოაქვეყნოს. მაგრამ ჩვენს შორის არაფერი გაუგებარი არ უნდა დარჩეს. ყველა საგანს თავისი სახელი ვუწოდოთ. ამ რვეულის წაკითხვის შემდეგ დავრწმუნდებით, რომ მამა ჩვენი მართლაც ნახევრად გიჟი იყო. ახლა ჩემთვის გასაგებია შენი ქალიშვილის სიტყვები, რაც მის ავადმყოფურ წარმოდ გენებს მივაწერე. „პაპა – ერთადერთი მორწმუნე ადამიანია, როგორიც მე არასოდეს შემხვედრია.“ საბრალო იანინას ნამდვილი ეგონა იმ იპოხონდრიკის ბუნდოვანი მისწრაფებები და ოცნებანი. მგერი თავისი მახლობლებისა, ყველასაგან მოძულებული, რომელსაც არც ერთი მეგობარი არ გააჩნია და როგორც ამ ნაწერებშიც ნახავ – უბედური სიყვარულში. (აქ სასაცილო წვრილმანი ამბებიც კია აღწერილი.) ეჭვით შეპყრობილმა, თავის ცოლს გულუბრყვილო ქალიშვილობის დროინდელი ფლირტიც კი რომ ვერ აპაგია. ნუთუ სიცოცხლის

დასასრულს ლოცვით უნდოდა ნუგეშის მოპოვება? ვერაფრით ვერ დავიჯერებ ასეთ გარდაქმნას. იმ სტრიქონებ ში, სადაც ლაპარაკია ამის შესახებ, ცხადია, საქმე მკაფიოდ გამოხატულ გონებრივ აშლილობასთან გვაქვს. ღვინის მანია, სულთ ავადმყოფის აკვიატებული ამრები, ყოველივე ამან რელიგიური ფორმა მიიღო. შენ შემეკითხები, იქნებ ამაში ჭეშმარიტი ქრისტიანული რწმენა იყო? არა, დარწმუნებული ვარ, არა, რადგან ასეთ საკითხებში კარგად ვერკვევი და ვიცი, რა ფასი აქვს ასეთ ღვთისმოსაობას. უნდა ვაღიარო, რომ მამაჩემის ასეთი ცრუ მისტიციზმში ჩემში უსაზღვრო სიძულ ვილს იწვევს. ის როგორც ქალი, იქნებ სხვაგვარად მიუღგე ამ საკითხს. თუ ირწმუნებ მამას ასეთ შემობრუნებას, მამ გაიხსენე, რა საოც რად იცოდა სიძულვილი, სიყვარული კი ვინმეს გამოსაჯავ რებლად შეეძლო. აღსარებაში იგი გადაგვიშლის თავის რელიგიურ სწრაფვას, რაც იმ პრინციპების პირდაპირ შებრუნებულ კრიტიკას წარმოადგენს, დედაჩვენმა რომ პაგარაობიდანვე შთაგვინერგა. იმიტომ გადავარდა ასეთ გაშმაგებულ მისტიციზმში, რომ უკეთ დასხმოდა თავს იმ გონივრულ სარწმუნოებას, რასაც ჩვენს ოჯახში ყოველთვის პატივს სცემდნენ. ჭეშმარიტება – ეს წონასწორობაა... აქ ვამთავრებ მსჯელობას და აღარ გავაგრძელებ, რომ არ გადაგვალაო. ყველაფერი საკმარისად მოგახსენე, ხელნაწერს. კი თვითონ გაეცანი. მოუთმენლად ველი შენი შთაბეჭდილების პასუხს.

ადგილი ძლიერ ცოგა დამრჩა. შენს მეტად მნიშვნელოვან კითხვებსაც უნდა გავცე პასუხი. ძვირფასო ქენევიევა, ჩვენ. ახლა კრიზისი გვაქვს. საჭიროა გადავჭრათ ძლიერ მწვავე, ამაღელვებელი პრობლემა. რა ვუყოთ ქონებას? თუ სეიფში ბანკის ბილეთებს დასგა-დასგად შევინახავთ,

მაშინ ჩვენი კაპიტალით უნდა ვიცხოვროთ და ეს სომ უბედურებაა. თუ ბირჟაზე პროცენტიან ქალაქებს ვიყიდით და კუპონებს მოვჭერთ, ესეც ვერაფერი სახარბიელო იქნება, რადგან, ასე თუ ისე, მარალი მოგველის. ყველაზე საიმედო იქნება ფრან გული ბანკის კრედიტის ბილეთები შევინახოთ. ახლა ფრანკი მხოლოდ ოთხი სუ ღირს. მაგრამ უმრუნველყოფილი ვიქნებით, რომ უამრავი ოქრო მოჰყვება. მამა ამას აშკარად ხედავდა და ჩვენც მის კვალს უნდა მივყვეთ. ფრანგებმა დანერგეს ძლიერ სახიფათო ჩვევა, რაღაც არ უნდა დაუჯდეთ, თავიანთი კაპიტალი რომელიმე წარმოებაში მოათავსონ. ძვირფასო ქენევიევა, ამ ცდუნებას მთელი ძალ-ღონით უნდა შეებრძოლო. საჭიროა არა ხელგაშლით, არამედ ეკონომიით, ყაირათიანი ცხოვრება. თუ დაგჭირდება რაიმე რჩევა-დარი გება, იცი, რომ მუდამ შენს განკარგულებაში ვიქნები. მიუ ხედავად მძიმე დროისა, შესაძლოა, ხელსაყრელი შემთხვევა მოგვეცეს და კაპიტალი სარგებლიანად დავაბანდოთ. ახლა დიდი ყურადღებით ვათვალისწინებ ერთ-ერთი მარკის კონიაკს და ანისელის არაყს... ვაჭრობის საქმეში ასეთ რამეს კრიზისი არ შეემთხვევა. ჩემის აზრით, საჭიროა ეს მხარე ავირჩიოთ. ვიმოქმედოთ თამამად და ფრთხილად.

მიხარია იანინას კარგი ამბები. ახლა აღარაა საშიში მისი გადაჭარბებული ღვთისმოსაობა. მთავარია, რომ თავიდან მოიცილა აკვიატებული აზრი ფილიმე.

დანარჩენი თავისით ჩადგება კალაპოტში. იანინა ჩვენი ჯიშისაა. ჩვენ კი ყოველთვის შეგვწევდა უნარი, ბოროტად არ გამოგვეყენებინა სიამოვნებანი.

ნახვამდის, ძვირფასო ქენევიევა. ოთხშაბათს გინახულებთ.

შენი მოყვარული ძმა
გ უ ბ ე რ ი.

ი ა ნ ი ნ ა – გ უ ბ ე რ ს

ბეირუფასო ძია!

გთხოვთ, მე და დედაჩემი თქვენ განგვსაჯოთ. პაპას „ღლიურს“ არ მაკითხებს. საკმარისია ეს „ღლიური“ წაიკითხო, მაშინვე გაგიქრება პაპასადმი თაყვანისცემად. ასე უფროთხილდება ჩემს ხსოვნას პაპაზე, რაც ჩემთვის ესოდენ ბეირუფასია, რაგომ მიმეორებს ყოველ დღე: „შენ ვერ წარმოიღვენ, რა ცუდად გიხსენიებს, შენს გარეგნობასაც კი ეხებაო“. უფრო მეტად მაოცებს ის, რომ სიამოვნებით წამაკითხა თქვენი მკაცრი წერილი, სადაც კომენტარიას უკეთებთ ამ „ღლიურს“.

ჩემთან ბრძოლაში დაქანცულმა დედამ ბოლოს მითხრა, იმ შემთხვევაში მოგცემ პაპას ნაწერებს, თუ ბიძაშენი ამას საჭიროდ სცნობსო. ის თქვენზეა მონდობილი. გემუდარებით, იყავით სამართლიანი. უპირველეს ყოვლისა, ნება მიბოძეთ, უცბად გამოვრიცხო ის დაბრკოლება, რაც მე მეხება. რაც არ უნდა მკაცრად მსჯელობდეს ჩემზე პაპა თავის „ღლიურში“,

მე უფრო მკაცრად ვასამართლებ ჩემს თავს. დარწმუნებული ვარ, მისი სიმკაცრე არ შეეხება იმ საბრალო ქალს, როგორც მაშინ ვიყავი, მთელი შემოდგომა, მისი სიკვდილის უკანასკნელ დღემდე მასთან, კალემში რომ გავატარე.

ჩემო ძია! მაჰაგიეთ, რომ ვბედავ ერთ მნიშვნელოვან საკითხში შემოგედაოთ. მე ერთადერთი მოწმე ვარ მისი სიცოცხლის უკანასკნელი დღეების განცდებისა. თქვენ კიცხავთ მის ბუნდოვან და არაჯანსაღ რწმენას. მე კი გარწმუნებთ, რომ კალემში სამჯერ შეხვდა მღვდელს. (ერთხელ ოქტომბერში და ორჯერ ნოემბერში.) არ ვიცი, რაგომ არ გინდათ ის დაიმოწმეთ. დედაჩემი ამბობს, ღლიურში, სადაც პაპა თავისი ცხოვრების წვრილმანებსაც კი აღწერს, ნახსენები არაა ეს შეხვედრებით. პაპას სულიერი გარდაქმნა

ამასთან რომ ყოფილიყო და კავშირებული, მაშინ აუცილებლად ჩასწერდა თავის „დღიურში“. დედა ხომ ამბობს, დღიური შუა სიგყვამბა შეწყვეტილიო. უეჭველად პაპას სიკვდილი მაშინ ესგუმრა, როცა განზარხული ჰქონდა აღსარება ეთქვა. ამო იქნება იმის შემოდავება, თუ, მაგალითად, დათანხმდებოდა ცოდვების მონანიებას, საზიარებლად წავიდოდაო. მახსოვს სიგყვები, სიკვდილის წინა დღით რომ მელაპარაკებოდა. მოსვენებას არ აძლევდა ამრი, ჯერ არა ვარ ზიარების ღირსიო. საბრალომ, გადაწყვიტა, შობამდე მოეცადა. ვერ გამიგია, რატომ არ გჯერათ ჩემი? რატომ ფიქრობთ, რომ ჰალუცინაციები მაქვს? დიახ, სწორედ ოთხშაბათს, სიკვდილის წინა დღით, კალემის სასგუმრო ოთახში იმ სასურველ შობა დღებზე მელაპარაკებოდა. ახლაც ყურებში მიდგას მისი მწუხარებით აღსავსე წყნარი, ვინ იცის, უკვე მაშინვე ჩამქრალი მშვიდი ხმა.

ნუ შეწუხდებით, ძია! არ ვაპირებ პაპა წმინდანად წარმოგისახოთ. გეთანხმებით, რომ უცნაური იყო. ზოგჯერ საშინელიც. მაგრამ მისი ცხოვრების უკანასკნელ ხანს თითქოს ნათელი შუქი მოეფინა. მხოლოდ მან მომკიდა ხელები თავზე და ძალით შემაქცევინა ზურგი იმ...

ხომ შეიძლება მამათქვენიც სრულიად სხვაგვარი ყოფილიყო, ჩვენც რომ სხვანაირები ვყოფილიყავით. არ გეგონოთ, შეურაცხყოფას გაყენებდეთ. კარგად ვიცი თქვენი ღირსება და ისიც, რომ პაპა უსამართლოდ გექცეოდათ თქვენც და დედასაც. ჩვენდა საუბედუროდ, სამაგალითო ქრისტიანები ვეგონეთ. თუ შეიძლება, ნუ მეკამათებით. პაპას სიკვდილის შემდეგ გავიცანი ხალხი, რომელთაც აქვთ თავისი ნაკლი, თავისი სისუსტე, მაგრამ ისე ცხოვრობენ, როგორც სარწმუნოება უქადაგებთ. ისინი კეთილმოწყალე გრძნობით არიან აღსავსენი. იქნებ პაპას ასეთ ხალხში რომ ეცხოვრა, უკვე დიდი ხანია მიელწია იმ კარიბჭემდე,

რომელსაც სიკვდილის წინა დღეს მიაღება!

ვიმეორებ, არ მინდა მთელი ჩემი ოჯახი დავაღანაშაულო, რათა გავამართლო მისი სასტიკი მეთაური. რაც მთავარია, რა დამავიწყებს, რომ საბრალო ბებიას მაგალითის მისთვის თვალები უნდა აეხილა. მაგრამ ის მაინც ისე დიდხანს ისწრაფვოდა შური ეძია თავისი შეურაცხყოფის გამო. ნება მიბოძეთ საბოლოოდ აღვნიშნო, რაგომ ვამართლებ მას. სადაც ჩვენი განძი იყო, ჩვენი გულიც იქ იმყოფებოდა. მხოლოდ იმას ვფიქრობდით, მემკვიდრეობა არ დაგვეკარგა. მართალია, შეგვეძლო თავის გამართლება, მაგალითად თქვენ ხომ ფინანსისტი ხართ, მე კი სუსტი ქალი... მაინც, ბებიას გარდა, ჩვენი ცხოვრება არ ეთანხმებოდა ჩვენს პრინციპებს. ჩვენმა ფიქრებმა, სურვილებმა და მოქმედებამ ვერ გაიდგა ისე ფესვები, რომ იმ რწმენას შეერთებოდა, რასაც ჩვენი ბაგენი ქადაგებდნენ. ჩვენ მხოლოდ ამქვეყნიური კეთილდღეობის დასაპყრობად ვისწრაფვოდით, მაშინ, როცა პაპა...

მიმიხვდებით თუ არა, რომ გითხრათ, პაპას გული სულაც არ მიიწედა სიმდიდრისკენ. მზად ვარ დავიფიცო, რომ დღიური, რომელსაც მე არ მაძლევენ წასაკითხად, უღაოდ ამას ადასტურებს.

ვიმედოვნებ, ძია, გამიგებთ და თქვენდამი ნდობით აღჭურვილი ველი თქვენს პასუხს.

ი ა ნ ი ნ ა